

BETEKINTŐ

2012/4. szám

TARTALOMJEGYZÉK

Nánási László: Aki Rákosit, Kádárt és Szálasit vádolta

Dr. Miskolczy Ágost élete, működése és üldöztetése

Varga Krisztián: Az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztály(ok) szervezettörténete (1944. március 28. – 1944. december 25.)

Gellért Ádám – Turbucz Dávid: Egy elmaradt felelősségre vonás margójára. Horthy Miklós Nürnbergben

Borvendég Zsuzsanna: A BM II/16. Osztályának (Rádió-elhárítás) története és szervezeti felépítése 1945–1962 között

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: A közlekedési szabotázs-elhárítás szervezete 1956–1962 között

Orgoványi István: A társadalomra különösen veszélyes ellenséges elemek ellenőrzése 1959–1989

Aki Rákosit, Kádárt és Szálasit vádolta

Dr. Miskolczy Ágost koronaügyész-helyettes élete, működése és üldöztetése

Bevezetés

A Budapesti Népbíróság 1946. június 22-én hozott Nb.VII.3465/11/1945. számú ítéletével Dr. Miskolczy Ágost koronaügyész-helyettes népellenes bűntett miatt ötévi börtönre, hivatalvesztésre és politikai jogainak tízévi felfüggesztésére ítélte. A magyar igazságszolgáltatás történetében példátlan, hogy az ügyészi szervezet ilyen magas beosztású tagjával szemben büntető felelősségre vonásra került sor. Tanulmányommal arra kívánok válaszolni, hogy ki volt az elítélt, miért és hogyan jutott elítéltetésre, és mi lett a sorsa a szabadulása után.¹

A szekszárdi törvényszéken szolgáló Miskolczy Kálmán írnoknak és feleségének, Simonovits Annának Ágoston Mihály nevű gyermeke 1883. december 17-én született Szekszárdon.² Diákkorától tudatosan készült a büntetőjogi pályára, így 1902–1905 között a budapesti tudományegyetem jogi karán tanult. Képzését 1906-ban Kolozsváron fejezte be, s az egyetemet az akkoriban még nem általános doktori cím megszerzésével, jogtudori oklevéllel zárta. Tanulmányai eredményeként művelt, nyelveket tudó, a társadalom kérdései iránt érdeklődő személlyé vált.³

Igazságügyi szolgálatát 1906-ban a Szekszárdi Királyi Törvényszék joggyakornokaként kezdte. E beosztásban 1908-ban a paksi járásbíróságon is dolgozott, majd 1909. decemberi jegyzői kinevezését követően áthelyezésre került a szabadkai törvényszékhez. A bírói-ügyvédi vizsga letétele után az itteni királyi ügyészséghez nyert 1914-ben alügyészi, 1916-ban pedig ügyészi kinevezést.⁴ Pályájának megalapozása után 1914-ben Budapesten Dvorzsák Máriával kötött házasságot, amelyből nem származott gyermek.

Miskolczy Ágost életének első törését a magyar állam első világháború utáni összeomlása kapcsán szenvedte el, amikor Szabadkát a szerb csapatok 1918. november 13-án elfoglalták. A békeszerződés előtt már kész helyzetet teremteni kívánó megszállók hűségességre szólították fel a magyar szervek alkalmazottait, ahhoz kötve további foglalkoztatásukat. A magyar államhoz hű, az esküt letenni nem akaró bírákat, ügyészeket a megszállók erőszakkal eltávolították szolgálati helyükről, s többnapos fogva tartás után 1919. február hó 7-én kiutasították a városból. Az egy kis csomagban a legszükségesebb ingóságait magukkal vivő, a demarkációs vonalon átdobott, Szabadkáról elűzött igazságügyi tisztviselők a törvényszék elnökének utasítására a szomszédos kiskunhalasi járásbíróságon jelentkeztek, s ideiglenesen a fogház helyiségeiben kerültek elhelyezésre.⁵

Az igazságügy-miniszter ezt követően, 1919 márciusában Miskolczyt a kalocsai ügyészségre rendelte kiegészítő szolgálatra, ahonnan a viharos időket élő fővárosba, a Budapesti Államügyészségre került.⁶

Miskolczy Ágost pályája ezt követően folyamatosan felfelé ívelt: 1921-ben ügyészségi alelnöki címet, 1926-ban fizetési csoportemelést kapott, 1927-ben a Budapesti Királyi Ítéltábla bírója, 1930 novemberében a Budapesti Királyi Főügyészség főügyész-helyettese lett. 1939 márciusában ért pályafutása csúcsára, amikor a legmagasabb rangú közbíró, a koronaügyész egyik helyettesévé nyert kinevezést.⁷

Politikai büntetőügyek

Miskolczy Ágost a fővárosba kerülése után a politikai jellegű büntető ügyekben való közreműködésével, közéleti és sajtószereléseivel szerzett magának hírnevet. A

korszakban kiemelt figyelmet kapott a politikai rendszer büntetőjogi védelme. Az 1918–19-es megrázkódtatásokból született rendszer autoritatív elemeket tartalmazó polgári parlamentarizmus volt, ahol az uralkodó konzervatív politika alapját a keresztény-nemzeti gondolat, állami és jogi berendezkedését pedig a jogfolytonosságon és a Szent Korona-eszmén nyugvó alkotmányosság jelentette. Az e mércétől eltérő politikai felfogással és a megváltoztatására törekvő cselekedetekkel szemben keményen fellépett az államhatalom, mivel ezek – Miskolczi megfogalmazása szerint – *„egyenesen az alkotmány, az állami szervezet és a társadalmat fenntartó intézmények és erkölcsi elvek ellen irányulnak”,* s az elkövetők *„egy csapásra szeretnék felfordítani az állami és társadalmi rendet”.*⁸

A politikai vonatkozású ügyek mindig a kormányzat figyelmét élvezték. A királyi ügyészséget irányító igazságügy-miniszterek felfogása szerint a tárcavezetőnek az *„országos érdekű bűnügyekben ismernie kell a tényállást, és az ő kötelessége, hogy ennek megfelelő utasítást adjon”,* ezért maguknak tartották fenn a minisztérium büntetőjogi osztálya politikai ügyekre vonatkozó munkájának irányítását.⁹

Azt, hogy mely tényállások tartoztak e körbe, többször meghatározták azon igazságügy-miniszteri rendelkezések, amelyek az *„ország nyugalmát veszélyeztető bűncselekmények erélyes üldözésére”* hívták fel az ügyészségek figyelmét. Alapvetően az 1878:V. törvénycikkkel (tc.) meghatározott büntető törvénykönyv (Btk.) I–VI. fejezeteiben foglalt bűncselekmények s ezek között *„különösen [...] a tulajdon intézménye és a földbirtokos osztály”,* továbbá a nemzetiség, hitfelekezeti elleni izgatás, lázítás, valamint az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. tc.-ben (Rendtv.) meghatározott szerteágazó tényállások voltak súlypontjai a *„politikai természetű”* bűnözésnek. Ezen, a korszakban gyakran alkalmazott törvénycikket illetően a Kúria leszögezte, hogy *„az állam és társadalom törvényes rendjét minden olyan mozgalom vagy szervezkedés ellen védi, amely a rendnek erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányul. Ha tehát valamely mozgalom vagy szervezkedés ilyen erőszakos felforgatást tűzött ki célul maga elé, úgy az az 1921: III. t.c. rendelkezéseinek súlya alá esik, tekintet nélkül arra, hogy milyen a politikai színezete és tekintet nélkül arra is, hogy esetleg nem politikai, hanem gazdasági vagy egyéb érdekek szolgálatában áll”.* Az Igazságügyi Minisztérium (IM) az általános irányításon túl az egyedi ügyekben is utasításokat adott az ügyészség számára a mikénti eljárásra.¹⁰

Az úgynevezett politikai bűncselekmények jelentős része valamilyen sajtótermékben megjelent írással valósult meg. A büntetőpolitika felfogását hűen mutatja Miskolczi azon megfogalmazása, amely szerint a *„nyomtatott betű veszedelmet”* jelenthet a *„közérkölciség és a belső rend”* szempontjából, ezért az uralkodó eszmerendszertől eltérő írások megalapozhatták a szerzők, kiadók büntetőjogi felelősségét.¹¹

A királyi ügyészség feladatai közé tartozott a sajtóról szóló 1914:XIV. tc.-en és a 2500/1914. M. E. rendeleten alapuló, a felelősséget utólagosan vizsgáló sajtóellenőrző tevékenység: ennek során a bemutatott kiadványok *„sajtórendészeti köteles példányait közzvándlói szempontból ellenőrzés alá”* vette, melynek eredményeként számos eljárást indult az IM szoros felügyelete alatt. A sajtóügyekre vonatkozó előírások megkövetelték a haladéktalan jelentést, az eljárás minden lényeges mozzanatáról, az intézkedések tervezetéről az értesítést. Az adott ügyben csak a minisztérium utasítása szerint lehetett eljárni. Sajtóügyekben a Btk., a Rendtv., illetve más törvény tényállásai miatt osztály vagy állam elleni izgatás, kormányzó megsértése, a magyar állam vagy nemzet megbecsülése elleni bűncselekmény, szeméremsértés, vallásgyalázás minősítéssel számos eljárás indult.¹²

Miskolczi Ágost működése során ezen jogszabályi közegben a politikai bűnügyek egyik előadójaként számos esetben járt el a nyomozások során, készített vádiratokat és látott el vádképviselőt.

Ezen eljárások a 20-as években jellemzően az 1918–19-es forradalmak, illetve a proletárdiktatúra eseményeiben részt vevő személyek ellen, továbbá a kommunista jellegűnek tekintett megnyilvánulások miatt folytak. Így például 1920 júniusában Miskolczi felségsértés, lázadás, izgatás és személyes szabadság megsértésének

büntetteivel vádolta Hajdu Pál és Boros F. László újságírókat, mivel 1918 decemberében tagjai lettek a Kommunisták Magyarországi Pártjának lapja, a *Vörös Újság* szerkesztőségének, és „ezzel a tevékenységükkel elősegítették azt, hogy megbuktatták a magyar államnak a népképviselői rendszeren és a miniszteri felelősség elvén alapuló alkotmányát. Külön vádolta az ügyészség Hajdu Pált azon cikkek miatt, amelyeket a *Vörös Újságban* írt *III. Internationale* és más egyéb hangzatos címek alatt.” (Miskolcgy egy későbbi írásában az „ország szellemi, erkölcsi és politikai színvonala szempontjából [...] csőcseléknek nevezhető társadalmi rétegnek” minősítette az 1918. őszi, 1919. tavaszi események szereplőit.¹³)

Ugyancsak ő volt az ügyész 1924-ben a szociáldemokrata párt egyik régi vezetőjének, az emigrációból hazatért Weltner Jakabnak 1919 márciusában a tanácsköztársasági hatalomátvétel előkészítésében való részvétele miatti felségsértési és lázadási ügyében.¹⁴

Miskolcgy számára az egyik – a későbbi éveit döntően meghatározó – eljárást az 1925 októberében a tanácsköztársaság volt népbiztosának, az illegális kommunista párt egyik vezetőjeként álnéven visszatért, majd elfogott Rákosi Máttyás elleni per lefolytatása jelentette. A per előkészítése során Rákosit október 8-án, majd társait is kihallgatta. A szükséges iratszerkesztéseket követően Miskolcgy az IM döntésének megfelelően lázadásra irányult szövetkezés büntette miatt az 1925. november 14–16-án statáriális bíróság elé állított Rákosi és társai – köztük Weinberger (később Vas) Zoltán – elleni tárgyaláson képviselte is a vádat. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék döntésével végül rendes eljárásra utalt ügyben a bíróság 1926. augusztus 4-i ítéletével Rákosit az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló bűntett miatt nyolc és fél év fegyházra ítélte, míg Weinberger nyolc évet kapott (ezt később az ítéletőktábla hat évre mérsékelte).¹⁵

E perekben Miskolcgy mélyen elítélte a kommunista pártok világszervezetét, a *III. Internacionálét*, amelynek „lényege nem más, mint nyílt hadüzenet a világ rendje ellen”. A szolgálatába „szegődöttjeit az egész emberiségre veszedelmes gonosztevőknek kell tekinteni, s az ellenük való küzdelemben az államokba tömörült társadalmaknak minden jogos és hatályos fegyvert fel kell használni”. Vádja szerint az e szervezet és az államnak nem tekinthető Szovjet-Oroszország megbízásából tevékenykedett vádlottak a „magyar alkotmány összetörését, a magyar társadalmi rend megsemmisítését, a magyar kormánynak helyéről való eltávolítását célozták”. Szenvedélyes vádbeszédeiben 1925. november 16-án a „kultúra és a civilizáció védelmét kérte a vádlottakkal szemben”, 1926. július 27-én pedig kijelentette, hogy az a vádlott, aki „kommunista mozgalmat csinál, az nemcsak a magyar állam fölforgatására szövetkezik, hanem hazájával szemben hűtlenséget is elkövet”, a hirdetett „osztályharc nem egyéb, mint testvérgyilkosság”, aki pedig arról beszél, az „hazafiatlan, testvérgyilkos és társadalmi felforgató”. (Miskolcgy az eljárás kapcsán 1925. november 6-án egy tájékoztatót is készített a Külügyminisztérium sajtóosztálya részére „A bolsevik világpropaganda hazai és külföldi vonatkozásaiban a lázadás büntetével vádolt Rákosi Máttyás és társai vallomásai, lefoglalt okiratok és sajtótermékek alapján” címmel.¹⁶)

A perek fővádlottjainak, Rákosinak és Vasnak a visszaemlékezései szerint Miskolcgy az eljárások során a „legnagyobb gyűlölettel” kezelte őket, „habzó szájjal szidalmazta a kommunistákat”, s „goromba rágalmakat” hangoztatott ellenük. (Vas Zoltánnal 1927-ben előadó bíróként is találkozott, amikor a hatósági közeg elleni erőszak miatti első fokú ítéletét súlyosbította az ítéletőktábla.¹⁷)

Miskolcgy Ágost feladatkörében a kormányzat szélsőjobboldali ellenfeleivel szemben is eljárta, így 1922-ben ő vezette azt az eljárást, amely a második nyugat-magyarországi felkelés vezetőivel (például Héjjas Iván) szemben indult tiltott toborzással elkövetett lázadás címén. (Ez a mozgalom veszélyeztette az országnak a Bethlen-kormány által célul tűzött bel- és külföldi stabilizációját.¹⁸)

Ebből az időből származott Miskolcgy és gróf Bethlen István miniszterelnök ismeretsége. Ennek eredményeként a kormányfő sérelmére 1926. június 10-én a genfi népszövetségi palotában egy magyar emigráns által elkövetett bántalmazás miatti eljárásban 1927-ben ő képviselte a sértettet a svájci bíróság előtt. Miskolcgyt főügyész-helyettesi kinevezése után Bethlen a Miniszterelnökségre rendeltette sajtóüggyekkel

foglalkozó büntetőjogi szakértőként, amely tevékenységéért többször támadták a szociáldemokrata képviselők a parlamentben.¹⁹

A berendelés után eredeti munkájához visszatért főügyész-helyettes az 1930-as években is számos politikai perben járt el a Budapesti Királyi Ítéltáblán. Így Miskolczy volt a vádló 1933 októberében az őszirózsás forradalom Nemzeti Tanácsa elnökének, a külföldről hazatért Hock Jánosnak az emigrációja alatt külföldön megjelent cikkei alapján indult, nemzetgyalázás miatti másodfokú perében, ahol vádbeszédében elítélte az „októbristákat”, akik „felborították az ezeréves alkotmányt”. 1934-ben részt vett a szociáldemokraták balszárnyához tartozó neves orvos és társadalomtudós, a *Társadalmi Szemle* című folyóiratot szerkesztő Madzsar József államfelforgatás büntette miatti ügyében, a felmentő törvényszéki, majd ítéltáblai döntéseket támadva.²⁰

A rendszer fő ellenségének tekintett kommunisták elleni eljárásokban ekkoriban is többször részt vett.²¹ Így találkozott ismét korábbi vádlottjával, mint a Rákosi Mátyást a Tanácsköztársaság alatti szerepei miatt felségsértés, gyilkosságra felbujtás és más büntettek miatt elítélő, az 1935. február 8-i életfogytiglani fegyházbüntetést kiszabó törvényszéki ítéletet jogerőre emelő 1935. július 1-jei ítéltáblai eljárás ügyésze. Ekkor az első fokú döntés súlyosbításaként halálbüntetést indítványozott. (A perben a védelem eredménytelenül kérte Miskolczy tanúkenti kihallgatását annak megállapítására, miért nem indíttatott meg ez az eljárás még 1926-ban Rákosi elfogása után, kitől kapott utasítást arra, hogy a már elkészített vádiratot ne nyújtsa be.)²²

Ezt megelőzően június 1-jén pedig egy kommunista fiatalok szervezkedése miatti eljárásban volt a másodfokon eljáró ügyész: a Csermanek (később Kádár) Jánost mint I. rendű vádlottat kétévi fegyházra és társait az állam és társadalom rendjének erőszakos felforgatására és megsemmisítésére irányuló büntett miatt elítélő törvényszéki döntés elleni eljárásban a büntetés súlyosbítását indítványozta az ítéltáblának. Az viszont helyben hagyó ítéletet hozott, amit Miskolczy tudomásul vett. (E napon volt az a másodfokú tárgyalás is, amikor a Csermanek ügyétől elkülönített, szintén elítélt másik ifjúkommunista, Sebes György elleni eljárásban találkozott annak védőjével, a későbbiekben a saját bűnügyében is szerepet kapott Dr. Domokos József ügyvéddel.)²³

Az 1930-as évek közepétől a politikai rendszert egyre inkább szélsőjobbról érték támadások a megerősödő, az addigi berendezkedést kétségbe vonó hungarista, nemzetiszocialista, nyilas- és kaszárkeresztes mozgalmak részéről, amelyek tevékenysége miatt számos büntetőeljárás indult. Miskolczy Ágost ezen perekben is szerepelt.²⁴

A szélsőjobb egyre ismertebb vezetőjével, Szálasi Ferenccel szemben a Budapesti Királyi Ügyészség 1937–38-ban többször emelt vádat; az első fokú ítéleteket követő fellebbezési eljárásokban általában Miskolczy volt az ügyész. Az izgatás büntette miatti, 1937. november 18-i ítéltáblai tárgyaláson tartott beszédében leszögezte, hogy a „politikai bűnperekben nem lehet feladata sem a vádhatóságnak, sem az ítélkező bíróságnak, hogy a társadalmi, politikai vagy gazdasági problémák fölött bírálatot gyakoroljon”. A perben csak annak megítéléséről lehet szó, hogy a „vádlott megsértette-e a nemzet egésze érdekében alkotott jogi intézményeket”. Mivel Szálasi cselekményeivel megszegte a büntető törvényt, így elítélésére megalapozottan került sor. A nyilas vezető elleni 1938. május 20-i perbeszédében pedig kijelentette, hogy „aki gyűlöletet szít, az nem szolgálja a haza érdekeit”.²⁵

Az államfelforgatás vádjával kapcsolatos eljárásban Miskolczy 1938. július 5-i beszéde szerint Szálasi céljai, szándékai zavarosak, de az megállapítható, hogy az „ezeréves magyar alkotmány megváltoztatását kívánja”, így mozgalma „veszélyezteti az állam és a nemzet törvényes rendjét”, s ezért indítványozta a törvényszéki ítéletnél súlyosabb minősítést és büntetést. Az ennek helyt adó, a vádlottat az állami és a társadalmi rend erőszakos megsemmisítésére irányuló büntettben elmarasztaló és ezért háromévi fegyházzal sújtó ítéltáblai döntés után a főügyész-helyettes azonnal indítványozta a vádlott letartóztatását, melyet az ítéltábla el is rendelt. A tudósítás szerint ekkor Miskolczy „maga elé szólította Szálasit”, és közölte, hogy a kényszerintézkedést azonnal foganatba veszi, ezért az örök a fogházba viszik.²⁶

A hungarista mozgalom egyik főideológusával, Málnási Ödönnel – akivel a sors majd később ismét összehozza – szembeni, annak *A magyar nemzet őszinte története*

című könyve miatti nemzetragalmazás jogcímén 1938. március 11-én folyt perében kijelentette, hogy a mű állításai a „magyar nemzet ezer éves történetének gerincét és súlypontját” jelentő „morális erő”, az alkotmány elleni támadások, amelyekért az első fokú ítélet súlyosbítását indítványozta.²⁷

Miskolczy Ágost nemcsak a két szélső politikai irányzat, hanem más, a kormányzat által ellenségesnek nyilvánított eszmék hirdetői elleni perekben is részt vett: így egyaránt vádlója volt a nemzeti-konzervatív Szabó Dezső *Szélsőségek rendszere* című műve, továbbá a népi írók közé tartozó Illyés Gyula *Rend a romokban* c. verseskötete „romboló hatású” izgatásnak minősülő tartalma miatti ítéletábrai eljárásoknak. Szerepelt a korszak alapintézménye, az egyház elleni támadásnak számító megnyilvánulások, például a Szent Jobbot sértő nyilatkozat, vagy – az unitáriusok kivételével – a keresztény felekezetekkel szemben tett dehonesztáló kijelentések miatti perekben is. Az utóbbi kapcsán 1934. május 11-én mondott vádbeszédében leszögezte, hogy a bíróságok „nem teológiai vagy történelmi fórumok, amelyek ilyen kérdésben érdemlegesen dönthetnének. A büntetőtörvény nem foglalt állást az egyes hitfelekezetek esetleges teológiai vitáiban, csupán biztosítani kívánja a felekezetek közötti békét.”²⁸

E kitüntetett, a korabeli társadalmi, politikai rendet érintő ügyek mellett Miskolczy Ágost a köztörvényes bűncselekmények miatti eljárásokban ugyancsak részt vett, mint ahogy koronaügyész-helyettesként szintén eljár mindkét ügycsoportban.²⁹

Az ügyészi hivatásról

Miskolczy a hivatását illetően vallotta, hogy az ügyész a „megsértett jogrendet, a sértett fél jogát védi, a törvények parancsa, valamint saját lelkiismerete és meggyőződése szerint”. A közvádlónak e jogvédelmen belüli speciális, a politikai bűnügyekben vitt szerepét az 1937. június 1-jei, Budapesten a bíróságok, ügyészségek tagjai számára tartott államvédelmi előadása során fejtette ki.

Alaptételként kijelentette, hogy az állam- és társadalomellenes cselekményekkel szemben a bűnvádi üldözés a „hatalom leghatásosabb fegyvere”, mely harcban fontos szerepe van az ügyészségnek. A szervezet akkor küzdhet sikeresen, ha tagjai nemcsak az anyagi és eljárási jogot, de a történelem és az irodalom műveit is ismerik, mivel a „forradalmi propaganda gyakran ölti fel a tudomány, a művészet és az irodalom álarcát”. Egy cselekmény veszélyességének megítéléséhez határvonalat kell vonni a „jogos bírálat, a tudományos és művészi szabadság, az üdvös reformra törekvés, a bölcsészeti fejtegetés és a bűncselekmény között”. E kérdésekben „csak a nagy általános műveltséggel rendelkező ügyész” tud eligazodni, szükség esetén vádat emelni, s azt megfelelően képviselni. Kifejtette, hogy az eljárások során elsődleges feladat a vezetők kinyomozása és bíróság elé állítása, a vádemelésnek pedig „könyörtelen leszámolásnak” kell lennie. (Egy ekkoriban megjelent írásában azt is rögzítette, hogy „nincs szükség monstre-bűnperekre, ahol a legalitás elve alapján a mozgalom jelentéktelen résztvevőit tömegesen ültetik a vádlottak padjára, s így a vádhatóság maga homályosítja el a főbb szereplők felelősségét”.³⁰)

Előadásában a Hitler elleni 1923-as németországi eljárásra utalva leszögezte, hogy a „nem kellő időpontban, nem kellő érzékkel emelt vád szükség nélkül mártírt csinálhat a vádlottakból, s a mozgalom még nagyobb presztizzsel folytatódhatik tovább”. A bíróság elé állítottakkal szemben a vádat „nagyobb sikerrel és biztosabb fellépéssel képviselheti olyan kir. ügyész, aki jó szónok, aki a főtárgyalás nyilvánossága előtt ünnepélyes szavakban tudja kifejezni az állam büntető igényét, méltóan meg tudja bélyegezni a társadalom nevében a vád tárgyává tett cselekményt, a törvények, az igazság és az örök erkölcsi parancsok nevében kérve bírói megtorlást”. Miskolczy azt is szükségesnek tartotta, hogy a korábban nem ismert jelenségekkel – például a sztrájk újabb formáival, a szektákkal – szemben fel kell hívni a kormány figyelmét a szükséges jogalkotásra, hiszen az ügyész nem lehet „rideg méltóság”, aki a „magistratura sáncai mögött merev hozzáférhetetlenségben ül”. Munkája során „nemcsak a jog és törvényesség eszméjét” képviseli, de védelmezi „hazája jogrendjét, ősi intézményeit”,

egész tevékenységében a „keresztény civilizáció alapján áll és a világ szellemi és erkölcsi chaosában egyetlen szilárd pontot lát, a keresztet”. 31

A budapesti szellemi életben való részvétel

Miskolcgy Ágost Budapestre kerülése után bekapcsolódott a főváros konzervatív irányultságú szellemi életébe. A jogászi szervezeteken – Országos Bírói és Ügyészi Egyesület, Magyar Jogászegylet – túl tagjai között tudhatta az ókori görög-római kultúrával foglalkozó Parthenon (A Klasszikus Műveltség Barátai) Egyesület, a Magyar Statisztikai Társaság, a Magyar Társadalomtudományi Társaság, a Magyar Népművelők Társasága, a Magyar Sajtótudományi Társaság, a Magyar Nemzetpolitikai Társaság és a Társadalmi Egyesületek Szövetsége, míg az 1928-ban alakult Sol Clubnak igazgatója volt. E nemzeti-konzervatív alapon álló egyesület elhatárolódott a szélsőségektől, a „vörös vagy zöld elméletek abstrakciói”-tól. Az alapszabály szerinti célja a „magyar társadalmi együttérzés, erős nemzeti öntudat fejlesztése és ennek az öntudatnak érvényesítése, magyar tehetségek felkutatása és támogatása” volt. Ezt előadásokkal, más összejövetelekkel, a „nemzeti élet minden ágát felölelő társadalmi kérdések tudományos megtárgyalásával”, továbbá a kisebbségi magyarság támogatásával kívánta megvalósítani. 32

E szervezetekben Miskolcgy olyan vezetőkkel, tagokkal volt kapcsolatban, akik a korabeli magyar politikai, tudományos, kulturális élet meghatározó, befolyásos személyiségei voltak, mint például Bethlen István, Teleki Pál, Herczeg Ferenc, Hóman Bálint, Kozma Miklós, Wlassics Gyula, Balogh Jenő, Magyary Zoltán, Bartucz Lajos, Domanovszky Sándor, Mályusz Elemér. Miskolcgy e szellemi közegben aktív életet élve az egyes összejöveteleken, tanácskozásokon, társasági eseményeken részt vett, előadásokat tartott, felszólalt. 33

Miskolcgy a konzervatív szellemi elit (a fent említetteken túl például Darányi Kálmán, Eckhart Ferenc, Egyed István, Gratz Gusztáv, Gerevich Tibor, Kállay Miklós, Kornis Gyula, Ravasz László) társaságában rendszeresen részt vett a korszak egyik eszmei központjaként működő, Szekfű Gyula szerkesztette *Magyar Szemle* szerkesztőbizottsága és munkatársai részére tartott összejöveteleken is. 34

Szervezeti tagságai és azokban végzett tevékenységei szorosan összekapcsolódtak publicisztikai, írói munkásságával. Éveken át rendszeresen megjelentek a kommunizmussal, Szovjet-Oroszországgal polemizáló írásai a korszak konzervatív fővárosi napilapjában, a *Budapesti Hírlapban*. Ez közölte 1926. április 1-jén azt az írását is, amelyben felvetette, hogy a bíróságok a Szent Korona nevében hirdessék ki ítéleteiket. (Ezen felvetése később a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930:XXXIV. tc. 1. §-ával valóra vált. 35) Szerzője volt az említett *Magyar Szemlének*, ahol a forradalom jelenségét bíráló, a pánszlávizmus veszélyeiről, a büntetőjognak a társadalomellenes mozgalmakkal szembeni szerepéről szóló tanulmányai jelentek meg. 36 Ezen írásainak központi elemét kifejezi azon, 1933 májusában megjelent cikkének gondolata, amely szerint a „kommunista párt nemcsak a társadalmi osztályok egymásra uszítását hirdeti, hanem egyenesen a polgárháborút készíti elő és az egész keresztény civilizáció nyomtalan megsemmisítését vallja nyíltan és vakmerően programjaul”. 37

Publicisztikai írásai más lapokban is megjelentek, például a *Társadalomtudomány*, a *Magyar Élet*, a *Magyar Lélek* hasábjain. Amerikai magyar lap is közölt tőle, s cikkei napvilágot láttak a Budapesten kiadott *Nouvelle Revue de Hongrie*-ban. 38

Miskolcgy addigi publicisztikai írásainak egy részét az 1932-ben kiadott *Szemben a forradalom arcvonalával* című 260 oldalas könyvében gyűjtötte össze. 39 A kötet megjelenése után lelkes recenziók méltatták a szerzőt, aki „egy évtizede vívja a harcot köztársadalmi székéből és íróasztal mellől”. A méltatás szerint előtte „tárult fel először a forradalom aknahálózata a bolsevista perek aktáiból, ő ismerhette meg legalaposabban a szovjetpropaganda módszereit a hétről-hétre gyűjtött forradalmi célú sajtótermékekből”. Az írások bemutatják az „orosz bolsevizmus éles kritikai rajzát, a forradalmi mozgalmak pontos történeti és lélektani magyarázatát”. A szerző rámutatott a „bolsevik propagandamunka nagyszabású szervezetére, eszközeire és modern technikájára”, s

mindezek alátámasztják azt, hogy az „államnak új és hathatós önvédelmi fegyverekre van szüksége”. Más ismertető azt emelte ki, hogy Miskolczi – aki a „kultúránk létét fenyegető kérdéseknek hazánkban talán legbeavatottabb és legvilágosabban látó ismerője” – írásaival állást foglalt a „forradalommal, mint politikai és szociális megoldási kísérlettel szemben, mert annak eredményei csak társadalmi összeomlás, véres polgárháború, értékrombolás és pusztító anarchia lehetnek”.⁴⁰ A Magyar Távirati Iroda lapszemléje is felhívta olykor a figyelmet Miskolczi valamely cikkére.⁴¹

Miskolczi Ágost elvi jelleggel is foglalkozott a sajtóval, amiről azt vallotta, hogy az a „modern művelődés, sőt az emberi civilizáció haladásának elmellőzhetetlen és megmérhetetlen értékű tényezője”. De „amennyire áldást jelenthet az ezzel összefüggő nagy érdekekre, annyira átok is lehet tevékenysége, sőt a művelődés és civilizáció értékeiben és eredményeiben végzetes rombolást vihet végbe”. A sajtó hatalmát az „az irányzat, az a politikai vagy filozófiai gondolat” adja, amelyre „alapítva van, s amely nemcsak vezércikkében, hanem a hírek megválogatásában és csoportosításában, [...] a közölt tények megvilágításában [...] kifejeződik”. Így a sajtó „jelentősége közvéleményt csináló, az emberek gondolkodását meghatározó, átalakító, cselekvéseit ösztönző és kiváltó erejében van”. Ebből következik az a „nagy jogi probléma, miként lehet a sajtó jelentőségére tekintettel a sajtószabadság korlátozását a közjó érdekében jogintézményekben kifejezni anélkül, hogy a sajtó működését megbénítaná”.

Megállapította, hogy „büntetőjogi tilalmakkal a sajtó közvéleményt alakító tevékenységét utolérni felette nehéz. Nem elég ugyanis eltiltani a sajtót egyes tárgyköröktől vagy témáktól”, mivel az újságírás lényege a „módszerben van, vagyis abban, hogyan ír valamiről, minő összefüggésben adja elő mondanivalóját, minő beosztást, hangot, stílust, címekeket használ”. Ez „függ az újságíró műveltségétől, világnézetétől, lelkiismeretességétől”. Az újságírás társadalmat befolyásoló szerepét bizonyítja a „támadó cikkeknel még hatásosabb, biztosabb fegyvere, az elhallgatás”, hiszen „hiába a legméltánylandóbb szereplés a társadalmi és politikai élet mozgalmában, ha ezt a sajtó nem állapítja meg”. Így e nagy jelentőségű társadalmi intézmény kapcsán alapvető a megfelelő szabályozás, mivel a „túl szigorú törvény az igazságtalanság elviselhetetlen érzését kelti fel [...] Ezenfelül az olyan törvény, amely a sajtót irányított sajtóvá süllyeszti, a hazugság és megalkuvás szellemét terjeszti, ami semmiféle politikai rendszernek nem érdeke”, mert a „hivatásszerűen irányított, bilincsbe vert vagy kitartott sajtónak erkölcsi súlya nincs”.⁴²

Jogi, szaktudományi munkássága

Miskolczi Ágost szakirodalmi írásait – amelyek büntető anyagi és eljárási jogi, kihágási, rendészeti, igazgatási kérdésekkel foglalkoztak – szakmai folyóiratok, mint a *Csendőrségi Lapok*, a *Jogtudományi Közlöny*, a *Jogállam*, az *Ügyvédek Lapja*, a *Rendőr*, a *Városi Szemle*, a *Statisztikai Közlemények*, *A Sajtó* közzélték.⁴³

Ezen írásai közül a legjelentősebb – a csendőrtiszti iskola tanárával és a debreceni hadbírórság vezetőjével közösen írott – *A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a m. kir. csendőrség számára* című volt, amelyet a belügyminiszter tansegédletül rendelt a szervezet számára. Az 1937-es első megjelenést követően a mű 1940-ben ismételt kiadásra került. Címének megfelelően a hatalmas kötetekbe foglalt – második kiadásában 1842 oldalas – munka úgy dolgozta fel az anyagot, hogy „minden tudnivalót megtalál itt a csendőr”. A korabeli méltatások szerint azért sikerült ilyen használható művet írni, mert teljesültek azon, szerzővel szembeni elvárások, miszerint „1. alapos büntetőjogi felkészültségűnek kell lennie, 2. ismernie kell a csendőrt és a csendőrséget, 3. csak annyit szabad nyújtania, amennyit a csendőrségi szolgálat kézzelfoghatóan megkíván és 4. azt, amit nyújt, egyszerűen kell leírnia, megmagyaráznia”. A mű ennek megfelelően „félleg tankönyv, félleg utánanézésre való kézikönyv” lett, amiben a csendőr számára egyértelműen megtalálható, hogy a „cselekmény hogyan üldözendő, mit képez, hova tartozik, eseményjelentést kell-e róla tenni, elfogás, fegyverhasználat jogos-e, kell-e róla az ügyészségnek előzetes jelentést tenni”. Mindezeket a kérdéseket a munka úgy írta le, hogy a „jogi fejtegetés közérthető mondatokká világosodik”, mert a „nyelvezete

egyszerű, világos, a mondatai magyarosak, gördülékenyek, könnyen érthetőek". Az érthetőség és alkalmazhatóság érdekében „bőséges és világos magyarázatok kísérik az egész tételes anyagot”, minden bűncselekmény mellett a mű „azok tényálladási elemeit külön pontokban sorolja fel, s így lehetővé teszi, hogy a laikus csendőr büntetőjogilag is kifogástalan munkát végezhesen”.⁴⁴

Miskolczy e könyvében fejtette ki az állami és társadalmi rend büntetőjogi védelme kapcsán, hogy azok szilárdságának és biztonságának „nem a lázadás fegyveres leverésén, hanem a lázadás kitörésének megelőzésén, az előkészületek aknamunkájának éber felderítésén és az előkészítőknak, főképpen a felbujtóknak és a vezetőknek idejekorán való törvényes felelősségre vonásán kell nyugodnia”.⁴⁵

Az ezt megelőzően, 1935-ben – eredetileg a *Magyar Szemlében*, majd önállóan is – megjelent *A modern államvédelem* című munkájában rögzítette, hogy már a bűncselekmény elkövetése előtt szükséges a megelőző védekezés. E feladatot olyan biztonsági szervezetnek kell végeznie, amely felügyeli a társadalom összetevőit. Példaként erre részint a korabeli francia megoldást hozta fel, ahol a nemzetbiztonsági szerv ellátta az „idegenek ellenőrzését, a kémek ellen való védekezést, a sajtó, a gazdasági és pénzügyi élet jelenségeinek megfigyelését”. E szervezet „ellenőrzést gyakorol az állam politikai biztonsága szempontjából minden cselekedeten s minden emberen, amely vagy aki ebből a szempontból vizsgálat és megfontolás tárgya lehet”. Miskolczy másik példaként pedig – a korabeli Magyarországon meglepő módon – a szovjet biztonsági szerveket hozta fel, amelyek a „közigazgatási terroron” túl teljesen ellenőrzik az „uralom összes szerveinek megbízhatóságát”. Ennek az „ügynökei ott vannak a szovjeturalom minden hivatalában, minden szervezetében láthatatlanul figyelő szemmel és hegyezett füllel”. Egyúttal javasolta a lenini és más bolsevik írások megismerését, mert „csak olyan veszedelem ellen lehet sikerrel küzdeni, amelyet ismerünk”. E példa kapcsán azonban leszögezte, hogy annak leírása nem célozta a megoldás átvételét, hiszen „egy uralom felforgatását célul kitűző elemek legyőzésére szolgáló szervezet, bármennyire is tökéletes legyen egyébként, csak reszketve gondolhat a holnapra és sohasem érezheti magát biztonságban, ha nem áll a jog, becsület és igazságosság erkölcsi alapjain”.⁴⁶ (A tanulmány írásakor nem sejtette, hogy a leírtak majd Magyarországon is megvalósulnak egy másik politikai rendszerben, s ennek ő szenvedő részese lesz.)

A számtalan bírósági eljárásban részt vett Miskolczy „A főtárgyalás elnöke” című tanulmányában rögzítette a procedura főszereplőjével kapcsolatos elvárást is, melynek lényege szerint a „pervezetés célja a tényállás kiderítése, a főtárgyaláson felmerült bizonyítékok kidomborítása”. A tanácsvezető bíró szerepe meghatározó, hiszen „pervezető képességén múlik igen sokszor a főtárgyalás anyagának olyan megvilágítása, rendbehozatala, amelyre ítéletet alapítani lehet”.⁴⁷

Miskolczy a korszak neves magyar jogtudósai tiszteletére kiadott művekben szintén szerepelt írásaival. Így a közgazdasági egyetem tanárának, Steinecker Ferencnek ajánlott kötetben 1931-ben „A társadalom büntetőjogi védelme a forradalmi mozgalmak ellen” című munkája, a neves büntetőjogász professzornak, Angyal Pálnak a tiszteletére 1933-ban kiadott tanulmánygyűjteményben a „Politikai szabadság és büntetőjog” című írása jelent meg. A korábbi egyetemi tanár, az 1936-os megjelenéskor akadémikus, koronaügyész Finkey Ferencnek szentelt műben „Miről nem szabad a sajtónak írnia?” tanulmányával vett részt.⁴⁸ (Angyal a magyar büntetőjogot szisztematikusan feldolgozó kézikönyvsorozata 4. kötetében korábban helyeslően idézte Miskolczynak a nemzetgyalázás tényállásával kapcsolatos véleményét, mely szerint „nincs állam, mely eltűrné azt, hogy a nagy nyilvánosság előtt becsméreljék az államalkotó nemzetet, gyalázzák intézményeit trágár szavakkal, képtelenül hazug rágalomokkal”).⁴⁹

Miskolczy Ágost széles körű ismeretei révén különböző szakmai összejöveteleken is megnyilvánult: így például 1941 márciusában felszólalt – mint az akkori népszámlálás tudományos megfigyelésére és jogi ellenőrzésére kiküldött országos bizottság tagja – a Teleki Pál miniszterelnök által vezetett tanácskozáson, elítélve a német manipulációkat. 1943. májusban a Fiataikorúak Felügyelő Hatósága által a pártfogó tisztviselők számára rendezett továbbképző tanfolyamon „Kriminológia és bűnügyi politika gyakorlati esetekkel megvilágítva” címmel tartotta meg előadását, 1944. március 6-án pedig a

Magyar Jogászegyletnek az Angyal Pál elnöklete alatti, a koronaügyész jogállásával kapcsolatos ülésén szólalt fel.⁵⁰

Korabeli értékelés szerint Miskolczy Ágost a fent vázolt szakmai és közéleti szerepléseivel, az egyes társadalmi szervezetekben kifejtett tevékenységeivel, írásaival a politikai büntetőjog, a bolsevizmus és a sajtó kérdéseinek szakértőjévé vált, mint a „magyar ügyészi kar egyik legmarkánsabb, legképzettebb egyénisége”.⁵¹ (Az akkori legális baloldali, szociáldemokrata vélemény szerint viszont ha a sajtóbeli tevékenysége nemzetközi nyilvánosságot kapna, akkor „halálosan blamiroznók az egész magyar ügyészi kart, amelynek ilyen ostoba, együgyű alakja lehet, mint ő”.⁵²)

Tevékenysége a nyilas hatalomátvétel után

Miskolczy Ágost sikeres életének a második világháború végének történései vetettek véget, amelyek új körülmények közé sodorták. 1944. október 16-án német támogatással volt vádlottja, a nyilas pártvezető Szálasi Ferenc vette át a hatalmat, amelynek közzétételére a 3667/1944. M. E. rendelettel került sor. A hatalomváltás jeleként az 1944. november 15-én kelt 4070. M. E. rendelet minden közszolgálati alkalmazottnak állásvesztés terhe mellett, nyolc napon belül előírta a „*Hungarista Munkaállam iránti hűsége és feltétlen odaadása bizonyosságául*” a nemzetvezetőre való eskü letételét.⁵³

A fővárosban ez napokon belül megtörtént, így a Kúrián november 21-én, míg a Koronaügyészség tagjai még ezt megelőzően esküt tettek a volt ügyvéd, nyilas országgyűlési képviselőből lett új igazságügy-miniszter, Dr. Budinszky László kezébe. A nyilas uralom alatti területeken a bírák és ügyészek jellemzően letették a megkövetelt esküt, hiszen kizárólag fizetésükből éltek, s „*másként illetményeiket nem kapták volna meg, és vagyontalanságuk miatt ez okból létfenntartásuk veszélyeztetve lett volna*”. Mint később Miskolczy is mondta, az esküt mindenki „*kényszer hatása alatt letette, ennek megtagadása a köztisztviselőt köztudomás szerint állásától fosztotta volna meg*”.⁵⁴

Budapestnek a szovjet hadsereg általi egyre fenyegetőbb körülzárása miatt a nyilas kormányzat 1944. november 14-én elrendelte a központi állami szervek, köztük a Kúria Nyugat-Magyarországra költöztetését. A legfőbb bírói szerv elhelyezésére Sopron törvényszéki épülete került kijelölésre.⁵⁵

Dr. Mendelényi László koronaügyész 1944. december 5-én beszüntette a Koronaügyészség budapesti működését, és mivel ő nem akart Sopronba menni, négy helyettese közül a rangidős Dr. Kéler Bélát küldte, hogy a kitelepült Kúria mellett ő lássa el a szükséges közzétételi teendőket. Kélernek az év végével esedékes nyugdíjazására hivatkozása miatt a koronaügyész végül a rangban második Miskolczy Ágostot jelölte ki az elmenetelre.⁵⁶ A koronaügyész-helyettes – bár tartott a hatalomra került Szálasi bosszújától, de mint olyan közhivatalnok, aki nyilatkozata szerint az „*államhatalom és a nemzet szolgája*” – ezen utasításnak eleget téve, feleségét a fővárosban hagyva, a kúriai bírák egy részével Sopronba utazott. Később, 1944. december 20-án Kéler is megérkezett ide, azonban súlyos megbetegedése miatt semmit nem tevékenykedett. A Sopronban így hivatali felettes nélkül maradt Miskolczy feladatairól Szemák Jenő kúriai elnök rendelkezett.⁵⁷ A városban 1945-ben a Kúria két közönséges bűnüggyel kapcsolatos tárgyalást tartott, ahol Miskolczy járt el a közzétételi képviselőjeként.⁵⁸

Mivel Kéler Béla március végével nyugdíjazásra került, Szálasi helyette az ugyancsak Sopronba érkezett – Miskolczynak a Budapesti Királyi Főügyészségen 1937 júniusától munkatársát – Dr. Temesváry Gyula főügyész-helyettest nevezte ki 1945. március 27-ével koronaügyész-helyettesté, aki még aznap letette esküjét Szemáknak. (Temesváry egyébként 1937. szeptember 9-én Szálasinak az ítélőtáblán tartott izgatás miatti fellebbezési tárgyalásán ugyancsak a terhére lépett fel, első fokú büntetésének súlyosbítását indítványozva.)⁵⁹

A szovjet hadsereg nyugatra törésével a nyilas hatalom kilátástalan hadi helyzetbe került, emiatt szükségessé vált az országból való kitelepülés megszervezése. Budinszky 1945. február 20-án elrendelte az összes igazságügyi szerv és személyzet kitelepülését Németországba, személyenként egy olyan csomagot összeállítva, amely „*egy ember által*

gyalog is elvihető”. Ennek megfelelően márciusban a kiürítési vonatra jelentkezhettek a bírák és ügyészek. A végrehajtást a nyilas párt és a csendőrség ellenőrizte.⁶⁰

A koronaügyész-helyettesek közül Kéler a kitelepülést választotta. Miskolcgy és Temesváry azonban a kiürítési parancs ellenére sem távoztak Sopronból, s annak a szovjetek általi 1945. április 1-jei elfoglalása után visszatértek Budapestre. Miskolcgy Ágost többnapos vizontagságos utazás után május 6-án érkezett meg, majd – miután háromszobás budai lakását az ostrom miatt romosan találta – 8-án szolgálatra jelentkezett a Kovács Péter koronaügyész-helyettes által vezetett Koronaügyészségen.⁶¹

A háborút követő felelősségre vonás stációi

Budapest nemcsak romjai, hanem a teljesen megváltozott politikai, hatalmi, jogi helyzet miatt is új közeget jelentett. A szovjet hadsereg által elfoglalt országban hatalomra került a Miskolcgy által korábban mélyen elítélt és büntetőjogilag is üldözött baloldal, amelynek elképzelései rányomták bélyegüket az ország újjászervezésére. Ebbe a körbe tartoztak azon jogszabályok is, amelyekkel a fővárosba visszatért Miskolcgy hamarosan szembesült. Az új hatalom kiépítése során kibocsátott rendelkezések meghatározták a háború és a bukott politikai rendszer, a volt államhatalom szereplőivel, felelőseivel, tisztségviselőivel kapcsolatos bánásmódot.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. január 4-én kelt 15. M. E. rendelete szólt a közalkalmazottak igazolásáról, melynek célja az 1. § szerint annak megállapítása volt, hogy az 1939. szeptember 1-je utáni magatartásuk *„sértette-e a magyar nép érdekeit*”. Ennek során megvizsgálásra került az érintett *„politikai megbízhatósága és múltbeli ténykedései*” annak érdekében, hogy azok, akik *„nyilas, németbarát vagy antidemokratikus, antiszociális magatartást tanúsítottak, ne tölthessenek be olyan pozíciókat, ahol csak kerékkötői vagy szándékos szabotálói lehetnének egy népi ország kialakulásának*”. Az ezt felváltó 1945. április 19-én kiadott 1080. M. E. rendelet ugyanezen célból, de pontosabb megfogalmazásokat tartalmazott. Az egyes igazgatási áganként megalakított igazolási bizottságok eljárása – a korabeli sajtómegfogalmazás szerint – mint az *„alkalmatlanokat kiselejtező tényező*” működött. Ennek során leg súlyosabb szankcióként az állástól megfosztást lehetett kiszabni, amelynek eredményeként az érintett foglalkozása mellett nyugdíjigényét is elvesztette. A bizottság döntése ellen az új szervhez, a népbírósághoz lehetett fellebbezni. Az 1945. június 8-án kibocsátott 3300. M. E. rendelet 2. §-a viszont már kötelezően mondta ki az állástól való megfosztást azokkal szemben, akik a nyilas hatalomátvétel után szolgálati helyükről önként vagy a *„Szálasi-kormány utasítására, de egyébként személyére nézve egyénileg megállapítható kényszerhelyzet fennállása nélkül*” távoztak el a Duna–Ipoly vonaltól nyugatra, feltéve, ha ez a közalkalmazott *„németbarát vagy fasiszta meggyőződéséből*” fakadt, és ezen okokból tovább szolgáltak.⁶²

Az 1945. január 25-i 81. M. E. rendelettel megalkotott *„A népbíráskodásról*” (Nbr.) szóló jogszabály célja szerint azért született, hogy mindazok, *„akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei voltak, mielőbb elnyerjék büntetésüket*”. Ez és a módosításáról, kiegészítéséről szóló 1945. április 27-én kelt 1440. M. E. rendelet az addigi magyar büntetőjogban nem ismert tényállásokat alkotott háborús és népellenes bűntettek elnevezéssel. Ezen ügyek elbírálására a rendelet felállította a demokratikusnak minősített pártok által delegált laikusokból és a tanácsvezetőként működő hivatásos bírákból álló népbíróságokat, amelyek mellett külön vádló szervként a népügyészségek működtek.⁶³

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. február 26-i 530. M. E. rendeletével intézkedett a fasiszta szellemű, szovjetellenes, antidemokratikus sajtótermékek összegyűjtéséről és megsemmisítéséről. Azt, hogy mik tartoznak e körbe, egy erre a célra alakult bizottság határozta meg, amelyik – a korabeli tudósítás szerint – *„sorra veszi azokat a nemzetrontó »irodalmi« könyveket, sajtótermékeket, megnyilatkozásokat, amelyeket a letűnt kor náci bérenc kiadói dobtak piacra, és amelyeknek szerzői elhintették a hitlerizmus mákonyát*”.⁶⁴

A visszatért Miskolczy Ágostnak korábbi munkatársa átadta a közalkalmazottak által kitöltendő nyilatkozatot, és az igazolási eljárás jogerős befejezéséig a hivatali működéstől eltiltotta.⁶⁵ A koronaügyész-helyettes sorsa ekkorra már eldőlt, mivel rajta volt azoknak a „listáján”, akiket felelősségre akart vonni az új hatalom.⁶⁶ Ezt bizonyítja, hogy utána a szociáldemokrata vezetés alatti IM már április közepén érdeklődött, de ekkor Kovács Péter csak azt tudta válaszolni, hogy Sopronba távozása óta a tartózkodási helye ismeretlen. Később – még a visszatérése előtt – 1945. május 3-án az igazságügyi igazoló bizottság megbízottja Miskolczynak a Kúria épületében levő hivatali szobájában a könyvtárát, iratait átnézte, s ezekből a megjelent műveit, valamint a szekrényben talált Hitler-képet magához vette. (Az ekkor jelen lévő Dr. Zöldy Miklós koronaügyész-helyettes és egy irodai altiszt kijelentették, hogy a fényképet korábban a falra akasztva látták.)⁶⁷

Miskolczy az igazolási nyilatkozat rovatainak (például egyesületi tagsága, publikációi) kitöltésén túl egy levelet is mellékel, amiben részletesen leírta Sopronba távozását és az ott történeteket. Kovács ezeket az iratokat május 11-én azonnal megküldte az igazságügyi igazoló bizottság elnökének, a szociáldemokrata Dr. Ries Istvánnak. Az ily módon látókörbé került Miskolczyt másnap őrizetbe vette a II. kerületi rendőrkapitányság, s Bimbó utcai fogdájában helyezte el.⁶⁸

Ennek irataiból csak az 1945. május 24-én írt nyomozói jelentés maradt meg, amely megjelölte az eljárás alapját és célját: eszerint *„Miskolczy veszedelmes jobboldali uszító, hazaáruló nácibérenc, aki teljes mértékben kiérdemelte, hogy az igazságszolgáltatás, melyre működése árnyékot vetett, teljes szigorával alkalmazza vele szemben a törvény betűjét”*. E kijelentések azon alapultak, hogy a terhelt *„könyve szélsőséges és bornírt uszítás a szocializmus, a megújhodott Oroszország és az igazságosabb társadalmi rend ellen”*. A hivatali működést illetően pedig megállapította, hogy Miskolczy a *„baloldal legjobb híveit egymásután küldte börtönbe”*, Rákosi ellen kétszer is képviselte a vádat. Reakciósságát bizonyítja, hogy követte a Szálasi-kormányt Sopronba, és ott ő töltötte be a koronaügyészi szerepet.⁶⁹

A megindult eljárásról a napi sajtó is hírt adott, mely jól kifejezte az eljárás valódi okát: eszerint a letartóztatott koronaügyész (sic!) *„volt a Rákosi-per ügyésze és állandóan ő szerepelt kommunista bűnperekben”*. A nyomozó hatóság felhívást is közzétett annak érdekében, hogy jelentkezzenek azok, akik sérelmeket szenvedtek Miskolczy hivatali működése miatt.⁷⁰

Az eljárást három hét elteltével a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai és Rendészeti Osztálya (PRO) vette át. A nyomozás állásáról a rendőrség június elején az addig összegyűjtött anyag (könyvek, korábbi ügyek aktái) bemutatásával tájékoztatta a népügyészséget.⁷¹ A tanúvallomásokra június 8–26. között került sor, amikor megtörtént Miskolczy koronaügyészségi és volt főügyészségi kollégáinak kihallgatása, akik a terhelt magatartásáról, kijelentéseiről, politikai nézeteiről nyilatkoztak. Ezek az adott viszonyok között súlyosan terhelték őt, mert az egyes kijelentések szerint *„mindenkor túlment a politikai perekben az ügyész tárgyilagos vádemelésén, a vádlottakat személyükben támadta és becsmérelte”*, *„egészen szélső jobboldali”*, sőt *„nyilas- és németbarát”* volt, és hitt az utóbbiak győzelmében.⁷² A tanúk jelentkezése érdekében kibocsátott felhívás viszont sovány eredményt hozott: egyetlen személy jelentkezett május 22-i levelével, miszerint Miskolczy 1920-ban eltúrte, hogy kihallgatása során egy tiszt arcul üsse, továbbá gorombán beszélt vele.⁷³

A gyanúsítottai vallomás felvételére 1945. július 3-án került sor, amikor a nyomozó az igazolási nyilatkozat mellékletére, a hajdani bűnügyi iratokra, a megjelent művekre és a tanúk kijelentéseire támaszkodott. Bűncselekmény gyanújának közlésére nem került sor, a két és fél oldalas, sűrűn gépelt jegyzőkönyv rögzítette a terhelt életútját, eszmeiségének kialakulását, majd a kihallgató Miskolczy elé tárta *Szemben a forradalom arcvonásával* című könyvének és más írásainak a kommunizmussal szembeni kitételeit, továbbá a Rákosi-perek és a Sopronba menetel kérdéseit. (Miskolczy később, az 1946. március 6-i népbírói tárgyaláson kétségbe vonta a jegyzőkönyv tartalmát azzal, hogy az abban foglaltak kihallgatásakor már legépelve készen voltak, az ott írtakból ő semmit nem mondott. Ezen kijelentését kétségbe vonhatóvá teszi, hogy életútja leírt részletességű történéseiről ő tudhatott, továbbá lényegileg ugyanolyan tartalmúak a vele

felvett jegyzőkönyvek a büntetőeljárás minden szakában, és gyakorlatilag megegyeznek az igazolási nyilatkozata mellékletében általa május 10-én írtakkal. A népügyész és népbírói kijelentései szerint egyébként erőszakot nem alkalmaztak vele szemben a nyomozás során.⁷⁴)

A nyomozás végén, július 4-én készült rendőri jelentés abban foglalta össze az eljárás eredményét, miszerint Miskolczyval szemben *„bebizonyult, hogy egyrészt a szovjet állam ellen évek hosszú során át szélsőséges stílusú propagandát folytatott, v[ala]mint az, hogy ezen ellenséges beállítottsága alapján a kommunista bűnperekben a tárgyilagos vádemelésen messze túlmenő módon járt el”*.⁷⁵

Az ekkori sajtótudósítás szerint pedig a *„nyomozás megállapította, hogy Miskolczy évtizedeken keresztül annak a rétegnek érdekeit képviselte, amely elnyomta a jogait kereső kizsákmányoltakat és közönséges gonosztevékként kezelte a politikai harcosokat”*. A cikk újból rögzítette, hogy *„így járt el Rákosi Mátyás esetében is”*.⁷⁶

Időközben 1945. június 22-én megszületett az igazoló bizottság határozata, amely a 3300/1945. M. E. rendelet 2. §-ára és az 1080/1945. M. E. rendelet 20. § (2) bekezdés 4. pontjára hivatkozással Miskolczy Ágostot az állásától megfosztotta, és az iratokat a *„fennforogni látszó népellenes és háborús bűncselekmények elbírálása végett”* a népügyésznek áttenni rendelte. Az indokolás szerint e döntés az önkéntes Sopronba távozása és ottani működése miatt született, figyelemmel arra, hogy a *„közalkalmazott németbarát vagy fasiszta meggyőződése okán teljesen híve volt a nyilas uralomnak”*.⁷⁷

A fogva tartott Miskolczy július 17-én részletesen indokolt fellebbezéssel élt e döntés ellen. Ebben sérelmezte azt az eljárási szabálysértést, hogy az 1080/1945. M. E. rendelet 13. §-a ellenére ügyében nem tartottak tárgyalást és arra nem idézték meg, továbbá tagadta a vele szemben tett megállapításokat: vezetője utasítására települt ki, és működése során, mint az igazságszolgáltatás közhivatalnoka, pártatlanul járt el. Nyilas nézetei nem lehettek, hiszen korábban ő indítványozta Szálasi súlyosabb elítélését, továbbá a fasiszta eszmekörnek sem volt híve, mint ahogy a németek hatalmi gőgjét is elítélte. E fellebbezést a népügyész 1945. augusztus 11-én teljesen alaptalannak nyilvánítva, a határozat helyben hagyását indítványozva továbbította a népbíróságnak. Ez azonban nem hozott döntést, hanem – Miskolczy jogerős elítélését követően – 1946. december 22-én az 5000/1946. M. E. (ügynevezett B lista) rendelet 11. §-ára hivatkozva megállapította, hogy az eljárás megszűnt.⁷⁸

Ekkoriban Miskolczyra csapást mért az is, hogy a fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékeket összeállító bizottság az I. számú jegyzékére felvette a *Szemben a forradalom arcvonalával* című könyvét. (1946-ban a IV. jegyzékre a *Politikai szabadság és büntetőjog*, a *Főtárgyalás elnöke* és *A modern államvédelem* művek szintén rákerültek.)⁷⁹)

A PRO a nyomozást július 9-én fejezte be, s az iratokat a Budapesti Népügyészre küldte meg, míg a május 26. óta őrizetében lévő gyanúsítottat átvitte az Andrássy út 60. alatti székházából a pestvidéki törvényszéki fogházba. Ide július 11-én fogadták be, s ezen a napon megtörtént a népügyészén is az iratok érkeztetése.⁸⁰

Itt „megfeledeztek” a gyanúsítottokról, mivel csak szeptember 28-án került sor, július 11-ére visszamenőleg, az Nbr. 33. §-a alapján előzetes letartóztatásának elrendelésére. E napon a népügyész röviden kihallgatta Miskolczyt, aki cáfolta, hogy őt a nemzetvezető koronaügyésznek nevezte volna ki Sopronban. A perekben tanúsított fellépéseit illetően pedig kijelentette, hogy vádbeszédeiben igyekezett *„hangulatos lenni”*, de azokkal nem akart senkit megbántani, mivel azt nem tartotta az *„ügyészi állás kötelező méltóságával összeegyeztethetőnek”*.⁸¹ (Ekkoriban folyt a népbírói rendelet törvényerőre emelésével kapcsolatos nemzetgyűlési eljárás, amely során a szeptember 11-i ülésen a szociáldemokrata szónok a bukott politikai rendszer igazságszolgáltatásának jellegzetes alakjai – akik *„cseléd módjára szolgálták ki gazdáikat”* – között említette Miskolczyt.)⁸²)

A vádirat szeptember 29-én készült el az ekkor már miniszter Ries István által a népügyészségek vezetőihez e hónap 24-én a népbírói rendelet érvényesítése érdekében intézett 17785/1945. IM. X. leiratában megfogalmazottaknak megfelelően. Az előírás szerint a *„politikai bűncselekmény”* miatti ügyekben minden *„törvényes lehetőséget”* fel kellett használni e tettek személyi és tárgyi oldalának megállapítására. A

ettes egyéniségének megismerése érdekében megállapítandóak voltak személyes körülményei, műveltsége, osztályhelyzete s az, hogy „*hogyan jutott kapcsolatba a jobboldali mozgalmakkal*”, továbbá „*lelki fertőzöttsége a jelenben is fennáll-e*”.⁸³

A majd háromoldalas – Dr. Szegő Vilmos népügyész és a vezető, Dr. Molnár Sándor szignálta – vádirat két pontba foglalta Miskolczi felrótt magatartásait.⁸⁴ Az első, személyiségének felvázolásakor rögzítette, hogy ő Magyarországnak az első világháborúval kapcsolatos „*mindennemű károsodásáért [...] a proletárdiktatúrát tette benső meggyőződése szerint utólag is felelőssé*”, s ezért „*szélsőségesen gyűlölködő álláspontot foglalt el [...] a bolsevizmussal szemben*”. Ebből fakadt, hogy „*mint kir. ügyész a tárgyilagosság megsértésével látta el feladatát. Minden irodalmi munkásságában annak a nézetének adott kifejezést, hogy a baloldali irányzatokat tűzzel-vassal pusztítani kell*”. Az ezen általános megállapításokat megalapozó tényekként felrótta neki a Hitler-képet, a Rákosival szembeni vádképviselést, egy valamikori terheltjével szembeni magatartást, a Sopronba távozását, ottani működését s mindezekből következően azt, hogy „*mint joghatósággal bíró közalkalmazott, következetesen népellenes, fasisztabarát hivatali működést fejtett ki*”. A második pont a vádlott „*meglehetősen nagy irodalmi munkásságát*” boncolgatta. E rész alapvetően a *Szemben a forradalom* arcvonalával és a *Magyar Szemlében* megjelent írások citátumai, az 1937. június 1-jén tartott szakmai előadása és francia nyelvű tanulmányai alapján megállapította, hogy „*kényszerű szükség nélkül a nép és demokráciaellenes hírverés szolgálatába szegődött*”. Az összegzés szerint Miskolczi irodalmi munkáiban „*olyanokat írt, hogyha egy fordulattal az általa védeni kívánt rendszer megbukik, akkor első dolog lesz összetörni minden büszke jellemet, kiirtani az áldozatkészség szellemét, befeketíteni minden erkölcsi és szellemi felsőbbrendűséget és betetőzésül a becsület képviselőinek fizikai kiirtása következik*”. A „*közhivatali ténykedésében*” pedig az a „*belső meggyőződés vezette, hogy csak a fasiszta irányzatok és a demokráciaellenes irányzatok kíméletlen védelme és a legelrettentőbb üldözése az ellenvéleménynek hozhat boldogulást az ő és hasonló gondolkodású embertársai számára*”, ezért indokolt az Nbr. 15. § 3. és a 17. § 4. pontjaiban foglalt népellenes büntettek miatti vádemelés.⁸⁵

A vádirat benyújtására azonban még nem került sor, mivel a népügyészség előbb felterjesztette az IM-hez. Ott a jóváhagyása október 25-én észrevétel nélkül megtörtént, s a visszaküldés során a főhatóság rendelkezett a Budapesti Népbíróság elnökénél az eljárás során kívüli lefolytatásáról.⁸⁶

Miskolczi a vádiratra védője, Dr. Szentpétery Gyula útján a népbíróságra december 11-én érkezett 18 oldalas, nagy részletességű beadvánnyal válaszolt a népügyészségnek. A kiváló jogászi érvelésű – a hajdani perekben vitt szerepét és publicisztikai működését némileg szépítő – védekező irat a vád minden állítását és következtetését cáfolta. Kiindulópontként leszögezte, miszerint a vádirat „*azt a hibát követi el, hogy hivatali működésemet összekeveri magánténykedéseimmel és főként irodalmi működéseimmel*”, s utóbbit „*külön vád tárgyává is teszi*”. Azt is kijelentette, hogy az „*állítások túlnyomó részben tényalap nélküliek, az igen kis részben [...] felhozott, de nem bizonyított tényadatok pedig nem adnak okszerű következtetési alapot a vádban tett állításokra*”. A védekező irat ezt követően tényekre hivatkozással és alapos jogi okfejtésekkel érvelt a váddal szemben. Miskolczi megnevezte – kérve kihallgatásukat – mindazon személyeket, akik állításait alátámasztják, s összegzésként megállapította, hogy az „*ellenem emelt vádakat sem tárgyi bizonyítékok, sem a levont következtetések, sem pedig a tanúvallomások nem támasztják alá, miért is a felmentésemet indokoltan kérem*”.⁸⁷

Miskolczi és felesége az eljárás kapcsán több ismerősüket is megkeresték támogatásért, akik leveleikben kiálltak mellette, magatartása és hivatali működése kifogástalanságát bizonygatva. Ezt jellemzi például annak a – magát zsidónak valló – ügyvédnek a levele, aki leírta, hogy „*részéről sohasem tapasztalt elfogultságot sem más osztályhoz, sem más felekezethez [...] tartozókkal szemben*”. Hajdani boltosa szintén kijelentette, hogy az általa hosszú évek óta ismert Miskolczi beszélgetéseik alkalmával „*sohasem nyilatkozott zsidó ellenesen*”. (A *Magyar Szemle* hajdani főszerkesztője, Székfű Gyula viszont kibújt az érdemi válasz alól moszkvai követi kinevezésére hivatkozással.)⁸⁸

Miskolczi Ágost ekkorra leromlott fizikai állapota, a fogva tartás körülményei miatt megbetegedett, így az 1945. december 15-én Dr. Mező László által vezetett tárgyalásra a kórházból állították elő. (Az 1946. januárjában írt orvosi igazolás szerint már évek óta idült hörghurutban, tüdőtágulásban, magas vérnyomásban és szívizomgyengeségben szenvedett.⁸⁹)

A tárgyaláson Miskolczi a vele szemben felhozott vádakot tagadta. Vallomása szerint a „*kir. ügyészség és bíróság olyan hatóság, melynek nincs is módja, hogy politikai pártállást bevigye az igazságszolgáltatásba, [...] mert ez azt jelentené, hogy össze kellene törni a törvényt*”. Működése során csak „szórványosan” tárgyalt politikai bűnperekben, pártatlanul járt el. Publicisztikai tevékenységét illetően elmondta, hogy a bolsevizmussal szembeni írásait a haza szeretete motiválta, mivel annak tanításai és gyakorlata által „*megtámadva láttam olyan erkölcsi eszméket, melyek az állami és társadalmi rend szilárd bázisai*”. Sopronba menetelét és ottani működését illetően pedig kifejtette, hogy utasításra cselekedett, de egyébként is a „*közhivatalnok tartozik függetlenül pártpolitikai szempontoktól az állam jogfolytonosságát fenntartani*”. A terhére rótt Hitler-kép kapcsán elmondta, hogy nemcsak ez volt hivatali szobájában, hanem Leniné és Sztáliné is, mert ezeket mint háborús emlékeket gyűjtötte.

Mivel a tanúk nagy része nem jelent meg, a tárgyalás elnapolásra, míg a védő által tett szabadlábra helyezési kérelem elutasításra került. Az ügyvéd később is próbálkozott ezzel, de azt a népügyészség 1946. január 18-án azon érveléssel indítványozta elutasítani, hogy a „*vádlott a múlt rendszer igazságszolgáltatásának egyik legsötétebb alakja. Alanyi bűnössége olyan nagy, hogy az ezzel arányos büntetés előre látható nagysága a szökés veszélyét valószínűsíti*.” Ennek megfelelően a népbíróság február 5-i végzésével a súlyos vádpontokra hivatkozva elutasította a kérelmet.⁹⁰

Miskolczi Mária óvónő 1946. január 6-án egyenesen az igazságügy-miniszterhez fordult beteges testvére szabadon bocsátása érdekében: levelében a rossz foghízi körülményekkel és Miskolczi nincstelenségével érvelt. Eszerint a lakás bombatalálatán túl azzal is kár érte őt, hogy az épület biztonságosabb helyén elhelyezett megmaradt ingóságait – itt valószínűleg a házkutatásra utalt a beadvány – a „kommunista párt elvitte”.⁹¹

A következő tárgyalásra – megváltozott tanács és Dr. Kató Zoltán vezető bíró előtt – 1946. március 26-án került sor.⁹² Ekkor Miskolczi kifejtette, hogy irodalmi működése során a „*kommunizmus ellen [...] jóhiszeműen és tudományos alapon írt*”, míg hivatali működésében „*mindig kizárólag a törvényt*” szolgálta. A tanúk közül koronaügyész-helyettes társai, Kovács és Zöldy megerősítették, hogy Mendelényi utasítására történt a Sopronba távozás. Miskolczi „*nagy műveltségű ember*”, aki antiszemita nézeteket nem hangoztatott, bár úgy tapasztalták, hogy hitt a német háborús győzelemben. A vádiratban indítványozott kúriai bírák (Dr. Bán József, Dr. Gergics Károly, Dr. Soóky József) elmondták, hogy a vádlott „*erélyes ügyész*” volt, aki „*vádhatósági tisztségét a törvények szerint látta el*”, beszédeiben a „*tárgyilagosságot nem sértette meg*”. Ezzel szemben volt főügyész-helyettes társa, az akkor már budapesti főállamügyész, Dr. Auer György⁹³ kijelentette, hogy Miskolczi vádbeszédeiben „*erősebb hangot használt*”, mint amit ő megengedhetőnek tartott, azt viszont nem állította, hogy „*tisztségére nem volt rátermett*”. Társadalmi kapcsolataiban „*jobboldali körökkel volt összeköttetésben*”, és a „*publicisztikája is oda tendált*”. Miskolczi egykori hivatalsegége szerint főnöke higgadt ember volt, akihez a felek nyugodtan fordulhattak. Kifejezetten terhelően csak az újságfelhívásra jelentkezett tanú nyilatkozott, aki nyomozási vallomását ismételte meg az állított 1920. évi eset kapcsán.

A tárgyalás végén a vád további bizonyítására Dr. Kádár Pál népügyész⁹⁴ – valószínűleg nagy megrökönyödést keltve – indítványozta Miskolczi hajdani vádlottjainak, a hatalom új urainak, a kommunista párt főtítkárának, Rákosinak és a Gazdasági Főtanács vezetőjének, Vas Zoltánnak a tanúkenti kihallgatását. Ugyancsak kezdeményezte Rákosi 1935-ös perében eljáró egyik védőjének, az 1945. szeptember 14-től legfőbb államügyész Domokos Józsefnek a kihallgatását. A népbíróság ennek helyt is adott, elrendelve az indítványozottak kihallgatását, majd a tárgyalást elnapolta április 24-re, az előzetes letartóztatás fenntartása mellett.⁹⁵

Ezt követően – iratok hiányában csak feltételezhetően – megbeszélések folyhattak a népügyészség, a népbíróság illetékesei és mások között az eljárás további kérdéseiről. Ennek során egy május 8-i népbírósági végzés 25-ére tűzött ki új határnapot, amelyre elrendelte Rákosi, Vas és Domokos megidőzését. Ekkor azonban az ismét újabb tanácsvezető, Dr. Rejtő Jenő által tartott tárgyaláson csak a védő és Dr. Havassy Gyula népügyész jelent meg, aki az elnapolást indítványozta. Ő rögzítette a népügyési tárgyalási jegyzéken piros feljegyzésével azt az utasítást, miszerint az újabb „*tárgyaláson bemutatni Rákosi mellékelt kihallgatását és elállni Rákosi, Vas és Domokos tanúkihallgatásától*”.⁹⁶

Ennek megfelelően a tanácsvezető június 13-án elrendelte a megidézettek sürgős értesítését arról, hogy a „*küldött idézések tárgytalanok*”, majd újabb időpontként 1946. június 22-ére tűzte ki a tárgyalást. Június 21-én Vas Zoltán az – első alkalommal 1944-ben Moszkvában kiadott – *Tizenhat év fegyházban* című könyvét küldte meg a népbíróságnak azzal, hogy abban a „*Dr. Miskolczy Ákosra [sic!] vonatkozó adatok benne vannak*”, és ezen felül a „*szóban forgó ügyben nem kíván nyilatkozni*”.⁹⁷

Az ilyen előzmények után a Rejtő vezette utolsó tárgyalásra⁹⁸ immáron a határnapon került sor: ekkor a vádlott a felolvasott korábbi jegyzőkönyvekben foglalt vallomásait fenntartotta, majd kijelentette, nem emlékszik arra, hogy Vas Zoltán ügyében képviselte volna a vádat. Irodalmi működését illetően pedig elmondta, hogy a vádban szereplő könyvben írt nézeteit ma revideálnia kellene, mert „*napjainkban már a szovjet is demokráciát hirdet*”. A tanácsvezető ezt követően felolvasta a korábbi tanúvallomásokat, majd újabb tanúként kihallgatta Széchy István volt királyi főügyész helyett. ⁹⁹ Ő elmondta, hogy konkrét tapasztalatai Miskolczy németbarátságára nem voltak, de hallomása szerint a nyilas hatalomátvétel után a „*kormányzót is gyalázta és örömét fejezte ki afelett, hogy végre Szálasi uralomra jutott*”. Ugyanakkor kijelentette, hogy a vádlottnak „*jogi presztízse volt, de politikai hatást az ügyési és a bírói karra irodalmi munkássága nem gyakorolt*”, továbbá a nyugatra való kitelepülésre „*mindenkit kényszerítettek*”. Az új tanúként szereplő nyugalmazott koronaügyészségi főigazgató vallomása szerint többször járt a vádlott szobájában, de ott a sok kép között Hitlerre nem emlékezett, továbbá tudomása szerint a Koronaügyészség kitelepülését is a Kúrián rendelték el.

A tanúvallomások befejeztével Kádár népügyész indítványozta Rákosi valamikori perbeli nyilatkozatának, valamint Vas könyvéből a perre vonatkozó adatoknak az ismertetését, míg a védő Finkey Ferenc és Szekfű Gyula levelei, valamint a magát bántalmazottnak valló tanú 1920-ban felvett ügyészégi jegyzőkönyve felolvasását kérte. Miután ezek megtörténtek, a bizonyítási eljárás befejeztével a perbeszédekben a népügyész a vádiratban foglaltakat fenntartotta és súlyos ítéletet indítványozott, míg Miskolczy és védője felmentést kértek.

A tanácskozással visszavonult népbírák véleménye jelentősen eltért egymástól: míg a munkáspártiak (kommunista, szociáldemokrata, szakszervezet) mindkét vád szerinti bűncselekményben való bűnösség kimondására és nyolc év fegyházbüntetésre szavaztak, addig a kiscgazda-, a paraszt-, valamint a polgári demokrata pártiak csak az Nbr. 17.§ 4. pontja szerinti enyhébb tényállásnál látták a bűnösség megállapíthatóságát, és ehhez képest egy-egy, illetve ötévi börtönt javasoltak. Ebben a helyzetben a népbírák közötti szavazategyenlőség miatt fontossá vált a tanácsvezető bíró voksa, aki a módosított Nbr. 49. §-a alapján szavazva az enyhébb büntett megállapíthatóságához csatlakozott. A munkáspárti népbírák ekkor különvéleményben rögzítették, hogy bűnösnek tartják Miskolczyt a súlyosabb cselekményben is, büntetése pedig enyhe, mert „*mint vezető állásban levő közalkalmazott, koronaügyési pozícióban tipikus megtestesítője volt az e vádpontban foglaltaknak*”.¹⁰⁰

A kihirdetett ítélet szerint a népbíróság Miskolczy Ágostot az Nbr. 17. § 4. pontja szerinti folytatólagosan elkövetett népellenes büntetben mondta ki bűnösnek, és ezért ötévi börtönre, mellékbüntetésként hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának tízévi felfüggesztésére ítélte, míg az Nbr. 15. § 3. pontjában foglalt vád alól az 1896:XXXIII. tc.-kel megállapított bünvádi perrendtartás 326. § 1. pontja alapján, vagyis bűncselekmény hiányában felmentette. Az előzetes letartóztatásban töltött idő (11 hónap és 12 nap) a kiszabott szabadságvesztésbe beszámításra került.¹⁰¹

Az ítélelhirdetés után a népügyész a vádlott terhére fellebbezést jelentett be a felmentés miatt, továbbá súlyosbítás végett. A védő – bár joga nem volt erre – csatlakozott a fellebbezéshez, kérve a Népbíróságok Országos Tanácsának majdani szóbeli tárgyalását és a vádlott szabadlábra helyezését, amit a népbíróság elutasított. (A vádlottnak a módosított Nbr. 53. §-a szerint fellebbezési joga nem volt.¹⁰²)

A tárgyalásról visszatért népügyész jelentette az ítéletet, majd megtörtént a referálás az akkor az IM-ben közigazgatási államtitkári beosztásban szolgáló Domokosnak, aki – egy június 25-ről származó, a tárgyalási jegyzékre írott feljegyzés szerint – utasítást adott a fellebbezés visszavonására, amely meg is történt.¹⁰³

Az ítélethozatalt követően a tanácsvezető bíró az Nbr. 50. §-ában írt jogkörével élve előterjesztéssel élt Miskolczy javára, azért, mert a *„népbíróság tanácsa helytelenül alkalmazta a törvény rendelkezését akkor, amikor vádlottal szemben a kiszabható büntetésnek a maximumát mérte ki. Semmiféle súlyosító körülmény ugyanis vádlott terhére fennt nem forgott, és így csakis jogszabálysértéssel lehetett a kiszabható büntetés maximumát alkalmazni. Különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy vádlott bűnösségének megállapításához is szó fér.”*¹⁰⁴

Az újságok rövid hírt adtak a per befejezéséről, melyekből kiderült az eljárás központi eleme, noha az elítélés nem is azért történt, amiről a tudósítások szóltak: eszerint az ötévi börtönnel sújtott *„fasiszta koronaügyész-helyettes [...] a legkíméletlenebbül képviselte a vádat”* hajdan a baloldali politikusokkal szemben, így Miskolczy járt el *„számos kommunista perben, köztük a Rákosi Mátyás elvtárs elleniben”* is.¹⁰⁵

A tanácsvezető bíró 1946. október végén az iratokat az előterjesztésével együtt megküldte a NOT-hoz. Decemberben Miskolczy is egy ide írt beadványában kérte, hogy *„mielőtt az utolsó szó kimondatnék”,* védekezése figyelembe veessék. Levele szerint irodalmi működésének semmiféle propagandajellege nem volt, mivel írásai nem a tömegsajtóban, hanem tudományos folyóiratokban jelentek meg, cikkei *„csak történelmi, szociológiai, jogi és filozófiai szempontot öleltek fel”.* Hivatkozott Marx és Engels nézeteiből arra, hogy ők sem voltak hívei az általános titkos választójognak, továbbá az előzótól származik a lumpenproletariátus elnevezés is. Államvédelmi tanulmányában pedig olyan gondolatokat fejtegetett, amelyeket *„minden uralmi rendszer magáévá tehet, a demokrácia is, ha meg akarja magát védeni”.* Mindezek összegzéséeként Miskolczy leszögezte, hogy irodalmi működését a *„szovjet-uralom demokrácia hirdetése”* miatt *„tárgyatalannak tekinti”,* faji alapon pedig sohasem állott és kérte a felmentését.¹⁰⁶

A NOT azonban a népügyész fellebbezés visszavonása miatt érdemben nem foglalkozott az ügyel, majd 1947. március 29-i végzésével kimondta, hogy az eljárás már 1946. június 22-én jogerősen befejeződött, a vezető bíró előterjesztését pedig az Nbr. 61. § 1. pontja alapján figyelmen kívül hagyta.¹⁰⁷

A büntetés

Az elítélt Miskolczy Ágost büntetését Budapesten, az akkoriban Országos Büntetőintézetnek nevezett gyűjtőfogházban töltötte. Innen 1948-ban a népbírósághoz fordult annak érdekében, hogy a hatályba lépett 1947. évi XXXIV. törvény 2. § (2) bekezdése alapján kerüljön beszámításra az az időtartam is, amit a rendőri szervek őrizetében töltött. Erről csak jelentős késéssel, 1949. március 18-án született végzés, amely az 1945. május 26. – július 9. közötti időt számította be a szabadságvesztésbe. A csupán részleges figyelembevétel miatt a Budapesti Büntető Törvényszéki Fogház 1949. április 7-én a népügyészhez fordult a helyes beszámítás érdekében, de erre intézkedés nem történt.¹⁰⁸

Miskolczy személye egyébként elítélése után is mint a hajdani bíraskodás egyik rémalakja jelent meg a politikai propagandában. Így az országgyűlés 1947. október 23-i ülésén Ries igazságügy-miniszter az uzsorabírósági külön tanácsokról szóló törvényjavaslat tárgyalása során az akkor még alapvetően működő régi bírói kar – amelynek *„kellene tudnia, hogy mivel tartozik a demokratikus Magyarországnak”* – valamikori oktatása kapcsán felmutatta az 1937. június 1-jei államvédelmi előadások

füzetét, s az előadók felsorolásakor megemlítette Miskolczyt is. (Az országgyűlési napló szerint a kommunista, a szociáldemokrata és a parasztpártiak a „nevek felolvasását gúnyos derűtséggel kísérik.”) Majd a miniszter leszögezte, „ha volt valaha [...] alantas izgatás a magyar dolgozók ellen és minden szabad gondolat ellen, akkor ezek a beszédek ezeknek iskolapéldái. Ezek tanították a magyar bírót.”¹⁰⁹

Az MTI 1949. július 30-án emlékeztetett a hajdani 1926-os perre, amikor a „magyar nép nagy tanítója és bölcs vezére, Rákosi Mátyás a Horthy-fasiszták törvényszéke előtt felszólalt az utolsó szó jogán”, azonban ő „nem védte magát, hanem leleplezte a vérbíróságot”. A híradásban Miskolczy nevének említése nélkül a hajdani vádbeszéd is felidézésre került, amelyben az ügyész a „vádlottak szigorú megbüntetését követelte, hogy ez az ijesztő példa visszatartsa a jövőendő kommunista mozgalmát”. De Rákosi erre feltette a kérdését, miszerint „nem tudja az államügyész úr, hogy még sohasem sikerült egy szabadságmozgalmat büntető rendszabályokkal elnyomni, és nem tapasztalta, hogy éppen mi, kommunisták nem ijedünk meg a büntetésektől?”¹¹⁰

Az ily módon is pellengérré állított Miskolczy Ágost büntetését kitöltve 1950. május 26-án szabadult és helyreállított budai lakására távozott, ahol – mivel felesége már meghalt – sógorával, Dévényi (Dvorzsák) János nyugalmazott méneskari ezredessel,¹¹¹ a mezőhegyesi ménes 1943-ig volt parancsnokával lakott együtt egy szobában, míg a másik kettőben nem rokon társbérlok éltek. Ekkoriban alkalmi munkákból tartotta fenn magát.¹¹² A börtön egyébként szabadulásáról értesítette az Államvédelmi Hatóságot, amely 1951. június 1-jén a népbírósi eljárás iratait magához vette.¹¹³

Szabadulás után kitelepítés

Szabadulása után egy évvel Miskolczy újabb kényszerintézkedést szenvedett el annak során, hogy 1951. május–júliusban a Budapesten élő középosztályból és az 1945 előtti felsőbb rétegekből majd 14 000 személyt telepítettek ki az ország keleti részének falvaiba, tanyáira.¹¹⁴ A Belügyminisztérium 1951. június 29-i határozatával Miskolczyt is a sógorával együtt kitiltotta a fővárosból, lakhelyükként a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Mezőzomborban egy „kulák” házában lévő szobát kijelölve. Az iratra írott megjegyzés ismét elárulta a Miskolczyval szembeni fellépés indokát – lakásának megszerzésén túl –, miszerint a „Rákosi per ügyésze volt, horthysta ügyész, táblabíró”. A kitelepítettek csak csekély mennyiségű személyes holmijukat vihatték magukkal kényszerlakhelyükre. A rendőri jelentés szerint az „elköltözés rendben megtörtént”, a lakás kulcsait a házfelügyelő átvette, s a kitelepítettek elszállítására július 3-án vonattal sor került.¹¹⁵

Az, hogy Miskolczy miként élt a faluban, mi történt vele, forrás hiányában nem rekonstruálható. Széchenyi Kinga kitelepítésekkel foglalkozó munkája szerint a kényszerintézkedéssel érintettek általában kevés megmaradt ingóságukkal, nyomorúságos körülmények között éltek a helyi rendőrség állandó zaklatása mellett. A település határát nem hagyhatták el, máshová csak rendőrségi engedéllyel és jelentkezési kötelezettséggel távozhattak. Munkalehetőség sem volt mindenütt, s ahol akadt is, csak a legnehezebb fizikai, leginkább mezőgazdasági munkát végezhatték. A kitelepítések 1953-as feloldása után a deportáltak kényszerlakhelyüket elhagyhatták, de földönfutókká váltak, mivel még évekig ki voltak tiltva Budapest és a nagyobb városok területéről. Elvett lakásukat, ott maradt ingóságaikat nem kapták vissza.¹¹⁶

Egy 1958-as rendőrségi jelentésből úgy tűnik, hogy Miskolczy a kitelepítés után a főváros melletti Felsőgödre ment lakni, ahonnan néhány év elteltével, 1957-ben térhetett vissza Budapestre, ahol egy VI. kerületi lakásban lévő szoba bérlojkeként élt. Itt találta meg leveleivel egykori vádlottja, a Bécsben élő Málnási Ödön, aki felkérte, hogy küldjön tájékoztatást egészségi állapotáról és életviszonyairól, majd csomagküldést szervezett részére.¹¹⁷

Miskolczy Ágost 1958 júliusában az Alkotmányban biztosított jogra,¹¹⁸ a szabadulása óta tanúsított, a törvénnyel összeütközésbe nem került magatartására, valamint arra hivatkozással, hogy „40 éven át kifogástalan állami szolgálatot” teljesített, beadvánnyal fordult az IM-hez. Ebben kérte, hogy a Népköztársaság Elnöki Tanácsa

(NET) a mellékbüntetésként kiszabott tízévi jog- és hivatalvesztésének a hátralevő részét kegyelemből engedje el, s számára öregségi járulék folyósítását engedélyezze. Indokolásként előadta, hogy 75. életévében járva munkaképtelen, súlyos beteg, s a legnagyobb nyomorban – a részére biztosított havi 200 Ft segélyből és az esetenként részére küldött külföldi támogatásból – él. Augusztusban még kiegészítette kérelmét azzal, hogy az igazolási eljárásban kimondott hivatalvesztése is „hatálytalaníttassék”.¹¹⁹

A kegyelmi kérelem kapcsán a Fővárosi Bíróság visszakérte a BM II/11. Osztályától a népbírósi iratokat, majd megkereste a Budapesti Rendőr-főkapitányságot, hogy részletes környezettanulmányt készítsen, mely „főként arra terjedjen ki, hogy nevezett az ellenforradalmi események alatt milyen magatartást tanúsított”. A hamarosan megérkezett válasz szerint Miskolczi ingóságainak eladásából, valamint barátai és ismerősei segítségéből él az albérleti szobájában. A jelentés szerint „ellenforradalmi magatartását megállapítani” nem lehetett, mert ezen időszakban Felsőgödön lakott.¹²⁰

A bíróság 1958. szeptember 12-én küldte meg a kérelmet és véleményét az IM-hez a kegyellemmel kapcsolatban: eszerint annak teljesítése nem indokolt, mivel Miskolczi „nem egy nagy jelentőségű politikai perben képviselte a vádat, minden esetben a legerélyesebben. Vádbeszédeiben kifejezésre jutatta antidemokratikus nézeteit és a Szovjetunió elleni gyűlöletét. Irodalmi munkásságot is kifejtett és erősen támadta a kommunista mozgalmat.” Ebből következett, hogy az „elítelt magatartása a felszabadulás előtt rendkívüli mértékben veszélyes volt, mivel demokráciaellenes nézeteit felelős állásból, sőt a sajtó útján is terjesztette”. Büntetésének kitöltése után sem tanúsított olyan „kiemelkedő magatartást, amely érdemessé tenné” a kegyelemre.¹²¹

Az IM kegyelmi osztálya szeptember 22-én a kérelem elutasítását javasolta, mivel Miskolczi Ágost a „maga posztján, de ezen túl cikkeiben és műveiben is mindent megtett, hogy a Szovjetunió és kommunisták ellen hangolja a közvéleményt és megerősítse Horthyék uralmát”. Ennek megfelelően Dr. Nezvál Ferenc igazságügy-miniszter előterjesztése 200 elítelt ügyével együtt 1958. november 24-én érkezett meg a NET-hez, amely még aznap döntésével a kegyelmet elutasította, melyről Fővárosi Bíróság december 3-án értesítette Miskolczyt.¹²²

Az állambiztonság látóterében

Miskolczi szabadulása óta az állambiztonsági szervek figyelmét élvezte a „horthysta ügyész” stigmájával, s mint az ekkoriban a belső reakció elhárításával foglalkozó BM II/5. Osztály 1960-ban rögzítette, az operatív nyilvántartást vezető „II/11. Osztályon négy dossziében szerepel”. A vele kapcsolatos – életútjának állomásait pontatlanul rögzítő – jelentés alapvetően azt az ösbűnét írta le, hogy a „*prol. dikt. leverése után részt vett a letartóztatott munkásvezetők, pártfunkcionáriusok és forradalmárok ügyeinek likvidálásában. Rákosi Mátyás elvt. ellen három ízben képviselte a vádat. Tajtékzó dühvel, gyűlölettel beszélt a KP-ről, a SZU-ról és mindenről, ami a demokráciához hasonlított. Tipusa volt a népellenes gyűlölködő ügyésznek.*” Műveiben pedig „*kifejtette nép- és bolsevista ellenes álláspontját.*”¹²³

Az állambiztonság Miskolczyt a nyilvántartáson túl 1957 őszétől kezdte szemmel tartani, amikor a postai levéllenőrzésen fennakadtak Málnási Ödön volt nyilas ideológus levelei, amelyekben több személlyel, köztük Miskolczyval, felvette a kapcsolatot. Az elhárítás ezt követően gondoskodott Miskolczi fényképének beszerzéséről s leveleinek figyeléséről. Ő egyébként 1958. július 8-án Bécsbe küldött írása szerint „*teljes visszavonultságban*” élt, hogy „*ne tűnjön fel senkinek.*”¹²⁴

Az állambiztonsági tevékenység akkor élénkült fel Miskolczyval kapcsolatban, amikor Málnási 1961 márciusában Bécsből olyan levelet továbbított a részére is, amely a magyarországi sajtótermékek külföldi terjesztésével foglalkozó Kultúra Külkereskedelmi Vállalat igazgatójának küldött – az elhárítás által „förmedvénynek” minősített – írását tartalmazta. A kérésnek megfelelően Miskolczi e levelet másolatban több személynek továbbküldte. Az értékelés szerint e levél „*tartalmában izgató és kimeríti a BHÖ 2. pont b) alpontjában felvett izgatás büntettének törvényi tényállását.*”¹²⁵

Mivel kriminálisnak minősített magatartás volt e levelezés, intézkedések történtek a postán elfogott küldeményeknek a Fővárosi Főügyészség általi lefoglalásáról, hiszen az állambiztonság szerint „azok a bűncselekménynek vagy elkövetőinek felderítésére alkalmasak”. Ugyanígy elrendelték a Miskolcynak küldött levelek vegyvizsgálatát is annak megállapítására, hogy azokon van-e „titkos és vegyjeles írás”. A vonatkozó szolgálati jegy rögzítette, hogy az „anyagok bírósági dokumentációt képeznek a későbbi időben, ezért [...] külső változásoknak nem szabad történnie”. (A jelentett eredmény szerint titkosírást nem találtak.¹²⁶)

Az addigi tevékenységről szóló 1961. augusztus 8-án kelt összefoglaló arra az álláspontra helyezkedett az időközben egy XI. kerületi lakásba költözött Miskolczyval kapcsolatban, hogy „idős kora miatt vele aktívan nem foglalkoznak”. Néhány nap múlva, 31-én viszont az operatív terv azt állapította meg, hogy a levelezések során látókörbe került személyek, köztük ő is, Málnási „utasításainak megfelelően aktív ellenséges tevékenységet folytatnak”. Ezért a rájuk való lecsapás érdekében e hajdani reakciók „múltbeli és felszabadulás utáni napjainkig kifejtett politikai tevékenységét ellenőrizzük, elfekvő operatív anyagaikat tanulmányozzuk, [...] értékeléseket készítjük”, továbbá szükségessé vált az addiginál szorosabb ellenőrzésük.¹²⁷

A szorgos munka eredményeként két javaslat (1961. november 29. és 1962. február 9.) is született az izgató tartalmú „ellenséges tevékenység félbeszakítására”. Ez több személy őrizetbe vételét, mások figyelmeztetését, többeknek, köztük az idős és beteg Miskolczy Ágostnak pedig a rendőrhatalom felügyelet alá helyezését irányozta elő, mivel rendszeresen kap ellenséges anyagokat Málnásitól, amiket továbbít. Az intézkedésekre azonban végül nem került sor.¹²⁸

„Utóélete”

Az 1945 után többszörösen üldözött Miskolczy Ágost 1962. augusztus 23-án halt meg Budapesten gégerákban, temetése 30-án volt a Farkasréti temetőben, a 49/2. parcella 1. sor 27. szám alatti sírhelyen.¹²⁹

Miskolczy Ágost is azok közé tartozik, akire az ügyészi szervezetben lezajlott törvénytelenségek áldozatai emlékének megörökítéséről szóló 10/2006. (ÜK. 4.) LÜ utasítás 2. § (1) bekezdése vonatkozik, amelyben az ügyészi testület nevében a legfőbb ügyész megkövette mindazokat az ügyészségi alkalmazottakat, akiket 1944. december 22. és 1989. október 23. között törvénytelenül büntetőeljárás alá vontak, illetőleg akiknek a szolgálati viszonyát megszüntették, vagy akiket hivatásuk tisztességes gyakorlása miatt joghátrány ért.¹³⁰

Az emlékezés jegyében Miskolczy Ágostnak az évtizedek során jeltelemmé vált sírját halálának 50. évfordulóján, 2012. augusztus 23-án a Legfőbb Ügyészség sírkövel jelölte meg, a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság pedig a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította.¹³¹

Jogi rehabilitációja érdekében a Legfőbb Ügyészség 2012. augusztus 16-án felülvizsgálati indítványt nyújtott be a Kúriához annak érdekében, hogy az a hajdani elítélése alapját képező népellenes büntett vádja alól bűncselekmény hiányában mentse fel: ez alapján a legfelsőbb bírói fórum 2012. december 18-án hozott ítéletével ezt meg is tette.

Összegzés

Miskolczy Ágost életére a 20. század zaklatott magyar történelme többszörösen rányomta bélyegét. Az első világháború után elüldözött és egzisztenciájától megfosztott emberként e csapások után fel tudott állni, s hivatásnak tekintett munkája és közéleti-tudományos tevékenysége eredményeként eljutott az akkori társadalmi elitbe és az igazságszolgáltatási szervezet csúcsának közelébe. Mint a történeti alkotmányon nyugvó és általa maradéktalanul elfogadott konzervatív politikai és államrendszer védelmezője a törvényi keretek között mindent megtett annak megóvására. Ügyészi munkája során a

század két totalitárius ideológiát hirdető és később ilyen államberendezkedést megvalósító politikai irányzata hazai vezetőivel szemben is eljárta. A hatalomra jutott Szálasi Ferenc uralmát sérelem nélkül megúsza. A hazához való hűségét bizonyítva itthon maradt a számára nyitva álló külföldre távozási lehetőség ellenére. Ezt követően megélte mindannak a megsemmisülését, aminek a védelmét korábban szolgálta. Rákosi Mátyás bosszúja miatt elítélték, majd az általa korábban szakmai és közéleti tevékenysége során teljesen elutasított kommunista ideológia alapján létrehozott politikai rendszer kitelepítette, nyomorba juttatta, zaklatta. Egy hajdani világ ügyészeként és közéleti alakjaként a csúcspontokat és mélységeket megjárt Miskolczi Ágost élete és sorsa egy olyan emberét példázza, amilyenben sokaknak volt része a múlt századi viszontagságos történelmünk során.

¹ BFL XXV.1.a. Budapesti Népbíróság Nb.3465/1945. Miskolczi Ágost elleni per iratai (Periratok). Miskolczi Ágost perével röviden foglalkozott Zinner Tibor. Zinner, 2005: 17–18. és 165–167.

² A Szekszárd-belvárosi Római Katolikus Plébániahivatal anyakönyve szerint a gyermeket születése másnapján megkeresztelték, keresztapja a költő édesapja, Babics Mihály törvényszéki bíró volt.

³ Az életrajzi adatok forrásai: *Almanach*, 1903: 141.; 1906: 153.; Hortobágyi (szerk.), 1940: 706–707.; Miskolczi Ágost 1945. május 10-i nyilatkozata (Igazolási nyilatkozat), 1945.El.XIX.U.1003. BFL XVII.1505.

⁴ *Igazságügyi Közlöny*, 1906: 36.; 1910: 18.; 1914: 576.; 1916: 537.

⁵ CsML VII-3. Szegedi Királyi Főügyészség 1941.El.5., BKML VII-16. Kiskunhalasi Járásbíróság 1919.El.I.C.24.

⁶ BKML VII-16. Budapesti Főállamügyészség 1780/1919.fü. Miskolczi Ágost 1919 májusától a Budapesti Államügyészség állományában kapta fizetését, majd ez év október végétől ide is lett beosztva szolgálattételre. BFL VII.18.a. Budapesti Államügyészség El.4.A.29/1920.

⁷ *Igazságügyi Közlöny*, 1921: 740.; 1926: 15.; 1927: 40.; 1930: 123.; 1939: 64. Az 1925. március 6-áról fennmaradt minősítési tábla szerint Miskolczi Ágost a különböző szempontok alapján a legjobb, illetve kiváló minősítést kapta munkájáért. BFL VII.18.a. Budapesti Királyi Ügyészség El.1.B.15/1/1925.

⁸ Romsics, 2005: 235.; Püski, 2006: 260.; Miskolczi Ágost: Az állam és társadalom ellenes bűncselekmények és a királyi Ügyészség 57. In Miskolczi, 1937.

⁹ Zsitvay, 1999: 559.; Lázár, 1995: 218. és 242.

¹⁰ A hivatkozott törvények forrása: Pomogyi (szerk.), 2000. A máshonnan származó jogforrások külön kerülnek megjelölésre. Az 1921.III. tc. alkalmazását illetően lásd: A Kúria jogerőre emelte Szálasi Ferenc háromévi fegyházról szóló büntetését. <http://archiv1920-1944.mti.hu> (1938. augusztus 24.) (utolsó letöltés: 2012. december 5.). Nánási, 2011a: 276–277.

¹¹ Miskolczi, 1936: 4.; Miskolczi, 1939: 2.

¹² MRT, 1914: 433.; Nánási, 2011a: 282–283.

¹³ *Pesti Napló*, 1920: 3.; BFL VII.18.d. Budapesti Államügyészség 13/0689/1919.áü. BFL VII.5.c. B.5777/1919. Miskolczi, 1935: 1.

¹⁴ Mint ismeretes, a Budapesti Királyi Ügyészség Weltner Jakab hazatéréséről értesülve, tovább folytatta a nyomozást, <http://archiv1920-1944.mti.hu> (1924. július 11.) (utolsó letöltés: 2012. december 5.).

¹⁵ BFL VII.18.d. 94428/1925.kü. BFL VII.5.c. B.8771/1925. Magyar Királyi Kúria B.I.1250/1936/8. PIL, VI. 698. 197. Valamennyi alább hivatkozott esetet lásd: <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.). Miskolczi Ágost ügyészségi alelnök háromheti munka után befejezte a kommunista szervezkedés ügyében tartott kihallgatásokat (1925. október 29.); Kommunisták a rögtönítélő bíróság előtt (1925. november 16.).

¹⁶ *Népszava*, 1925: 9.; 1926a: 5.; 1926b: 6.; Miskolczi Ágost dr. ügyészségi alelnök (jelenleg táblabíró) vádbeszéde Rákosi Mátyás és társai kommunista bűnügyében. In Huberth–Müller, 1928: 31–49.; BFL VII.5.c. Budapesti Királyi Ügyészség 94.379/1925.kü.

¹⁷ Rákosi, 2002: 796.; Vas, 1952: 201–202.; BFL VII.18.d. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék B.XLVI.2236/1926. ítéletének tartamát a Budapesti Ítélettábla 1927. szeptember 21-én három hónapi fegyházra felemelte.

¹⁸ Zsiga, 1991: 110.; Zinner, 1989: 173–174.; *Az Est*, 1922: 5.; *A Nép*, 1922: 2.

¹⁹ Romsics, 1999: 248. Valamennyi alább hivatkozott esetet lásd: <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.). A genfi esküdtszék előtt január 24-én kezdődik Juszt Iván pere (1927. január 22.); Az esküdtek egyhangúan megállapították Juszt Iván bűnösségét (1925. január 25.); Szentgyörgyi, 1942: 4. Lásd például Várnai Dániel, Weltner Jakab, Malasits Géza felszólalásait 1931. április 21-én, november 11-én és 1932. október 27-én a Képviselőházban. *Képviselőházi napló*, 1927: 145.; 1931b: 140.; 1931c: 149.

²⁰ Valamennyi alább hivatkozott esetet lásd: <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.). Hock János bűnügye a királyi ítélőtáblán (1933. október 21.); Madzsar József Dr. és társai az ítélőtábla előtt (1934. április 5.).

²¹ Valamennyi alább hivatkozott esetet lásd: <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.). A salgótarjáni kommunisták bűnpöre a tábla előtt (1933. szeptember 15.); Egyetemi hallgatók és egyéb intellektuelek kommunista pere a tábla előtt (1934. január 15.); Kommunista bünszövetkezet a bíróság előtt (1934. február 12.); A tiszántúli kommunista földmunkások bűnpöre a tábla előtt (1934. március 7.); Sztálin dicsőítéséért kétszáz pengő pénzbüntetés (1935. március 4.).

²² BFL VII.18.d. 13/0001/1934.kü. In Vámbéry, 1935: 158.; *Népszava*, 1935a: 9.; 1935b: 16.; PIL 698.197. Budapesti Királyi Itélőtábla B.VII.5914/1935/1059. ítélete.

²³ BFL VII.18.d. Budapesti Királyi Ügyészség 69182/1933.kü. vádirata., BFL VII.5.c. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék B.XIV. 8192/1933/2. és Budapesti Itélőtábla B.VII.15117/1933/55. ítéletei. 1935. június 1-jei fellebbviteli főtárgyalások jegyzőkönyvei.

²⁴ Valamennyi alább hivatkozott esetet lásd: <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.). A nyilas borbélysegéd-cikkiró bűnügye (1938. január 8.); Egy cikkben két bűncselekmény (1938. február 19.).

²⁵ Valamennyi alább hivatkozott esetet lásd: <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.). Szálasi Ferenc államfelforgatási bűnpere (1937. október 4.); Szálasi Ferenc ügyei a királyi ítélőtáblán (1938. november 18.); Szálasi egyik izgatási ügye a táblán (1938. május 20.).

²⁶ Valamennyi alább hivatkozott esetet lásd: <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.). Szálasi Ferenc államfelforgatási bűnpere a tábla szüneti tanácsa előtt (1938. július 5.); Szálasi Ferencet három évi fegyházra ítélte a tábla és elrendelte azonnali letartóztatását (1938. július 6.). Az ezt követő kúriai tárgyaláson Finkey Ferenc koronaügyész beszédében kihangsúlyozta, hogy Szálasi „hadat üzen az egész mai parlamentáris kormányrendszernek, sőt az egész ősi magyar alkotmánynak s a fennálló alkotmányos gépezet erőszakos félretételével önmagát akarja vezérré emelni, akinek mindenki vakon és gondolkodás nélkül engedelmessé válni köteles”. Finkey a mozgalom veszélyességét abban fogta meg, hogy az „az államhatalom erőszakos megszerzésének, az úgynevezett diktatúrának a nyílt követelése a vádlott által a saját személye részére. A mai állami szervezetet, a parlamentet, a kormányt, a közigazgatási gépezetet gyökerestül megsemmisíteni, a magántulajdont a saját tetszése szerint korlátozni, ez a legrövidebb időn belül elérendő célja a vádlott által megindított mozgalomnak.” Szálasi Ferenc bűnpöre a Királyi Kúria előtt (1938. augusztus 17.).

²⁷ A magyar nemzet őszinte története a királyi ítélőtábla előtt. <http://archiv1920-1944.mti.hu> (1938. március 11.) (utolsó letöltés: 2012. december 5.).

²⁸ Valamennyi alább hivatkozott esetet lásd: <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.). Szabó Dezső izgatási bűnpöre (1938. április 7.); Vallásghalászó vers (1938. november 25.); A Szent Jobb megsértése miatt felelősségre vont református lelkész (1934. március 2.); Dajka András Dr. vallás elleni vétsége és becsületsértési bűnpöre a királyi tábla előtt (1934. május 11.).

²⁹ Valamennyi alább hivatkozott esetet lásd: <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.). Rablógyilkosság a kecskeméti sétatér cukrászdájának teraszán (1938. december 15.); Dr. Miskolczy Ágost koronaügyész helyettes a védőügyvéd szerepében (1939. augusztus 2.); Nemzetgyalázásért elítélt asztalossegéd (1939. augusztus 4.); Ezer darab aranyérmét akart kicsempészni (1939. augusztus 10.); Preisz Mórt lázadás bűntette egyévi börtönre ítélte a Kúria (1940. január 25.); Hathónapi fogházra ítélték egy szocialista agitátort (1940. február 6.); Egy kommunista napszámos asszony büntetését felemelte a Kúria (1940. február 7.); Gyilkolt, mert kigúnyolták (1940. február 12.); A Kúria háromszorosára emelte föl a nyilaspárt tisztviselőjének büntetését (1940. február 22.); Nem akart a saját esküvőjén megjelenni, zsarolásért elítélték (1940. február 24.); Halálos ítélet a Kúrián (1941. április 17.); Egy orosz menekültet lopásért és fajgyalázásért négyévi fegyházra ítélték (1942. szeptember 2.); A kommunista cipésmestert egyévi fogházra ítélték (1944. január 27.); Közokirathamisításért hét hónapi fogház (1944. július 11.).

³⁰ *Magyar Szemle*, 1937: 57.

³¹ BFL VII.17.a. Budapesti Királyi Főügyészség 5983/1937.fü; Miskolczy, 1937: 57–65.

³² *Sol Club*, 1938: 11., 19. és 148.

³³ Vitaest 1931. május 12-én Eckhart Ferenc: „A Szent Korona elmélete és az új magyar történetírás” című tanulmánya kapcsán, Miskolczy Ágost előadása 1937. január 22-én „Az orosz szovjeturalom, mint állami szervezet – A III. internacionálé és a világbolsevizmus”. In Nagy–Ferencz, 1937: 11. és 35. Valamennyi alább hivatkozott esetet lásd: <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.). Miskolczy Ágost ügyész előadást tartott a Társadalomtudományi Társaságban (1929. február 7.); A Tisza István Társaskör és az Országos Tisza István Emlékbizottság ünnepélye (1934. november 2.); Harc a bolsevizmus ellen (1937. január 19.); A Magyar Nemzetpolitikai Társaság, a Honszeretet és a Sol Klub közös előadást szervezett (1937. november 22.); A Magyar Sajtótudományi Társaság közgyűlése (1937. december 2.); Miskolczy Ágost a sajtószabadság modern fogalmáról (1940. április 10.). A Sol Clubban tartott előadásai: Az új ügyvédi rendtartás;

Hitler, mint népvezér; Él-e még a Szent Korona tana?; A bolsevizmus mai arca; A IV. Internacionálé. *Sol Club*, 1938: 29.

³⁴ A Magyar Szemle Társaság közgyűlése (1934. május 15.); A Magyar Szemle Társaság vacsorája (1935. május 22. és 1939. június 13.).

³⁵ *Budapesti Hírlap*, 1926; 1927a; 1927b. A szovjeturalom, mint az emberiség gyalázata. (Ebben írt a GULAG-ról, a Szolovki-szigeteken felállított büntető táborokról.); 1928a; 1928b.

³⁶ *Magyar Szemle*, 1928a; 1928b; 1928c; 1930; 1931; 1935.

³⁷ *Magyar Szemle*, 1933: 87.

³⁸ *Társadalomtudomány*, 1929; *Magyar Élet*, 1936; *Magyar Lélek*, 1940; *Detroiti Magyar Hírlap*, 1931; *Nouvelle Revue de Hongrie*, 1939; 1941a; 1941b; 1941c.

³⁹ Miskolczy, é. n.

⁴⁰ *Napkelet*, 1932; *Társadalomtudomány*, 1932; *Magyar Jogi Szemle*, 1932.

⁴¹ Valamennyi alább hivatkozott esetet lásd: <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.). A magyar-orosz kérdés nemzetközi jogi szempontjait vizsgálja Miskolczy Ágost dr. a *Budapesti Hírlapban* (1927. szeptember 23.); Élesen támadja Barbusse-t, mint kommunista propagátort a *Budapesti Hírlapban* Miskolczy Ágost (1928. június 4.); A *Nouvelle Revue de Hongrie* augusztusi száma vezető helyén Miskolczy Ágost h. koronaügyész a Komintern szerepét vizsgálja (1941. augusztus 2.).

⁴² Miskolczy, 1936: 4–5. és 10.

⁴³ *Csendőrségi Lapok*, 1926a; 1926b; 1934.; *Ügyvédek Lapja*, 1928; *Jogtudományi Közlöny*, 1926; *Jogállam*, 1935; *Városi Szemle*, 1934; *Rendőr*, 1931; *Statisztikai Közlemények*, 1935; *A Sajtó*, 1939

⁴⁴ Miskolczy–Cziáky–Pinczés. 1937; *Csendőrségi Lapok*, 1937; *Magyar Jogi Szemle*, 1937.

⁴⁵ Miskolczy–Pinczés, 1940: 320.

⁴⁶ Miskolczy, 1935: 1–7.

⁴⁷ *Jogállam*, 1934/9–10. 5–6.

⁴⁸ Takács (szerk.), 1931; Heller (szerk.), 1933; Irk (szerk.), 1936.

⁴⁹ Angyal, é. n. 108.

⁵⁰ Dobrovits Sándor, a Központi Statisztikai Hivatal volt elnöke és Finkey Ferenc nyugalmazott koronaügyész 1945. október 11-i és szeptember 25-i levelei. (Periratok). A Magyar Jogászegylet teljes ülése (1944. március 6.). <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.)

⁵¹ Szentgyörgyi, 1942: 4.

⁵² Képv. 1931a: 149.

⁵³ *Budapesti Közlöny*, 1944a: 1.; 1944b: 1.

⁵⁴ Horváth és mások (szerk.), 1993: 72–73.; BKML XVII.406/a. Kecskeméti I. számú Igazoló Bizottság 912, 1380, 1985/1945. határozatai. Miskolczy Ágost észrevételei a *Budapesti Népügyészség* 1945.Nü.3927/1. számú vádiratára. (Periratok).

⁵⁵ 4030/1944. ME rendelet *Budapesti Közlöny*, 1944c: 1.; 68859/1944. IM.VIII. rendelet Zinner, 2005: 17.

⁵⁶ Az 1944. szeptember 16-án koronaügyésszé kinevezett Mendelényi László helyettesei közül Kéler Béla 1933 májusától, Miskolczy 1939 márciusától, Zöldy Miklós 1940 áprilisától, Kovács Péter pedig 1942 februárjától töltötte be tisztségét. *Igazságügyi Közlöny*, 1944: 335.; 1933: 69.; 1940: 96.; 1942: 56.; BFL XVII.1505. 1945.El.XIX.U.105. Mendelényi László 1945. április 2-i igazolási nyilatkozata.

⁵⁷ BFL XVII.1505. Igazolási nyilatkozat, Miskolczy 1945. július 17-i fellebbezése az igazoló bizottság határozata ellen. Szemák Jenő, a Magyar Királyi Kúria elnöke által a nyilas uralom idején kiállított, aláírt okiratok: „Nyiltparancs dr. Miskolczy Ágost korona-ügyész helyettes, dr. Kristóf Sándor kir. törvényszéki tanácselnök, kir. kúriai tanácsjegyző és dr. Csór András kir. törvényszéki bíró, kir. kúriai tanácsjegyző részére, hogy Sopronból haladéktalanul Szombathelyre utazzanak. Kelt: Sopron, 1945. jan. 22.”, valamint Nyiltparancs, melyben a Kúria elnöke felkéri az „összes polgári és katonai hatóságokat, úgyszintén a közlekedési vállalatok alkalmazottait, hogy a fent nevezetteket utazásukban támogatni és részükre vasúti helyet biztosítani szíveskedjenek”. Kelt: Sopron, 1945. febr. 19. http://www.axioart.com/index.php?Op=live_item&id=490336 (utolsó letöltés 2012. február 29.).

⁵⁸ Miskolczy az ellene folyt igazolási és büntetőeljárás során következetesen állította a két tárgyalás megtörténtét, de ezek iratai nem lelhetőek fel.

⁵⁹ *Igazságügyi Közlöny*, 1937: 119. Szálasi Ferenc izgatási bűnpere az ítéletábla előtt (1937. szeptember 9.). <http://archiv1920-1944.mti.hu> (utolsó letöltés: 2012. december 5.) Temesváry a fővárosba való visszatérése után, 1945. május 17-én letartóztatásra került, majd a kinevezés elfogadásáért és az eskü letételéért a *Budapesti Népbíróság* Nb.1633/1945. ítéletével az Nbr. 13. § 3. pontja szerinti háborús büntett miatt elítélte, de a Népbíróságok Országos Tanácsa IV.3141/12/1945. alatt felmentette. Az igazoló bizottság 1945. július 17-én állásvesztéssel sújtotta, amit a *Budapesti Népbíróság* Ig.XVI.3133/1945/3. számon 1947. október 17-én helyben hagyott. BFL XXV.1.b. *Budapesti Népbíróság* Igazolás-fellebbezési iratok; *Szabad Nép*, 1945: 4.; Dr.

Temesváry Gyula nyilas koronaügyész-helyettes ellen vádiratot adtak ki. *Magyar Nemzet*, 1945a: 5.; Szálasiék koronaügyész-helyettesét kétévi börtönre és állásvesztésre ítélték. *Népbírósi Közlöny*, 1945: 9.

⁶⁰ MOL K 800. 1745, 2437/1945. IME leiratok. Jegyzék a M. Kir. Kúria II. kiürítési vonatára jelentkező bírókról és ügyészekről.

⁶¹ MOL XX-2-a. Igazolási nyilatkozat, Kovács Péter koronaügyész-helyettes 29/1945.kor.ü. értesítése május 11-én Dr. Ries Istvánnak, az igazságügyi igazoló bizottság elnökének. Valentiny Ágoston igazságügy-miniszter 1945. április elején ideiglenes vezetői megbízásokat adott egyes igazságszolgáltatási szervek vezetésére, így bízta meg Kovács koronaügyész-helyestest is. *Kis Ujság*, 1945a: 3.

⁶² *MRT*, 1945: 2–5., 104–109. és 170–171. Kinevezték az igazságügyi, közellátásügyi, rendőrségi és belügyminisztériumi igazolási bizottságot. *Kis Ujság*, 1945b: 2.; Ambrus–Szold, é. n.: 3.

⁶³ *MRT*, 1945: 17–24., 121–125. Lásd: Nánási, 2011b: 6–55.

⁶⁴ *MRT*, 1945: 50. Megsemmisítik a fasiszta „irodalmat”. *Kis Ujság*, 1945c: 3.

⁶⁵ MOL XX-2-a. 21/1945.kor.ü.

⁶⁶ A háborús bűnösök listáira lásd: Zinner, 1985: 143. és 164. Az igazságszolgáltatási szerveknél felelősségre vonandókra lista nem ismert, de a számos, volt bírák és ügyészek elleni büntetőeljárás alapján kijelenthető, hogy azok megtervezetten folytak meghatározott személyek kapcsán. Például 1945 májusában fogták el a Rákosit szemben eljárat Dr. Enyedi Róbert vizsgálóbíró, mint ahogy a Rákosit életfogytiglanra ítéelő tanácsban szavazott Dr. Dorossy Dezsőt. *Szabad Nép*, 1945. május 9.; A budapesti törvényszék vérebe – Dorossy Dezső nyilas kúriai bíró *Népbírósi Közlöny*, 1946. március 16. 1945. március–október között kerültek letartóztatásba az 1932-ben statáriális eljárásban kivégzett Sallai Imre és Fürst Sándor kommunista vezetőket elítélő tanács tagjai és a rögtönbírósi rendeletet kibocsátó Zsitvay Tibor igazságügy-miniszter, míg az eljáró ügyész, Dr. Széchy István 1946. március 29-től volt fogva. BFL XXV.1.a. Budapesti Népbírósi Nb.4367/1945. Letartóztatták Méhes Ignác kúriai bírót. *Kis Ujság*, 1945d. Kimutatás a budapesti népbírósi elállított igazságügyi alkalmazottakról 1946. BFL XXV.1.d. Budapesti Népbírósi elnöki iratai. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) őrzött listák 1953-ban készültek az 1945 előtti perekben eljárókról. Lásd ÁBTL A-413. Horthysta ügyészek és főügyészek nevei, akik kommunista ellenes perekben aktívan részt vettek; A-626 Kommunista perekben résztvevő bírák névsora. A felelősségre vonásokra lásd: Zinner, 2005: 11–26. és 97–461. A politikai ügyekben eljáró rendőröknek szintén üldözésben volt része, például letartóztatták Sasvári István rendőrőrnagyot, aki elfogta Sallait és Fürstöt. Kézre került Bánhegyi Róbert százados is, Rákosi Mátyás és Vas Zoltán egyik üldözője. *Itélet*, 1946. október 17. Mindketten az Nbr. 11. § 5. pontja alapján lettek felelősségre vonva. BFL XXV.1.a. Budapesti Népbírósi Nb.3211/1946, Nb.3903/1946.

⁶⁷ BFL XXV.1.a. 8/1945.kor.ü. Jegyzőkönyv Budapesten 1945. május 3. napján a Koronaügyészség 4. számú hivatali helyiségében. (Periratok).

⁶⁸ MOL XX-2-a. 21/1945.kor.ü. Mivel a nyomozás iratai csak részben maradtak fenn, ezért az őrizetbe vétel időpontja Miskolczynak az igazolási ügyében hozott 1945. július 17-i fellebbezéséből (BFL XVII.1505.), továbbá a M.XIII.2502/45. számú büntetés-végrehajtási nyilvántartó lapjáról (Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága irattára), míg a Bimbó utcai őrizet az 1946. március 22-i népbírósi tárgyalási jegyzőkönyvből ismert. (Periratok).

⁶⁹ Uo. N.30/1945. detektívjelentés Dr. Miskolczy Ágost ügyében.

⁷⁰ Letartóztatták Miskolczy Ágost koronaügyészt, *Kossuth Népe*, 1945: 6. és *Népszava*, 1945: 3.

⁷¹ Átadták a népügyészségnek dr. Miskolczy Ágost koronaügyész-helyestest, *Kis Ujság*, 1945e: 3.

⁷² Kovács Péter és Zöldy Miklós koronaügyész-helyestestek 1945. június 9-én, míg a budapesti királyi főügyész-helyestestek közül Dr. Auer György június 8-án, Dr. Széchy István június 12-én, Dr. Grottó László június 26-án tett vallomást. (Periratok).

⁷³ Uo. Hegedűs László Ervin levele, 1945. május 22. Vallomása, 1945. június 9. Hegedűst a tanácsköztársaság alatti magatartása miatt a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék 1921. november 18-án ítélte el folytatólagosan elkövetett zsarolás bűntette miatt hat hónapi fogházra, BFL VII.18.d. Budapesti Királyi Ügyészség 13/7920/1920.kü.

⁷⁴ Politikai és Rendészeti Osztály 7736/1945. gyanúsított kihallgatásáról jegyzőkönyv, 1945. július 3. Budapesti Népbírósi 1945.Nü.3927/1. jegyzőkönyv 1945. szeptember 28., Budapesti Népbírósi Nb.VII.3465/1945/6. jegyzőkönyv 1946. március 22. (Periratok).

⁷⁵ Uo. PRO 7736/1945. jelentés, 1945. július 4.

⁷⁶ Rendőrségi hírek. *Magyar Nemzet*, 1945b: 6.

⁷⁷ BFL XVII.1505. 1945.El.XIX.U.1003.

⁷⁸ BFL XVII.1505. Budapesti Népbírósi 1945.Nü.5495/1., Bp. Népbírósi igazolás fellebbezési tanácsa Nb.Ig.XVI.1092/1945. Az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében szükséges egyes rendelkezésekről szóló 6000/1945. M. E. rendelet 11. §-a megszüntette az igazolási eljárásokat a közszolgálatban és a közüzemeknél dolgozók esetében. *Magyar Közlöny*, 1946: 2.

⁷⁹ *Magyar Közlöny* 1945: 7.

⁸⁰ BFL XXV.2.d. a Budapesti Népművelésügyi Osztály 1945. évi lajstromkönyve 3927. 1945. július 11. Politikai és Rendészeti Osztály 7736/1945. és a Budapesti Népbíróság Fogháza 2502/1945.tkvsz. átiratai 1945. július 9. és 11-én a Budapesti Népművelésügyi Osztálynak. (Periratok).

⁸¹ Budapesti Népművelésügyi Osztály 1945.Nü.3927/1. határozat és jegyzőkönyv, 1945. szeptember 28. (Periratok).

⁸² *Nemzetgyűlési napló*, é. n.: 97.

⁸³ MOL XIX-E-1-b.

⁸⁴ Szegő Vilmos 1913–1919-ben (a Tanácsköztársaság alatt az országos lakásügyi biztos helyettese) és 1925–1944 között budapesti ügyvéd, de zsidó származása miatt a kamarai tagsága megszűnt, majd munkaszolgálatos, 1945 februárjától budapesti népművelésügyi. Molnár Sándor 1930-tól pestszenterzsébeti járás-, 1939-től pestvidéki törvényszéki, 1942-től budapesti ítéltáblai bírósági, 1945. március 4-től a fővárosi népművelésügyi vezetője. Bp. Népbíróság 1945.Eln.IX.B.1. Kimutatás a Bp. Népbíróság és a Bp. Népművelésügyi tagjairól 1945. április.. MOL XIX-E-1-a.; Zinner, 2005: 209.

⁸⁵ A módosított Nbr. 15. § 3. pontja szerint népellenes büntettségben volt bűnös az a joghatósággal bíró közalkalmazott, aki következetesen népellenes, fasisztabarát hivatali működést fejtett ki, míg a 17. § 4. pont szerint az, aki kényszerű szükség nélkül a nép- vagy demokráciellenes hírvetés szolgálatába szegődött. A 16. § szerint a 15. § büntetési tétele: a) kényszermunka, amelynek legrövidebb tartama öt évnél kevesebb nem lehet, testi alkalmatlanság esetében öt évtől tíz évig terjedhető fegyház, vagy b) öt évtől tíz évig terjedhető börtön, míg a 18. § szerint a 17. §-é kettő-öt év börtön. *MRT*, 1945 123

⁸⁶ Budapesti Népművelésügyi Osztály 1945.Eln.I.F.522., Bp. Népbíróság 1945.Eln.IX.E.136. (Periratok); MOL XIX-E-1-l. 20632/1945. IM.X. leirat.

⁸⁷ Periratok. Szentpétery Gyula budapesti ügyvéd 1921-től. Névtár, 1927: 318.

⁸⁸ Miskolczi 1940-ig volt hivatali főnöke, Finkey Ferenc nyugalmazott koronaügyész, a Központi Statisztikai Hivatal volt elnöke, Dobrovits Sándor, Simonyi Sándor közgazdasági szakíró, Hütter Béla szegedi ügyvéd, Bán József kúriai tanácselnök, Török Lipótné boltos levelei. Szekfü levele 1945. november 20-án kelt. (Periratok.)

⁸⁹ Uo. Nb.VII.3465/1945/3. jegyzőkönyv, Újpest Megyei Város Közkórháza igazolványa, 1946. január 20., Mező László 1944-ig kolozsvári járásbíró, Névtár, 1944: 639.

⁹⁰ Védői kérelem 1946. január 11., Budapesti Népművelésügyi indítványa, 1946. január 18., Budapesti Népbíróság Nb. 3465/1945/5. végzése (Periratok).

⁹¹ MOL XIX-E-1-l. Miskolczi Mária levele, 1946. január 6. 2251/1946.

⁹² Kató Zoltán 1944-ig szatmárnémeti törvényszéki bírósági, Névtár, 1944: 639., Nb.VII.3465/1945/6. jegyzőkönyv. (Periratok.)

⁹³ A Kúria és a Tábla új vezetői *Kis Ujság*, 1945f: 3.

⁹⁴ Az ügyvédjelölt Kádár népművelészként szolgált a Budapesti Népművelésügyen 1945 májusa és 1947 decembere között, szakvizsgáját 1946. május 20-án tette le. Zinner, 2005: 573.

⁹⁵ Domokos József budapesti ügyvédet Rákosi 1934. szeptember 11-én hatalmazta meg egyik védőjének. Legfőbb államügyésszé Miklós Béla miniszterelnök nevezte ki 1945. augusztus 29-én, majd az 1945. szeptember 14-i kúriai fogadalomtételét követően foglalta el állását. 1946. április 3-án berendelésre került az IM-be, ahol a közigazgatási államtitkári beosztást töltötte be. BFL VII. 5.c. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék B.5736/1919., 6045/1945. M. E, 16864/1946. IME. PIL 698. 2., és MOL XX-2-a. 189/1945.legf.áu.

⁹⁶ Rejtő Jenő 1944-ig szabadkai törvényszéki bírósági, Névtár, 1944: 643., Budapesti Népbíróság Nb.VII.3465/1945/10. jegyzőkönyv. (Periratok.), BFL XXV.2.b. Budapesti Népművelésügyi Osztály 1945.Nü.3927/1945. Budapesti Népművelésügyi büntető iratok.

⁹⁷ Gazdasági Főtanács 5114/46. (Periratok.) Vas könyve 1944–1956 között kilencszer került kiadásra, mert az – Gerő Ernő 1950-es előszava szerint – a „magyar forradalmi mozgalom egyik legsúlyosabb és leghősiesebb szakaszát vetíti az olvasó elé mélyen realiztikus ábrázolásban”. Vas, 1952: 5.

⁹⁸ Budapesti Népbíróság Nb.VII.3465/1945611. jegyzőkönyv. (Periratok). Rejtő Jenőt a szociáldemokrata népbíró jelentésében akként jellemezte, hogy „óvatos ember, vita esetén igyekszik azt olyan mederben vezetni, hogy lehetőleg neki ne kelljen döntenie, egyébként puha tárgyalásvezető, a vádlottakkal szemben túlzottan udvarias. Nagyobb százalékban az enyhébb ítéletek mellett van.” Jelentés a VII. sz. tanács működéséről. PIL 283. 27.

⁹⁹ BFL XXV.2.a. Széchy ellen ekkor már előzetes letartóztatása mellett a Budapesti Népművelésügyi Osztály 1946. április 29-én vádat emelt 1946.Nü.4290/1. alatt az Nbr. 11. § 5. pontja szerinti háborús büntetett miatt Sallai és Fürst 1932-es perében való ügyvézi szerepléséért.

¹⁰⁰ Budapesti Népbíróság Nb.VII.3465/1945611. jegyzőkönyv. (Periratok).

¹⁰¹ BFL XXV.2.a. A népművelésügyi tárgyalási jegyzéken a kihirdetett ítélet részeként vagyoneklóbzás is szerepel, míg a leírásban ilyen nincs. Az eltérés okát vizsgáló népművelésügyi Osztály 1945.Nü.3927/12. szám alatt 1948. április 10-én megállapította, hogy téves volt az erről szóló feljegyzés.

¹⁰² Nbr. 53. §: „Az elítélt abban az esetben, ha a 11. § 1-6. pontja alá eső cselekmények valamelyikében mondták ki bűnösnek, a népbíróság ítélete ellen egyáltalán nem, egyéb esetekben pedig csak a halált vagy az öt évet

meghaladó szabadságvesztés-büntetést kimondó ítélet ellen élhet fellebbezéssel.” A védő ugyanolyan korlátok között élhetett fellebbezéssel, mint az elítélt. MRT 1945 124.

¹⁰³ BFL XXV.2.b. Budapesti Népbüzség Nü.3927/1945.

¹⁰⁴ Nbr. 50. §-a szerint „ha a vezető bíró meggyőződése szerint a népbírák határozatukat a törvények, illetve a jelen rendelet lényeges intézkedéseinek megsértésével hozták és a határozat ellen fellebbezésnek helye nincs, – a vezető bíró borítékba zárt, indokolt előterjesztéssel fordulhat a Népbírók Országos Tanácsához a vádlott javára. A vezető bírónak ezt az elhatározását kinyilvánítania nem szabad s az előterjesztésnek halasztó hatálya nincs.” Rejtő Jenő tanácsvezető bíró előterjesztése, 1946. június 22. (Periratok).

¹⁰⁵ Népbírói hírek. *Magyar Nemzet*, 1946.: 2.; Csak öt évre ítélték Miskolczi koronaügyész helyett. *Szabad Nép*, 1946: 5.

¹⁰⁶ Budapesti Népbírók Nb.VII.3465/1945/15. átirata 1946. október 21., Miskolczi levele a NOT-hoz, 1946. december 6. (Periratok).

¹⁰⁷ Uo. NOT.I.6305/15/1946.

¹⁰⁸ BFL XXV.2.b. Budapesti Népbírók Nb.VII.3465/1945/16., Budapesti Büntető Törvényszéki Fogház 2502/1945.tkvsz. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8281> (utolsó letöltés 2012. február 29.).

¹⁰⁹ *Országgyűlési napló*, 1948: 483.

¹¹⁰ Vádlottból – vádló! A Rákosi-per évfordulója. <http://archiv1945-1949.mti.hu> (1949. július 30.).

¹¹¹ ÁBTL 2.5.6. 2152. Dévényi volt a nagy értékű ménes egyik menekítője 1944 szeptemberében a közeledő front elől a Nyugat-Dunántúlra, majd decemberben Bajorországba, amelynek egy részével 1947-ben visszatért, de ezen érdeme sem mentette meg a kitelepítéstől. ÁBTL A-290. Budapestről Szabolcs és Borsod megyébe kitelepítettek listája. A második világháború pusztítása Mezőhegyesen. <http://www.paci.hu/forum/index.php?showtopic=708&st=40> (utolsó letöltés 2012. február 29.).

¹¹² Rendőri adatlap Miskolczi Ágost adatszolgáltató elmondása alapján. ÁBTL A-290.

¹¹³ Budapesti Fővárosi Bíróság B.XV.3465/1945. megkeresése 1958. augusztus 26-án a BM 2/11. osztályához az 1951-ben átvett iratok visszaküldésére. (Periratok).

¹¹⁴ Széchenyi, é. n.; http://www.hortobagyideportaltak.hu/k_megbelyegzettek.htm (utolsó letöltés 2012. február 29.) Ekkor került kitelepítésre a volt koronaügyész, Mendelényi László is a családjával (fia, menyé, unokái), Hantó, 2009. A Budapestről kitelepítettek összesített névsora, 550. 1277–1280. sorszám.

¹¹⁵ ÁBTL A-290. Belügyminisztérium 02152. véghatározat. Rendőri jelentés.

¹¹⁶ Széchenyi, é. n.

¹¹⁷ Budapesti Rendőr-főkapitányság Megkeresési Csoport 20155/1958. számú jelentése a Budapesti Fővárosi Bíróságnak 1958. szeptember 6. (Periratok.) BM II/5-a. alosztály jelentés, 1957. október 21. ÁBTL O-12310/1. Összefoglaló jelentés a Málnási Ödön nyilas ideológus által folytatott ellenséges tevékenységről, 1960. november 2. 42.

¹¹⁸ 1949. évi XX. tv. 47. § (1) A Magyar Népköztársaság védi a dolgozók egészségét és segíti a dolgozókat munkaképtelenségük esetén. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8365> (utolsó letöltés 2012. február 29.). Miskolczi tévedett, mert mint „horthysta ügyész” nem számított dolgozónak.

¹¹⁹ MOL XIX-E-1-f. IM III/1. ügyosztály 37670/2/1958. Miskolczi kérelme, 1958. július 11., Bp. VI. kerületi tanács vb. Oh-24/1958. hatósági vagyoni bizonyítvány, 1958. augusztus 13., Miskolczi beadványa, 1958. augusztus 18. (Periratok.)

¹²⁰ Uo. Budapesti Fővárosi Bíróság B.XV.3465/1945. 1958. augusztus 26., BM Budapesti Rendőr-főkapitányság Megkeresési Csoport 20155/1958. jelentés, 1958. szeptember 6.

¹²¹ MOL XIX-E-1-f. IM III/1. ügyosztály 37670/2/1958.

¹²² MOL XVIII.2.c. 37670/1958. IM.III/1. 1958. október 24., NET 5-1/39/1958. határozat, NET kegyelmi ügyek, Budapesti Fővárosi Bíróság Nb.3465/1945. (Periratok).

¹²³ A biztonsági szervek feladataira lásd Tabajdy–Ungváry, 2008: 58. és 63. BM II/5-a. alosztály jelentés 1960. szeptember 22. ÁBTL O-12310/1. A levéltárban kapott felvilágosítás szerint a jelentésben írt négy dosszié nem lelhető fel.

¹²⁴ A számos személyt érintő állambiztonsági tevékenységről lásd Tabajdy–Ungváry, 2008 („A »Levelező» – Málnási Ödön» című fejezet, 242–261.). ÁBTL O-12310/1. 42. 115. és 127. 1957. október 21. Jelentés levéllenőrzésről, 1958. július 8. Jelentés Miskolczi fényképének elkészültéről.

¹²⁵ ÁBTL O-12310/3. Jelentés 1961. június 27. A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása (BHÖ) Különös rendelkezések 2. pont b. alpontja szerint „büntetett követ el az, aki a népi demokratikus államrend vagy annak alapintézményei ellen gyűlöletre izgat”. Ennek büntetése a 11. pont szerint 2–10 év börtön lehetett. BHÖ, 1958: 56. és 58.

¹²⁶ ÁBTL O-12310/4. Postahivatal Budapest 72. 128/1961, Fővárosi Főügyészség 1961.Tük.009/4., 009/3/6. Szolgálati jegy, 1961. május 4. ÁBTL O-12310/3. Feljegyzés, 1961. május 8.

¹²⁷ Uo. 179., 210. és 211.

¹²⁸ Uo. 263–270., O-12310/4. A rendőrhatalósági felügyelet alá helyezéséről az 1/1957. (III. 19.) BM rendelet szolt, melynek 1. §-a szerint a rendorség az állam- és közbiztonságra veszélyes személyt felügyelet alá helyezhet. A ref. alatt álló lakóhelyét engedély nélkül nem hagyhatta el, köteles volt meghatározott időpontban a rendorségen jelentkezni s a határozatban előirt korlátozásokat megtartani. A 2., 3. §-ok kimondták, hogy ilyen intézkedést nem lehet tenni a 60. életévét betöltött, illetve súlyos beteg személlyel szemben. *Magyar Közlöny*, 1957. március 19. 190–192.

¹²⁹ Budapesti Farkasréti temető főkönyve, 962-963-964. 2308. bejegyzés.

¹³⁰ *Ügyészségi Közlöny*, 2006: 455.

¹³¹ *Hivatalos Értesítő*, 2012: 10485.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.5.6. Kitiltással, kitelepítéssel kapcsolatos iratok

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-290 Budapestről Szabolcs és Borsod megyébe kitelepítettek listája

A-413 Horthysta ügyészek és főügyészek nevei, akik kommunista ellenes perekben aktívan részt vettek

A-626 Kommunista perekben résztvevő bírák névsora

3.1.5. Operatív dossziék

O-12310/1-4. Összefoglaló jelentés a Málnási Ödön nyilas ideológus által folytatott ellenséges tevékenységről

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MOL)

K Igazságügyi Minisztérium

K 800 Nyilas korszak iratai. Szombathelyi részleg

XIX-E-1 Igazságügyi Minisztérium

XIX-E-1-a Debreceni iratok

XIX-E-1-b Elnöki Osztály

XIX-E-1-f Büntető és Kegyelmi Ügyek Osztálya

XIX-E-1-l Népbírósi Osztály

XX-2 Legfőbb Államügyészség

XX-2-a Elnöki iratok

XVIII-2-c Népköztársaság Elnöki Tanácsa

XVIII-2-c Kegyelmi határozatok

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára (BKML)

VII A jogszolgáltatás területi szervei

VII-16 A Kalocsai Államügyészség iratai

XVII Néphatalmi és különleges feladatokra alakult bizottságok

XVII-406/a. A Kecskeméti I. számú Igazoló Bizottság iratai

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára (CsML)

VII-3 Szegedi Királyi Főügyészség iratai

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VII A jogszolgáltatás területi szervei

VII.5.c. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék büntető perek iratai

VII.18.a. Budapesti Királyi Ügyészség elnöki iratai

VII.18.d. Budapesti Királyi Ügyészség büntetőperek iratai

XVII Néphatalmi és különleges feladatokra alakult bizottságok

XVII.1505. Budapesti 128/b. 548. sz. Igazoló Bizottság (Igazságügyi Minisztérium, budapesti igazságügyi alkalmazottak) iratai

XXV A jogszolgáltatás területi szervei

XXV.1.a. Budapesti Népbíróság büntetőperes iratok

XXV.1.b. Budapesti Népbíróság igazolás-fellebbezési iratok

XXV.1.d. Budapesti Népbíróság elnöki iratai

XXV.2.b. Budapesti Népügyészség büntető iratok

Budapesti Népügyészség 1945. évi lajstromkönyve

Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PIL)

VI Személyi gyűjtemények, visszaemlékezések

698. Domokos József iratai (1890–1978)

I. Pártok

283. 27. Szociáldemokrata Párt. Közigazgatási Osztály iratai

Budapest Farkasréti temető főkönyve

962-963-964

Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága irattára

Szekszárd-belvárosi Római Katolikus Plébániahivatal anyakönyve

1883. év

Nyomtatásban megjelent források

Almanach, 1903

A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem almanachja az 1902–1903. tanévre. Budapest.

Almanach, 1906

A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem almanachja az 1905–1906. tanévre. Budapest.

Büntetőjogi szabályok, 1958

A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Hantó, 2009

Hantó Zsuzsanna: *Kitiltott családok.* A Budapestről kitelepítettek összesített névsora. Budapest, Magyar Ház (CD).

Jegyzék, 1946

A fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek IV. jegyzéke. Budapest, Magyar Miniszterelnökség.

Képviselőházi napló, 1927

Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XXXV. kötet. Budapest. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája.

Képviselőházi napló, 1931a

Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. I. kötet. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája.

Képviselőházi napló, 1931b

Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. II. kötet. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája.

Képviselőházi napló, 1931c

Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XI. kötet. Budapest. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája

MRT, 1914

Magyarországi Rendeleték Tára. Budapest.
2500/1914. M. E. a sajtóról szóló 1914:XIV. törvénycikknek (St.) végrehajtása és egyes kapcsolatos rendelkezések tárgyában

MRT, 1945

Magyarországi Rendeleték Tára. Budapest.
15/1945. M. E. a közalkalmazottak igazolásáról
81/1945. M. E. a népbíráskodásról
530/1945. M. E. a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről
1080/1945. M. E. a közalkalmazottak igazolásáról
1440/1945. M. E. a népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. számú rendelet módosítása és kiegészítése tárgyában
3300/1945. M. E. a szolgálati helyükről eltávozott közalkalmazottak igazolásáról

Nemzetgyűlési napló, é. n.

Az 1944. évi december hó 21-ére Debrecenben összegyűlt, majd később Budapestre összehívott Ideiglenes Nemzetgyűlés naplója. Budapest.

Névtár, 1906

Magyarország tiszti cím- és névtára. Budapest.

Névtár, 1927

Magyarország tiszti cím- és névtára. Budapest.

Névtár, 1944

Magyarország tiszti cím- és névtára. Budapest.

Országgyűlési napló, 1948

Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés naplója. I. kötet. Budapest.

Pomogyi (szerk.), 2000

Corpus Juris Hungarici. A törvényekbe zárt történelem. Szerkesztette: Pomogyi László. KJK-KERSZÖV (CD).

Sajtó

A Nép, 1922

Héjjas Iván az előzetes letartóztatásról. Miskolczi kir. ügyész nyilatkozik A Nép-nek. *A Nép*, július 25.

A Sajtó, 1939

Dr. Miskolczi Ágost: A sajtó szabadsága és a sajtó ellenőrzése. *A Sajtó*, 10. sz.

Az Est, 1922

Héjjas Iván és öt társa előzetes letartóztatásban marad. Miskolczi ügyész nyilatkozata a kihallgatásokról. *Az Est*, július 25.

Budapesti Hírlap, 1926

A magyar állam nevében. *Budapesti Hírlap*, április 1.

Budapesti Hírlap, 1927a

Lenin, mint a bolsevista terror atyja. *Budapesti Hírlap*, május 22.

Budapesti Hírlap, 1927b

A szovjeturalom, mint az emberiség gyalázata, *Budapesti Hírlap*, szeptember 16.

Budapesti Hírlap, 1928a

Politikai büntettes-e Kun Béla vagy közveszélyes gonosztevő? *Budapesti Hírlap*, május 6.

Budapesti Hírlap, 1928b

A marxizmus új köntöse. *Budapesti Hírlap*, december 16.

Budapesti Közlöny, 1944a

3667/1944. M. E. (cím nélkül: Szálasi hatalomátvételének bejelentése).
Budapesti Közlöny, október 17.

Budapesti Közlöny, 1944b

4030/1944. M. E. a m. kir. Kuria, a m. kir. Közigazgatási Bíróság és a Hatásköri Bíróság működésének biztosítása tárgyában. *Budapesti Közlöny*, november 15.

Budapesti Közlöny, 1944c

4070/1944. M. E. A közszolgálati alkalmazottak esküjéről. *Budapesti Közlöny*, november 18.

Csendőrségi Lapok, 1926a

Dr. Miskolczi Ágost: Néhány szó a csendőri jelentés szerkesztéséről. *Csendőrségi Lapok*, április 1.

Csendőrségi Lapok, 1926b

Dr. Miskolczy Ágost: Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. t.-c. gyakorlati magyarázata. *Csendőrségi Lapok*, május 1.

Csendőrségi Lapok, 1934

Dr. Miskolczy Ágost: Polgári kötelesség-e támogatni a csendőrt a nyomozás munkájában? *Csendőrségi Lapok*, június 15.

Csendőrségi Lapok, 1937

Könyvismertetés. *Csendőrségi Lapok*, 17. sz.

Hivatalos Értesítő, 2012

A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság közleménye. *Hivatalos Értesítő*, december 21.

Igazságügyi Közlöny, 1906

Igazságügyi Közlöny, 1. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1910

Igazságügyi Közlöny, 1. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1914

Igazságügyi Közlöny, 10. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1916

Igazságügyi Közlöny, 11. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1921

Igazságügyi Közlöny, 10. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1926

Igazságügyi Közlöny, 1. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1927

Igazságügyi Közlöny, 3. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1930

Igazságügyi Közlöny, 11. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1939

Igazságügyi Közlöny, 3. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1944

Igazságügyi Közlöny, 9. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1933

Igazságügyi Közlöny, 5. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1940
Igazságügyi Közlöny, 4. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1942
Igazságügyi Közlöny, 2. sz.

Igazságügyi Közlöny, 1937
Igazságügyi Közlöny, 6. sz.

Ítélet, 1946
Letartóztatták Sasvári István rendőrőrnagyot, aki elfogta Sallait és Fürstöt.
Kézre került Bánhegyi Róbert százados is, Rákosi Mátyás és Vas Zoltán egyik
üldözője. *Ítélet*, október 17.

Jogállam, 1935
Dr. Miskolczy Ágost: Őrizetbevétel, elfogás, előzetes letartóztatás. *Jogállam*,
7. sz.

Jogállam, 1934
Miskolczy Ágost: A főtárgyalás elnöke, *Jogállam*, 9–10. és 5–6. sz.

Jogtudományi Közlöny, 1926
Dr. Miskolczy Ágost: Aktuális-e a nemzetgyalázási törvény eltörlése?
Jogtudományi Közlöny, július 15.

Kis Ujság, 1945a
A Kúria és a Tábla új vezetője. *Kis Ujság*, április 5.

Kis Ujság, 1945b
Kinevezték az igazságügyi, közellátásügyi, rendőrségi és belügyminisztériumi
igazolási bizottságot. *Kis Ujság*, április 11.

Kis Ujság, 1945c
Megsemmisítik a fasiszta „irodalmat”. *Kis Ujság*, május 12.

Kis Ujság, 1945d
Letartóztatták Méhes Ignác kúriai bírót. *Kis Ujság*, április 10.

Kis Ujság, 1945e
Átadták a népügyészségnek dr. Miskolczy Ágost koronaügyész-helyettest. *Kis
Ujság*, június 9.

Kis Ujság, 1945f
A Kúria és a Tábla új vezetői. *Kis Ujság*, április 5.

Kossuth Népe, 1945
Letartóztatták Miskolczy Ágost koronaügyészt. *Kossuth Népe*, május 15.

Magyar Élet, 1936

A sajtószabadság és a nemzet érdeke. *Magyar Élet*, 3. sz.

Magyar Jogi Szemle, 1932

Rácz György: Szemben a forradalom arcvonalával. *Magyar Jogi Szemle*, 6.

Magyar Jogi Szemle, 1937

A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a m. kir. csendőrség számára.
Magyar Jogi Szemle, 9. sz.

Magyar Közlöny, 1945

A fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek I. jegyzéke.
Magyar Közlöny, június 17.

Magyar Közlöny, 1946

Az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében szükséges egyes rendelkezésekről szóló 6000/1945. M. E. rendelet. *Magyar Közlöny*, május 19.

Magyar Közlöny, 1957

1/1957. (III. 19.) BM rendelet a rendőrhatalom felügyelet alá helyezéséről
Magyar Közlöny, március 19.

Magyar Lélek, 1940

A jubiláló forradalom. *Magyar Lélek*, 6. sz.

Magyar Nemzet, 1945a

Dr. Temesváry Gyula nyilas koronaügyész-helyettes ellen vádiratot adtak ki.
Magyar Nemzet, július 8.

Magyar Nemzet, 1945b

Rendőrségi hírek. *Magyar Nemzet*, július 8.

Magyar Nemzet, 1946

Népbírószáki hírek. *Magyar Nemzet*, június 25.

Magyar Szemle, 1928a

A máramarosi skizma-per 1913–14-ben. *Magyar Szemle*, 1928/II/4., III/1-4., IV/1, 3.

Magyar Szemle, 1930

Tűz a föld alatt (A bolsevizmus Magyarországon) *Magyar Szemle*, X./3.

Magyar Szemle, 1931

A hivatásos lázítás. *Magyar Szemle*, XIII./4.

Magyar Szemle, 1933

Államvédelem és pártmozgalom. A kommunista párt eltiltása. *Magyar Szemle*, XVIII./1.

-
- Magyar Szemle, 1935*
A modern államvédelem. *Magyar Szemle, XXIII./2.*
- Magyar Szemle, 1937*
A foglalásos sztrájk. *Magyar Szemle, XXXI./1.*
- Napkelet, 1932*
Mérey Ferenc: Dr. Miskolczy Ágost: Szemben a forradalom arcvonalával.
Napkelet, 9. sz.
- Népbírósi Közlöny, 1945*
Szalasiék koronaügyész-helyettesét kétévi börtönre és állásvesztésre ítélték.
Népbírósi Közlöny, november 8.
- Népszava, 1925*
A statáriális bíróság tárgyalása, *Népszava, november 15.*
- Népszava, 1926a*
Tanúkihallgatások a Rákosi-pörben. *Népszava, július 22.*
- Népszava, 1926b*
Vádbeszéd a Rákosi-pörben. *Népszava, július 28.*
- Népszava, 1935a*
Rákosi Mátyás a tábla előtt. *Népszava, június 28.*
- Népszava, 1935b*
Vád- és védőbeszéd a Rákosi-pörben. *Népszava, június 29.*
- Népszava, 1945*
Letartóztatták Miskolczy Ágost koronaügyészt. *Népszava, május 15.*
- Nouvelle Revue de Hongrie, 1939*
L'adhésion de la Hongrie á l'accord anticommuniste. *Nouvelle Revue de Hongrie, 2. sz.*
- Nouvelle Revue de Hongrie, 1941a*
Le role du Komintern dans le destin de l'Europe le communisme en Hongrie.
Nouvelle Revue de Hongrie, 8. sz.
- Nouvelle Revue de Hongrie, 1941b*
Histoire de la révolution communiste en Hongrie. *Nouvelle Revue de Hongrie, 9. sz.*
- Nouvelle Revue de Hongrie, 1941c*
Panslavisme et bolchévisme. *Nouvelle Revue de Hongrie, 11. sz.*
- Pesti Napló, 1920*
Fegyházra ítélt újságírók. *Pesti Napló, június 5.*

Rendőr, 1931

Dr. Miskolczy Ágost: Az öngyilkosság erkölcsi megítélése. *Rendőr*, március 28.

Statisztikai Közlemények, 1935

Dr. Miskolczy Ágost: A kerületi előjáróságok kihágási bíráskodásának központosítása és a közigazgatás racionalizálása. *Statisztikai Közlemények*, 4. sz.

Szabad Nép, 1945

Szabad Nép, 1945. május 18.

Szabad Nép, 1946

Csak öt évre ítélték Miskolczy koronaügyész helyett. *Szabad Nép*, június 23.

Társadalomtudomány, 1929

A forradalom modern technikája. *Társadalomtudomány*, 11. sz.

Társadalomtudomány, 1932

Ajtay Gábor: Dr. Miskolczy Ágost: Szemben a forradalom arcvonalaival. *Társadalomtudomány*, 4. sz.

Ügyészségi Közlöny, 2006

10/2006. (Ü. K. 4.) LÜ utasítás az ügyészi szervezetben lezajlott törvénytelen ségek áldozatai emlékének megörökítéséről. *Ügyészségi Közlöny*, április 30.

Ügyvédek Lapja, 1928

Dr. Miskolczy Ágost: Az esküdtzék kérdéséhez. *Ügyvédek Lapja*, március 15.

Városi Szemle, 1934

Dr. Miskolczy Ágost: Temető és vandalizmus. *Városi Szemle*, 5. sz.

Detroiti Magyar Hírlap, 1931

Meg kell-e keresztelni a szocializmust? *Detroiti Magyar Hírlap*, november 24.

Hivatkozott irodalom

Angyal, é. n.

Angyal Pál: *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. t.-c.* Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai RT.

Ambrus–Szold, é. n.

Ambrus József – Szold Ferenc: *A népbíróági igazolási fellebbviteli tanácsok joggyakorlata*, Budapest, Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedés.

-
- Heller (szerk.), 1933
Büntetőjogi tanulmányok Angyal Pál születése 60-ik és jogtanári működése 35-ik évfordulójának emlékére. Szerkesztette: Heller Erik. Budapest, Pallas Nyomda.
- Hortobágyi (szerk.), 1940
Keresztény magyar közéleti almanach. II. kötet. Szerkesztette: Hortobágyi Jenő. Budapest, Pátria Nyomda.
- Horváth és mások (szerk.), 1993
Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. 2. kötet. Szerkesztették: Horváth Ibolya – Solt Pál – Szabó Győző – Zánthy János – Zinner Tibor. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Huberth–Müller, 1928
Huberth Gusztáv – Müller Viktor: *Perbeszédgyűjteménye. Válogatott vád- és védőbeszédgyűjteménye.* Pécs, Dunántúli Egyetemi Nyomdája.
- Irk (szerk.), 1936
Büntetőjogi dolgozatok Finkey Ferenc irodalmi munkássága négyévtizedes évfordulójának emlékére. Szerkesztette: Irk Albert. Pécs, Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt.
- Lázár, 1995
Lázár Andor: *Visszaemlékezéseim.* Budapest, Ráday Gyűjtemény.
- Miskolczi, é. n.
Miskolczi Ágost: *Szemben a forradalom arcvonalával.* Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai RT.
- Miskolczi, 1935
Miskolczi Ágost: *A modern államvédelem.* Budapest, Athenaeum Nyomda.
- Miskolczi, 1936
Miskolczi Ágost: *Miről nem szabad a sajtónak írnia?* Pécs, Dunántúli Pécsi Egyetemi Nyomda.
- Miskolczi, 1937
Az állam és társadalom ellenes bűncselekmények és a királyi ügyészség. In *Az állami és társadalmi rend védelme és a büntető jogszolgáltatás. (Államvédelem).* Budapest, M. Kir. Igazságügyminisztérium.
- Miskolczi–Cziáky–Pinczés, 1937
Miskolczi Ágost – Cziáky Ferenc – Pinczés Zoltán: *A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a m. kir. csendőrség számára.* 1–2. kötet. Budapest. Stádium Nyomda.

-
- Miskolczi–Pinczés, 1940
Miskolczi Ágost – Pinczés Zoltán: *A magyar büntetőjog gyakorlati kézikönyve a m. kir. csendőrség számára*. 1. kötet. Budapest, Stádium Nyomda.
- Nagy–Ferencz, 1937
Nagy Iván – Ferencz Gábor: *A Magyar Nemzetpolitikai Társaság első tíz esztendeje*. Budapest, Centrum Nyomda.
- Nánási, 2011a
Nánási László: *A magyar királyi ügyészség története 1871–1945*. Budapest, Legfőbb Ügyészség.
- Nánási, 2011b
Nánási László: A népbíráskodás joganyaga. In *Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás. Népbíróság-történeti tanulmányok*. Szerkesztette: Gyenesei József. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára.
- Püszi, 2006
Püszi Levente: *A Horthy-rendszer 1919–1945*. Budapest, Kossuth Kiadó.
- Rákosi, 2002
Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések 1892–1925*. 2. kötet. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Romsics, 1999
Romsics Ignác: *Bethlen István*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Romsics, 2005
Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris Kiadó.
- Sol Club*, 1938
A Sol Club tíz esztendeje 1928–1938. Budapest, Sol Club.
- Széchenyi, é. n.
Széchenyi Kinga: Megbélyegzettek.
http://www.hortobagyideportaltak.hu/k_megbelyegzettek.htm (utolsó letöltés 2012. február 29.).
- Szentgyörgyi, 1942
Szentgyörgyi Ferenc: A hét lexikona. „Vádat emelek...” *Tolnai Világlapja*, július 15.
- Szentmiklóssy (szerk.), 1930
A magyar feltámadás lexikona: a magyar legújabb kor története. Szerkesztette: Szentmiklóssy Géza. Budapest, k. n.

Tabajdy–Ungváry, 2008

Tabajdy Gábor – Ungváry Krisztián: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990.* Budapest, 1956-os Intézet–Corvina.

Takács (szerk.), 1931

Tanulmányok a társadalom- és közigazgatáspolitikai köréből Dr. Steinecker Ferenc közszolgálatának harmincadik évfordulója alkalmából. Szerkesztette: Takács Imre. H. n., Beniczky Nyomda.

Vas, 1952

Vas Zoltán: *Tizenhat év fegyházban.* Budapest, Szikra Kiadó.

Vámbéry, 1935

Vámbéry Ruzstem: *A Rákosi-per (Vád, védelem, ítélet).* Budapest, Viktória Nyomda.

Zinner, 1985

Zinner Tibor: Adalékok az antifasiszta számonkéréshez és a népi demokrácia védelméhez, különös tekintettel a Budapesti Népbíróságra. *Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1984.* Budapest, 143. és 164.

Zinner, 1989

Zinner Tibor: *Az ébredők fénykora 1919–1923.* Budapest, Akadémiai Kiadó.

Zinner, 2005

Zinner Tibor: *Megfogyva és megtörve. Évtizedek és tizedelések a jogászvilágban 1918–1962.* Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó.

Zsiga, 1991

Zsiga Tibor: *Burgenland vagy Nyugat-Magyarország Oberwart (Felsőőr), Burgenlandi Magyar Kultúregyesület.*

Zsitvay, 1999

Zsitvay Tibor: *Emlékirataim. Magyarország 1921–1941.* Budapest, Palatinus Ráday Gyűjtemény.

Az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztály(ok) szervezettörténete 1944. március 28. – 1944. december 25.

Számos tanulmány látott már napvilágot a magyarországi német megszállást követő politikai rendőrség témakörében.¹ A publikációk között találni olyan dolgozatot, amely a megszállás után létrejött politikai rendőrség működésének bemutatására és az intézménytörténetre is kiterjedt.² A kutatások többnyire nem az egykorú működési iratokból: rendőrségi jelentésekből, jegyzőkönyvekből, határozatokból vagy a Magyar Királyi Belügyminisztérium (Büm) dokumentumaiból merítettek, hanem a második világháborút követően lezajlott népbírósi perek anyagaiból, illetve az 1945 utáni politikai rendőrség nyomozásai során keletkezett iratokból próbálták felvázolni az 1944-es év állambiztonságának történetét. Ennek oka az, hogy a háború alatt a Belügyminisztérium, a Budapesti Főkapitányság, valamint a politikai rendészeti osztály iratállománya jórészt megsemmisült. Azon kevés dokumentum alapján, ami fellelhető, még hozzávetőlegesen sem lehet rekonstruálni a német megszállás utáni politikai rendőrség felépítését, sem annak működését. A második világháborút követően keletkezett iratok azonban erősen magukban hordozzák genezisük körülményeit, ezért a csak másodkézből kapott adatok pontosságát és megbízhatóságát erős forráskritikával kell kezelnünk. Különösen akkor, ha tudjuk, hogy a hivatkozott forrásokat az új, immáron „demokratikus” politikai rendőrség hozta létre a háborús bűncselekmények elkövetésével gyanúsított volt politikai detektívek, rendőrségi tisztviselők büntetőeljárásaiban.³

A kihallgatási jegyzőkönyvek, önvallomások, jelentések és egyéb „bizonyító erejű” okiratok mind a gyanúsított bűnösségét – esetleg ártatlanságát – voltak hivatva alátámasztani, és nem az érintett rendvédelmi beosztott egykori munkahelyének objektív bemutatása volt a célja. Mégis, a második világháborút követően a politikai rendőrségen keletkezett iratanyagok majdnem egykorú dokumentumoknak tekinthetők. Nemcsak azért, mert a vizsgált időszak és a nyomozás során feltárt tények jegyzőkönyvekbe foglalása között nem ritkán egy év sem telt el, hanem azért is, mert az új politikai rendőrség működésében lépten-nyomon visszaköszönnek a „jogelőd” szervezet intézményi sajátosságai.⁴ A témával foglalkozó kutató – egyéb források hiányában – döntően az 1945 után keletkezett rendőrségi dokumentációból, az államvédelem területén szolgálatot teljesítő egykori vezetők, beosztottak szubjektív visszaemlékezéseiből leszűrt „tényadatok”-ból és a Magyar Királyi Rendőrség csekély számú megmaradt működési iratainak összevetéséből tud egy objektívnek és hitelesnek tűnő szervezettörténetet megrajzolni.

Tanulmányom az 1944. március 19-i német inváziót követően létrehozott Állambiztonsági Rendészet, majd annak megszüntetése után a Budapesti Főkapitányságba „visszaintegrált” és a nyilas hatalomátvétel után újból átalakított politikai rendészeti osztályok strukturális felépítésével foglalkozik. Az említett nyomozószerveket külön-külön, kronologikus sorrendben, a releváns szervezeti és személyi változások megjelölésével, létrehozásuktól feloszlásuk napjáig kívánom bemutatni. Ez alól az 1944. október 16-ától átszervezett politikai rendészeti osztály képez kivételt, ugyanis e szerv intézménytörténetét csak 1944. december 25-ig követem nyomon. „Önkényeskedésem” oka elsősorban az, hogy az osztály a jelzett dátum után kettéoszlott. Kisebbik része az ostromlott Budapesten maradt és nagyjából 1945. január közepéig működött, majd állománya szétszéledt, fogságba esett. Pontos dátum nem áll rendelkezésre a különítmény megszűnéséről, és hivatalos okiratot is nehéz lenne felkutatni ezzel kapcsolatban. A politikai rendészeti osztály nagyobb részét még 1944. december elejétől több hullámban Nyugat-Magyarországra, Bécsbe, majd a háború végén Felső-Ausztriába és Bajorországba telepítették. Az állandó hátrálás, a Vörös Hadsereg előli menekülés a politikai rendőrséget is kikezdte, ezért működésének határfoka

fokozatosan csökkent, szervezeti keretei 1945. május elejére teljesen szétestek. A hivatalos működési, illetve felosztási dokumentum az „emigrált” szerv esetében sem áll rendelkezésünkre, az 1944. karácsonyi különválás után bekövetkezett személyi, szervezeti változások rekonstruálása csak rendkívül hiányos módon lehetséges. A vonatkozó források ezen időszak szervezettörténeti eseményeit csak hézagosan adják vissza, így a legkésőbbi időpont, amíg az osztály strukturális kereteit teljes bizonyossággal tudni lehet, 1944. december 25.⁵

A dolgozatnak nem célja az említett politikai nyomozó szervek munkájának, működésének teljes körű ismertetése, sem a nyomozások eseménytörténeti leírása. Itt csak azt kívánom elérni, hogy hozzávetőlegesen képet kapjunk a politikai rendőrség szervezeti felépítéséről, az 1944. március végétől bekövetkező strukturális átalakításáról, a jelzésértékű személyi és szerkezeti változásokról. Dolgozatom döntő hányadában az egykori detektívek ellen a második világháború után lefolytatott büntetőeljárások jegyzőkönyveire, a Péter Gábor-féle politikai rendőrségen felvett visszaemlékezésekre, feljegyzésekre és az (ön)vallomásokban foglaltakra támaszkodik.⁶

Állambiztonsági Rendészet (1944. március 28. – 1944. június 10.)

A Sztójay-kormány belügyminisztere, Jaross Andor 119/1944. BM. VI. res. számon 1944. március 28-án kibocsátott rendeletével új, országos hatáskörű politikai nyomozó szervet hozott létre.⁷ A jogszabállyal a Magyar Királyi Állambiztonsági Rendészetet (ÁR) kivonták a Budapesti Főkapitányság közvetlen alárendeltségéből, és a belügyminiszter, illetve a rendvédelmi szervek felett diszponáló Baky László belügyi államtitkár közvetlen irányítása alá helyezték. A korábbi nyomozások koordinációjában kulcsszerepet játszó Államvédelmi Központ (ÁvK) névleges befolyása a politikai rendészet terén ugyan megmaradt, de az új belügyi vezetés maga sem tartott igényt a „keresztesfischeri” szervezet gyámkodására, így az ÁR-nek nem kellett figyelembe venni az ÁvK utasításait.⁸ A nyomozóegység a főkapitányság politikai rendészeti osztályának jogutódjaként, de jelentősen kibővített feladatkörökkel és személyi állománnyal kezdte meg a működését. Vezetőjének a szélsőjobboldali szimpátiájáról közismert Hain Péter detektív-főfelügyelőt nevezték ki.

Az egykori „mesterdetektív” irányítása alá tartozó alakulat a pártok és politikai szervezetek ellenőrzését végző hagyományos politikai és államrendészeti „vonalak” mellett több olyan szakterületet is magába olvasztott, amelyek működése a 20. század közepének kiterjedtebb állami szerepvállalására, a modern titkosszolgálatokra jellemző titkos információgyűjtő tevékenység általános elterjedésére utalnak. Ilyen volt pl. az állambiztonsági célból a lakosság széles rétegei körében végzett bizalmas kutatómunka, a társadalom politikai arculatának teljes körű feltérképezése, illetve politikai orientációjának befolyásolása.⁹ A társadalom különböző alrendszeit érintő titkos információgyűjtés az új szervezetben funkcióját tekintve elkülönült a nyílt nyomozati munkát is magában foglaló politikai rendészeti feladatoktól. Ez utóbbi elsősorban a büntetőeljárás bevezetésére és a későbbi bírósági perben felhasznált bizonyítékok – nyílt és bizalmas eszközökkel, illetve módszerekkel történő – rögzítésére, összegyűjtésére koncentrált, míg az előbbi kizárólag az operatív felderítő- és feldolgozó munkával volt megbízva, és fő feladata nem a bűnvádi eljárás „kiszűrése”, hanem az állambiztonságot működtető kormányzati elit tájékoztatása volt. A „vegytiszta” titkosszolgálati munka szervezeti szeparációjának figyelembevételével az Állambiztonsági Rendészetet a modern polgári titkosszolgálatok korai elődjeként is értékelhetjük.

Új elem volt továbbá az addig csak a Honvéd Vezérkarnál létező szabotázselhárítás és a magyar állambiztonsági szervek korábbi működésétől idegen, faji, biológiai alapú zsidóellenes rendészet meghonosítása is. Az ÁR vezetésében, beosztotti állományában több szélsőjobboldali érzelmű detektívet és a nyilas pártok jó néhány hívét megtalálni.¹⁰ A szerv mindennapi működését egy nemzetiszocialista jellegű állambiztonsági doktrína határozta meg, amely nemcsak az illegális kommunistákat vagy a német bevonulást követően életbe léptetett törvények alapján üldözött zsidóságot, hanem az összes betiltott németellenes párt tagjait és a kormányzat által „antifasiszta

velleitásúnak” tekintett mozgalmak szimpatizánsait is a felszámolandó kategóriaként jelölte meg. A szervezet szinte mindegyik nyomozócsoportja a németek megrendelésére dolgozott, detektívjei közül számosan a Harmadik Birodalom háborús érdekeinek kiszolgálóivá és legfanatikusabb végrehajtóivá váltak. A közvélemény által csak „magyar Gestapó”-nak nevezett szerv a szemléletmódjában és a szervezeti felépítésében is a német politikai rendőrség követője lett.¹¹

Az Állambiztonsági Rendészetnél dolgozó detektívcsoportokat – a német biztonsági szolgálatok, a Birodalmi Biztonsági Főhivatal (RSHA – Reichsicherheitshauptamt) szervezési mintája alapján – nem főcsoportokba, hanem osztályokba és alosztályokba tagolták be. Ez a struktúra a detektívtestületnél ismeretlen volt, korábban/addig csak a rendőrségen belül a hatósági jogkört gyakorló fogalmazás- és felügyelőkarbeli tisztviselőket tömörítő központi ügyosztályoknál létezett.¹² Az Állambiztonsági Rendészet irányítói azonban nem ezt a rendezőelvet követték, hanem az RSHA strukturális szerkezetét vették át. Az ÁR négy osztályból és több közvetlen detektívcsoportból álló nyomozószerv-központját a Svábhegyen lévő – korábban zsidó tulajdonú – üdülő- és panzióépületekben alakították ki. Ugyanitt voltak megtalálhatók a német titkosszolgálatok (köztük a politikai rendészeti munkáért külföldön felelős Biztonsági Szolgálat: SD – Sicherheitsdienst) magyarországi kirendeltségei is.¹³ Az ÁR mindazonáltal nem tudta egy az egyben lemásolni az RSHA struktúráját, mivel a német államvédelmi szerv hatásköre jóval több rendvédelmi szakterületre; így a bűnügyi rendőrségre, a külföldi hírszerzésre és az operatív technikai szakszolgálatra is kiterjedt.¹⁴

Hain egyelőre megelégedett a totalitárius diktatúrák kezdeti szakaszára jellemző állambiztonsági modell szervezeti elkülönítésével, ezért nem kívánta az említett szakterületek azonnali bekebelezését. A meglévő szervezeti kereteket viszont állandóan „feszegette”. Jaross Andor szerint Hain folyamatosan előterjesztéseket tett neki a rendőrség átszervezésével kapcsolatban,¹⁵ hogy a politikai rendészet területén minél nagyobb hatáskört és egyeduralgoló pozíciót érhessen el. Tervét sem a belügyminiszter, sem az államtitkár nem nézte jó szemmel, de hatalmi allűrjei kiváltották a politikai nyomozásokban meghatározó szerepet játszó csendőrnnyomozók ellenérzéseit is.¹⁶ Az ÁR struktúrája, hatásköre így Hain 1944. júniusi bukásáig nagyjából változatlan maradt. A szervezet fő részeit alkotó osztályok ügykörük alapján alosztályokra, az alosztályok detektívcsoportokra tagozódtak. A csoportok külön-külön nagyjából 8–12 fővel működtek.

Az új kormányzati rendszer diktálta államrendészeti elképzelések minél gyorsabb megvalósítása érdekében több tucat detektív érkezett a főkapitányság bűnügyi osztályáról, illetve a vidéki rendőri szervektől. Az újdonsült rendőrfőnök már rögtön a német bevonulást követően hozzálátott a szervezet beosztottjainak kiválasztásához, és a „legjobb minőségű detektívek” áthelyezését kérte a budapesti főkapitánytól,¹⁷ ugyanakkor számos, valamilyen okból megbízhatatlannak tartott detektívet helyeztetett át a politikai osztályról a bűnügyi osztályra és a kerületi, városi rendőrkapitányságok állományába. A létrehozók szándéka az volt, hogy a politikai nyomozások egy 250–260 fős, túlnyomórészt detektívekből álló elitalakulathoz tartozzanak.¹⁸ A detektívek kiképzési, fegyelmi és személyi ügyeinek intézésében országos hatáskörrel rendelkező Szrubián Dezső detektív főnöknek szinte semmilyen beleszólása nem volt az áthelyezésekbe. A politikai rendőrségen szolgálatot teljesítő detektívekkel ténylegesen Hain rendelkezett, a detektívtestület autoritása formálissá vált az Állambiztonsági Rendészet felállításával.

A személyek kiválasztásában a szakmai szempontok és a politikai megbízhatóság egyaránt szerepet kaptak. Hain Péter elképzelése az volt, hogy a magyar Gestapo kizárólag a kezelői karhoz tartozó detektívekből rekrutálódjon. Ez irányú törekvését a szervezet zsidóügyeinek teljhatalmú vezetője, Koltay László detektív felügyelő is alátámasztotta, amikor kijelentette, hogy a főnöke egyértelműen a fogalmazói kar „kiküszöbölésére” törekedett és hosszú távon csak jogvégzett detektíveket kívánt alkalmazni.¹⁹ Ugyanezt erősítette meg Koltay egyik csoportvezetője, Szalóki Flórián is, amikor vallomásában kitért arra, hogy Hain a fogalmazáskar-beli tisztviselőket detektívekkel akarta kiváltani.²⁰ Az ÁR személyzeti politikájának kialakítására jelentős

hatást gyakorolt a rendőrség és a csendőrség között mintegy másfél évtizede dúló állambiztonsági rivalizálás. E versenyhelyzet egyik következménye – nem utolsósorban a vezérkar és a katonai lobbó hathatós támogatásának köszönhetően – az volt, hogy a rendőrség rendies jellegű állománystruktúrája (a különböző jogállású karok rendszere) a 30-as évek végétől fokozatosan kezdett alulmaradni a csendőrség központosított, katonai szervezési modelljével szemben. Részben ezzel magyarázható, hogy a vezetés, a végrehajtói állomány egységesítésére törekedve, kizárólagosan a detektívek alkalmazásában vélte felfedezni azt a szakmai garanciát, amely a politikai rendőrség működésének hatékonyabbá tételére szolgált.

A detektívek gyors intézkedései, pontos megfigyeléseken alapuló felderítései kétségtelenül előnyt jelentettek az ÁR számára, de nem tudták ellensúlyozni azt a politikai-szakmai fölényt, amelyet a csendőrnnyomozók az állambiztonsági ügyekben a második világháború alatt megszereztek. Az Állambiztonsági Rendészet létrehozását megelőző politikai rendőrség beosztottjai a detektívek általános nyomozáseljárásai szabályai szerint jártak el, tehát – a bizalmas nyomozásokon és megfigyeléseken kívül – csak az elfogásokat, az őrizeteselek első, jegyzőkönyv nélküli kihallgatását, valamint a helyszínen végzendő halaszthatatlan nyomozási cselekményeket (szemle, házkutatás, lefoglalás stb.) hajtották végre. Ezt követően a felderítések során megállapított tényekről egy detektívjelentést készítettek, és ezzel a maguk részéről gyakorlatilag lezártak tekintették az ügyet. A bűncselekmények további nyomozása a politikai osztályon szolgálatot teljesítő fogalmazáskar-beli tisztviselők kompetenciájába tartozott, akik az ügyek referenseiként feleltek az eljárások bünyügyi osztályhoz történő továbbításáért. Az ügyészség felé irányuló vádelőkészítés a főkapitányság bünyügyi osztályába beosztott fogalmazók feladata volt.²¹ E munkamegosztás egy ponton túl szétdarabolta a nyomozást, mivel sem a detektíveknek, sem a fogalmazóknak nem volt teljes rálátásuk az ügyre, és a különböző karok rendies autonómiából fakadó szemléletmódja is alapvetően megnehezítette az eltérő jogállású rendőrök közötti együttműködést.

Az egységes katonai hierarchia alá tartozó csendőrség ezzel szemben olyan „komplex” nyomozási módszert dolgozott ki, amely egyazon jogállású beosztottak kezében egyesítette, illetve szorosan egymásra építette a felderítőmunkát és a további bizonyítási eljárást (kihallgatások, szembesítések, szakértők kirendelése stb.), így a csendőrnnyomozók az egyes büntetőügyek felett általános kontrollal rendelkeztek. A második világháború alatti kommunistaellenes nyílt nyomozások során a rendőrök és a csendőrök olyasfajta együttműködést valósítottak meg, mint amilyen a detektívek és a fogalmazók között volt használatban. Bár az így kialakított munkarend elsősorban politikai döntés eredménye volt, a csendőrség irányító szerepét szakmai indokok is alátámasztották.²² E büntetőügyekben a detektívek általában a külső figyeléseknél, előállításoknál és a házkutatásoknál voltak jelen, mert a kihallgatások jelentős részét és a további nyomozást/vádelőkészítést a kémelhárítás irányítása alá tartozó honvédellenőrök és csendőrnnyomozók hajtották végre. Mindez a rendőrség számára alárendelt szerepet eredményezett, és a detektívek munkáját csak az azonnali nyomozási cselekmények ellátására korlátozta. Az Állambiztonsági Rendészet elöirányzott munkamódszer szerint azonban a beosztottak munkája hasonlóvá vált a csendőrnnyomozókéhoz, mivel a detektíveknek a felderítéseken kívül a teljes nyomozásra kiterjedően is végre kellett (volna) hajtani a szükséges feladatokat. Komolyabb bizonyítási eljárásra viszont a szervezet valószínűleg nem volt képes, mert a fogalmazók eltávolításával megüresedett „vizsgálói feladatok” végrehajtását a detektívek figyelőmunkára specializálódott kiképzése nem tette lehetővé. A nyomozások további lefolytatása minden bizonnyal nem tartozott az ÁR hatáskörébe.²³

Hain ugyanakkor nemcsak szakmai, de politikai okok miatt is törekedett azoknak a fogalmazáskar-beli tisztviselőknek az eltávolítására, akik Hetényi Imre és Sombor-Schweinitzer József hivatali regnálása idején jelentékeny mértékben meghatározták az osztály szakmai-politikai arculatát. A fogalmazási kar feltűnő mellőzésének oka nagyobb részt az volt, hogy a nagyravágyó főrendőr – mint nyilasszimpatizáns, de úgy is, mint a rendőrség detektívtestületéhez tartozó, a fogalmazókkal rivalizáló szakember – nem bízott az elődjeit kiszolgáló konzervatív tisztviselői kar lojalitásában, mert számosan közülük igen komoly szerepet játszottak a 30-as évek végétől több hullámban lezajló

nyilasellenes nyomozások és a német birodalmi befolyással szembeni elhárítómunka irányításában.²⁴ A fogalmazók teljes kiiktatására azonban nem került sor.

Az egyes szervezeti egységek feladatköréit tekintve az ÁR a következő osztályokra, alosztályokra és csoportokra tagozódott:

Az I. (személyügyi) osztály a detektívek személyi nyilvántartását, a szervezési és működési szabályzat elkészítését, valamint a szerv belső jogi normáinak kialakítását koordinálta. Az osztály vezetője – Hain Péter egyik bizalmasa és jobbkeze – Kotsis Árpád detektívfelügyelő lett, aki egyben az ÁR vezetőjének szervezetszerű helyettesi funkcióját is betöltötte. Az I. osztály alárendeltségében működött a detektívek szolgálati beosztásáért, vezényléséért felelős szolgálatvezetőség. Szabó Sándor detektívfelügyelő irányítása alá tartoztak a beosztottak szabadságotlasi ügyei, a különféle juttatásokkal kapcsolatos teendők intézése és az iktató (segédhivatal) is.

A II. (gazdasági) osztály a szervezet pénzügyi ügyeit intézte. Szécsényi Dezső rendőrségi fogalmazó, mint az osztály vezetője, felelt a szerv gazdasági működéséért, stabilitásáért. Az osztály felállítása a szervezet rendőrségtől való pénzügyi „függetlenségét”, önálló gazdasági-ellátó bázisát volt hivatva megteremteni, ezzel is jelezve, hogy teljesen különálló rendvédelmi szervről van szó.

A III. (bizalmi) osztály létrehozása az új típusú (esetünkben totalitárius jellegű) állambiztonság működésének megkezdését jelezte.²⁵ Állománya kizárólag titkos (operatív) információgyűjtéssel és bizalmas feldolgozó munkával foglalkozott. Az alegység a vezető politikai elitet és a németeket egyaránt érdeklő szigorúan titkos tájékoztató anyagok begyűjtésével, értékelésével, az úgynevezett „hangulatjelentések” elkészítésével volt megbízva. A III. osztály volt a felelős azon társadalmi alrendszer (egyházak, tudomány, művészet, oktatás, közigazgatás, gazdaság, egészségügy stb.) bizalmas úton történő ellenőrzéséért, amelyek ez idáig nem tartoztak szorosan a politikai rendszert feladatkörébe. Vezetőjének a németekkel kitűnő kapcsolatokat ápoló Versényi János detektívet nevezték ki.

Az Állambiztonsági Rendészet legfontosabb, egyben legnépesebb részlege a IV. (ellenzéki) osztály volt. Ez a szerv végezte el az új kormányzati rendszerrel szemben álló mozgalmak és pártok felderítéseit, valamint felelt a hagyományos államrendészeti és az idegenrendészeti szakterületek ellenőrzéséért is. Vezetője, Juhász József rendőrtanácsos kontrollálta az osztály alá tartozó részlegek munkáját. Az egység hat, állambiztonsági vonalak szerint szerveződő alosztályra tagolódt.

A IV/1. (baloldali) alosztály volt megbízva a betiltott baloldali pártok elleni felderítő munkával, amelybe már nemcsak a kommunista, hanem a szociáldemokrata, a kiscgazda, valamint más demokratikus és liberális szellemiségű szervezetek aktivistái elleni hajtóvadászat is beletartozott. Ugyancsak ez az alosztály nyomozott a németellenes nemzeti ellenállási mozgalmak és az 1944 májusában létrejött illegális Magyar Front ellen. Az uralkodó kormányrendszer jobboldali radikális látásmódjának egyik fokmérője volt, hogy a hagyományos jobboldali, keresztény-konzervatív és legitimista szervezetek németellenes orientációjú tagjaival szembeni nyomozómunkát is a baloldalelleni alosztály detektívjeinek kellett végrehajtani. Az alosztályvezető Hain Péter kreatúrája, a brutalitásáról hírhedt Cser István detektív lett. Az alosztályhoz két detektívcsoporthoz tartozott.

A IV/2. (jobboldali) alosztály fogta össze a kormány szélsőjobboldali ellenzékével szembeni felderítő munkát. Az egység elsősorban a hatalom sáncain kívül rekedt Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom gyűléseit, politikai aktivitását követte nyomon. A Szálasi Ferenc vezette hungaristákkal szembeni eljárások mellett néhány más, riválisnak tekintett szélsőjobboldali szervezet (pl. Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség – KABSZ) működése is az alosztály, illetve a hozzá tartozó detektívcsoporthoz tartozott. Egyes források szerint az alosztály parancsnoka, Paál Károly és több beosztottja „általában nyilasellenesek” voltak.²⁶ Ennek némileg ellentmond az, hogy az ÁR vezetője teljhatalommal bírt a személyi döntésekben, és a fontosabb posztokat politikailag is motivált bizalmasaival töltötte be. Az Állambiztonsági Rendészet nyilasokkal szembeni nyomozásainak hatékonyságát az már önmagában megkérdőjelezi, hogy Hain Szálasi Ferenc híveként igyekezett elszabotálni a belügyi vezetés hungaristaellenes rendészeti intézkedéseit.²⁷ A jobboldalelleni alosztály munkáját nagyban befolyásolta az a tény,

hogy míg minden baloldali, liberális és németellenes konzervatív párt illegalitásba kényszerült, addig csak a szélsőjobboldali pártok működhetek legálisan. A politikai rendőrség irányítói számára – ellentétben a belügyi vezetéssel – Szálasi Ferenc hívei nem jelentettek számottevő állambiztonsági veszélyforrást, ezért a jobboldal elleni felderítőmunkával mindössze egyetlen detektívcsoporthoz lett megbízva.

Nóvumnak számított a rendőrségen a szabotázselhárítás. Korábban csak a Honvéd Vezérkar főnöke alá tartozó hírszerző és kémelhárító osztályon (2. vkf) belül működött önálló szervezeti egységként szabotázselhárító alcsoport, amely kifejezetten katonai kérdésként kezelte a szabotőrök elleni küzdelmet, és a csendőrség illetékes nyomozószerveivel együttműködve hajtotta végre a szabotázscselekményeket érintő kémelhárítói feladatokat.²⁸ A rendőrségen csak a német bevonulást követően került sor a IV/3. számot viselő szabotázselhárító alosztály létrehozására. Az egység két detektívcsoporthoz oszlott. Tevékenységi körükbe a nem katonai jellegű szabotázsgyanús cselekmények felderítése, a sajtó- és társadalmi vonalon elkövetett ügynevezett szellemi szabotázs: a háború- és németellenes véleménynyilvánítás, izgatás, röpiratszórás, rendszerellenes falfirka (korabeli graffiti) vagy a rémhírterjesztés elkövetése okán indított nyomozások tartoztak. Ugyancsak az alosztály detektívjei végezték a nem hadiüzemeknek számító gyárakban szerveződő sztrájkmozgalom tagjainak felkutatását, a szándékos termeléslassítók, kártevők és az üzemek rendje ellen vétők kiszűrését. Az alosztály vezetője, Bödő Károly detektívfelügyelő Hain Péter közeli munkatársának számított.

A magyar állambiztonság történetében korábban nem volt rá példa, hogy egyes népcsoportokat faji, biológiai alapon rendészeti ellenőrzés alá vonjanak.²⁹ A IV/4. jelzésű alosztály az ÁR eklatáns alakulata, valóságos szimbóluma lett, kifejezve az egész magyar Gestapo szellemiségét. A zsidó ügyek alosztálya mind a „szakértelmét”, mind pedig a hozzáállását tekintve német, nemzetiszocialista mintára dolgozott és a faji törvények által sújtott lakosságot terrorizálta. Az ÁR létrehozói az egység feladataihoz a zsidó vagyonok felkutatását, „értékbiztosítás”-át, a náci törvények ellen vétőkkel szembeni nyomozásokat és a diszkriminált lakosság körében végzett razziákat sorolták. Emellett az alosztály egyik csoportja a vallási gyülekezetek, szekták államrendészeti ellenőrzését is ellátta. A zsidóügyek vezetője Hain Péter egyik nyilas elvarrójának, a „zsidók réme”-ként emlegetett Koltay László detektívfelügyelő volt. A legnagyobb létszámú alosztályhoz kb. 30 fő és három detektívcsoporthoz tartozott, amelyek szorosan együttműködtek az Adolf Eichmann-féle Sondereinsatzkommandóval.³⁰

A IV. osztályba tagolták – alosztályként – a századfordulón már önálló osztályként működő államrendészetet.³¹ A nagy múltú szervezet ÁR-hez történő csatolása nem ment zökkenőmentesen, hiszen Éliássy Sándor budapesti rendőrfőkapitány megtagadta Hain azon kérésének teljesítését, hogy az államrendészetet az önálló politikai rendőrség részévé tegye.³² Hain azonban a németek támogatását élvezve erősebbnek bizonyult, Éliássyt az SD-vel elhurcoltatta, és az osztályt bekebelezte az Állambiztonsági Rendészetbe. Az egyesületi, állampolgársági, gyülekezési és sajtórendészeti ügyköröket felölölő IV/5. (államrendészeti) alosztály vezetője Körmeny Sándor rendőrtanácsos lett. Az alosztály ügyeit két detektívcsoporthoz dolgozta fel.

Szintén alosztály felügyelte az állambiztonsági okokból a rendőrség látókörébe került személyek nyilvántartását, a németek érdekeit szem előtt tartó idegenrendészeti feladatokat (pl. a német megszállásig nagy számban Magyarországon tartózkodó lengyel és francia menekültek felderítését) és a nemzetiségi mozgalmakat. Az ÁR IV/6. jelzésű (vegyes ügyek) alosztálya a KEOKH (Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság) feladatainak egy részét vette át. A Bűm VII/c. alosztályaként funkcionáló KEOKH működése a német megszállást követően formálissá vált, így az idegenrendészeti munkát Hain Péter különösebb megerőltetés nélkül könnyedén megkaparinthatta. Az alosztály vezetőjének a korábban KEOKH-nál szolgálatot teljesítő Martinidesz Ödön detektív-főfelügyelő, Hain régi jó barátja lett kinevezve. Az egységen belül külön csoport felelt a politikai nyilvántartásért (IV/6-1.), az idegenrendészeti és fordítómunkáért (IV/6-2.), valamint – egy előadó révén – a rendőrségen korábban önálló szervezeti egységként nem létező nemzetiségi mozgalmak ellenőrzéséért (IV/6-3.).

A fent említett osztály- és alosztályokba tagozódott csoportokon kívül létezett még néhány úgynevezett hivatal-közvetlen detektívcsoporthoz is. Ezek jó része már a 30-as években felállításra került, és szervezetenként is elkülönülve végezte tevékenységét a jobb- és baloldal elleni politikai rendszert foglalkozó nyomozó főcsoporttól.³³ Speciális feladataik miatt az ÁR létrejöttét követően nem lettek betagolva egyetlen osztályba vagy alosztályba sem. A csoportokat állandóan vezényelt, zömükben külső helyszíni szolgálatot teljesítő beosztottakból töltötték fel. Az egyes csoportok vezetői közvetlenül Hain Péternek, illetve helyettesének tartoztak beszámolási kötelezettséggel, és az állomány feletti rendelkezés joga is a hivatal vezetőjéé, illetve meg. A csoportok a következők:

Készenléti csoport. Vezetője, Somos Remig detektívfelügyelő a sürgős, azonnali intézkedéseket igénylő feladatok irányításáért felelt. Ilyen volt pl. a hivatali időn túl keletkezett politikai bűnügyekben történő elsődleges intézkedések (bizalmas értesülések feldolgozása, előállítások, házkutatások és az első kihallgatások végrehajtásai stb.) megtétele. A gyorsreagálású egység hivatali munkaidő után ügyeleti munkarendben dolgozott.

Ügyeleti szolgálatban dolgoztak a helyszínbiztosító csoport beosztottjai is. A Juhász István detektív-főfelügyelő vezetésével felálló „mobil” egység olyan megelőző védelmi szolgálatot látott el, amely magában foglalta Horthy Miklós kormányzó személyi védelmének szavatolását, valamint az államfő részvételével zajló nyilvános események (pl. színház, vadászat, sport- és politikai-közéleti rendezvények, diplomáciai fogadások stb.) helyszíni biztosítását is.

Hasonló funkciója volt a kormányzósági detektívcsoporthoz, azzal a különbséggel, hogy az egység detektívjei nem elsősorban a kormányzó személyének védelméért, hanem Horthy várbéli rezidenciájának (állam)biztonsági ellenőrzéséért feleltek. Az egység irányítója, Lábod Gyula detektív-főfelügyelő a politikai rendőrség régi „kádere” volt.

Még Hetényi Imre honosította meg az osztály munkájában a különböző kormányzati hatóságokhoz és állami intézményekhez történő vezényléseket. A politikai rendőrség „kiküldöttjei” jelen voltak a Belügyminisztérium, a Külügyminisztérium és a Honvéd Vezérkar főnöke alá tartozó katonai elhárító szerveknél, de több olyan intézménynél is teljesítettek szolgálatot, mint például a Magyar Posta, a Magyar Államvasutak vagy a Magyar Nemzeti Bank, amelyek állambiztonsági szempontból kiemelt jelentőségűnek bizonyultak. Ugyanezen tevékenységet Hain Péter is megtartotta, és kibővítve külön csoportba szervezte a detektíveket, akiknek egy része az új kormányzati rendszer orientációjának megfelelően összekötői feladatokat látott el a német biztonsági szolgálatok, a német követség, valamint a múkincseket és ingatlanokat felügyelő kormánybiztoságoknál. E csoport detektívjei közül voltak olyanok, akik a németek által körözött Kállay Miklós volt miniszterelnök rejtékhelyének otthont adó török követség épületét vették állandó figyelmük alá. A vezényelték irányítója az ÁR vezetőjének „kebelbéli” barátja, Szántho Lajos detektívfelügyelő lett.³⁴ Az említett csoportokon kívül egy detektívgyakornok volt megbízva az ÁR központjában felállított étterem és konyha üzemeltetésével.

A különböző források³⁵ összevetése alapján az alábbiak szerint rekonstruálható az Állambiztonsági Rendészet részletesebb tagozódása, szervezeti felépítése.

A Magyar Királyi Állambiztonsági Rendészet (ÁR) szervezete (1944. március 28. – 1944. június 10.)

Szervezeti egység	Feladatkör	Vezető
Hivatalvezető	A szervezet irányítása	Hain Péter detektív-főfelügyelő, az ÁR vezetője
I. osztály (személyi ügyek)	A detektívek személyi nyilvántartása, szervezeti és működési szabályzat elkészítése, reguláció	dr. Kotsis Árpád detektívfelügyelő, az ÁR helyettes vezetője
Szolgálatvezetőség	A detektívek szolgálati beosztása,	Szabó Sándor

(az I. osztály alá rendelve)	vezénylése, szabadságolások, iktatórendszer	detektívfelügyelő, szolgálatvezető
II. osztály (gazdasági hivatal)	Gazdasági ellátás, pénzügyi feladatok, kifizetések, a szervezet pénzügyi önállóságának megteremtése	dr. Szécsényi Dezső rendőrségi fogalmazó, osztályvezető
III. osztály (bizalmi ügyek)	A társadalmi alrendszerek bizalmas úton történő ellenőrzése, „hangulatjelentések” elkészítése és értékelése	dr. Versényi János detektív, osztályvezető
IV. osztály (ellenzéki ügyek)	Politikai és államrendészeti tevékenység, a kormánnyal szemben álló ellenzéki mozgalmak és pártok felderítése	dr. Juhász József rendőrtanácsos, osztályvezető
IV/1. alosztály (baloldali ügyek)	A betiltott baloldali pártok és a németellenes politikai szervezetek elleni felderítőmunka	Cser István detektív, alosztályvezető
IV/1-1. csoport	Felderítések, nyomozások az ellenállási mozgalmakkal szemben	Perczel György detektív
IV/1-2. csoport	Felderítések, nyomozások az ellenállási mozgalmakkal szemben, 1944. május végétől együttműködés a csendőrnnyomozókkal a csillaghegyi nyomozóközpontban	K. Horváth Sándor detektív
IV/2. alosztály (jobboldali ügyek)	A kormány jobboldali ellenzékével szembeni felderítőmunka	vitész Paál Károly detektív, alosztályvezető
IV/2. alosztály detektívcsoportja	Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom és egyéb szélsőjobboldali szervezetek elleni felderítőmunka	Spányi Antal detektív
IV/3. alosztály (szabotázs ügyek)	Szabotázs- és akcióügyek	Bödő Károly detektívfelügyelő, alosztályvezető
IV/3-1. csoport	Szellemiszabotázs-elhárítás	Varga István detektív
IV/3-2. csoport	Ipariszabotázs-elhárítás	vitész dr. Antal István detektív-főfelügyelő
IV/4. alosztály (zsidó ügyek)	Zsidóellenes rendészeti intézkedések, a kormány zsidórendeleteinek betartatása	dr. Koltay László detektívfelügyelő, alosztályvezető
IV/4-1. csoport	Zsidó vagyonok értékbiztosítása	dr. Thiry Sándor detektívfelügyelő
IV/4-2. csoport	Zsidóellenes razziák	B. Szilágyi János detektív
IV/4-3. csoport	Vegyes ügyek, szekták kontrollja	Siklósi István detektív
IV/5. alosztály (államrendészet és sajtóügyek)	Egyesületi és állampolgársági ügyek, sajtórendészet	dr. Körmendy Sándor rendőrtanácsos, alosztályvezető
IV/5-1. csoport (államrendészet)	Egyesületi és állampolgársági ügyek	Váry Ferenc detektív
IV/5-2. csoport (sajtóügyek)	Sajtórendészet	Darvai Gábor detektív-főfelügyelő
IV/6. alosztály (vegyes ügyek)	Idegenrendészet, külföldiek ellenőrzése, nyilvántartás	Martinidesz Ödön detektív-főfelügyelő, alosztályvezető

IV/6-1. csoport (politikai nyilvántartó)	Politikai okokból a rendőrség látókörébe került személyek adatbázisa, priorálás	Tima Károly detektívfelügyelő
IV/6-2. csoport (fordítóiroda)	Idegen nyelvű fordítás	Világosi József detektív
IV/6-3. (nemzetiségi ügyek)	Nemzetiségi mozgalmak ellenőrzése	Petkóczy János detektívfelügyelő
Közvetlenül az ÁR vezetőjének irányítása alá tartozó detektívcsoporthok		
Készenléti csoport	Ügyeleti szolgálat, sürgős intézkedést igénylő feladatok ellátása	Somos Remig detektívfelügyelő
Helyszínbiztosító csoport	A kormányzó személy- és helyszínbiztosítása	dr. Juhász István detektív-főfelügyelő
Kormányzósági csoport	Állandó szolgálatra a Várba vezényelt detektívek	Lábody Gyula detektív- főfelügyelő
Vezényelt detektívek	Német követséghez Gestapóhoz Lakásügyi Kormánybiztossághoz MÁV-igazgatósághoz Katonai szervekhez Külön megbízatás alapján Belügyminisztériumhoz Szépművészeti Múzeumba a Műkincsügyi Kormánybiztossághoz Kultuszminisztériumhoz Török követséghez (Kállay Miklós figyelésére)	Szántho Lajos detektívfelügyelő
Konyha és ételmezés	A svábhegyi hivatalban felállított étterem és konyha üzemeltetése	Bán Sándor detektívgyakornok

Az Állambiztonsági Rendészet és a Politikai Rendészeti Osztály (1944. június 10. – 1944. október 15.)

1944. június 9-én Jaross Andor rendeletet hozott a Belügyminisztérium szervezeti átalakításáról.³⁶ Az átszervezés politikai rendőrségre gyakorolt közvetlen hatása az volt, hogy másnap elmozdították Hain Pétert az Állambiztonsági Rendészet éléről, és a parancsnoki feladatok ellátásával a főkapitányság útlevélosztályának vezetőjét, Nagy Valér rendőrfőtanácsost bízták meg.³⁷ Az új vezető eltávolította Hain Péter bizalmas embereit, és helyükre – a detektívfőnök és a budapesti főkapitány formális jóváhagyásával – a belügyi vezetés számára is elfogadható rendőrségi tisztviselőket vezényeltetett. A cserélődés során a szervezet létszáma jelentős mértékben csökkent a korábbiakhoz képest. Néhány nappal később az újabb belügyminisztériumi átszervezést követően az Állambiztonsági Rendészetet megszüntették, és a politikai nyomozások rendőrségi irányítását ismét a budapesti főkapitány hatáskörébe vonták.³⁸ A rendelet értelmében a főkapitányságon belül az ÁR feladatkörét újfent a politikai rendészeti osztály vette át. Az osztály vezetőjének Nagy Valért nevezték ki. A detektívek nagyobbik része „lejött” a Svábhegyről, és visszaköltözött a főkapitányság központi objektumának gróf Vigyázó Ferenc utcai épületszárnyába. A régi-új szervezetet formálisan a budapesti főkapitánynak, ténylegesen az állambiztonsági ügyeket országos hatáskörrel koordináló Büm VII/d. (államvédelmi) alosztálynak és vezetőjének, Ugray Gábor csendőr alezredesnek rendelték alá.³⁹ A már csak névlegesen létező Államvédelmi Központnak továbbra sem volt érdemben beleszólása a politikai rendőrség munkájába.⁴⁰ Az átszervezéssel a kormányzati elit – Hain Péter ellehetetlenítésén túl – a politikai nyomozások irányításának központosítását, a rendvédelem katonásítását, egyszersmind a teljes rendőrség csendőrségbe történő integrációjának előkészítését kívánta elérni.⁴¹ A

szerkezeti változásokat azonban nem követte szemléletváltás, a politikai detektívalakulat mindennapi működését továbbra is a szélsőjobboldali koalíció állambiztonság-felfogása és a németek „közelsége” határozta meg.

A főkapitány-helyettesé előléptetett Nagy Valér jó néhány elemében változtatott a szervezet felépítésén, és megszüntette az osztályok és alosztályok rendszerét. A politikai rendőrség újra osztályszintű szervezeti egység keretén belül működött, és – némileg visszatérve a Hetényi-érában megszokott struktúrához – Nagy Valér egyetlen főcsoportba tömörítette a felderítésekért, valamint a különleges feladatok végrehajtásáért felelős detektívcsoportokat. A korábbi szervezési hagyományok újjáéledését jelentette az is, hogy a főcsoport szűkebb értelemben vett politikai rendészeti tevékenységének törvényi ellenőrzése céljából egy fogalmazáskar-beli tisztviselő került az osztály vezetéséhez. Ez a hivatalnok – együttműködve a felderítéseket irányító detektív-főfelügyelő-főcsoportvezetővel – végezte a nyomozások törvényi kontrollját, felelt a felderítőmunkát követő bizonyítási eljárás lefolytatásának megkezdéséért, illetve a már felderített ügyek bünyügyi osztályhoz történő áttételéért. Ugyanilyen rendezőelv érvényesült az egyes detektívcsoportok munkájában is. A csoportvezetői posztokat betöltő detektívfelügyelők és a csoportok ügyeit ellenőrző fogalmazáskar-beli előadók együttesen voltak felelősek a büntetőeljárások sikereiért. A több szinten érvényesülő duális irányítású szervezeti felépítés nagyjából az 1944. októberi nyilas puccsig állt fenn. E szűk négy hónap alatt a változás mindössze annyi volt, hogy – a militarizálási rendelet alapján időközben rendőr vezérőrnagyi rendfokozatba sorolt – Nagy Valért a budapesti főkapitány állandó helyettesítésével bízták meg, így a rendőrfőnök a továbbiakban csak névlegesen gyakorolt vezetést a szervezet felett. Az osztály tényleges irányítója a helyettes vezető, Thorma Tibor rendőrtanácsos lett. ⁴²

Az ÁR struktúrájához képest fontos változást jelentett, hogy mind a szervezet vezetőjének, mind helyettesének önálló hivatala volt. Mindkét vezető mellett egy-egy detektív és egy-egy rendőrségi fogalmazó látta el a titkári teendőket. A megszünt osztályok közül sem a II. (gazdasági), sem a III. (bizalmi) osztálynak nem lett jogutódja, a többi osztályszintű szervezeti egység feladatait valamilyen formában sikerült betagosítani. Az ÁR önállóságát szimbolizáló gazdasági osztály megszűnése révén a politikai rendészet újra „belesimult” a Budapesti Főkapitányság költségvetésébe.

Közvetlenül a hivatalvezető(k)nek tartozott beszámolási kötelezettséggel a detektív-főcsoport vezetője. Fehérváry Ernő detektív-főfelügyelő az egyes csoportvezetők ellenőrzésével és a politikai felderítőmunka koordinálásával volt megbízva. Mellette kapott beosztást Akantisz Rezső rendőrkapitány, a főcsoport fogalmazáskar-beli referense, aki már Hain idejében is tagja volt az ÁR-nek, mint a baloldallelenni alosztály előadója. Tevékenysége elsősorban a bal- és jobboldallelenni detektívcsoportok munkájának törvényi felügyeletére, valamint a csendőrnnyomozókkal és a német biztonsági szolgálatokkal történő összekötői feladatok ellátására terjedt ki. A főcsoporthoz két baloldallelenni csoport tartozott.

Az első csoport vezetője a politikai rendészeti munkában több évtizedes tapasztalattal rendelkező Antal István detektív-főfelügyelő lett, míg az alegység fogalmazáskar-beli előadói Kóváry Béla és Pákozdy Rezső rendőrségi segédfogalmazók voltak. A csoport beosztottjai nyomoztak a németellenes nemzeti ellenállási mozgalmak tagjai után, amely lényegében a teljes illegalitásba szorított politikai palettára vonatkozott.⁴³ A második baloldallelenni csoport átvett állományát még Hain Péter vezényeltette el a csendőrség irányításával 1944. március második felétől zajló újabb kommunistaellenes nyílt nyomozás helyszínéül szolgáló csillaghegyi nyomozóközpontba. A detektívek eleinte nem vettek részt a nagyszabású büntetőeljárás felderítőmunkáiban, csak május végén kapcsolódtak be a nyomozásba, amikor Hain egy detektívkülönítményt bocsátott a csendőrnnyomozók rendelkezésére. Ez az egység lett a magva a Nagy Valér-féle politikai rendészeti osztály 2. baloldallelenni detektívcsoportjának. A kibővített csoport előadója a Röck Szilárd utcai volt rabbiképző központban berendezett kiségitő toloncház (internálótábor) vezetője, Ubrissy Pál rendőrségi segédfogalmazó lett, míg a csoport detektívjeinek irányítását 1944. május 27-étől K. Horváth Sándor látta el.⁴⁴ Ehhez a különítményhez helyezték át augusztus közepén – a Hain Péter által még márciusban a

bűnügyi osztályra „számúzott”, majd júniustól a Büm VII/d. alosztályán szolgálatot teljesítő – Wayand Tibort és kilenc detektívjét. A kommunistákra specializálódott detektívfelügyelőt formálisan az ÁVK vezényelte az újabb közös csendőri-rendőri nyílt nyomozáshoz. A csillaghegyi büntetőeljárás elvi irányítása, valamint a detektívek és a csendőrnnyomozók fölötti rendelkezés joga azonban nem az Államvédelmi Központot, hanem a Büm VII/d. alosztályát illette meg. Wayand eleinte csak „szemlélőként” volt jelen a nyomozásnál, később azonban – együttműködve a törvényi ellenőrzést és a csendőrökkel történő összeköttetést gyakorló Akantisz Rezsővel – szerepköre a detektív-csoportvezetői feladatok ellátására is kiterjedt. A Belügyminisztérium államvédelmi alosztályának szeptember 20-án történt feloszlata után a detektívfelügyelő Nagy Valér utasítására hivatalosan is átvette a Csillaghegyen, majd szeptember végétől a Röck Szilárd utcában dolgozó detektívalakulat vezetését.⁴⁵ A politikai rendészeti osztály vezetése a 2. baloldalelteni detektívcsoporthoz csak korlátozott mértékben rendelkezhetett. A csillaghegyi büntetőeljárás lefolytatására vezényelt detektívek közvetlenül a nyomozás helyszíni parancsnokának, Bakonyi István csendőr századosnak, a Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának baloldalelteni ügyeiért felelős alcsoport-vezetőjének voltak alárendelve.⁴⁶

A jobboldali ügyeket továbbra is csak egyetlen csoport dolgozta fel, ami jelezte, hogy az új vezetés sem a rivális szélsőjobboldaltól féltette rendszert. A nyilas pártok ellenőrzését változatlanul azok a detektívek hajtották végre, akik már az ÁR beosztottjaiként is figyelemmel kísérték a szélsőjobboldali szervezetek megmozdulásait. A felderített bűnügyek további nyomozásának ellenőrzése, törvényi felügyelete a jobboldali ügyeknél is Akantisz Rezső kompetenciájába tartozott, de az előadói „státusz” itt nem fogalmazáskar-beli tisztviselő, hanem egy detektív töltötte be, Barabás László személyében. A detektívcsoporthoz irányítója ugyanaz a Paál Károly maradt, aki már Hain idejében is „kitett magáért” a szélsőjobboldal elleni küzdelemben.

Lényeges módosulást jelentett, hogy megszűnt az önállóan működő szabotázselhárítás. A jogutód nélkül feloszlalt alosztály feladatainak zöme a Honvéd Vezérkarhoz, illetve a csendőrséghez, míg beosztottjainak egy része a többi detektívcsoporthoz, valamint más rendőri szervek állományába került.

A vezetőjétől, Koltay Lászlótól megfosztott zsidóellenes politikai rendészet – összhangban a németek és a kormány elvárásaival – továbbra is kiemelt helyet kapott az osztály működésében. Ezt mutatja, hogy az érvényben lévő faji törvények és rendeletek alapján fellépő detektívek – hasonlóan a Hain-érához – három csoportba szerveződtek. Az egyes detektívcsoporthoz élén álló vezetők (Thiry Sándor, B. Szilágyi János és Szalóki Flórián detektívek) közvetlenül a főcsoportvezetőnek jelentettek. A csoportok munkáját, az ügyek törvényi ellenőrzését két fogalmazáskar-beli előadó, Sinka Péter és Piros László rendőrségi segédfogalmazók kísérték figyelemmel. A zsidó ügyek csoportjai változatlanul szinte szimbiózisban éltek a németekkel, és – elkülönülve a politikai osztály többi részétől – a Svábhegyen lévő panziókban maradtak.

Két külön csoport alá szervezték a nemzetiségi ügyeket. Ez szintén jelentős változásnak számított, mivel az ÁR kötelékében csak egy nemzetiségi ügyekért felelős előadó dolgozott. Az államvédelmi vonal szervezeti bővítését feltehetően az a „felismerés” diktálta, mely szerint egy újabb világháborús összeomlás maga után vonhatja a megnagyobbodott területű országban a nemzetiségi mozgalmak aktivizálódását, amely az 1918–19-es események megismétlődéséhez és a magyar államiság dezorganizációjához vezethet. A nemzetiségi ügyek előadója Kamarás Károly rendőrségi fogalmazó, a csoportok vezetői pedig Petkóczy János detektívfelügyelő és Világosi József detektív voltak.

A megszűnt államrendészeti alosztály feladatait az osztály vezetése két detektívcsoporthoz tagolta be. A gyülekezési, egyesületi, állampolgársági és sajtórendészeti szakterületek vezetői Körmeny Sándor rendőrtanácsos és Darvai Gábor detektív-főfelügyelő maradtak. A források alapján az osztály hatásköréből kikerültek az idegenrendészeti feladatok, amelyek valószínűleg újra a KEOKH, illetve a Budapesti Főkapitányság útlevél osztálya alá lettek betagolva.

Az ÁR I. osztályából kivált és önálló, főcsoport-közvetlen egységként szerveződött meg a szolgálati ügyek csoportja. A szolgálatvezetői pozíciót Bócsay Jakab detektív töltötte be.

Ugyancsak külön csoportba szervezték a nyilvántartó hivatalt, melynek vezetőjét, Tima Károly detektívfelügyelőt közvetlenül Fehérváry Ernő detektív-főfelügyelő alá rendelték.

A többi, tartósan vezényelt detektívekből rekrutálódó csoport feladatköre és vezetői garnitúrája csak részben változott. A készenléti, helyszínbiztosító és kormányzósági csoportok irányítói közvetlenül a főcsoport vezetője alá tartoztak. Az átszervezést követően eltávolított Szántho Lajos detektívfelügyelő csoportját nem szervezték újjá, az egyes intézményekhez vezényeltek nem alkottak külön csoportot.

Nagy Valér megtartotta továbbá a detektívek svábhegyi hivatalában üzemeltetett étterem és konyha alegységi különállását.

Az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztály szervezete (1944. június 10. – 1944. október 15.)⁴⁷

Szervezeti egység	Feladatkör	Vezető
Hivatalvezető	A szervezet irányítása	dr. Nagy Valér r. főkapitány-helyettes (vezérőrnagy) ⁴⁸ , osztályvezető
A hivatalvezető helyettese	A szervezet irányítása a hivatalvezető távollétében	dr. Thorma Tibor r. tanácsos (alezredes), osztályvezető-helyettes
Detektív-főcsoport	A politikai felderítések koordinálása, a detektívcsoporthoz vezetőik irányítása	dr. Fehérváry Ernő detektív-főfelügyelő, főcsoportvezető
A politikai rendészet referense	A jobb- és baloldali ügyek törvényi ellenőrzése, a felderített bűnügyek áttételének felügyelete, a bűnügyi osztállyal történő kapcsolattartás, illetve a csendőrnnyomozókkal és a német biztonsági szolgálatokkal való összekötői feladatok ellátása	dr. Akantisz Rezső r. kapitány (főhadnagy)
1. baloldalelles csoport	A betiltott baloldali, liberális és németellenes konzervatív pártok elleni küzdelem, a nemzeti ellenállási mozgalom felderítése	vitész dr. Antal István detektív-főfelügyelő Előadók: dr. Kőváry Béla r. segédfogalmazó (zászlós) és dr. Pákozdy Rezső r. segédfogalmazó (zászlós)
2. baloldalelles csoport	Együttműködés a csillaghegyi kommunistaellenes nyomozásban részt vevő csendőrökkel	K. Horváth Sándor detektív szeptember 20-ig, majd dr. Wayand Tibor detektívfelügyelő Előadó: dr. Ubrissy Pál r. segédfogalmazó (zászlós)
Jobboldalelles detektívcsoporthoz	A kormányzat jobboldali ellenzékének megfigyelése, a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom aktivitásának nyomon követése	vitész Paál Károly detektív Előadó: Barabás László detektív

Zsidó detektívcsoportjai	ügyek	A kormány zsidórendeleteinek betartatása, a zsidóság államrendészeti ellenőrzése, a zsidó vagyonok értékbiztosítása	Előadók: dr. Sinka Péter r. segédfoglalmazó (zászlós), dr. Piros László r. segédfoglalmazó (zászlós)
1. csoport		A kormány zsidórendeleteinek betartatása, a zsidóság államrendészeti ellenőrzése, a zsidó vagyonok értékbiztosítása	vitéz Thiry Sándor detektív
2. csoport		A kormány zsidórendeleteinek betartatása, a zsidóság államrendészeti ellenőrzése, a zsidó vagyonok értékbiztosítása	B. Szilágyi János detektív
3. csoport		A kormány zsidórendeleteinek betartatása, a zsidóság államrendészeti ellenőrzése, a zsidó vagyonok értékbiztosítása	Szalóki Flórián detektív
Nemzetiségi detektívcsoportjai	ügyek	A nemzetiségi mozgalmak, szervezetek ellenőrzése	Előadó: dr. Kamarás Károly r. segédfoglalmazó (zászlós)
1. csoport		A nemzetiségi mozgalmak, szervezetek ellenőrzése	Petkóczy János detektívfelügyelő
2. csoport		A nemzetiségi mozgalmak, szervezetek ellenőrzése	Világosi József detektív
Államrendészeti és sajtóügyek detektívcsoportja	és	Egyesületi, engedélyezési, állampolgársági ügyek, sajtórendészet	dr. Körmendy Sándor r. tanácsos (őrnagy)
1. (államrendészeti) csoport		Egyesületi, engedélyezési, állampolgársági ügyek	Váry Ferenc detektív
2. (sajtórendészeti) csoport		Sajtórendészet	Darvay Gábor detektív-főfelügyelő Előadó: dr. Bónis László r. fogalmazó (hadnagy)
Szolgálatvezetőség		A detektívek szolgálati beosztása, vezénylése, szabadságolások, személyzeti ügyek	vitéz Bócsay Jakab detektív
Készenléti csoport		Ügyeleti szolgálat, sürgős intézkedést igénylő feladatok ellátása	Lenkey Márton detektívfelügyelő tartós betegségének távollétében Somos Remig detektívfelügyelő
Helyszínbiztosító csoport		A kormányzó személy- és helyszínbiztosítása	dr. Juhász József detektív-főfelügyelő
Kormányzósági csoport		Állandó szolgálatra a Várba vezényelt detektívek	Lábody Gyula detektív-főfelügyelő
Vezényeltek		Német követséghez Gestapóhoz Lakásügyi Kormánybiztossághoz	Nincs külön csoportvezető

	MÁV igazgatósághoz Katonai szervekhez Külön megbízatás alapján Belügyminisztériumhoz Szépművészeti Múzeumba a Műkincsügyi Kormánybiztossághoz Kultuszminisztériumhoz Török követséghez (Kállay Miklós figyelésére)	
Konyha és élelmezés	A Svábhegyen lévő étterem és konyha üzemeltetése	Bán Sándor detektívgyakornok

Politikai Rendészeti Osztály (1944. október 16. – 1944. december 25.)

1944. október 16-án Hain Péter újra átvette a politikai rendészeti osztály irányítását. A „nyilas karszalaggal és géppisztollyal” a főkapitányság központi épületében megjelent rendőrfőnök azonnal hozzálátott a szervezet működési rendjének megváltoztatásához.⁴⁹ A hatalomra került Szálasi-kormány belügyminiszterének, Vajna Gábornak szóbeli rendelkezése alapján Hain másnap hivatalosan is „beült” az osztályvezetői székbe, és utasítást adott az állománynak, az új kormányra történő hűségeskü letételére. Napi parancsban szabályozta a detektívek hivatali munkaidejét, ami reggel nyolc órától, a Hain személyes engedélyéhez kötött lelépésig volt szabva. Az időközben magyar királyi kormánytanácsossá is kinevezett osztályvezető elrendelte továbbá, hogy a detektívek egymás közti érintkezésében használt „nemzetközi ízű” kolléga megszólítás helyett a nyilasok „testvér” üdvözlését kötelesek mondani. A nyilas éra érvényesülését jelentette az is, hogy az osztály vezetőjének utasítása értelmében minden rendőrségi iratra rá kellett vezetni a „Kitartás! Éljen Szálasi!” kitéltet.⁵⁰

Hain – csakúgy, mint márciusban – detektíveket helyeztetett át a bűnügyi osztályra, másokat a politikai osztályhoz vezényeltetett, mely intézkedésekbe sem a budapesti főkapitánynak, sem a detektív főnöknek érdemben beleszólása nem volt. A „forradalmi” helyzetre való tekintettel azonban értésére adta az állománynak, hogy „áthelyezési kérésekkel ne zaklassák, azt teljesíteni amúgy sem fogja, mindenki végezze dolgát, ott ahová állították”.⁵¹ Így történt, hogy néhány beosztott, akit korábban a detektív-főfelügyelő mellőzött, az osztályon továbbra is vezető maradhatott.

A régi-új osztályvezető törekvése az volt, hogy ismét kivonja a politikai nyomozásokat végrehajtó szervezetet a Budapesti Főkapitányság, illetve a rendőrség irányítása alól, és azt közvetlenül a belügyminiszter alá helyezi. Ennek érdekében utasította beosztottjait, hogy hagyják el a főkapitányság gróf Vigyázó Ferenc utcai épületszárnyát, és költözzenek fel a Svábhegyen berendezett nyomozóközpontba. A főkapitányság épületében csupán egy panaszfelvevőt és minimális létszámú készenléti csoportokat hagyott, amelyek a hagyományos munkakörük ellátása mellett a politikai rendőrség különböző objektumai közötti összekötői feladatok végrehajtásával is meg lettek bízva.⁵² A szervezeti elkülönültségre vonatkozó szóbeli intézkedéseken kívül azonban nem találni olyan hivatalos, a Szálasi-kabinet által kibocsátott dokumentumot, ami alátámasztaná, hogy Hain Péter csakúgy függetlenítette volna osztályát a főkapitányságtól, és intézményesített formájában is visszaállította volna az Állambiztonsági Rendészetet.⁵³ A detektív-főfelügyelő névleg a Nagy Valér-féle politikai rendészeti osztály vezetését vette át, de a szervezet struktúráját azonnal átalakította, és – szokásához híven – hatalma végéig állandó előterjesztésekkel „bombázta” a belügyminisztert a politikai rendőrség átalakításával kapcsolatban.⁵⁴ A tanulmányban vizsgált időszak alatt (1944. október 16. – 1944. december 25.) azonban nincs rá adat, hogy az osztály de jure – kiválva a Budapesti Főkapitányság struktúrájából – az ÁR-hez hasonló önálló politikai rendőrséggé vált volna. Az viszont kétségtelen, hogy de facto függetlenül, a rendőrség többi részétől elkülönülve végezte tevékenységét; ha jogállását tekintve a főkapitányság része is maradt, ténylegesen egyetlen rendőri vezetőnek sem

volt beleszólása Hain Péter munkájába, a kormánytanácsos kizárólag Vajna Gábort fogadta el felettesének.⁵⁵

Szembetűnő viszont, hogy a Szálasi-uralom alatt azonnal kialakult a politikai rendészeti osztály különállása a rendőrség többi részétől. Ennek magyarázata az, hogy Hain – ha formálisan nem is, de hallgatólagosan – szabad kezet kapott a belügyminisztertől az önálló politikai rendőrség működtetéséhez. Ezzel egy időben magától a Belügyminisztériumtól, illetve annak csendőrségi vezetés alatt álló közbiztonsági osztályától is próbált szabadulni, mikor „osztályát függetleníteni törekedett minden befolyástól és ellenőrzéstől”.⁵⁶ A nyilas rendőrfőnök – okulva az ÁR kudarcából – egy olyan szervezetet képzelt el, amely csak a *miniszter személyének* felelős szervként működik, abba sem a budapesti főkapitánynak, sem a minisztérium közbiztonsági osztályvezetőjének, sem pedig az államtitkárnak beleszólása nincs, és végeredményben a német Birodalmi Biztonsági Főhivatal jogállását valósítja meg.⁵⁷ A belügyminiszter sokáig ellenállt Hain ostromának, és nem engedélyezte az önálló politikai rendőrség felállítását, mondván, hogy ilyen szervezet már november elejétől működik a csendőrnnyomozókból álló „Nemzeti Számonkérő” néven.⁵⁸ A nagyravágó rendőrfőnök mindezt nem vette figyelembe, és addig lobbizott, amíg a belügyminiszter a háború legvégén a felső-ausztriai „Gmundenben kiadott egy rendeletet, amelyben [Hain Péter] osztályát kizárólag a maga rendelkezése alá rendelte”.⁵⁹

A személyi állományt és az osztály szervezési-működési rendjének kialakítását tekintve Hain igyekezett bizalmasait újra vezető beosztásokba helyezni, de az eszkalálódó háború és az osztály kettéválása, majd kitelepítése következtében a gyakorlati szempontok mindezt felülírták. A szükséghelyzet során tapasztalható rögtönzés, a „szakmai” és a politikai megbízhatóság elegye sokszor keresztülhúzta a vezetés számításait. Az osztály vezetője az együttműködni szándékozó munkatársait nem váltotta le, hanem meghagyta pozíciójukban, függetlenül attól, hogy korábban mennyire voltak megbízhatóak az új rezsimet működtető elithez való lojalitás szempontjából. A vezető posztokat azonban továbbra is bizalmasaival igyekezett betölteni. Néhány helyen megmaradtak a Nagy Valér által az osztályra helyezett fogalmazókar-beli tisztviselők, akik a felderítésekbe nem, csak a bizonyítási eljárásokba folytak bele.

Azok a detektívek, akik a szovjet hadsereg előrenyomulásának következtében kénytelenek voltak elhagyni a Vidéki Főkapitányság alá tartozó korábbi szolgálati helyüket, a Budapesti Főkapitányság állományában kaptak beosztást. E kontingens közül 54 detektívet irányított a főkapitányság szolgálatvezetése a svábhegyi politikai osztályhoz. Ugyancsak tetemes létszámemelést jelentett az osztály számára az a megállapodás, amely a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom, valamint a Budapesti Főkapitányság között jött létre és a pártszolgálatosok detektívekként történő alkalmazását tette lehetővé. Az egyezmény részét képezte a Belügyminisztérium azon körrendeletének, mely szabályozta a nyilas pártszolgálatosok és a különböző közbiztonsági feladatokat ellátó állami szervek együttműködését.⁶⁰ A detektívekké lett nyilasok közül 34 fő a politikai rendészeti osztályhoz került szolgálattételre. A hungaristák paramilitáris szervezeteinek „rátermett” tagjait Hain Péter, Kotsis Árpád és Koltay László vezetésével egy 8 napos (!) detektív-tanfolyamon képezték át a párt Andrássy út 60. szám alatt található Hűség Házában. Vezénylésükért és beosztásukért Koltay László, illetve a párt és a rendőrség összekötője, Szalay Pál feleltek.⁶¹ A hungarista „nyomozók” kriminalisztikai szaktudása hagyott némi kívánnivalót maga után, ezért a felderítéseknel a régi detektívek igyekeztek mellőzni a pártszolgálatosokból felszerelt rendőröket. „Szakértelmükre” inkább az elfogott személyek előállításánál, a helyszínek biztosításánál és a házkutatásoknál tartottak igényt. A korábban megszokott ügymenet hatékonyságát jócskán lecsökkentette továbbá, hogy a nyilasok segítségével begyűjtött zsidókat, szabotőrgyanús személyeket vagy katonaszökevényeket sokszor a németeknek kellett átadni, így az ügyek további nyomozása csak rendkívül döcögősen haladt, nemegyszer pedig gyakorlatilag szünetelt. A pártszolgálatos detektívek a felderítések mellett elsősorban a zsidóellenes razziákban és a detektíveket kisegítő közrendvédelmi feladatok (pl. igazoltatások, átkísérések, fogdaszolgálat) ellátásában vettek részt.⁶²

Ha ellentmondásosak és hiányosak is a politikai rendőreg működésére vonatkozó források, az mindenképpen feltűnő, hogy Hain nagyra törő elképzeléseit nem egy osztály keretén belül akarta megvalósítani. Ennek érdekében már a másodszori regnálásának lelegejétől több osztályt és alosztályt állított fel a szervezetben. Az így létrejött „osztály” struktúrája az átszervezést követően tagoltabb, cizelláltabb lett. A vezetés az Állambiztonsági Rendészet restaurációjára törekedve, a szervezet felépítését lényegében a március végén létrehozott önálló politikai rendőrség mintájára képzelte el, ennek megfelelően az osztályok számozása, alosztályokra tagolt rendszere is a magyar Gestapo struktúrája alapján lett meghatározva, néhány jelzésértékű eltéréssel. A magyar állam területének hadszínterré válása azonban nemcsak a nyilasok „országépítő” programját kezdte ki, hanem Hain Péter „magyar gestapós” terveit is. A csendőri vezetés által gerjesztett erős belügyminisztériumi „ellenzél”, de Hain féktelen hatalmi aspirációi is egyaránt abba az irányba mutattak, hogy elképzelései jobbra papíron maradjanak. Próbálkozásai közül a szervezet felépítésre vonatkozó előterjesztései csak kismértékben valósultak meg, az osztály valószínűleg csak elvben működhetett az alábbi strukturális keretek között.

A szervezet élén a hivatalvezető Hain Péter állt. Mellette egy detektív látta el a titkári teendőket, csakúgy, mint a politikai rendőrség helyettesi és az I. (elnöki) osztály vezetői posztját betöltő Kotsis Árpádnál. Az elnöki osztály felelt a különböző „felügyeleti szervekkel” történő kapcsolattartásért, mint pl. a Belügy- és Honvédelmi Minisztérium, a Honvéd Vezérkar főnöke vagy az uralkodó kormánypárt, a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom. Ugyancsak az elnöki osztály volt megbízva a német főparancsnoksággal és a német biztonsági szolgálatokkal történő hivatalos együttműködéssel, kérések, megkeresések teljesítésével. Az osztály intézte továbbá a szervezet belső jogi normáinak kialakítását, valamint a politikai rendőrség működési rendjére és átalakítására vonatkozó előterjesztések elkészítését.

Az Állambiztonsági Rendészetnél külön osztályhoz tartoztak a szervezet gazdasági, anyagi ügyei. A nyilas politikai rendészeti osztálynál ilyen szervezeti alegységet nem találunk, ami szintén alátámasztja azt, hogy a nyomozóalakulat nem volt független „kölségvetési” szerv, gazdasági ellátó bázisát tekintve a rendőrség (Budapesti Főkapitányság) részét képezte.

Külön osztály felügyelete alá tartoztak a személyzeti ügyek. A II. (személyi) osztály vezetője Antal István detektív-főfelügyelő lett, aki a szervezet személyi ügyeinek és a detektívek áthelyezési kérelmeinek intézését irányította. Az osztályon belül elkülönült részleg végezte a szolgálatvezényléseket és a detektívek személyi nyilvántartását, Bócsay Jakab detektív vezetésével.

Önálló szervezeti alegységként funkcionált újból a bizalmas jelentések elkészítéséért felelős III. (bizalmi) osztály. A kibővített létszámú osztály két detektívcsoportha a társadalom széles rétegeiben végzendő titkos információgyűjtéssel volt megbízva. Vezetőjének ismét Versényi János lett kinevezve.

A politikai és államrendészeti munkával a IV. osztály foglalkozott. Vezetésével a szakmában „vén rókának” tartott Wayand Tibor detektívfelügyelőt bízták meg, aki ekkor már majdnem negyedszáz éve teljesített szolgálatot a politikai rendőrségen. Annak ellenére, hogy Wayand nem volt nyilas beállítottságú detektív és nem tartozott a hivatalvezető közvetlen környezetébe sem, a formális szervezeti hierarchiában – Hain Péter és Kotsis Árpád után – a harmadik embernek számított. A politikai nyomozásokért felelős osztályhoz négy alosztály és kilenc csoport tartozott. A IV/1. alosztály a baloldali ügyeket dolgozta fel. A Cser István vezetésével felálló egység három detektívcsoportha a politikai élet törvényen kívül helyezett részét ellenőrizte, detektívjei nemcsak a baloldali aktivisták vagy a németellenes felszabadítási mozgalom tagjai ellen folytattak nyomozásokat, de mindazokkal szemben felléptek, akik Szálasi Ferenc rendszerével elégedetlenek voltak.

A jobboldalelleni nyomozások irányítója továbbra is Paál Károly maradt, aki mindössze egyetlen detektívcsoporthal rendelkezett. A nyilasok hatalomra kerülésével gyakorlatilag megszűnt a magyarországi (szélső)jobboldalelleni politikai rendészeti tevékenység, ezért mind a IV/2-es alosztályt, mind a hozzá tartozó csoportot 1944. október 20-án feloszlatták. Az alakulat vezetői a Külügyminisztériumhoz vezényelt

detektívek között kaptak új beosztást, míg a többség más detektívcsoporthoz állományába került.

Bödő Károly vezetésével újra külön alosztály felelt a szabotázselhárításért. A IV/3. alosztály két detektívcsoporthoz állandó akciókkal, razziákkal próbálta megakadályozni a nyilas hatalomátvétel után „elszaporodó” szellemi és ipari szabotázs-cselekményeket.

A IV/4. alosztály a vegyes ügyeket dolgozta fel. Ez az egység lényegében az állam- és sajtórendészeti területet fogta át Körmeny Sándor vezetésével. Az alosztályhoz tartozott a politikai nyilvántartó is.

A Szálasi-rendszer alatti politikai rendőrség egyik legfontosabb szerve az V. (zsidóügyi) osztály lett. A hungarista és nemzetiszocialista állambiztonsági doktrínáknak megfelelően a zsidóügyek kiemelt szerepet kaptak a politikai rendészeti osztály működésében. Mutatja mindezt, hogy a törvények által üldözött zsidóság államrendészeti ellenőrzését már nemcsak egy alosztály, hanem osztályszintű szervezeti egység fogta át. A hivatalába visszatért Koltay László újult erővel fogott bele a zsidó vagyonok „letébehelyezésébe”. Maga Koltay „az őrizetese kb. 99%-a felett” rendelkezett, az elfogott zsidókat „naponta tömegesen küldte” internálótáborba.⁶³ Az osztály három detektívcsoporthoz – csakúgy, mint az ÁR időszakában – szorosan együttműködött a német biztonsági szolgálatok zsidóellenes szerveivel, köztük az Eichmann-féle „zsidótlanító” osztaggal, és földrajzilag is elkülönítve végezte tevékenységét a Svábhegyen.

A zsidóügyi detektívcsoporthoz hangadói abszolút megbízható, nem kevés fanatizmussal és eltökéltséggel rendelkező, nyilas érzelmű detektívek voltak, akik közül a Budapest ostromának kezdetén kettévált politikai rendőrség fővárosi különítményesei kerültek ki. Az 1944. december 25-én létrejött kb. 30 fős detektívalakulat parancsnoka – Kotsis Árpád rendelkezése értelmében – az V/2. csoport korábbi vezetője, B. Szilágyi István lett. A detektívekhez jó néhány nyilas pártszolgálatos is hozzácsapódott, akik a különítmény kiegészítő alakulatának, némely forrás szerint „élelemfelhajtóknak” számítottak.⁶⁴ A csoport eleinte aktívan részt vett az ostromlott Budapest felprédálásából, majd az ostromgyűrű szűkülésével szétszéledt, tagjai fogságba estek vagy eltűntek.

Hain nagyjából változatlanul hagyta a hivatal-közvetlen detektívcsoporthoz. Néhány módosítása közül említést érdemel, hogy két készenléti csoportot hozott létre, és összevonta a helyszínbiztosító csoportot a Vár-csoporttal. Erre egyrészt azért került sor, mert a két „kormányőr” alakulat tevékenységi köre részben átfedte egymást, másrészt a Horthy Miklós elhurcolásával megüresedett államfői posztot is Szálasi Ferenc mint „nemzetvezető” töltötte be, akinek a személyi biztonságáért Hain garanciát vállalt. A kormányfői és az államfői funkciót egyesítő közjogi méltóság személyvédelmi biztosítását a kibővített Vár-csoport tagjai látták el. E csoport detektívjei végig Szálasi közvetlen környezetében tartózkodtak, és kvázi testőrségként vigyáztak rá még akkor is, amikor a nyilas adminisztráció Szálasi vezetésével nyugat felé – eleinte a Bakonyba, később Kőszegre, majd 1945 tavaszán a Nagynémet Birodalomba – menekült.

Fokozatosan nyugat felé települtek ki az állandó szolgálatra vezényelt detektívek is. Hain utasítása értelmében egy részük a vezénylések célobjektumainál maradt, illetve a hatóságok, állami intézmények, vállalatok kitélepített munkatársaival együtt távozott Budapestről. Az osztály személyi állományának túlnyomó része – hasonlóan a többi Budapestet elhagyni kényszerülő detektívcsoporthoz – a hivatalvezető parancsára a nyugat-magyarországi Kázmérpusztára, a politikai rendőrség előre kijelölt gyülekezőhelyére indult. Hain a szervezetenél dolgozó beosztottak nagy részét a családtagjaikkal együtt – a budapesti detektív-különítmény kivételével – Szombathelyre, Sárvárra és Sopronba akarta menekíteni.⁶⁵

Az osztály 1944. október 25-i kettéválása után a politikai rendőrség intézménytörténete nehezen követhető. Amellett, hogy Hain és Kotsis állandóan azon törek a fejüket, hogyan lehetne átalakítani a szervezetet, azt sem tudjuk teljes bizonyossággal, hogy az osztály valóban a felsorolt „állománytábla” szerint működött-e.⁶⁶ A front közeledtével nemcsak az egyes szervezeti alegységek neve és pontos feladatköre vált egyre elmosódottabbá, hanem maga a beosztotti állomány és a vezetők sem az eredeti szolgálati helyükön dolgoztak tovább. Így történhetett, hogy néhány

detektív Haintól külön utasítást kapott, ezért a másfajta megbízatás teljesítése együtt járt az eredeti munkakör feladásával. (Pl. Versényi Jánost, a III. osztály vezetőjét Hain még 1944 novemberében azzal bízta meg, hogy az osztály kitelepítésének előkészületeit intézze, ezért a detektív – bár névleg továbbra is a bizalmi osztály vezetője maradt – ténylegesen nem vett részt az egység irányítási munkáiban.⁶⁷ Hasonló feladatot kapott a Vár-csoport vezetője, Lábod Gyula is, akit Hain arra utasított, hogy a kitelepített egységek nyugat-magyarországi szálláscsinálója legyen.⁶⁸) A visszaemlékezések zöme egybehangzóan állítja, hogy 1944. december közepétől a politikai osztályon rendszeres munka már nem folyt. A szervezet működési rendje, strukturális keretei szétesetek, mind a beosztottak, mind a vezetők egyre inkább az osztály kitelepítésével és a Vörös Hadsereg elől történő meneküléssel voltak elfoglalva.⁶⁹

Az alábbi táblázatban – a különböző források összevetése alapján – megkíséreltem rekonstruálni a politikai rendészeti osztály 1944. október 16-a utáni struktúráját.

A politikai rendészeti osztály szervezete (1944. október 15. – 1944. december 25.)⁷⁰

Szervezeti egység	Feladatkör	Vezető
Hivatalvezető	A szervezet irányítása	Hain Péter detektív-főfelügyelő m. kir. kormánytanácsos, a szervezet vezetője
I. (elnöki) osztály	A szervezet irányítása a hivatalvezető távollétében, kapcsolattartás a felügyeleti szervekkel, hatóságokkal. Szervezeti és működési szabályzattal kapcsolatos előterjesztések elkészítése, reguláció	dr. Kotsis Árpád detektívfelügyelő, a szervezet helyettes vezetője
II. (személyi) osztály	Személyzeti ügyek, áthelyezések, kérelmek intézése	vitéz dr. Antal István detektív-főfelügyelő, osztályvezető
II/1. szolgálatvezetőség, detektív-nyilvántartás	A detektívek személyi nyilvántartása, szolgálati beosztása, vezénylése, szabadságolása	vitéz Bócsay Jakab detektív, szolgálatvezető
III. (bizalmi) osztály	A lakosság széles rétegeiben végzett bizalmas kutatómunka, a társadalom politikai arculatának teljes körű feltérképezése, politikai orientációjának befolyásolása	Versényi János detektív osztályvezető Előadó: dr. Kelényi Frigyes detektív
III/1. csoport	A társadalmi alrendszerek bizalmas úton történő ellenőrzése, „hangulatjelentések” elkészítése és értékelése	dr. Ambrus Ernő detektív
III/2. csoport	A társadalmi alrendszerek bizalmas úton történő ellenőrzése, „hangulatjelentések” elkészítése és értékelése	Vályi Pál detektív
IV. politikai nyomozó csoportok osztálya	Politikai rendészet, felderítések, nyomozások	dr. Wayand Tibor detektívfelügyelő, osztályvezető
IV/1. alosztály (baloldali)	Baloldallelennes nyomozások,	Cser István detektív,

ügyek)	a nemzeti ellenállási mozgalmakkal szembeni felderítőmunka	alosztályvezető Előadó: dr. Szentpétery Antal detektív
IV/1-1. csoport	Baloldalelleses nyomozások, a nemzeti ellenállási mozgalmakkal szembeni felderítőmunka	Bikszádi Endre detektív
IV/1-2. csoport	Baloldalelleses nyomozások, a nemzeti ellenállási mozgalmakkal szembeni felderítőmunka	Bánoki György detektív
IV/1-3. csoport	Együttműködés a csendőrnnyomozókkal a kommunistaellenes nyomozások terén	K. Horváth Sándor detektív 1944. december 16-ig, utána N. Kovács László detektív Előadó: dr. Dobay György detektív
IV/2. osztály (jobboldali ügyek), 1944. október 20-án feloszlott	Jobboldalelleses nyomozások, a Szálasi-kormány szélsőjobboldali ellenzékével szembeni felderítőmunka	vitész Paál Károly detektív alosztályvezető-csoportvezető 1944. október 20-ig, utána a Külügyminisztériumba vezényelt detektívcsoporthoz tagja Előadó: Barabás László 1944. október 20-ig, utána a baloldalelleseni osztály tagja
IV/2. csoport, 1944. október 20-án feloszlott	Jobboldalelleses nyomozások, a Szálasi-kormány szélsőjobboldali ellenzékével szembeni felderítőmunka	K. Spányi Antal detektív 1944. október 20-ig, utána a Külügyminisztériumba vezényelt detektívcsoporthoz tagja
IV/3. osztály (szabotázs-elhárítás)	Szabotázs és akció ügyek	Bödő Károly detektív, osztályvezető
IV/3-1. csoport	Személyszabotázs-elhárítás	Kungli József detektív
IV/3-2. csoport	Ipariszabotázs-elhárítás	Varga István detektív
IV/4. osztály (vegyes ügyek)	Egyesületi és állampolgársági ügyek, sajtórendészet, politikai nyilvántartás	dr. Körmendy Sándor rendőrtanácsos (őrnagy) osztályvezető
IV/4-1. csoport (államrendészet)	Egyesületek, gyűlések ellenőrzése	Lenkey Márton detektív-főfelügyelő
IV/4-2. csoport (sajtórendészet)	Sajtórendészet	Darvai Gábor detektívfelügyelő
IV/4-3. csoport (politikai nyilvántartó)	Politikai okokból a rendőrség látókörébe került személyek nyilvántartása, priorálás	Tima Károly detektívfelügyelő
V. (zsidóügyi) osztály	Zsidóellenes rendészeti intézkedések, a kormány zsidórendeleteinek betartatása	dr. Koltay László detektívfelügyelő, osztályvezető
V/1. csoport	Együttműködés a német biztonsági szervekkel, zsidóellenes razziák, deportálások, a zsidó	vitész Thiry Sándor detektív

	vagyonok „értékbiztosítása”	
V/2. csoport	Együttműködés a német biztonsági szervekkel, zsidóellenes razziák, deportálások, a zsidó vagyonok „értékbiztosítása”	B. Szilágyi István detektív, majd 1944. december 25-étől a budapesti detektívkülönítmény vezetője
V/3. csoport	Együttműködés a német biztonsági szervekkel, zsidóellenes razziák, deportálások, a zsidó vagyonok „értékbiztosítása”	Siklósi István detektív
Közvetlenül a szervezet vezetőjének irányítása alá tartozó detektívcsoportok		
1. készenléti csoport	Sürgős intézkedéseket igénylő nyomozási feladatok ellátása, ügyelet, a szervezet alegységei közötti összekötői feladatok ellátása	Petkóczy János detektívfelügyelő
2. készenléti csoport	Sürgős intézkedéseket igénylő nyomozási feladatok ellátása, ügyelet, a szervezet alegységei közötti összekötői feladatok ellátása	Somos Remig detektívfelügyelő
Vár-csoport	A nemzetvezető személyének és várbéli rezidenciájának védelme, Szálasi Ferenc környezetében állandó szolgálatra beosztott detektívek. (Szálasi 1944. decemberi Kőszegre történő településével együtt távoztak Budapestről.)	Lábody Gyula detektív-főfelügyelő
Vezényelték csoportja	Német követséghez Gestapóhoz MÁV-igazgatósághoz Posta Igazgatósághoz Katonai hatóságokhoz Belügyminisztériumba Külügyminisztériumba Kultuszminisztériumba Műkincsek összegyűjtésére kirendelt kormánybiztos mellé Hain Péter külön rendelkezésére	Szántho Lajos detektív-főfelügyelő
Konyha és ételmezés	A Svábhegyen lévő hivatalban felállított konyha és étterem üzemeltetése	Bán Sándor detektívgyakornok

¹ A teljesség igénye nélkül lásd: Hollós, 1971: 383–399.; Beránné–Hollós, 1977: 402–438.; Szita, 2002; Kovács T., 2006: 71–100.; uő: http://www.publikon.hu/application/essay/134_1.pdf (utolsó letöltés: 2012. január 15.); Kovács Z. A., 2007: 100–107.; uő, 2009: 7–33.; uő: <http://epa.oszk.hu/01500/01500/00006/pdf/13Kovacs.pdf> (utolsó letöltés: 2012. február 25.); uő, 2002; Varga, 2009.

- ² Lásd Hollós, Szita vagy Kovács Tamás és Kovács Zoltán András tanulmányainak vonatkozó részeit.
- ³ Ezek közé tartozik például: a Hain Péter, Koltay László, Cser István vagy Wayand Tibor ügyében keletkezett népbíróvási iratanyag. A dokumentumok keletkezési körülményeiről lásd: Varga, 2009; Soós, 2003: 81–106.
- ⁴ A két világháború közötti és a második világháború utáni politikai rendőrség hasonlóságairól lásd: Krahulcsán–Müller, 2009: 26–29.; Varga, 2009.
- ⁵ A politikai rendészeti osztály 1944. október végi átszervezéséről, decemberi szétválásáról, nyomozórészlegeinek működéséről bővebben lásd: Kovács Z. A., 2009: 152–160.; ill. ÁBTL 4.1. A-417 25–28. és uo. A-795 67–94.
- ⁶ Lásd ÁBTL 3.1.9. V-77426, uo. V-102121, uo. V-101621, uo. V-146344, uo. V-135778. A források közül témánk szempontjából kiemelkedik Kerekes Béla detektívnek a Péter Gábor vezette Politikai Rendészeti Osztály (PRO) számára 1945 márciusában készített feljegyzése, amely az ÁR struktúráját teljes körűen (szervezeti egységek pontos megnevezése, feladatköre, vezetők, beosztottak neveinek feltüntetése az egyes személyekre vonatkozó jegyzetekkel ellátva) feltérképezte. Vö. BFL VI.1.d. 4. kisdoboz. (Kerekes Béla feljegyzése az Állambiztonsági Rendészet és a politikai rendészeti osztályok szervezetéről 1944. március 28. – 1944. december 25., és Kerekes Béla önéletrajza, 1945. március 10.) Továbbiakban BFL, Kerekes Béla feljegyzése.
- ⁷ A rendelet a kutatások során nem került elő, tartalmára más rendeletek szövegéből következtethetünk. Számát közli: Beránné–Hollós, 1977: 406.
- ⁸ ÁBTL 4.1. A-795. 58.
- ⁹ Gyarmati, 2000: 85.
- ¹⁰ BFL, Kerekes Béla feljegyzése.
- ¹¹ Szita, 2002: 160–176.
- ¹² Rácz, 1995: 318. A nyomozó-alosztályok rendszere elsősorban a csendőrségnél volt használatban. Vö. ÁBTL 4.1. A-1337. 16–17.; Szita, 2002: 161.
- ¹³ A magyar és német nyomozó(al)egységeknek otthont adó egyes panziók felsorolását és pontos földrajzi elhelyezkedését lásd: Kovács Z. A., 2007: 120–121.
- ¹⁴ Az RSHA részletes szervezeti felépítését közli: Szita, 2002: 36–40.
- ¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-77426. Jaross Andor 1945. november 17-én felvett tanúkihallgatása.
- ¹⁶ Szita, 2002: 176–178.
- ¹⁷ ÁBTL 3.1.9. V-77426 Éliássy Sándor 1946. március 13-án felvett tanúvallomása.
- ¹⁸ BFL, Kerekes Béla feljegyzése.
- ¹⁹ ÁBTL 3.1.9. V-102121 Koltay László vallomása.
- ²⁰ Vö. ÁBTL 3.1.9. V-77426 Szalóki Flórián 1946. március 14-én felvetett tanúvallomása.
- ²¹ ÁBTL 4.1. A-417. 10.
- ²² A csendőrök és a rendőrök közös nyomozásainak politikai háttéréről lásd Varga, 2011.
- ²³ Wayand Tibor szerint az Állambiztonsági Rendészetben belül léteznie kellett egy „vizsgálati részlegnek”, amely a politikai ügyek további nyomozását, védelőkészítését elvégezte. A detektívfelügyelő önvallomása alapján megállapítható, hogy ez a részleg a szerv IV. (ellenzéki) osztályán belül működött és „töltötte be a tulajdonképpeni bünyügyi osztály szerepét”. Vö. ÁBTL 4.1. A-417. 23.; Varga, 2009. Wayand azonban – az ÁR struktúrájának rekonstruálásában – nem tekinthető autentikus forrásnak, mivel ez idő tájt nem dolgozott a Hain-féle nyomozószervnél, és – amint azt ő maga írja – csak hallomásból szerzett tudomást a magyar Gestapo működéséről. Uo. Az újabb kutatási adatok verzióját nem támasztják alá.
- ²⁴ Kovács T. (szerk.), 2009: 105–126.
- ²⁵ Az osztály nagyjából az RSHA III. hivatalának ügyköreivel megegyező, de jóval kidolgozottabb belső struktúrával dolgozott. Vö. Szita, 2002: 37. Hasonló funkciójú szervezeti egységekkel a demokratikus berendezkedésű országok állambiztonságai is rendelkeztek a 20. század második felétől. Gyarmati, 2000: 85.
- ²⁶ BFL, Kerekes Béla feljegyzése.
- ²⁷ 1944 tavaszán a Szálasi-hívő nyilasok egy politikai lejárató kampányba kezdtek Baky László államtitkár ellen. Az akciót követően a Belügyminisztérium központi épületében több Baky-ellenes röpiratot találtak. A röplapok eredetére, „szétszóróik” felderítésére indított nyomozás azonban – nem utolsósorban Hain „buzgalma” miatt – eredménytelen maradt. ÁBTL 4.1. A-417. 24. A Hetényi Imre és Sombor-Schweinitzer József nevével fémjelzett nyilasellenes politikai rendészet a német bevonulást követően megszűnt. Azokat a detektíveket, akik politikailag is elkötelezettek voltak a konzervatív rendszer szélsőjobboldali ellenzékével szembeni eljárások sikereiben, az SD már a német megszállást követő napokban elhurcolta. Vö. uo. 1. A jobboldallelenni csoport hangadói, ha formálisan nem is „nyilasok”, de elkötelezett szélsőjobboldali meggyőződésű detektívek voltak.
- ²⁸ A 2. vkf osztály defenzív alosztályán 1942. január 1-je után állították fel a politikai nyomozások irányításába is befolyó szabotázselhárító alcsoportot. ÁBTL 3.1.9. V-52261. 86–87.
- ²⁹ A Horthy-rendszer politikai rendvédelme (rendőrség, csendőrség) figyelemmel kísérté ugyan a nemzetiségi és a zsidó szervezetek aktivitását, de mindkét államvédelmi szerv nem faji-biológiai alapon, hanem – a rendies társadalomszemléletet kifejező konzervatív állambiztonsági doktrínáknak megfelelően – etnikai-asszimilációs és politikai-vallási szempontok szerint végezte a felderítőmunkát.

³⁰ ÁBTL 4.1. A-417. 23.; Szita, 2002: 164.

³¹ Rácz, 1995: 345.

³² ÁBTL 3.1.9. V-77426 Éliássy Sándor 1946. március 13-án felvett tanúvallomása.

³³ A politikai rendőrség 1938-as átszervezésekor az osztályon két detektív-főcsoportot hoztak létre, amelyek közül az egyik alá a hagyományos politikai rendészeti felderítőmunka került, míg a másikhoz a különleges feladatok végrehajtására szánt csoportok tartoztak. Vö. ÁBTL 4.1. A-417. 22.

³⁴ Kerekes Béla szerint Szántho egyáltalán nem volt nyilas érzelmű, megbízatását a Hainhoz fűződő több évtizedes barátságának köszönhette. Vö. BFL, Kerekes Béla feljegyzése.

³⁵ Az Állambiztonsági Rendészet szervezeti ábráját nagyrészt a Kerekes Béla által lejegyzettek felhasználásával készítettem. Uo. Kerekes mint az ÁR szolgálatvezetőségének beosztottja és későbbi helyettes vezetője munkaköréből adódóan jól ismerte a német megszállás után átszervezett politikai rendőrség teljes szervezeti felépítését, „állománytábláját”, ezért feljegyzése – jelenlegi ismereteink szerint – a legmegbízhatóbb intézménytörténeti forrásnak tekinthető. Az adatok pontosságát igazolja továbbá, hogy Kerekeshez tartozott a politikai osztályon dolgozó detektívek minősítési lapjainak nyilvántartása (detektív-nyilvántartó) is. Vö. uo. Kerekes Béla 1945. március 10-én készült önéletrajza.

³⁶ Belügyminiszteri rendelet a minisztérium szervezetének megváltoztatásáról (Budapest, 1944. június 9.). Közli: Beránné–Hollós, 1977: 417.

³⁷ Hain Péter bukásának okairól lásd: Szita, 2002: 175–178.

³⁸ A belügyminiszter rendelete a politikai rendészet egységes megszerzéséről, az Állambiztonsági Rendészet megszüntetéséről (Budapest, 1944. június 21.). Közli: Beránné–Hollós, 1977: 423–424.

³⁹ Uo. 423.

⁴⁰ ÁBTL 3.1.9. V-135778. 99. Wayand Tibor 1946. február 20-án felvett vallomása.

⁴¹ Vö. Rendelet a rendőrség katonailag szervezett testületté alakításáról (Budapest, 1944. június 21.). Beránné–Hollós, 1977: 419–422.

⁴² A rendőrség katonásítására (militarizálás) vonatkozó jogszabály szerint a „rendőrség egyenruha- és fegyverviselésére jogosított fogalmazói és felügyelőkarbeli tisztviselőit egységes rendőrtiszti karként, a m. kir. csendőrség tisztjeire, őrszemélyzetének tagjait pedig a m. kir. csendőrség legénységi állományú egyéneire megállapított rangosztályokba (rendfokokozatok) kell sorolni.” Uo. 420. A rendelkezés alapján a főkapitányi karhoz tartozó Nagy Valért rendőr vezérőrnagyi, a fogalmazáskarbeli tanácsosi rangosztályba tartozó Thorma Tibort pedig rendőr alezredesi rendfokokozatba sorolták be. A kezelői karhoz tartozó detektívekre a katonai besorolás (rendfokokozat) nem vonatkozott. A rendőrség hivatali és katonai rendfokokozatainak változásairól lásd: Zeidler, é. n.

⁴³ A Sztójay-kormány egyik utolsó intézkedésével – a hadi helyzetre való tekintettel – 1944. augusztus 24-én rendeletileg felfüggesztette a még megmaradt, zömmel szélsőjobboldali pártok működését. A formális illegálitásba kényszerített, végsőkig elkötelezett németbarát politikai erők elleni felderítőmunkával az osztály jobboldallelteni detektívcsoportja lett megbízva.

⁴⁴ ÁBTL 4.1. A-1098/1. 120. (K. Horváth Sándor gyanúsított 1945. március 30-án felvett jegyzőkönyve) és ÁBTL 3.1.9. 135778. 99.

⁴⁵ ÁBTL 4.1. A-417. 24.

⁴⁶ ÁBTL 3.1.9. A-795. 64.

⁴⁷ Az osztály szervezeti felépítésének rekonstruálásában elsősorban Kerekes Béla feljegyzésére támaszkodtam. Vö. BFL, Kerekes Béla feljegyzése.

⁴⁸ Zárójelben közlöm a militarizálási rendelet hatályba lépését követően átsorolt fogalmazáskarbeli tisztviselők katonai rendfokokozatait.

⁴⁹ ÁBTL 4.1. A-795. 68.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Uo.

⁵² Uo.

⁵³ Kovács Z. A., 2009: 145–146.

⁵⁴ ÁBTL 4.1. A-417. 25.

⁵⁵ Hain még a belügyi államtitkári pozíciót betöltő Ládai István nyugállományú csendőr ezredesnek sem volt hajlandó osztályának működéséről számot adni. Vö. Kovács, 2009: 146.

⁵⁶ ÁBTL 4.1. A-795. 85–86.

⁵⁷ Uo. 86.

⁵⁸ A nemzeti számonkérőkről bővebben lásd: Kovács Z. A., 2002.

⁵⁹ ÁBTL 4.1. A-795. 86. A rendelet a kutatások során nem került elő, tartalmára vonatkozóan más források nem állnak rendelkezésünkre.

⁶⁰ A belügyminiszter körrendelete a közigazgatási hatóságok, közbiztonsági szervek és a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom pártszolgálatának az állami és közbiztonsági szervezetben való együttműködéséről (Budapest, 1944. október 24.). Közli: Beránné–Hollós, 1977: 439–440.

⁶¹ BFL, Kerekes Béla feljegyzése. Kerekes szerint a nyilasok nem bíztak a detektívekben, ezért a megállapodás valójában a párt ellenőrzését jelentette a politikai osztály felett. A Horthy-rendszer rendőrsége által üldözött hungarista mozgalmárok kétségtelenül erős averzióval viseltettek a detektívekkel szemben, akik sok nyilas párttag szemében – a rendőrség korábbi nyilasellenes fellépései miatt – az ellenség és az elnyomás szinonimái voltak. 1944. október végére viszont az osztály állománya kicserélődött, a nyilasokkal szembeni nyomozásokat végrehajtó régi állomány nagy része már nem teljesített szolgálatot. Ezen felül Hain Péternek és közvetlen környezetének többéves hungarista szimpátiája, párttagsága, Szálasi Ferenchez való feltétlen hűsége megfelelő garancia volt a párt számára. Ismerve a radikális jobboldali aktivisták vonzódását a paramilitáris alakulatokhoz, a detektívekké avanszált pártszolgálatosoknak inkább presztízst, mintsem ellenőrizendő kategóriát jelentett a rendőri hivatás. Ráadásul számos alacsony származású, sőt nem egy rovott múltú nyilaskeresztes párttag számára a Szálasi-éra alatt pont azzal nyílt lehetőség a társadalmi felemelkedésre, a korábban elkövetett bűncselekményeikből adódó kirekesztettség megszüntetésére és a „tisztos polgári életre”, hogy detektívekké válhassanak.

⁶² ÁBTL 4.1. A-795. 71–72. A politikai rendőrség munkáját jelentősen megnehezítette, hogy az egyes nyilas pártszervek saját szakállukra is végeztek politikai jellegű nyomozásokat, amelyek nemegyszer véres razziaikká és közönséges rablásokká fajultak. A pártszolgálatosok durva, a hagyományos detektív munka legegységesebb szabályait is nélkülöző fellépései csak fokozták és még kaotikusabbá tették a politikai rendészet területén tapasztalható anomáliákat. Ehhez járult még sok párttag bűnözői életformája, a rendőrök számára elfogadhatatlan „szubkulturális háttere”, a korábbi rendvédelmi szervek működésével szöges ellentétben álló szemléletmódja, mely jelenséget látva a hivatásukat rendi-testületi szellemben végző régi, a nyilasokkal nem igazán szimpatizáló detektívekben és csendőrnnyomozókban komoly ellenérzések keletkeztek. Uo. 69. Vö. Ungváry, 2004: 4–11.

⁶³ ÁBTL 4.1. A-795. 69.

⁶⁴ BFL, Kerekes Béla feljegyzése. Kerekes elmondása alapján a különítmény tagjai nem végeztek érdemi nyomozómunkát, inkább csak italozással, mulatozással, kártyázással foglalkoztak. A csoportnak formálisan B. Szilágyi volt a vezetője, de a parancsokat az „öreg” politikai detektívek nem hajtották végre. A detektív szerint a nyilas pártszolgálatosok szerepe az élelmiszerek felhajtására korlátozódott.

⁶⁵ ÁBTL 4.1. A-795. 77.

⁶⁶ A hivatalvezetők által készített előterjesztések a kutatások során nem kerültek elő.

⁶⁷ ÁBTL 4.1. A-795. 77.

⁶⁸ A Budapesti Népbíróság Nb. XII. 2343/1946/3. sz. ítélete Lábod Gyula ügyében.

⁶⁹ Vö. ÁBTL 3.1.9. 135778 101. (Wayand Tibor gyanúsított 1946. február 20-án felvett kihallgatási jegyzőkönyve.), ÁBTL 4.1. A-1098/1. 120. és 126. (K. Horváth Sándor gyanúsított 1945. március 30-án felvett kihallgatási jegyzőkönyve). BFL, Kerekes Béla önéletrajza 1945. március 10-én.

⁷⁰ Az osztály szervezeti felépítésének rekonstruálásában elsősorban Kerekes Béla feljegyzéseire támaszkodtam.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

4.1.	Állambiztonsági munkához készült háttéranyag
A-417	Wayand Tibor horthysta politikai detektív visszaemlékezései
A-795	Wayand Tibor feljegyzése horthysta politikai rendőrségi munkájáról
A-1098/1.	Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztekről és detektívekről, a kommunistaellenes nyomozásokról, II. kötet
A-1337	Kincs István: <i>A csendőrség rövid történeti áttekintése</i> . Budapest, BM Rendőrtiszti Akadémia Politikai Nyomozó Tanszéke, 1962.

3.1.9.	Vizsgálati dossziék
V-52261	Bánki László
V-77426	Hain Péter és társai ügye
V-101621	Cser István
V-102121	Koltay László
V-135778	Wayand Tibor ügyében keletkezett vizsgálati és népbírószági peranyag és a hozzá kapcsolódó önvallomások
V-146344	Akantisz Rezső

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VI.1.d. 4. kisdoboz A Budapesti Főkapitányság Politikai és Rendészeti Osztályának töredékiratai 1944–1945

Nyomtatásban megjelent források

Beránné–Hollós, 1977

Beránné Nemes Éva – Hollós Ervin: *Megfigyelés alatt... Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből (1920–1944)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 402–438.

Kovács T. (szerk.), 2009

Kovács Tamás (szerk.): *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról 1932–1943*. Szerkesztette: Kovács Tamás. Budapest, Gondolat Kiadó.

Kovács Z. A., 2007

Kovács Zoltán András: A Janus-arcú tábornok. Adalékok Ujszászy István vezérőrnagy pályaképéhez In *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Szerkesztette: Haraszi György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – Corvina Kiadó. 100–107.

Kovács Z. A., é. n.

Kovács Zoltán András: Láday Istvánnak, a Szálasi-kormány belügyminisztériumi államtitkárának fogságban írott feljegyzései. <http://epa.oszk.hu/01500/01500/00006/pdf/13Kovacs.pdf> (utolsó letöltés: 2012. február 25.)

Hivatkozott irodalom

Gyarmati, 2000

Gyarmati György: A politika rendőrsége '45–56. *Beszélő*, 9–10. sz.

Hollós, 1971

Hollós Ervin: *Rendőrség, csendőrség, Vtkf. 2.* Budapest, Kossuth, 383–399.

Kovács T., 2006

Kovács Tamás: A Nemzeti Számonkérő Különítmény. *Múltunk*, 3. sz. 71–100.

Kovács T., é. n.

Kovács Tamás: A nyilas éra politikai rendészetének felépítése.
http://www.publikon.hu/application/essay/134_1.pdf
(utolsó letöltés: 2012. január 15.)

Kovács Z. A., 2009

Kovács Zoltán András: *A Szálasi-kormány belügyminisztériuma*. Máriabesnyő–Gödöllő, 7–33.

Kovács Z. A., 2002

Kovács Zoltán András: A Nemzeti Számonkérés Szervezete. A magyar állambiztonság egy ismeretlen fejezete. *Századok*, 5. sz.

Ungváry, 2004

Ungváry Krisztián: Kik voltak a nyilasok? Egy szocialista tömegpárt. *Rubicon*, 11. sz.

Rácz, 1995

Rácz Lajos: A modern, nagyvárosi rendőrség kialakulása és működése (1881–1914). In *A fővárosi rendőrség története 1914-ig*. Szerkesztette: Kollár Nóra. Budapest, Budapesti Rendőr-főkapitányság.

Szita, 2002

Szita Szabolcs: *A Gestapo Magyarországon*. Budapest, Korona Kiadó.

Varga, 2009

Varga Krisztián: Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában. *Betekintő*, 1. sz.
http://www.betekinto.hu/2009_1_varga_k
(utolsó letöltés: 2012. november 10.)

Varga, 2011

Varga Krisztián: Kommunistaellenes nyomozások a második világháború alatt Wayand Tibor önvallomásában. *Betekintő*, 2. sz.
http://www.betekinto.hu/2011_2_varga_k
(utolsó letöltés: 2012. december 11.)

Zeidler, é. n.

Zeidler Sándor: A magyar rendőri rangok fejlődéstörténete a kiegyezéstől az ezredfordulóig.

http://epa.oszk.hu/02100/02176/00003/pdf/RTF_17_116-137.pdf

(utolsó letöltés: 2012. augusztus 22.)

Egy elmaradt felelősségre vonás margójára

Horthy Miklós Nürnbergben

„A mindenható és mindentudó istenre esküszöm, hogy az igazat fogom mondani, és semmit sem fogok az igazságból elhallgatni vagy ahhoz hozzátenni” – kezdte tanúvallomását Horthy Miklós Nürnbergben 1948. március 4-én. Magyarország volt kormányzójának először és utoljára kellett megjelennie egy bírósági tárgyalóteremben – s akkor is csak tanúként, nem vádlottként. Mindezek ellenére még így is jó néhány kellemetlen kérdésre kellett válaszolnia a Veeseimayer – Magyarország korábbi teljhatalmú német birodalmi megbízottja – elleni perben. Ez volt az utolsó alkalom, amikor hivatalos szervek érdeklődtek a háború alatti tevékenységéről. Horthyt ugyan 1945 nyarán több alkalommal kihallgatták az amerikai hatóságok, de eljárást sosem indítottak vele szemben. Az alábbi tanulmány a szakirodalomban először mutatja be részletesen¹ ezeket a korabeli kihallgatási és tárgyalási jegyzőkönyveket, és veti össze Horthy emlékirataival, valamint a fennmaradt korabeli dokumentumokkal.

Bevezetés

„Végig azon gondolkodtam, hogy miért is vagyok itt hadifogolyként. Mivel az amerikai odaadó nép és semmi helytelen dolgot nem csinálna, az egyetlen lehetséges magyarázat szerintem az, hogy amíg az amerikaiaknál vagyok, addig sem kerülök a bolsevikok kezére” – elmélkedett sorsáról Horthy Miklós történelmes angol nyelven amerikai kihallgatói előtt 1945. október 22-én.² A volt kormányzó ekkor már egy hete tudta, hogy az amerikai főügyész, Robert Jackson nem vádlottként, hanem csak tanúként számol vele a nürnbergi háborús főbűnösök perében.³

A hetvenhét éves Horthy mögött mozgalmas hónapok álltak. A sikertelen átállási kísérlet után a kormányzói családot a bajorországi Weilheim mellett, egy barokk kastélyban tartották fogva a németek. Horthy elmondása szerint éjjel-nappal a Gestapo emberei vigyáztak rá és családjára. Még akkor is, amikor kiment játszani a kertbe az unokájával. Itt tartózkodtak 1945. május elején, amikor az amerikai hadsereg katonái a városba érkeztek.⁴ A volt kormányzó beszámolója szerint az amerikaiak megérkezése előtt három nappal az egyik őr, akivel eléggé jó viszonyba került, egy Hitlertől származó írásbeli parancsot mutatott neki, amin az állt, hogy ki kell végezni Horthyt és családját. Erre, mint hozzátette, azonban nem került sor a szövetségesek gyors előrenyomulásának köszönhetően.⁵

Május 1-jén Horthyt az amerikai 7. hadsereg főhadiszállására hívták, mondván, hogy Patch tábornok találkozni kíván vele. Kiderült, hogy az invitálás célja Horthy foglyul ejtése volt.⁶ Május 2. és december 17. között Horthy Miklós különböző amerikai hadifogolytáborokban tartózkodott (Augsburg, Lesbois, Mondorf, Wiesbaden, Oberursel, Nürnberg).⁷ Ezután ismét Weilheimben, majd 1949 januárjától Portugáliában élt.

Horthy önvallomásai 1945 után

Horthy Miklós 1945 után számos alkalommal kifejtette, hogy mit is gondol Magyarország és saját második világháborús szerepéről. A volt kormányzót az amerikaiak 1945-ben hét alkalommal is kihallgatták Nürnbergben.⁸ Eleinte a náci vezetőkről kérdezték.⁹ Ezek után magyar vonatkozású ügyekről, így például a szélsőjobboldali mozgalmakról, külpolitikai kérdésekről és természetesen az 1944-es eseményekről tettek fel neki kérdéseket. Mivel azonban vallomásait jelentéktelennek tartották, még tanúként sem idézték be a német háborús főbűnösök perében. Jegyzőkönyvezett tanúvallomását azonban felhasználták az

eljárásban. 1948. március 4-én a nyolcvanéves Horthy ismét Nürnbergben volt. Ezúttal az ún. miniszterek perében kellett tanúskodnia. Az amerikai megszálló hatóság által indított eljárásban többek között Edmund Veesenmayer, Magyarország volt teljhatalmú birodalmi megbízottja ült a vádlottak padján.

Az 1945-ös kihallgatási jegyzőkönyvek jól mutatják, hogy Horthy Miklós emlékezete időnként kihagyott, ő maga is hivatkozott erre, elsősorban a dátumokkal nem volt tisztában. Legtöbbször az 1938. augusztusi Hitler–Horthy-találkozó időpontját nem tudta megmondani, előfordult, hogy 1937-et mondott, vagy a hónapokat keverte.¹⁰ Problémája akadt az első (1936) találkozásuk dátumával is, amit ő 1935-re tett, igaz, jelezte, hogy ebben nem teljesen biztos.¹¹ A második világháború kezdetét 1938-ra tette.¹² Azt is állította, hogy őt 1919-ben választották meg kormányzónak, ráadásul azt el kellett fogadnia, bár nem részletezte, hogy miért.¹³ A feltett kérdések elől nem tért ki, viszont hajlamos volt arra, hogy elkalandozzon: például az első világháborúról mesélt, miközben 1944 őszéről fejtette ki az álláspontját.¹⁴ Amikor a kihallgatója augusztus végén arra volt kíváncsi, hogyan működött a magyar kormány az 1944-es megszállás alatt, pár mondat után elkezdett hosszasan beszélni az 1944. őszi eseményekről, majd az október 16. utáni fogva tartásáról.¹⁵ Az 1948-as perben az ügyészség kérésére például negyvenöt percenként szünetet tartott a bíróság, hogy Horthy ki tudja magát pihenni, össze tudja szedni a gondolatait. A volt kormányzót egészségi állapotára tekintettel menyé és egy ápoló is elkísérte Nürnbergbe.¹⁶ Horthy a saját, illetve a kormánya felelősségét akár csak messziről is firtató kérdések esetén gyakran elkalandozott, olyan válaszokat adott, amelyek csak részben, esetleg egyáltalán nem kapcsolódtak azokhoz. Visszatérő eleme volt mondanivalójának, hogy az ország kényszerpályán mozgott, másképpen nem történhetek volna az események, illetve hogy nem avatták be döntésekbe, megtévesztették vagy egyszerűen eltitkoltak előle információkat. Megállapítható, hogy Horthy Miklós nem nézett szembe az 1944 előtti szerepével, nem volt képes önkritikára, nem vállalt felelősséget a döntéseiért, illetve önfelmentő magyarázatokat adott.

Nemcsak amerikai kihallgatói előtt, hanem a brit külügyminisztérium Magyarország-szakértőjével, C. A. Macartney-val folytatott beszélgetései során (1945. július 17–18.) is hasonló stílusban válaszolgatott Horthy. Egyik jelentésében Macartney is hangsúlyozta, hogy Horthy szerinte ugyan nem hazudott, látszott rajta, hogy őszintén beszélt, de

„emlékezete időnként kihagyott a nem legutolsó időszak eseményeire vonatkozóan, de figyelembe véve azt, hogy 78 éves, semmiképpen sem mondható szenilisnek. [...] Készségesen válaszolt a kérdésekre, soha nem tagadta meg a választ, bár néha képtelen volt visszaemlékezni. Bár néhány alkalommal tudtam, hogy válasza nem állja meg a helyét, de nem hiszem, hogy bármi tudatos hazugságot mondott volna. Ez részben annak tudható be, hogy egyáltalán nem érzi, hogy saját magát vádolnia kellene – éppen ellenkezőleg. És agya, minthogy büntudattól nem kiélezett, nem túlzottan kifinomult. Igazából néhány kijelentése, amely más szemében ránézve nagyon hátrányosnak tűnt, önszántából fakadt, míg más részletek, amelyek őt kedvező fényben mutatták, csak akkor bontakoztak ki, amikor rákérdeztem”.¹⁷

Edmund Veesenmayer, Magyarország volt teljhatalmú birodalmi megbízottja azonban ennél jóval tovább ment. Az ellene tanúskodó Horthyról, külön kiemelve a volt kormányzó személyét, nem épp hízogó szavakkal emlékezett meg az utolsó szó jogán elmondott beszédében:

„Olyan, egyébként bátor emberek jöttek el ide tanúskodni ellenem, akik a hazugság szolgálatába állva önmagukat is megcsalták. Horthyt [...] még megvetni sem vagyok képes, egyszerűen csak mélységesen szánom.”¹⁸

Horthy levelek és memorandumok formájában kísérletet tett az amerikai (Truman) és a brit (Churchill, VI. György, Ernest Bevin) vezetők meggyőzésére.¹⁹ A brit

külgügyminisztérium illetékese szerint „Horthy úgy ír a királynak és a miniszterelnöknek, mintha mi még őt kompetensnek tartanánk arra, hogy képviselje a magyar nemzetet és kormányt. Ez természetesen teljes tévhit az ő részéről.”²⁰ Sem ezekre a levelekre, sem a későbbiekre nem kapott már választ, miután a győztesek nem tekintették politikai tényezőnek.²¹ Mindezek után az 1952-ben befejezett – azóta több nyelven is kiadott – emlékirataiban a nyilvánosság elé tárta még mindazt, amit a saját szerepével kapcsolatban közölni kívánt. Az első magyar kiadáshoz írt előszóból kiderül, hogy eredetileg a családjának írta, de miután az 1952-es amerikai elnökválasztási kampány során Eisenhower meghirdetette a „rab nemzetek felszabadítását”, abban bízott, hogy emlékiratai ösztönözhetik a nyugati világot Magyarország felszabadítására, így kötelességének érezte a nagyobb nyilvánosság elé tárni.²² Horthy ugyan már 1948-ban elkezdte írni emlékiratait, és a német nyelvű kiadás jogáért tízezer dollárt kért, de a kiadók nem kaptak a kézirat után. Az esetről tudósító egyik korabeli újság szerint: „Horthy más sem tesz könyvében, mint mosakodik és tisztázni igyekszik szerepét anélkül, hogy történelmi szempontból valami érdekeset mondana. Műve tehát tisztára magánjellegű.”²³ Az önreflexiót, a szembenézést, az önkritika nyomait az említett leveleiben sem találjuk meg. „Mindig teljesen kifogástalanul cselekedtem” – mondta 1945 októberében kihallgatóinak.²⁴ Talán az 1919 és 1944 közötti kultikus méltatások hatásáról van szó, talán az alapszemélyisége volt ilyen, vagy a kettő együtt magyarázza e jelenséget. Pontos válasz nem adható erre a kérdésre.²⁵

Horthy önképének főbb elemei

Trianon

A brit miniszterelnöknek és a brit királynak 1945. május 19-én írt levelében Horthy idealizálta a történelmi Magyarországot, és kizárólag a trianoni békeszerződést tette felelőssé az 1920 utáni külpolitikai döntésekért, ami pontosan jelzi, hogy a trianoni igazságtalanság orvoslása szinte mindennél fontosabb volt a számára. Kormányzóként és emigránsként is. Kérte ugyanis, hogy hallgassák meg őt a békekonferencián az „igazságos béke” érdekében.²⁶ A háború utáni erőviszonyokat és az elveszített háború tényét teljesen figyelmen kívül hagyva Horthy úgy vélte, hogy 1945 után a történelmi magyar állam helyreállítható.²⁷ A Horthy-kori politikai és katonai elit és személy szerint a kormányzó sem hibáztatható azért, mert revízióra törekedett. A felelősség kérdése tehát úgy vethető fel, hogy konkrét helyzetekben a lehető legjobb döntés született-e. Horthy Miklós kormányzóként, ha területgyarapodásról volt szó, az első bécsi döntést követően nem törekedett önmérsékletre, sőt, a külpolitikai kockázatvállalást is összeegyeztethetőnek tartotta a nemzet érdekeivel.²⁸ Az önmérséklet hiánya azzal is magyarázható, hogy kultuszának fő üzenete szerint ő volt hivatott az elveszített területek visszaszerzésére.²⁹ Az mindenestre megállapítható, hogy Magyarország, a revíziós sikerek áraként, a nemzetközi erőviszonyok megváltozása, a német hegemonia, a saját mulasztások és az önmérséklet hiánya miatt is fokozatosan elköteleződött a Harmadik Birodalom irányába.³⁰

Viszonya Hitlerrel

Az említett források szinte mindegyikében fontosnak tartotta Horthy kiemelni, hogy Hitler követeléseit igyekezett nem teljesíteni.³¹ A saját szerepét önfelmentő módon értelmezve azt mondta Macartney-nak, hogy „senkinek Európában annyi összeütközése Hitlerrel nem volt, mint neki, vagy senki nem szállt vele többször szembe, vagy tagadta meg követeléseit, mint ő”, így „nem azt várta”, hogy „a másik oldal bebörtönzi”.³² Kétségtelen, hogy Horthy és Hitler viszonya nem volt mentes a konfliktusoktól. 1938 augusztusában Hitler azt kérte a magyar küldöttségtől, erre Horthy hivatkozott is kihallgatásai során, hogy a magyar állam támadja meg Csehszlovákiát, majd a Wehrmacht beavatkozásával garantált győzelem esetén egész Szlovákia visszakerülhetne Magyarországhoz. A magyar küldöttség akkor, augusztus és szeptember végén is nemet mondott az ajánlatra.³³ A volt kormányzó máskor azt mondta példaként a

kihallgatóinak, hogy 1939 szeptemberében a magyar kormány nem engedélyezte a német csapatok Magyarországon történő áthaladását.³⁴ Horthy Miklós a területi revízió érdekében tartotta elfogadhatónak a Harmadik Birodalommal történő együttműködést, igaz, az együttműködési hajlandósága, mint látható, nem volt feltétlen. Mindenképpen hozzá kell tenni, hogy 1938-ban és 1939-ben a magyar diplomáciának még volt lehetősége nemet mondani.³⁵ A magyar állam mozgástere – a revízió áraként – 1938, 1939 után ugyanis fokozatosan csökkent. A második világháború időszakából említhetők tehát példák arra, hogy Horthy és Hitler, Budapest és Berlin viszonya nem volt mentes a konfliktusoktól. Emiatt a magyar állam sokkal inkább tekinthető „vonakodó csatlósna”, mint egy mindenben engedelmes „bábnak”.³⁶ Ennek ellenére Magyarország az emberéleteket és az anyagi pusztítást tekintve is jelentős veszteségekkel fejezte be a legyőzöttek oldalán a háborút. Természetesen nem csak Horthy Miklós kormányzói tevékenysége eredményeképp.

Jugoszlávia

Az 1941. március–áprilisi jugoszláv krízis kapcsán – a Foreign Office számára készített feljegyzés tanúsága szerint – Horthy elmondta, hogy a m. kir. honvédség azután vett részt a hadműveletekben, hogy az 1940. december 12-én kötött barátsági szerződés – szerinte – már érvényét veszítette.³⁷ Már 1941-ben is ezen az állásponton volt.³⁸ A beavatkozás okaként a vajdasági magyarok helyzetét jelölte meg.³⁹ Teleki Pál öngyilkosságával kapcsolatban nem érezte magát felelősnek, mondanivalója egyértelműen ezt sugallta, miközben a miniszterelnök külpolitikájának kudarcához, ami az öngyilkosság egyik okának tekinthető, részben ő is hozzájárult. Teleki Pál miniszterelnökként ugyanis igyekezett a magyar állam mozgásterének további szűkülését megakadályozni, az angolszász hatalmakkal való diplomáciai kapcsolatokat nem ellehetetleníteni, azaz a németekkel fenntartásokkal kívánt együttműködni. Árnyalja a képet, hogy az ország egyre korlátozottabb mozgástere miatt a jugoszláv krízis idején fel sem merült, hogy a magyar állam kimaradna a konfliktusból.⁴⁰ A jugoszláv kiadatási kérelem kapcsán Horthy elismerte egyik kihallgatásakor, hogy Újvidéken 1942-ben „tömeggyilkosság történt, amelyet mélyen sajnált”, de „ő erről előre nem tudott”.⁴¹ Horthy helyesen utalt arra, hogy eljárás indult a Dél-Bácskában történtek ügyében, igaz, azt elfelejtette mondani, hogy eleinte nem támogatta.⁴² A mézszárlásért – kihallgató tisztjei előtt Nürnbergben – a német származású tiszteket okolta, s kiemelte, hogy a magyar bíróság által 1944-ben elítélt tisztek között egyetlen magyar származású sem volt. Horthy szintén értetlenül állt a jugoszláv kiadatási kérelem előtt: „a szerbek most azt mondják, hogy háborús bűnös vagyok, mert kétezer ember meghalt. Egy német városban háromezren haltak meg, s mégsem gondolja úgy senki, hogy felelősségre kéne vonni az Egyesült Államok elnökét a bombázásokért”.⁴³

A háborúba lépés

Horthy Miklós több alkalommal is kijelentette 1945 után: ő mindent megtett, hogy Magyarország ne lépjen be a második világháborúba.⁴⁴ A valóságtól alaposan elrugaszzkodva írta Ernest Bevin brit külügyminiszternek, hogy „mindent elkövettem, ami hatalmamban állt, hogy népemet megmentsem a háború szörnyűségeitől”. Az a kijelentése tartalmaz igazságot, még ha nem is fogadható el a háborúba lépés egyetlen okának, hogy az országot „a németek ellenállhatatlan nyomása vonszolta ebbe a háborúba”.⁴⁵ A levélhez csatolt memorandum első mondata is megismételte ezt, igaz, csak részben: „Magyarország a második világháborúban akarata, a népe meggyőződése ellenére és Németország ellenállhatatlan, erőszakos kényszerítése révén vett részt.”⁴⁶ Az utóbbi állítás ugyanis távolabb állt a valóságtól, mint a levélben leírt változat. Az amerikai fogságba esést követő egyik legelső kihallgatása során, 1945 nyarán azt mondta, hogy „természetesen nem deklarálhattuk volna a semlegességünket, mert akkor Németország azonnal megszállta volna az országot”.⁴⁷ Kétségtelen, hogy Magyarország geopolitikai okokból, a német hegemonia és a németbarát katonai elit miatt nem tudott volna kimaradni a háborúból, ennyiben Horthynak igaza van, amikor azt írta például az

emlékirataiban, hogy az országnak nem volt lehetősége más utat bejárnia, de a hadba lépésre máskor és más körülmények között is sor kerülhetett volna.⁴⁸

A június 26-án történtek kapcsán Horthy Miklós Bárdossy László miniszterelnök felelősségét hangsúlyozta 1945 után, mert állítása szerint 1941-ben eltitkolta előtte az ún. Kristóffy-táviratot.⁴⁹ A népbírószági perében Bárdossy azt állította, hogy ismertette azt a kormányzóval.⁵⁰ Nem dönthető el, hogy a két állítás közül melyik igaz, azonban nehezen hihető, hogy 1941-ben Horthy hitelt adott volna a szovjet álláspontnak.⁵¹ A június 26-i események ismertetésekor a volt kormányzó a saját szerepéről semmit sem írt vagy mondott. A Bevinnek írt memorandumban csak annyit tudunk meg, hogy „a kormány bejelentette a hadiállapotot Oroszországgal”.⁵² Így nem szólt arról, hogy a kassai incidens után miért nem mérlegelte, hogy milyen okok, milyen érdekük fűződhetett a szovjeteknek Kassa bombázásához. A Szovjetunióknak ugyanis sem oka, sem érdeke nem volt a már újból Magyarországhoz tartozó város szándékos megtámadására.⁵³ A kormányzó az incidenst mindenestre háborús oknak tekintette, és rendkívül gyorsan, a miniszterelnökkel történő egyeztetés nélkül döntött is arról, hogy válaszlépésre van szükség. Úgy tette mindezt, hogy a magyar államnak akkor nem kellett német elvárásoknak megfelelnie, az ország megszállásától tartania, sőt, nemzetközi jogi kötelezettségre sem kellett tekintettel lennie. 1941 júniusában tehát lett volna még lehetőség a kivárára.⁵⁴ Ennek fényében aligha fogadható el, hogy a háborúba „akarattunk ellenére kényszerítették bele bennünket”.⁵⁵

A zsidóságot sújtó jogfosztó intézkedések

A Veessenmayer elleni perben Horthy többszöri kérdésre sem emlékezett arra, hogy bármilyen jogfosztó rendelkezést életbe léptettek volna a zsidókkal szemben. Amikor a zsidók gazdasági életből történő kizárásáról érdeklődött Veessenmayer védőügyvédje, Horthy visszakérdezett: „Miért pont a gazdaságból [zártuk volna ki őket]? Mi egyszer sem vettünk el gyárat vagy földet [tőlük].”⁵⁶ Arra a kérdésre, hogy tudott-e az 1941-es deportálásokról,⁵⁷ vagy értesült-e a munkaszolgálat intézményéről, Horthy kifakadt: „Kérem, ha továbbra is hasonló kérdéseket tesz fel, előre mondom, hogy nem emlékszem és semmit sem tudok róla.”⁵⁸ A jogi képviselő végül azt tudakolta Horthytól, hogy nem a magyar kormány volt-e az, amelyik kiadta a jogfosztó rendeleteket. Horthy értetlenkedve kérdezett vissza:

„Nem tudom, hogy milyen törvényekről beszél. Meghatározták például, hogy hány százalékban látogathatják zsidók az egyetemeket. Azt hiszem, hogy ez a törvény végigment a Képviselőházban, de ezt leszámítva Magyarországon állampolgári jogegyenlőség uralkodott.”⁵⁹

A „végső megoldás”

1943 tavaszán Horthy és Hitler között nem jelentéktelen nézetkülönbségek merültek fel a magyar kormányzat zsidópolitikáját illetően.⁶⁰ Adolf Hitler szemében ugyanis a magyar kormányzat „enyhe” és „toleráns” zsidópolitikát folytatott. 1943. április 16-án a klessheimi kastélyban, amikor – Ribbentrop külügyminiszter társaságában – találkozott a magyar kormányzóval, határozott kritikával illette a magyar állam „zsidóbarát” beállítottságát.⁶¹ Horthy a beszélgetésről felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint azt mondta, hogy „[ő] mindent megtett, amit a zsidók ellen tisztességes úton-módon tenni lehetett, de meggyilkolni vagy más módon elpusztítani aligha lehet őket”.⁶²

Hitler erre azt válaszolta, hogy

„erre nincs is szükség. Magyarország éppen úgy elhelyezhetné a zsidóit koncentrációs táborokban, mint azt Szlovákia tette. [...] Ha már a zsidók meggyilkolásáról van szó, úgy kell megállapítania [a Führernek], hogy csak egy gyilkos létezik, a zsidó, aki a háborúkat kirobbantja, és befolyásával kialakítja annak a polgári személyek, asszonyok és gyermekek ellen irányuló jellegét. A

zsidókkal kapcsolatban fennáll a lehetőség, hogy bányákban kapjanak munkát.”⁶³

Másnap, 17-én Horthy megismételte, hogy „mégsem ütheti őket [a zsidókat] agyon”. Ezzel szemben Ribbentrop teljes nyíltsággal beszélt a „végső megoldásról” mint a zsidókérdés megoldásának egyetlen lehetőségéről: „a zsidókat vagy meg kell semmisíteni, vagy koncentrációs táborokba szállítani”.⁶⁴ Hitler ehhez annyit tett hozzá, hogy Lengyelországban, ha „a zsidók nem akarnak dolgozni, agyonlövik őket. Ha nem tudnak dolgozni, el kell pusztulniuk. Úgy kell őket kezelni, mint a tuberkulózis bacilust, amely megfertőzheti az egészséges testet.”⁶⁵ Mindez egyértelműen jelezte a náci vezetők fajelméleten nyugvó és a magyar kormányzó fajvédő, jogkorlátozó antiszemitizmusa közötti különbséget. 18-án a németek egy feljegyzésben foglalták össze ellenvetéseiket, s ebben közvetve idézték Kállay miniszterelnök Szent-Györgyi Alberthez intézett szavait, aki

„elutazása előtt járt a magyar miniszterelnöknél, aki arra kérte, közölje Amerika törökországi nagykövetével, hogy ő, a miniszterelnök egyetlen további katonát és egyetlen fegyvert sem bocsát a Német Birodalom rendelkezésére, és bár szakadatlanul szól a zsidók ellen, valójában semmit sem tesz ellenük és 70 000 zsidó menekültet védelmez Magyarországon; jelenleg azonban nem folytathat más politikát, mert különben a németek megszállják Magyarországot, és minden zsidót kiirtanak”.⁶⁶

Fontos megjegyezni, hogy Horthyt erre a találkozóra is felkészítették. Szentmiklósy Andor, a Külügyminisztérium politikai osztályának vezetője így foglalta össze a zsidókérdésben elfoglalt magyar álláspontot: „ami a zsidóságnak Magyarországon kívül való letelepedését illeti, ezen rendszabályok keresztülvitelére ma sem törvényes, sem technikai eszközök nem állnak rendelkezésre. Részmegoldással ilyen rendszabályok célja nem volna elérhető.”⁶⁷

A német jegyzékre adott magyar válasszal kapcsolatosan Keresztes-Fischer belügyminiszter a 1943. április 20-i minisztertanácson kijelentette, hogy „a kormányzó úr őfőméltósága előtt felsorolt német vádakra nézve határozott és méltóságteljes választ kell adnunk”.⁶⁸ Horthy válaszát a német jegyzékre ismét a Külügyminisztérium készítette elő. A levélben Horthy azt írta:

„...minden elbizakodottság nélkül hivatkozhatom arra, hogy annak idején én voltam az első, aki szót emeltem a zsidók destruktív magatartása ellen, és azóta megfelelő intézkedéseket tettem befolyásuk visszaszorítására. [...] Az általam hozott intézkedések azonban gyakorlatilag elvették a zsidóktól azt a lehetőséget, hogy tovább gyakorolják káros befolyásukat az ország közéletére.”⁶⁹

Már ezen a találkozón felmerülhetett a zsidóság, valószínűleg Lengyelországba történő, kitelepítésének lehetősége, mert Horthy így folytatta:

„A zsidók fokozatos kikapcsolására vonatkozó további intézkedések folyamatban vannak, s amint meg lesznek teremtve elszállításuk feltételei, ezt végre is fogjuk hajtani.”⁷⁰

A fenti levél, lényegében, sőt a szöveg túlnyomó részében szó szerint megegyezik a külügyminisztérium előkészítő feljegyzésével. Annyi a különbség, hogy a zsidókérdéssel kapcsolatban elmondottakat a külügyminisztériumi feljegyzés a következő mondattal vezette volna be: „Excellenciád további szemrehányása volt, hogy a kormány a zsidók kiirtásának keresztülvételében nem járt el ugyanolyan mélyrehatóan, mint az Németországban történt, és ahogyan az a többi országban is kívánatosnak látszik.”⁷¹ Ez végül kimaradt a végső változatból.

Horthy emlékirataiban is találunk utalást arra, hogy a kormányzó tudhatta, hogy mi fog történni a zsidókkal akkor, ha szabad kezét ad a „német kurzusnak”. Egy 1944 februárjában a miniszterelnökhöz intézett emlékirattal kapcsolatban ezt vetette papírra:

„[...] [a német kurzus] hozzájárulásunkat követelte 800 000 zsidó kiirtásához, én magam szóval és írásban is igyekeztem Hitlert meggyőzni, és elébe tártam, hogy az erőszakos »megoldás« nemcsak a rendet és jogbiztonságot ássa alá, nemcsak az erkölccsel és az emberiséggel összeegyezhethetetlen, hanem a termelésben is zavart idézne elő”.⁷²

Horthynak, összegezzük a fentieket, tehát legkésőbb 1943 tavaszán tisztán kellett látnia, hogy a Lengyelországba való kitelepítés a zsidóság fizikai megsemmisítésének lehetőségét jelentette, még ha ennek pontos módját nem is ismerte.⁷³ Ugyan léteznek olyan érvek, hogy a kormányzó mindezt nem hitte el, illetve nem tudta elképzelni, ám egy biztos, mindezen ismereteknek a birtokában hozta meg döntéseit 1944. március 19-e után.⁷⁴

A német megszállás, 1944. március 19.

A háború után tett vallomásaiban Horthy következetesen azt állította, hogy a megszállás pillanatától kezdve ellenségnek tekintette a németeket. Állítása szerint ezt Hitlernek is megmondta: *„... ha megszállja az országot, akkor mi [magyarok] minden nemzetnél jobban fogjuk utálni őket [németeket]”.⁷⁵* Mindig hozzátette azonban, hogy a megszállást követően fogolyként bezárva élt a budai Várban, s nem mert kitenni a lábát, mert akkor szerinte a németek biztos letartóztatták volna. A kormányzó korabeli nyilvános szereplései azonban mindezt cáfolják.⁷⁶

Az 1944-es deportálások

Horthy amerikai kihallgatóinak elmondta, hogy 1944. március 18-án Klessheimben Hitler megígérte neki, hogy amennyiben egy Berlin számára elfogadható kormányt nevez ki, és az bizonyítja megbízhatóságát, akkor véget fog érni a megszállás.⁷⁷ Hitler ezen ígéretére Horthy Miklós több alkalommal is utalt, hozzátéve egyszer, hogy *„Hitler most sem tartotta be ígéretét”.⁷⁸* Az emlékirataiban erről azt írta, hogy elsősorban emiatt nem mondott le. Ez ugyan könnyű megoldás lett volna, írja, de mégsem tehetette meg, hogy *„a süllyedő hajót éppen akkor hagyjam el, amikor a legjobban rászorul kapitányára”.⁷⁹*

Hitler 1944. március 18-án, Klessheimben is kifogásolta, hogy *„Magyarország a zsidókérdésben semmit sem tesz, és nem hajlandó a nagyszámú magyar zsidósággal leszámolni”.⁸⁰* Arról, hogy ez a leszámolás a valóságban mit is jelenteni, Horthy 1945 nyarán azt mondta Macartney-nak, hogy ezekről *„először nem tudott”,* majd *„iszonyattal töltötték el”,* és *„le akarta állítani”* a deportálásokat. Ezt a budapesti zsidók esetében meg is tette – hangsúlyozta az angol történésznek.⁸¹ A háború utáni egyik kihallgatásakor, egy hosszabb monológja után, arra a kérdésre, hogy a deportálásokért ki volt felelős, először azt válaszolta, hogy nem érti a kérdést, majd azt, hogy *„Budapestben meg tudtam őket menteni”.⁸²* Majd kicsivel később egyértelműen a németek felelősségét hangsúlyozta.⁸² Ez a két kijelentés visszatérő eleme volt a reakciónak. Ahogy szóba kerültek a deportálások, Horthy ezzel a két mondattal válaszolt. A Veessenmayer elleni perben is mindent a németek számlájára írt: *„minden a Gestapo műve volt”* – mondta a vidéki zsidóság összeszedésével kapcsolatban. *„Nekünk csupán azt mondták, hogy munkára viszik őket Németországba, ahova a családjuk is követheti őket”* – tette hozzá.⁸³ Horthy azonban érezhette, hogy ez a válasza nem elég meggyőző, ezért hozzátette, hogy különben sem tehetek semmit, mert a németek teljesen megszállták az országot, Budapest kivételével nem volt katonai erejük az ellenállásra. Többször is hangsúlyozta, hogy tehetetlenek voltak a vidéken történetekkel szemben.⁸⁴

Azon kérdésre, hogy milyen szerepet játszott a deportálásokban a magyar csendőrség, Horthy a következőkkel vezette be a válaszát:

„Először is ki szeretném emelni, hogy a csendőrségünk rendkívül kiváló testület volt. [...] Magától értetődő, hogy arra voltak kiképezve, hogy minden parancsot végrehajtsanak. A csendőrség a belügyminisztérium mint felettes szerv által kiadott parancsokat követte akkor is, amikor segédkezett a zsidók falvakból történő előállításában.”⁸⁵

Mint elmondta, nagyon megbízott a csendőrségben. Szerinte a deportálásokban különben is kizárólag a csendőrség azon része vett részt, amelyik „náci karakterű” volt. A csendőrség számára a parancsokat pedig a Belügyminisztérium adta ki Veesenmayer utasításainak megfelelően. A minisztérium vezetőivel kapcsolatban pedig megjegyezte, hogy *„minden országban vannak megbízhatatlan és rossz elemek”*.⁸⁶ Horthy külön kiemelte, hogy a hozzá érkezett jelentések alapján akkoriban azt szűrte le, hogy a gyűjtőtáborokban történekeért és a bevagonírozásokért egyedül a Gestapo a felelős. A csendőrök által elkövetett brutalitásokról szóló filmfelvételeket, amit a németek propagandacélból több országban is bemutattak, egyszerű hamisításnak tartotta.⁸⁷

Ahogy fentebb láthattuk, Horthy már 1943-ban fogalmat alkothatott arról, hogy mi is várhat a Lengyelországba „kitelepített” zsidókra. Tíz évvel később, 1953-ban, emlékiratainak első magyar nyelvű kiadásában azt írta, hogy 1944 *augusztusáig* nem ismerte *„a szörnyű valóságot a megsemmisítő táborok működéséről”*.⁸⁸ A későbbi kiadásokban ezt az időpontot július elejére módosította.⁸⁹ Azonban ez az időpont is pontosításra szorul. 1948-ban tanúként még arról beszélt, hogy először 1944. június végén kapott „megbízható információkat” arról, hogy mi történik Auschwitzban. Állítása szerint egy onnan megszökött férfi osztotta meg ezt az információt fiával vagy menyével, akik elmondták neki.⁹⁰ Kevésbé „megbízható” információkkal azonban *legkésőbb* június elején is rendelkezhetett, ekkor ugyanis több helyről is eljuttatták hozzá az ún. Auschwitz-jegyzőkönyveket.⁹¹

Mindezek fényében az a tény, hogy Horthy 1944. március 19-e után nem mondott le, gyakorolta az államfői jogait, és egyedül a zsidóságot érintő kérdésekben maradt passzív, mégis azt jelzi, hogy hitelt adott a náci vezetők 1943-as kijelentéseinek.⁹² Másképpen ugyanis nehezen magyarázható az 1944 tavaszi magatartása. A kormánynak a megszállás után ugyanis a kormányzó „szabad kezét” adott a zsidórendeletek terén.⁹³ Horthy minderről így írt 1944 júniusában egy Sztójay Dömének szánt leiratában:⁹⁴

„Mindenekelőtt világos, hogy ami ezen a vonalon német intézkedés, vagy ami német kívánságra tett kormányintézkedés volt, azt nem állhatott módomban megakadályozni, így e tekintetben passzivitásra voltam kényszerítve. Bár ilyképp a tett intézkedésekről nemcsak előzetesen nem szereztem tudomást, hanem utólag sincs mindenről [pontos]⁹⁵ tájékoztatásom.”⁹⁶

Ugyan 1948-as bírósági tanúvallomásában Horthy azt állította, hogy megtörte ezt a „passzivitást” azzal, hogy tiltakozott Veesenmayernél a vidéki deportálások ellen, de arra a kérdésre, hogy egyszer vagy többször, illetve hogy pontosan mikor, már nem tudott választ adni.⁹⁷

Horthy, miután nem tudott azonosulni a zsidóság fizikai megsemmisítésével, nem kívánt az ezzel kapcsolatos döntésekben aktív szerepet vállalni. A döntése a felelőssége áthárítását, saját lelkiismeretének megnyugtatót jelentette.⁹⁸ 1944. június elején azt írta Sztójay Döme miniszterelnöknek:

„...tudatában voltam [március 19. után] [...] annak, hogy e kormánynak az adott kényszerhelyzetben számos olyan intézkedést is kell tennie, amelyeket nem tartok helyesnek, s amelyekért nem vállalhatom a felelősséget. Ezek között az intézkedések között szerepel a zsidókérdésnek nem a magyar gondolkodásmódnak, a magyar viszonyoknak [...] megfelelő kezelése.”⁹⁹

A valóságos helyzet azonban mégiscsak az volt, hogy a helyén maradásával, a tekintélyével és a pozíciójából következően legitímálta ezeket az intézkedéseket.¹⁰⁰ Hitelt érdemlő források nem támasztják alá azokat az állításokat, amelyek szerint Horthy

a megszállás hatására lelkiileg összeomlott, vagy a németek házi őrizetben tartották, de még az sem volt igaz, hogy passzivitásba vonult, mert a kialakult helyzettel szemben így akarta kifejezni a távolságtartását.¹⁰¹ Miután Horthy elhitte Hitler átlátszó ígéretét, miszerint véget érhet a megszállás, elsőszámú feladatának ennek elérését tekintette.¹⁰² Az ország katonai és gazdasági mozgósításához hasonlóan, a zsidóellenes intézkedéseket, a gettósítást és a deportálásokat is a magyar állam szuverenitásának remélt visszaszerzése érdekében vette tudomásul. A zsidóságot – azok után, hogy Horthy 1942-ben még ellenállt a német követeléseknek (sárga csillag bevezetése, deportálások stb.) – az 1944-es megszállás alatt feláldozhatónak, a deportálásukat szükséges „rossznak” tekintette.¹⁰³ A neve tehát joggal kapcsolható össze a deportálással, mulasztásos felelőssége vitathatatlan, még akkor is, ha ebben 1944 tavaszán alapvetően passzivitásával játszott szerepet. A kormányzó végül június végén, az Auschwitz-jegyzőkönyvek nyilvánosságra kerülése által előidézett nemzetközi tiltakozás hatására, a szövetségesek bombázása és az egyre romló katonai helyzet eredményeként, a fent említett politikai stratégiájával szakítva kezdte el követelni a deportálások leállítását.¹⁰⁴

A deportálások „leállítása”

Ezt a szót maga Horthy később így magyarázta:

„Az a szó, hogy »leállítottam«, talán annyiban nem helyes kifejezés, hogy nem állt hatalmamban megakadályozni a vidéki deportálásokat, mert nem álltak rendelkezésemre megfelelő erők. De követelni azt követeltem.”¹⁰⁵

Mindezt alátámasztja a június 26-i koronatanácsi ülésre készült nyilatkozatának tervezete, amelyben ez állt:

„Legjobb szeretném azt a kegyetlen és nem magyar természethez illő megoldást, hogy a zsidók deportáltatnak, egyáltalában leállítani. Ha azonban ezt a kormány szerint a németek követelik, ebből nem engednek, vagyis ezen a vonalon kényszer áll fenn, akkor sem engedhetem, hogy ebben a magyar csendőrség működjön közre. Akkor csinálja azt, amit a németek akarnak, az itt levő német karhatalom.”¹⁰⁶

A magyar közigazgatás és csendőrség segítségével azonban a németek július elejére már 437 402 vidéki magyar zsidót deportáltak.¹⁰⁷

1944. július 17-én Horthy ismét levelet írt Hitlernek, amelyben leszögezte, hogy

„a zsidókérdés további megoldása a sokszor szükségtelenül brutális és embertelen módszerek nélkül fog megtörténni. A leköszönt kormány olyan módszereket alkalmazott, amelyeket egyetlen más nemzet sem használt, és amelyek az itteni német hatóságok rosszálló kritikáját is kiváltották.”¹⁰⁸

Horthy emlékirataiban minderre úgy emlékezett vissza, hogy

„hivatalosan is tudomására adtam a birodalmi kormánynak, hogy a zsidók elszállítását Budapestről elhatározott szándékom szerint meg fogom akadályozni. Ennek következtében a németek elálltak tervezett további intézkedéseiktől, hogy Magyarország függetlenségének látszatát a külvilág előtt fenntarthassák.”¹⁰⁹

A budapesti zsidóság július eleji deportálását valóban Horthy akadályozta meg. A Budapesten és környékén lakó/tartózkodó zsidók deportálásának tervét Endre László, Adolf Eichmann és Faragho Gábor, a csendőrség felügyelője dolgozta ki. Ferenczy László vallomása szerint az eredeti terv az volt, hogy július 2-án zászlóavatási ünnepélyt rendeznek a csendőrség számára Budapesten, majd háromnapi kimenőt adnak, hogy

felderítsék a főváros zsidó lakta negyedeit.¹¹⁰ Horthy amint tudomást szerzett az akcióról, felrendelte az Esztergom mellett állomásozó páncélos hadosztályt, és utasította a budapesti csendőrség parancsnokát, hogy ha kell, erőszakkal akadályozza meg a zsidók elszállítását.¹¹¹ A fővárosba felrendelt galántai zászlóalj egyik csendőrtisztje később így emlékezett:

„Még kicsomagolással voltunk elfoglalva, amikor Ládai ezredes riadót rendelt el és közölte, hogy felsőbb parancs értelmében a zászlóaljnak huszonnégy órán belül el kell hagynia a fővárost. Elindultunk egységekként, gyalogmenetben, az Üllői úton, Nagykörúton keresztül. Amikor a Váci úthoz értünk, csodálkozva látjuk az út két oldalán felsorakozott páncélos járműveket. Mindjárt felismertem, hogy a honvédség páncélos hadosztályáról van szó. Az út szélén felsorakozott egységek lövegeiket és géppuskáikat ránk irányították. Hihetetlennek látszott a helyzet, amibe kerültünk, az egész egy rossz álmnak hatott.”¹¹²

A fővárosi zsidóság deportálásának közvetlen veszélye Horthy fellépésével időlegesen elhárult. A deportálások július eleji leállítására azonban szintén jelzi a kormányzó felelősségét, ugyanis korábban meg sem próbálta azt elérni,¹¹³ miközben annak körülményeiről április, május és június folyamán többen is tájékoztatták őt.¹¹⁴ Horthy lehetséges fellépésének hatékonyságát mi sem bizonyítja jobban, mint néhány mondat Otto Winkelmann, Himmler személyes kiküldöttje (*Höhere SS- und Polizeiführer in Ungarn*) egyik jelentéséből:

„Valamennyi minisztériumban egyre kevesebb történik. A régi kedves nemtörődömség újra feltámadt. Egyik minisztérium akadályozza a másikat, hogy akár a legcsekélyebbet is megtegyék. [...] Azonban, ha ő [Sztójay] és miniszter kollégái a kormányzónak világosan kinyilvánítanák, hogy kikérik maguknak, hogy az ő illetékességükbe beleszóljon, valószínűleg, másképp állna a helyzet. Ha egy miniszter elkezdi dolgozni, a kormányzó valamelyik megfigyelője minden bizonnal szalad, hogy erről neki jelentést tegyen. Az esetek többségében aztán a kormányzó megteszi a szükséges intézkedéseket, hogy a tervezett akciót megakadályozza.”¹¹⁵

A deportálások újbóli megindításának terve 1944 augusztusában

Horthy a háború után mélyen hallgatott arról, hogy a nyár folyamán ismét szóba került a deportálások újraindítása. Július végén német részről újból sürgetni kezdtek a „magyarországi zsidókérdés további végrehajtását”.¹¹⁶ Nem sokkal az augusztus 7-i kormányátalakítás után Sztójay közölte Veessenmayerrel, hogy a deportálásokat „8–14 napon belül” folytatni fogják. A kormány augusztus 10-én napirendre vette a kérdést. Egy két nappal később keletkezett nyilatkozattervezet szerint az új

„magyar királyi kormány késznek nyilatkozik – a Kormányzó Úr Ófőméltósága beleegyezésének elnyerése után – hogy a német hadigazdálkodáshoz szükséges munkaerőket – családtagjaikkal együtt – 1944. augusztus 28-tól kezdve a német birodalmi kormány rendelkezésére bocsássa. Ebből a szempontból elsősorban az országba beszivárgott, nem magyar illetőségű, keleti zsidók jönnek tekintetbe.”¹¹⁷

Egy augusztus 19-i német követi jelentés szerint Bonczos Miklós új belügyminiszter arról tájékoztatta Eichmann, hogy a kormányzó hozzájárulásával, augusztus 25-én megkezdik a zsidók kitelepítését Budapest területéről. A jelentés hozzátette, hogy

„bár a kormányzó csak korlátozott számú zsidó kitelepítés[é]hez járult hozzá, a kormány mégis elhatározta, hogy minden zsidót kitelepít [néhány ezer embertől eltekintve]. A hat vonatból álló első szállítmány 20 ezer zsidóval augusztus 27-én

indul, azt követően napi három vonat szállít 9000 zsidót. A koncentrációt kizárólag a külön erre a célra összevont magyar csendőrség végzi.”¹¹⁸

Horthy minderre úgy emlékezett Nürnbergben, hogy valamikor 1944. augusztusban felkereste őt Veessenmayer és Winkelmann és azt közölték vele, hogy a magyar kormánnyal történt megállapodásuk szerint a zsidókérdés megoldása onnantól kezdve kizárólagos német fennhatóság alá tartozik. Horthy szerint mindezt úgy közölték, mintha neki semmi köze nem lett volna mindehhez.

„Azt mondták, hogy a hadi helyzet miatt el kell távolítani a megbízhatatlan zsidókat az országból, és megkértek, hogy ne gördítsek akadályokat ennek az útjába. Ezt természetesen újból megtagadtam.”¹¹⁹

Hozzátette azt is, arra akarták rávenni, hogy ne ellenezze a budapesti zsidóság deportálását.¹²⁰ Horthy ezen állítását alátámasztani látszik egy Serédi Jusztiniánhoz írt, augusztus 14-ei keltezésű levél. Az ismeretlen levélíró ebben azt írta, magától Bonczostól tudta meg, hogy terv született a deportálások újraindítására, így

„augusztus 12-én egy előkelő személyiség kérésemre felkereste a kormányzó urat. [...] A kormányzó úr még aznap magához kérte a belügyminiszter urat a helyettes miniszterelnökkel együtt. Mindaz, amit az előkelő személyiség a kormányzó úrral való beszélgetéséről nekem elmondott, feljogosít arra a megállapításra, hogy a kormányzó úr akként minisztere előtt nyilván igen energetikusan foglalt állást a zsidószármazású egyéneknek mindenféle címen való deportálása vagy elszállítása ellen.”¹²¹

Horthy és a levélíró állításaival szemben ugyanakkor a korabeli iratok arról tanúskodnak, hogy Horthy részleges beleegyezésével elindult volna augusztusban a budapesti zsidóság deportálása. Mindezt a román kiugrás és a hadi helyzet gyors változása húzta keresztül.

A lemondás (1944. október 16.)

Horthy a lemondását a kihallgatásai során, leveleiben és Ernest Bevin brit külügyminiszternek írt memorandumában is következetesen érvénytelennek tekintette.¹²² Egyik kihallgatása során, reflektálva arra, hogy a németek saját biztonsága érdekében tartóztatták le, kissé maliciózan megjegyezte, hogy nem érti, kitől kellett volna megvédeni őt. Hozzátette: *„... az egész országom száz százalékgig mögöttem állt, kivéve azokat a csirkefogókat, Szálasit és nagyapját. Szálasit nagyapjának zsidó származására célozva hozzátette, hogy nem is érti, » miként jöhetett be az a Goldman az országba«”.*¹²³ Horthy egyébként 1945 után is saját magát tartotta törvényes magyar államfőnek. A kihallgatások során és leveleiben is állandóan hangsúlyozta, hogy mennyire szeretné segíteni a magyar népet abban, hogy ne fordulhasson elő egy, a trianonihoz hasonló mértékű területvesztés.

Felelősségre vonásának elmaradása

A felelősségre vonástól Sztálin mentette meg Horthyt, de egyetértett ezzel Rákosi is, ugyanis nem kívántak mártírt faragni a több mint két évtizeden keresztül nemzeti szimbólumnak számító kormányzóból.¹²⁴ A felelősségre vonás elmaradásáról szóló döntés Washington számára is elfogadható volt. Nürnbergben, mint láthattuk, így végül csak tanúként hallgatták meg. Jugoszláviának sem adták ki. A volt kormányzó ellen Magyarországon sem indult eljárás.

1945. január 25–26-án az Ideiglenes Nemzeti Kormány ülésén Teleki Géza vallás- és közoktatásügyi miniszter felvetette Horthy felelősségének kérdését. Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök erre azt válaszolta, hogy *„a Kormányzó a háborút mindig meggátolni törekedett, azonban félrevezették és becsapták”.*¹²⁵ Február 16-án készült el a kormány

a háborús bűnösök listájával: a volt kormányzó neve nem szerepelt rajta.¹²⁶ Amikor 1945. április 9. és 15. között a magyar kormány küldöttsége Moszkvában tárgyalt, Sztálin – és ez volt a döntő ebben a kérdésben – nem tekintette a volt kormányzót háborús bűnösnek, mert „öregember már”, és „mégiscsak fegyverszüneti ajánlatot tett 1944 őszén”.¹²⁷ Frank Roberts brit diplomata jelentése is megerősíti Sztálin álláspontját („Sztálin úgy véli, hogy Horthy nem tekintendő háborús bűnösnek, és nem kell őt perbe fogni”). Roberts még hozzátette, hogy a forrása szerint „az oroszok megállapodtak a magyar kormánnyal, hogy jobb lenne, ha Horthy nem térne vissza Magyarországra”.¹²⁸ A magyar külügyminiszter, Gyöngyösi János, a Moszkvában elhangzottak alapján úgy tájékoztatta a budapesti brit politikai misszió képviselőjét, hogy a magyar kormány „nem tudja elképzelni, hogy [Horthyt] perbe fogják mint háborús bűnöst, halálra ítéljék, kivégezzék és így mártírt csináljanak belőle. Ez az, amit a legkevésbé akarnak. Azt javasolta, hogy a legajánlatosabb dolog az lenne, ha soha nem térne vissza Magyarországra, hanem családjával külföldön élne.”¹²⁹

A magyar kormány mindezek ellenére nem mondott le arról, hogy bizonyos szenzitív információkat kiszedjen Horthyból. Mindehhez hozzájárult az is, hogy a szövetségesek lehetőséget biztosítottak arra, hogy a fogságukban lévő tanút vagy gyanúsítottat más állam képviselői is kihallgathassák. A magyar állam az amerikai Doman főhadnagyon keresztül tett volna fel kérdéseket Horthynak.¹³⁰ Az államfő 1945. október 23-i kihallgatását vezető Monigan őrnagy azonban ezt nem engedte meg. Arra hivatkozott, hogy a kérdések túlzottan felzaklatnák Horthyt, s hogy azok különben is eltértek a kihallgatás fő irányától. Monigan azon kérdésére, hogy mi várna Horthyra, ha visszaküldenék Magyarországra, Doman azt válaszolta, hogy a magyar kormány a „kényelmetlenségek elkerülése végett” nem tette fel Horthyt a háborús bűnösök listájára. Hozzátette azonban, hogy ha az amerikaiak mégis visszaküldenék Horthyt Magyarországra, akkor „nem lenne más választása a magyar kormánynak, minthogy bíróság elé állítsa és agyonlője”.¹³¹

Horthy Miklós felelősségre vonása ugyan elmaradt, de szimbolikus értelemben az új hatalom tollforgatói mindent megtettek a korszak és a kormányzó teljes hiteltelenítésére.¹³² Ezt a célt is szolgálták a népbírói perek. Marosán György, a Sztójay-per politikai ügyésze ugyanis kijelentette, hogy „a vádlottak padján Sztójayékkal együtt egy 25 éves politikai, gazdasági és társadalmi rendszer ül, és ezért kell kemény ítéletet mondani, mert a személyeken túl egy rendszer felett is ítéletet mondunk”.¹³³

Természetesen nem lehet Horthy Miklós egyszemélyi felelősségéről beszélni. Az általa szimbolizált rendszer, annak elitje, a hivatalos Magyarország tagjai is felelősek a korszakban történtekért. Az egyéni felelősség, a felelősségi szintek megállapítása – ami alól Horthy sem lehet kivétel – a jelenkor történészeinek feladata.

¹ Karsai Elek 1971-ben egy rövid, kétoldalas újságcikkben számolt be a jegyzőkönyvek létéről. Karsai, 1971.

² NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 15. 1945. október 22., kihallgatási jegyzőkönyv.

³ Uo. 1. 1945. október 15., kihallgatási jegyzőkönyv.

⁴ Edelsheim, 2010/2: 63.

⁵ NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 16. 1945. augusztus 27., kihallgatási jegyzőkönyv.

⁶ Edelsheim, 2010/2: 64.; Horthy, 2011: 335.

⁷ Horthy, 2011: 335–348.

⁸ 1945. július 17., augusztus 27., október 15., 22. és 26., valamint november 20. és 26. NARA, RG 238, M1270, Roll 7.

⁹ Horthy, 2011: 345.

¹⁰ NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 2. 1945. augusztus 27., kihallgatási jegyzőkönyv; uo. 3. 1945. október 26., kihallgatási jegyzőkönyv; uo. 2–3, 1945. november 20., kihallgatási jegyzőkönyv; uo. 1. 1945. november 26., kihallgatási jegyzőkönyv.

¹¹ Uo. 1. 1945. augusztus 27., kihallgatási jegyzőkönyv.

¹² Uo. 3.

¹³ Uo. 1.

¹⁴ Uo. 20–21.

¹⁵ Uo. 10–19.

-
- ¹⁶ NARA, RG 238, M897, Roll 81. 2827. 1948. március 4., tárgyalási jegyzőkönyv.
- ¹⁷ Haraszti, 1993: 21–22. Erre a következtetésre jutott Sziklay Andor (A. C. Klay) is, az amerikai titkosszolgálat magyar származású tagja. Klay, 1992: 232, 238–239, 241, 243.
- ¹⁸ The Ministries Case, 14. kötet. 274. 1948. november 18.
- ¹⁹ Haraszti, 1993: 7–17, 66–94.; Sakmyster, 1996: 71–74.
- ²⁰ Haraszti, 1993: 17.
- ²¹ Uo. 17–18.; Sebők, 2004: 266.
- ²² Horthy, 2011: 5–6. Az emlékirataihoz lásd Barta, 2012: 66–76.
- ²³ Sebők, 2006: 319.
- ²⁴ „I never did anything in my life that was not absolutely correct.” NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 6. 1945. október 22., kihallgatási jegyzőkönyv.
- ²⁵ Turbucz, 2011: 221.
- ²⁶ Haraszti, 1993: 7–17, 66–69.; Sakmyster, 2001: 356.
- ²⁷ Haraszti, 1993: 63–64.
- ²⁸ Sakmyster, 2001: 215–216, 230–231, 238–244.; Püske, 2006: 38.
- ²⁹ Lásd például Turbucz, 2009: 176–177.
- ³⁰ Zeidler, 2002; 2009: 182–183, 268–292.
- ³¹ Lásd például NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 1–5. 1945. augusztus 27., kihallgatási jegyzőkönyv.
- ³² Haraszti, 1993: 44–45.
- ³³ Zeidler, 2009: 270–271; Sakmyster, 2001: 200–205.; Pritz, 1995.
- ³⁴ NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 2–3. 1945. október 26., kihallgatási jegyzőkönyv.
- ³⁵ Ablonczy, 2005: 495.
- ³⁶ Zeidler, 2009: 271.
- ³⁷ Haraszti, 1993: 28–30, 53–54.
- ³⁸ Sakmyster, 2001: 238–239.
- ³⁹ Haraszti, 1993: 29.
- ⁴⁰ Sakmyster, 2001: 240, 242.; Ablonczy, 2005: 495–498.
- ⁴¹ Haraszti, 1993: 27, 45.
- ⁴² Uo. 55.; Sakmyster, 2001: 265–266, 292. Horthy egy 1944. márciusi beszédtervezetében az Újvidéken történeteket „megengedhetetlen és elítélendő cselekményeknek” nevezte. A beszédet – Kállay Miklós miniszterelnök javaslatára – végül nem mondta el a kormányzó március 15-én. Szinai–Szűcs, 1962: 414–415.
- ⁴³ NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 21–22. 1945. augusztus 27., kihallgatási jegyzőkönyv.
- ⁴⁴ Lásd például NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 8. 1945. október 22., kihallgatási jegyzőkönyv.
- ⁴⁵ Haraszti, 1993: 68.; Pritz, 2011a: 43.
- ⁴⁶ Haraszti, 1993: 75.
- ⁴⁷ NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 1. 1945. augusztus 27., kihallgatási jegyzőkönyv.
- ⁴⁸ Pritz, 2011a: 43.; Horthy, 2011: 235.
- ⁴⁹ Haraszti, 1993: 32–33, 86.; Horthy, 2011: 260.
- ⁵⁰ Pritz, 1991: 98, 126, 186–187.
- ⁵¹ Sakmyster, 2001: 248.; Sipos, 2011.
- ⁵² Haraszti, 1993: 86.
- ⁵³ Romsics, 2004: 330–331, 333.
- ⁵⁴ Turbucz, 2011: 175–177.; Pritz, 2011a: 43.; Dombrády, 1990: 171–172.
- ⁵⁵ Horthy, 2011: 313.
- ⁵⁶ NARA, RG 238, M897, Roll 81. 2848. 1948. március 4., tárgyalási jegyzőkönyv.
- ⁵⁷ Az 1941-es kitoloncolásokat jóváhagyó minisztertanácsi döntésről lásd bővebben Gellért–Gellért, 2012.
- ⁵⁸ NARA, RG 238, M897, Roll 81. 2849. 1948. március 4., tárgyalási jegyzőkönyv.
- ⁵⁹ Uo. 2832.
- ⁶⁰ Ehhez lásd Sakmyster, 2001: 279–285, 300–307.
- ⁶¹ Az 1943. április 17-i találkozóról készült feljegyzés szövegét lásd: Trial of Major War Criminals, 35. kötet. 426–431. Document 736-D. Magyarul lásd Ránki, 1983: 67–113. Hitler határozott kritikáját lásd a 75–76. oldalakon.
- ⁶² Ránki, 1983: 84.
- ⁶³ Juhász, 1973: 516.
- ⁶⁴ Trial of Major War Criminals, 35. kötet. 428. Document 736-D.
- ⁶⁵ Ránki, 1983: 102. Horthy emlékirataiban úgy emlékezett, hogy mindezt Hitler mondta. „Ezután Hitler áttért a zsidókérdés fejtegetésére, majd felkiáltott: »A zsidókat vagy meg kell semmisíteni, vagy koncentrációs táborba kell dugni!«” Horthy, 2011: 281.
- ⁶⁶ Juhász, 1973: 528–530.

-
- ⁶⁷ Szinai–Szűcs, 1962: 385.
- ⁶⁸ MOL K 27. 1943. április 20., 80.
- ⁶⁹ Szinai–Szűcs, 1962: 392.
- ⁷⁰ Uo.
- ⁷¹ Uo. 398.
- ⁷² Horthy, 2011: 288.
- ⁷³ Karsai, 2007: 80–81.; Sipos, 2007: 440.
- ⁷⁴ Lásd például Haág, 2010: 373.
- ⁷⁵ NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 9. 1945. augusztus 27., kihallgatási jegyzőkönyv.
- ⁷⁶ Sipos, 1994: 24.
- ⁷⁷ NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 9. 1945. augusztus 27., kihallgatási jegyzőkönyv. Ugyanezt elmondta 1948-ban is: NARA, RG 238, M897, Roll 81. 2828. 1948. március 4., tárgyalási jegyzőkönyv.
- ⁷⁸ Haraszti, 1993: 91. Lásd még a 13., 37–38., 68., 89. oldalakat is.
- ⁷⁹ Horthy, 2011: 295–296.
- ⁸⁰ Szinai–Szűcs, 1962: 557. Arra vonatkozóan nincsen megbízható forrásunk, hogy ezen a téren milyen megállapodás született Hitler és Horthy között március 18-án, ha egyáltalán született, de mint látható, ez a kérdés szóba került a tárgyalásuk során. Gerlach–Aly, 2005: 104.
- ⁸¹ Haraszti, 1993: 38.
- ⁸² NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 23–25, 1945. augusztus 27., kihallgatási jegyzőkönyv. Az idézet a 23. oldalon olvasható.
- ⁸³ NARA, RG 238, M897, Roll 81. 2811, 2815, 2841. 1948. március 4., tárgyalási jegyzőkönyv.
- ⁸⁴ Uo. 2811, 2817, 2833.
- ⁸⁵ Uo. 2813.
- ⁸⁶ Uo. 2816.
- ⁸⁷ Uo. 2837–2838.
- ⁸⁸ Horthy, 1953: 277.; Karsai, 2007: 90.
- ⁸⁹ Horthy, 2011: 302.
- ⁹⁰ NARA, RG 238, M897, Roll 81. 2816, 2839. 1948. március 4., tárgyalási jegyzőkönyv.
- ⁹¹ Haraszti, 2005: 12.
- ⁹² Annak eredményeként, hogy március 19. után nem mondott le, Horthy legitimálta a megszállást, hozzájárult a megszállási rendszer hatékony működtetéséhez, ahhoz, hogy a részleges elitescserén átesett államapparátus, a honvédség és a karhatalom kiszolgálja a németek igényeit, ahhoz, hogy megvalósuljon az ország gazdasági és katonai mozgósítása, illetve a vidéki zsidóság deportálása. Braham, 1997/1: 381–382; Ránki, 1968: 118.; Gerlach–Aly, 2005: 107, 132. A megszállás előtti német tervekhez lásd Sipos, 1994: 23.; Szakály, 2011: 58.
- ⁹³ MOL K. 27. 1944. márc. 29. 128.
- ⁹⁴ Nem tudjuk, hogy Horthy elküldte-e a fogalmazványt, illetve azt sem, hogy az esetleg elküldött tisztázat szövege mennyiben tért el a piszkozattól. Szinai–Szűcs, 1962: 453.
- ⁹⁵ Horthy kihúzása az eredeti gépelt szövegből.
- ⁹⁶ Szinai–Szűcs, 1962: 451.
- ⁹⁷ NARA, RG 238, M897, Roll 81. 2814–2815. 1948. március 4., tárgyalási jegyzőkönyv.
- ⁹⁸ Karsai, 2007: 83.; 2001: 237–239.; Sakmyster, 2001: 315–316.
- ⁹⁹ Szinai–Szűcs, 1962: 451.
- ¹⁰⁰ Ehhez lásd részletesebben Turbucz, 2012a.
- ¹⁰¹ Lásd például Bencsik, 2001: 257–259.; Ormos, 1998: 260. E legendákat részben cáfolja a kormányzó menyee is: „Voltak, akik később azt mondták és írták, hogy a kormányzó a német megszállás után apatikus lett, és visszavonult. Ez egyáltalán nem állja meg a helyét, mert én, aki mindennap vele voltam, ezt nem tapasztaltam.” Edelsheim, 2010/1: 237.
- ¹⁰² Lásd például Ránki, 1968: 786.; Sakmyster, 2001: 305–306, 314.
- ¹⁰³ Gerlach–Aly, 2005: 204–205, 208.; Braham, 1997/1: 229–237.; Karsai, 2001: 234–235.
- ¹⁰⁴ Braham, 1997/2: 833–834, 837.; Sakmyster, 2001: 322–324.
- ¹⁰⁵ NARA, RG 238, M897, Roll 81. 2840–2841. 1948. március 4., tárgyalási jegyzőkönyv.
- ¹⁰⁶ BFL, 293/1946. 2974. Mikrofilm. 6082–6083. Kabinetiroda, 45/el. 1944. sz. irat. Nyomtatásban Karsai, 1967: 3–6.
- ¹⁰⁷ Karsai, 1967: 147–148. Veessenmayer 1944. július 9-i távirata Ribbentrop külügyminiszterhez. A nürnbergi perben NG 5615 alatt csatolt dokumentum nyomtatásban Braham, 1963/2: 443.
- ¹⁰⁸ Szinai–Szűcs, 1962: 468.
- ¹⁰⁹ Horthy, 2011: 303.
- ¹¹⁰ ÁBTL, V-79348. Ferenczy László kihallgatási jegyzőkönyve, 1945. november 9. Idézi Karsai, 2012.

-
- ¹¹¹ Horthy, 2011: 303.; NARA, RG 238, M897, Roll 81. 2817. 1948. március 4., tárgyalási jegyzőkönyv; Török, 2000; Karsai, 2012.
- ¹¹² André, 2009: 44–45.
- ¹¹³ Romsics, 2012: 62.
- ¹¹⁴ Gerlach–Aly, 2005: 249–250.; Sebők, 2004: 135–142, 151.; Karsai, 2007: 82.; Braham, 1997/1.: 386, 388.; Sakmyster, 2001: 318–322.; Szinai–Szűcs, 1962: 445–449, 451–451, 455–456.
- ¹¹⁵ Karsai, 1967: 104–106. Winkelmann jelentése Himmlernek. 1944. július 7. A nürnbergi perben NG 2669 alatt csatolt dokumentum nyomtatásban Braham, 1963/2: 430–435.
- ¹¹⁶ Ránki, 1968: 894. Schulenburg külügyi tanácsos távirata a budapesti német követségnek, 1944. július 27.
- ¹¹⁷ Karsai, 1967: 377.
- ¹¹⁸ Ránki, 1968: 897–898.
- ¹¹⁹ NARA, RG 238, M897, Roll 81. 2818. 1948. március 4., tárgyalási jegyzőkönyv.
- ¹²⁰ Office of the Chief of Counsel for War Crimes (APO 696/A), 3. Horthy tárgyalás előtti tájékoztatása az ügyészségnek, 1948. március 3.
- ¹²¹ Karsai, 1967: 386–387. Beadvány Serédi Jusztiniánhoz, 1944. augusztus 14.
- ¹²² Haraszti, 1993: 45, 66.
- ¹²³ NARA, RG 238, M1270, Roll 7. 15–16. 1945. október 22-i kihallgatási jegyzőkönyv.
- ¹²⁴ Pritz, 2011b: 32. Az 1919 és 1944 közötti Horthy-kultuszhoz lásd például Turbucz, 2010.
- ¹²⁵ A minisztertanácsi jegyzőkönyvet idézi Szerencsés, 2009: 32.
- ¹²⁶ Karsai–Molnár, 2004: 32.
- ¹²⁷ Nagy, 1990: 284.
- ¹²⁸ Haraszti, 1993: 61.
- ¹²⁹ Uo. 63.
- ¹³⁰ Donovan Collection, XVII. kötet, 53.027/2. 1. Feljegyzés Horthy kihallgatásáról Donovan tábornok részére. 1945. október 23.
- ¹³¹ Uo. 2.
- ¹³² Turbucz, 2012b: 22–24.; Romsics, 2007: 20–26.
- ¹³³ Karsai–Molnár, 2004: 591.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.9. Vizsgálati dosszié

V-79348 Ferenczy László

Budapesti Fővárosi Levéltár (BFL)

XXV.1.a. Budapesti Népbíróság iratai, büntetőperes iratok

293/1946 Szálasi Ferenc (2972–2976. sz. mikrofilmtekercsek)

Cornell University Law Library

Donovan Nuremberg Trials Collection (Donovan Collection)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MOL)

K 27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek

National Archives and Records Administration (NARA)

Interrogation Records Prepared for War Crimes Proceedings at Nuremberg, 1945–1947

Record Group 238, M1270

Records of the United States Nuremberg War Crimes Trials: United States of America v. Ernst von Weizsäcker et al. (Case XI)

Record Group 238, M897

Nyomtatásban megjelent források

Braham, 1963

Randolph L. Braham: *The Destruction of Hungarian Jewry: A Documentary Account 1–2*. New York, Pro Arte.

Edelsheim, 2010

Edelsheim Gyulai Ilona: *Becsület és kötelesség 1–2. 1945–1998*. Budapest, Európa Könyvkiadó.

Haraszti, 1993

H. Haraszti Éva: *Horthy Miklós dokumentumok tükrében*. Budapest, Balassi Kiadó.

Horthy, 1953

Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Buenos Aires, k. n.

Horthy, 2011

Horthy Miklós: *Emlékirataim*. Budapest, Európa Könyvkiadó.

Juhász, 1973

Juhász Gyula: Két tárgyalás 1943 tavaszán. *Történeti Szemle*, 3–4. sz.

Karsai, 1967

Karsai Elek: *Vádirat a nácizmus ellen 3. Dokumentumok a magyar zsidóüldözés történetéhez*. Budapest, Magyar Izraeliták Országos Képvisellete.

Karsai–Molnár, 2004

Karsai László – Molnár Judit (szerk., bev. tan., s. a. rend.): *A magyar Quisling-kormány. Sztójay Döme és társai a népbíróság előtt*. Budapest, 1956-os KHT.

Klay, 1992

Klay, A. C.: *Kanyargós utakon. Kémszervezetből diplomáciába*. H. n., Dürer Kiadó.

Nagy, 1990

Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. 1. köt. Budapest, Európa–História.

Pritz, 1991

Pritz Pál (s. a. rend., bev. tan., jegyz.): *Bárdossy László a népbíróság előtt*. H. n., Maecenas Könyvkiadó.

Ránki, 1968

Ránki György et al. (s. a. rend., bev. tan.): *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

Ránki, 1983

Ránki György (bev. tan., vál., jegyz.): *Hitler hatvannyolc tárgyalása, 1939–1944. Hitler Adolf tárgyalásai kelet-európai államférfiakkal*. 2. kötet. Budapest, Magvető Könyvkiadó.

Szinai–Szűcs, 1962

Szinai Miklós – Szűcs László (s. a. rend., jegyz.): *Horthy Miklós titkos iratai*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

The Ministries Case, 1949

Trials of War Criminals before the Nuremberg Military Tribunals under Control Council Law No. 10.

Trial of Major War Criminals, 1949

Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal. Documents and other material in evidence. Nuremberg.

Hivatkozott irodalom

André, 2009

André László: Egy volt m. kir. csendőrtiszt naplója, *Magyar Csendőr*, 1–2. sz. <http://www.csendor.com/konyvtar/irasok/magyar/> (utolsó letöltés: 2013. január 9.)

Barta, 2012

Barta Róbert: Horthy. Reflexiók és önreflexiók. *Rubicon*, 9–10. sz. 66–76.

Bencsik, 2001

Bencsik Gábor: *Horthy Miklós. A kormányzó és kora*. Budapest, Magyar Mercurius.

Braham, 1997

Braham, Randolph L.: *A népiértés politikája. A Holocaust Magyarországon*. 1–2. köt. Budapest, Belvárosi Könyvkiadó.

Dombrády, 1990

Dombrády Lóránd: *A legfelsőbb hadúr és hadserege*. Budapest, Zrínyi Kiadó.

Gellért–Gellért, 2012

-
- Gellért Ádám – Gellért János: Az 1941. évi körösmezői deportálások. A kitoloncolásokat jóváhagyó minisztertanácsi döntés háttere. *Betekintő*, 2. sz. http://betekinto.hu/sites/default/files/2012_2_gellert_gellert.pdf
- Gerlach–Aly, 2005
Gerlach, Christian – Aly, Götz: *Az utolsó fejezet. Reálpolitika, ideológia és a magyar zsidók legyilkolása 1944/45*. Budapest, Noran.
- Haág, 2010
Haág Zalán István: Horthy a vádlottak padján. In *Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról*. Szerkesztette: Miklós Péter. Szeged, Belvedere Meridionale. 370–380.
- Haraszti, 2005
Haraszti György (közli és a kísérő tanulmányt írta): *Auschwitzi jegyzőkönyv*. Budapest, Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó. (Múlt és Jövő könyvek.)
- Joó, 2008
Joó András: *Kállay Miklós külpolitikája. Magyarország és a háborús diplomácia, 1942–1944*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Karsai, 1971
Karsai Elek: „Nagyon okos volt” – Horthy hat kihallgatása, hetvenkét lapból tizenhat sor. *Magyarország*, 52. sz.
- Karsai, 2001
Karsai László: *Holokausz*. Budapest, Pannonica Kiadó.
- Karsai, 2007
Karsai László: Horthy Miklós (1868–1957). Legendák, mítoszok és a valóság. *Beszélő*, 3. sz. 72–91.
<http://beszelo.c3.hu/cikkek/horthy-miklos-1868%E2%80%931957>
(utolsó letöltés: 2013. január 9.)
- Karsai, 2012
Karsai László: Érvék a Horthy-szobor mellett. *Mozgó Világ*, 8–9. sz. <http://mozgovilag.com/?p=5761> (utolsó letöltés: 2013. január 9.)
- Ormos, 1998
Ormos Mária: *Magyarország a két világháború korában (1914–1945)*. Budapest, Csokonai Kiadó.
- Püski, 2006
Püski Levente: *A Horthy-rendszer*. Budapest, Pannonica Kiadó.
- Pritz, 1995
Pritz Pál: A kielői találkozó. (Forráskritikai tanulmány). In uő: *Magyar diplomácia a két világháború között: tanulmányok*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat. 291–333.

-
- Pritz, 2011a
Pritz Pál: 20. századi magyar külpolitika. In uő: *Az objektivitás mítosza. hazánk és a nagyvilág. 20. századi metszetek*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat. 29–48.
- Pritz, 2011b
Pritz Pál: Népbírószági perek a horthysta politikai elittel szemben. *Rubicon*, 7. sz. 26–37.
- Ránki, 1968
Ránki György: *1944. március 19. (Magyarország német megszállása)*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- Romsics, 2004
Romsics Ignác: Magyar történelmi problémák, 1900–1945. In uő: *Múltról a mának. Tanulmányok és esszék a magyar történelemről*. Budapest, Osiris Kiadó. 315–338.
- Romsics, 2007
Romsics Ignác: Horthy-képeink. *Mozgó Világ*, 10. sz. 3–32.
- Romsics, 2012
Romsics Ignác: Huszadik századi traumáink. Trianon és Holokauszt. *Rubicon*, 9–10. sz. 38–65.
- Sakmyster, 1996
Sakmyster, Thomas: Miklós Horthy and the Allies, 1945–1946: Two Documents. *Hungarian Studies Review*, 1. sz. 67–79.
http://epa.oszk.hu/00000/00010/00029/pdf/HSR_1996_1_067-079.pdf
(utolsó letöltés: 2013. január 9)
- Sakmyster, 2001
Sakmyster, Thomas: *Admirális fehér lovon. Horthy Miklós, 1918–1944*. Budapest, Helikon Kiadó.
- Sebők, 2004
Sebők János: *A titkos alku. Zsidókat a függetlenségért. Horthy és a holokauszt*. Budapest, szerzői kiadás.
- Sebők, 2006
Sebők János: *Az Ítélet Napja – Hóhérvótél vagy ciánkapszula? Nürnberg 1946*. Népszabadság könyvek.
- Sipos, 1994
Sipos Péter: Horthy Miklós és Magyarország német megszállása. *História*, 4. sz. 23–24.
- Sipos, 2007

-
- Sipos Péter: Egy Horthy-életrajz problémái. *Történelmi Szemle*, 3. sz. 429–441.
- Sipos, 2011
Sipos Levente: A Kristóffy-távirat. *Rubicon*, 6. sz. 57–59.
- Szakály, 2011
Szakály Sándor: Elvesztett önállóság. A megszállás forgatókönyve és megvalósítása. *Rubicon*, 5. sz. 57–59.
- Szerencsés, 2009
Szerencsés Károly: „Az ítélet: halál”. *Magyar miniszterelnökök a bíróság előtt*. Budapest, Kairosz Kiadó.
- Török, 2000
Török Bálint: Legenda vagy tény? Mi az igazság a Koszorús-akcióról? *Magyar Szemle*, 3. sz. http://www.magyarszemle.hu/cikk/legenda_vagy_teny
(utolsó letöltés: 2013. január 9)
- Turbucz, 2009
Turbucz Dávid: A Horthy-kultusz kezdetei. *Múltunk*, 4. sz. 156–199.
- Turbucz, 2010
Turbucz Dávid: Vezérkultusz és nyilvánosság. Horthy Miklós „országglásának” húszéves jubileuma (1939–1940). *Médiakutató*, 2. sz. 101–122.
- Turbucz, 2011
Turbucz Dávid: *Horthy Miklós*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Turbucz, 2012a
Turbucz Dávid: Horthy Miklós antiszemitizmusa. A kormányzó szerepe a zsidóság sorsának alakulásában 1919 és 1944 között. *Kommentár*, 2012/5. sz. http://kommentar.info.hu/iras/2012_5/horthy_miklos_antiszemitizmusa
(utolsó letöltés: 2013. január 9.)
- Turbucz, 2012b
Turbucz Dávid: Kultusz és ellenkultusz. Legendák és tévhitek Horthy Miklósról. *Mozgó Világ*, 8–9. sz. 19–26. <http://mozgovilag.com/?p=5767>
(utolsó letöltés: 2013. január 9.)
- Zeidler, 2002
Zeidler Miklós: Mozgástér a kényszerpályán. A magyar külpolitika „választásai” a két háború között. In *Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*. Szerkesztette: Romsics Ignác. Budapest, Osiris Kiadó. 162–205.
- Zeidler, 2009
Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. Pozsony, Kalligram.

A BM II/16. (Rádióelhárító) Osztály működése és szervezete 1945–1962 között

Kísérletek a rádióelhárítás beindítására

A második világháború alatt a katonai elhárítás komoly rádiótechnikai felszereltséggel rendelkezett, amelyet részben a német haderő által 1938-ban az országba telepített és a magyar hadsereg által is használatos rádióbemérő és lehallgató állomások tettek ki.¹ A 2 vkf. osztály saját rádiólehallgató apparátust is kiépített még a két világháború között, Budapesten három állomás működött a húszas évektől kezdődően. Az egyik a Vakok Intézetében volt elhelyezve, ahol a személyi apparátust az itt élő gyengén látók alkották, akik kifinomult hallásuknak köszönhetően jelentős eredményeket tudtak felmutatni.² A 2 vkf. osztály rádió-felderítő egységeinek központja a mátyásföldi katonai repülőtéren működött, a szárnyállomások pedig Debrecenben, Kecskeméten, Szegeden és Győrben voltak.³ 1939 és 1945 között ezek a rádióállomások szorosan együttműködtek a németek által idetelepített rádióállomásokkal, és elsődleges feladatuk a Szovjetunió elleni felderítés volt.

A háborút követően még 1945 nyarán kezdetét vette az épen maradt eszközök felhasználásával egy belügyi rádióhálózat kiépítése. Rádióállomásokat állítottak fel Esztergom, Győr, Sopron, Szombathely, Zalaegerszeg, Pécs, Szekszárd, Veszprém, Székesfehérvár, Balassagyarmat, Eger, Miskolc, Szikszó, Sátoraljaújhely, Mátészalka, Nyíregyháza, Debrecen, Berettyóújfalú, Gyula, Makó, Szeged, Hódmezővásárhely, Szentes, Szolnok, Kecskemét, Baja településeken, hogy a vidéken szerveződő államvédelmi szervezetek a központtal való kapcsolattartását biztosítsák.⁴ Ez a hálózat 1947-re jelentős mértékben kibővült. 1947. május 22-én a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya (ÁVO) körözüvényt adott ki, amelyben a rádióforgalom alapvető szabályozását kísérelték meg lefektetni.⁵ „A rendőri szolgálat gyorsaságát és így eredményességét igen nagymértékben segíti elő az önálló rendőri rádió. E nélkül korszerű rendőri szolgálat el sem képzelhető. A rádió a rendőri szolgálatnak oly segédeszköze, amely lehetőséget nyújt arra, hogy szükség esetén az ország valamennyi rendőrhatalmával az érintkezést egyszerre, gyorsan és elvághatatlanul fel lehessen venni. Ezen túlmenően lehetővé teszi a rádió azt is, hogy egyes országok rendőrhatalmái nagyjelentőségű bűnügyekben a kapcsolatot egymással felvegyék és így határon túlra szökni akaró bűnözők elfogásában egymásnak segítségére lehessenek” – olvashatjuk a belügyminiszter 1947. május 9-én kelt, 193.762/1947.IV/1. sz. rendeletében, amely intézkedett az ideiglenes rádióforgalmi és igénybevételi szabályzat kiadásáról.⁶ Budapesten ekkorra már 68 rádióállomás üzemelt, amelyek a kerületi kapitányságokat és őrsöket kötötték össze, de ezek csak vevőállomások voltak. A fővárosban adó-vevő állomás kizárólag a központban volt. Vidéken is komoly fejlődésnek lehetünk tanúi, bár adóállomással csak Debrecen, Győr, Kaposvár, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár és Szombathely rendelkezett. Ezek a vidéki központok továbbították a körzetükbe tartozó kisebb kapitányságok részére a központból érkező hírszövegeket, utasításokat.⁷ Az említett utasítás mellékleteként megtalálhatóak a rádióhálózat igénybevételére vonatkozó rendelkezések. A belügyi rádióhálózat az Országos Hírközpont alárendeltségében működött, amelyet sürgős ügyekben valamennyi rendőri hatóság igénybe vehetett. A rádióközleményt (rádiógram) tömör távirati stílusban kellett megfogalmazni az udvariassági formulák teljes mellőzésével. Amennyiben rejtjelezett szöveget küldtek, annak feloldásával a rádióállomáshoz beosztott személyek nem foglalkoztak, rejtjelkulcsokat nem ismerhettek, a címzettnek való továbbítás után feljegyzést az anyagról nem tarthattak meg. Az Országos Hírközpont meghatározott

időpontokban adott a rádióállomások számára híryanagot, a sugárzást a következő bejelentéssel kellett kezdeni: „Halló, halló, itt az Országos Hírközpont budapesti rádióállomása. A pontos idő ... óra ... perc. Következik ... számú híryanag, valamennyi állomásnak.”⁸

A negyvenes évek második felének rádiófelderítéséről bővebb információink nincsenek. Farkas Vladimir visszaemlékezéseire hivatkozva azonban annyit megelőlegezhetünk a magyar államvédelemnek, hogy ha érintőlegesen is, de foglalkoztak a kérdéssel. 1946 végén Farkas Vladimir hivatalos látogatáson volt Prágában, ahol szembesült a csehszlovák hírszerzés fejlett rádiólehallgató technológiájával.⁹ A látogatás után jelentésben számolt be feletteseinek, Száberszki Józsefnek és Péter Gábornak az út tanulságairól.¹⁰ Az iratból kiderül, hogy a csehszlovák államvédelem angol gyártmányú, a Marconi cég által készített berendezéseket használ, és ígéretet tettek arra, hogy segítenek a magyar állambiztonság számára az eszközök beszerzésénél, ugyanis az ilyen jellegű alkatrészeket csak Angliából, illetve az USA-ból lehetett megvásárolni, de ezek az országok nem voltak hajlandóak a kommunista országok számára eladni azokat. A csehszlovák államvédelemnek azonban kitűnő kapcsolatai voltak a nyugati országokban, és ezen a hálózaton keresztül illegálisan néhány nap alatt hozzájutottak mindenhez, amire szükségük volt.¹¹ A prágai rádióelhárítást nem sikerült Farkaséknak tanulmányozni, mivel ez a terület a katonapolitikai osztályhoz tartozott, ahol nem voltak hajlandóak a magyar delegációt fogadni. Hazaérve Farkas Vladimir engedélyt kapott saját rádióelhárító szerv felállítására, amelyhez régi, tapasztalt mérnököket keresett. Így került az Államvédelmi Osztályhoz dr. Komporday Aurél, aki szovjet hadifogságból érkezett haza, és korábban a németek által is elismert rádiótechnikai szakember hírében állt. Farkas Vladimir szerint 1947-ben létrehoztak egy olyan rádiólehallgató csoportot, amely képes volt arra, hogy a budapesti követségek mellett a szomszédos országok nyugati nagykövetségeinek rejtjelezett üzeneteit is rögzíteni tudja.¹²

Farkas Vladimir állítását se megcáfolni, se bizonyítani nem tudom, de annyit bizonyos, hogy rádiófelderítést valóban végeztek már ekkor is a második világháborúból megmaradt berendezésekkel. Feltehetőleg 1948 elején kezdődött meg négy fő közreműködésével a polgári rádiófelderítés.¹³ Módszereik azonban kezdetlegesen voltak, a felderítés alapvető technikája a halászás volt, amelynek során minden rádióadást igyekeztek bemérni és felderíteni, így szűrni ki az esetleges ügynöki adásokat.¹⁴

A rádióelhárítás szervezeti kereteinek kialakítása

1951. augusztus 29-én Péter Gábor felállította a III/2. Osztályon belül a rádióelhárítással foglalkozó alosztályt,¹⁵ III/2-e jelzéssel.¹⁶ A parancs indoklásából kiderül, hogy az ÁVH eladdig nem ismerte a rádióelhárítást, vagy legalábbis az operatív osztályok nem sok jelentőséget tulajdonítottak neki. Az újonnan létrehozott alosztály minden gyanús rádióállomást figyelni volt köteles, azokat nyilvántartásba vette és róluk adatokat gyűjtött. Hálózati ellenőrzés alá kellett vonnia azokat a rádiós szakembereket, akik múltjuk, kapcsolataik vagy társadalmi hovatartozásuk miatt a rendszer potenciális ellenségeinek számítottak, és más operatív osztály nem figyelte őket, ellenük nyomozás nem folyt. Ezeknek a személyeknek az anyagát a központi operatív nyilvántartó számára fel kellett dolgozniuk, adataikat továbbították a rendszerbe. Az alosztály támogatást nyújtott a többi operatív szerv részére abban, hogy hol voltak találhatóak titkos adók, és azokon milyen üzeneteket továbbítottak. A többi operatív osztály minden olyan ügyben, amely rádiós vonatkozással is bírt, köteles volt támogatást kérni a rádióelhárítástól. Segítséget nyújtottak a házkutatások, kihallgatások alkalmával, szakértői véleményt adtak az ügy feldolgozása során.

Az alosztály elfogadottságának és fontosságának felismerését mutatja, hogy alig egy hónappal később, 1951. szeptember 21-én III/4. számmal jelölve osztályá szervezték, vezetőjének Szepesi Imre államvédelmi századost nevezték ki.¹⁷ Amikor 1953-ban az államvédelmi szervezetet a Belügyminisztérium hatáskörébe vonták, a rádióelhárítás viszonylagos önállósága megszűnt. 1956 őszéig a Belügyminisztérium IX.

(Operatív Technikai) Osztályának részeként funkcionált, azonban erről az időszakról kevés információval rendelkezünk. Egy 1954. októberi pillanatkép szerint az IX. Osztályon belül három alosztály is foglalkozott rádióelhárítással és -felderítéssel. A IX/5. alosztály a rádió- és telefonlefigyeléssel, a IX/6. alosztály az ellenséges és ügynöki rádióelhárítással, a IX/7. alosztály a diplomáciai rádiólefigyeléssel foglalkozott.¹⁸

A rádiófelderítés hatékonyságát nemzetközi együttműködéssel igyekeztek fokozni. 1951 és 1954 között Csehszlovákiával, Lengyelországgal és Bulgáriával kötöttek megállapodást, amely nemcsak műszaki segítségnyújtást feltételezett, de meghatározta a mérési irányokat is a kooperáló országok között.¹⁹

A terület igazi felfutása 1955-re tehető, amikor a Varsói Szerződés életre hívása keretében a szocialista országok létrehozták közös rádióelhárító szervezetüket, varsói központtal. A Magyar Népköztársaság két delegálttal képviseltette magát az államközi szervezetben.²⁰ Az együttműködést a Varsói Koordinációs Központ irányította. Feladata volt a keleti blokk országaiban összehangolni a rövidhullámú hangtartományban a rádiófelderítést és az iránymérést, az ellenséges hírszerző szervek ügynöki rádióforgalmának álcázási módszereit feltárni, és tanulmányozni ezeknek az összeköttetéseknek jellemzőit, valamint a szükséges műszaki-technikai berendezések fejlesztését irányítani. A Koordinációs Központ alá tartoztak szakmai szempontból a szocialista országok rádióelhárító szolgálatai (RESZ), amelyek szorosan együttműködve végezték az operatív szempontból fontos rádióadások felderítését, bemérését. A Központ javaslatot tett az egyes rádióelhárító szolgálatoknak az általuk ellenőrizendő sáv tartományra, amelyek figyelése az adott földrajzi adottságok mellett teljesíthető volt. Ezek a frekvenciatartományok többszörös fedésben kerültek kiosztásra, vagyis több ország felderítő szerve is ellenőrizte azokat, ezáltal igyekeztek fokozni az elhárítás biztonságát. Az együttműködésben részt vevő rádióelhárító szolgálatok folyamatos összeköttetésben álltak egymással, bármelyik észlelt egy ügynöki adást, azonnal értesítette a többi RESZ-t. Nemcsak a feladatokat egységesítették, de a munkafolyamatok és a módszerek is központilag lettek meghatározva, ezáltal növelték a hatékonyságot. A RESZ folyamatosan, a nap 24 órájában megszakítás nélkül működött, a felderítő távirások váltott műszakban teljesítettek szolgálatot. Azért, hogy a nemzetközi elvárásoknak eleget tudjon tenni a magyar Belügyminisztérium, 1955. október 18-án a IX. (Operatív Technika) Főosztály létszámát megemelték.²¹ A Rádióelhárító Alosztály 130 fővel gyarapodott, amivel számításaik szerint 80 százalékban tudtak eleget tenni a kötelezettségüknek.

A magyar Belügyminisztérium az együttműködés részeként nagyszabású beruházásba kezdett 1956 szeptemberében. Ócsán a rádióelhárító szolgálat új vevőközpontját kezdték el építeni, amely húszmillió forintjába került a magyar államnak. Szeptember 19-én Piros László belügyminiszter egy bizottságot állított fel, amelynek feladata volt az összeg tervszerű felhasználását és az építkezést ellenőrizni.²² A bizottság elnöke Bartos Antal miniszterhelyettes volt, tagjai: Berecz Béla, az Anyagi és Technikai Főosztály vezetője, Tárnoki János, a IX. Főosztály (Operatív Technika) vezetője, Markó Imre, a XV. Osztály (Hírközpont) vezetője, Pál Antal, a Terv és Pénzügyi Főosztály vezetője, Kenyeres Mihály és Molnár László, a IX. Főosztály beosztottjai. Az építkezés a forradalom kitörésekor félbeszakadt, a késlekedés miatt a vevőközpont csak 1959. november 7-én kezdhetette meg működését.

A rádióelhárítás szervezete 1956 után

A forradalom alatt a rádióelhárítás objektumait és technikai eszközeit komoly kár érte, nagy részük megsemmisült, a többi megrongálódott.²³ A Budapesten lévő két iránymérő állomást lerombolták, és a felderítő központ is használhatatlanná vált. A Politikai Nyomozó Főosztály megszervezésével megindult tehát az objektumok helyreállítása és az új technikai felszerelések beszerzése. Még 1956 folyamán a Honvédelmi Tanács és a Politikai Bizottság jóváhagyott egy 2,6 millió rubeles keretet a rádióelhárítás gépi felszerelésének modernizálására, azonban a beszerzés a forradalom miatt elmaradt.²⁴ 1957. április 18-án Bartos Antal miniszterhelyettes azzal a javaslattal fordult Biszku Béla

belügyminiszterhez, hogy május elején egy delegáció utazzon a Szovjetunióba a vásárlás lebonyolítására.²⁵ Kiderül az iratból, hogy a korábbi beszerzések alkalmával nehézséget okozott, hogy a BM által igényelt berendezések adatai nem egyeztek a szovjet katonai cikklistán szereplő készülékek adataival, ezért azt a választ kapták, hogy az adott gépet már nem is gyártják. A tényleges probléma azonban annyi volt csupán, hogy ezek a technikai eszközök kifejezetten állambiztonsági célokra készültek, jelzésük és konstrukciójuk különbözött a szokásos hadiipari eszközöktől, és titkosságuk miatt ezeket kizárólag csak az állambiztonsági szerveken keresztül lehetett volna elérni. A Varsói Koordinációs Központ vezetőjének javaslatára ezért a beszerzést nem a Honvédelmi Tanács útján, hanem párt- és BM-vonalon intézték. Az MSZMP KB küldte át megrendelését egyenesen az SZKP KB-nak, a lebonyolítással pedig egy belügyes tisztet, a rádióelhárítás vezetőjét, B. Kiss István őrnagyot bízták meg.

1957 áprilisának végére kialakult a BM II/10. (Operatív Technikai) Osztályának szervezeti felépítése. A rádióelhárítást továbbra is ennek az osztálynak a keretén belül helyezték el, egy 1957. április 26-án kelt parancs szerint 114 fős létszámmal.²⁶ A II/10-b alosztály vezetőjévé B. Kiss Istvánt nevezték ki. Az alosztály a következő csoportokkal működött: felderítő, távoliránymérő, kiértékelő, közeliiránymérő, összeköttetési, műszaki és operatív csoport.²⁷

1959. március 17-én a rádióelhárítás önálló osztállyá szerveződött.²⁸ A döntés indokaként az elhárítás lassú reakcióidejét, az ügynöki gyorsadók²⁹ megjelenését és az ócsai objektum üzembe helyezését említette a parancs. II/16. Osztály fedőnévvel, 206 fős létszámmal kezdte meg működését az új szerv. Az osztályon belül operatív, felderítő, kiértékelő, közeliiránymérő és műszaki alosztályokat, valamint összeköttetési és iránymérő csoportokat szerveztek.

Az osztály vezetője továbbra is B. Kiss István maradt, aki 1945 januárjában került belügyi állományba. 1947-ben elvégzett egy rádiótávíráshoz-tanfolyamot, amelynek befejezése után az operatív technika területén kezdett dolgozni, 1951-től vezető beosztásban, és 1964-es nyugdíjazásáig itt is maradt. 1956 decemberétől részt vett a rádióelhárítás újjászervezésében.³⁰

A II/16-a alosztály operatív elhárítással foglalkozott, az amatőr rádióadók felderítését végezte. Az alosztály vezetője dr. Bártfay Jenő rendőr százados volt, aki 1951 és 1961 között dolgozott a rádióelhárításnál különböző beosztásokban. A vezetése alatt lévő csoportnak volt a feladata a forradalom alatt eltűnt felszerelések felkutatása. 1960-ban az általa vezetett egységet átszervezték a Kémelhárítási Osztályra csoportként. Bártfay a csoport 1961-es megszűnéséig irányította ezt a területet.³¹

A II/16-b alosztály a felderítést végezte. Vezetője ennek a területnek 1955-től kezdve Grábics János rendőr főhadnagy volt, aki a koordinációs együttműködés létrejöttkor, vagyis a feladatkör jelentőssé válásakor került székébe. Az ócsai objektum beüzemelése után Grábics nagy lelkesedéssel látott neki munkájának az új épületben. Korabeli jelentések szerint az általa vezetett felderítő részleg az együttműködő országok hasonló szervei között az első háromban szerepelt.³² Az alosztályvezető-helyettesi posztot Kalmár Ignác rendőr százados töltötte be. Fő feladata a távírások folyamatos ellenőrzése volt.³³

A II/16-c alosztály felelt a kiértékelésért. Vezetője Tímár Mihály rendőr százados volt.

A II/16-d alosztályhoz tartoztak a műszaki feladatok. Vezetője Cseresznyés Tamás rendőr főhadnagy volt, aki részt vett az Ócsán létrehozott állomás megtervezésében. Az alosztály felelőssége volt felmérni és dokumentálni az ócsai objektum műszaki állapotát. Cseresznyés 1959-ben végezte el a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Karát.³⁴

A II/16-e alosztályon közeliiránymérő távírások dolgoztak. Vezetőjük Vas Gábor rendőr százados, helyettese pedig Benkes Jenő rendőr százados volt.

1962. július 9-én Pap János belügyminiszter parancsa értelmében a II/12. Osztályt (Rejtjelközpont) és a II/16. Osztályt a technikai eszközök gazdaságosabb kihasználása és az együttműködést igénylő feladatok könnyebb koordinálása végett összevonták.³⁵ A létrejött III/V-3 (Rádiótechnikai) Osztály vezetését továbbra is B. Kiss István látta el.

A rádióelhárítás technikai háttere

A rádióelhárítás szervezeti felépítésének áttekintése után összefoglalom azokat az alapismereteket, amelyek segítenek megérteni e munka technikai hátterét, valamint a munkafolyamat lényegét és módszereit. Segítségemre egy 1977-ben készült módszertani kiadvány szolgál, amelyet az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára őriz.³⁶

A legtöbb ország hírszerzése ügynökökkel való kapcsolattartásra rádiós összeköttetést használt, mert így szükségtelessé vált az ügynökök gyakori utaztatása, amely egy esetleges politikai vagy katonai konfliktus esetén amúgy is nehézkes lett volna. Ráadásul maga a hírszerző szerv is háttérben maradhatott, távolból volt képes irányítani ügynökét, amely megnehezítette a hírszerző tisztek személyének felderítését is. Az adást megfelelő berendezéssel az ügynök bármikor foghatta, és a megszerzett információt késlekedés nélkül továbbítani volt képes a nap bármely szakában. Az üzeneteket rejtjelezve közvetítették, és ha az adás elég rövid ideig tartott, a dekonspiráció veszélye rendkívül csekély maradt.

A hírszerző szervek rádiós összeköttetésekhez a rövidhullámú sáv tartományt használták, mivel kis teljesítménnyel és kis energiaszükséglettel akár több ezer kilométer távolságban is képes sugározni az adást, a hullámokat az ionosféra visszaveri, így terjedésekor képes követni a Föld görbületét. Irányított antenna segítségével tovább lehet növelni a hallhatóságot, és az elhárító szervek felderítő munkáját is nehezíteni lehet. Nem volt elhanyagolható a rövidhullámú adásnak az az előnye sem, hogy a rádióamatőrök világszerte ezt a tartományt használták és használják, vagyis az ügynöki adások egyáltalán nem feltűnőek. Az ügynöki adó-vevő berendezések telepítésekor a helyszín kiválasztása döntő fontosságú. Kevésbé forgalmas helyen lévő lakást kellett választani, ahonnan az odavezető út jól belátható volt. Az ellenséges felderítés munkájának megnehezítésére ajánlott volt ezeket az ügynöki adóállomásokat katonai rádiós objektum közelébe telepíteni, vagy valamilyen nagyfeszültségű berendezés mellé helyezni (villamosremíz, transzformátorállomás, nagyfeszültségű légvezeték stb.), ugyanis ezek nagymértékben gátolják az adó pontos bemérését. Nehéz lehetett behatárolni az ügynök tartózkodási helyét akkor is, ha a város központjából sugározta adásait, ahol a zsúfolt lakóházak egyikében dolgozott. A rádióhullámok segítségével tartott kapcsolatnak azonban hátrányai is voltak. A konspiráció védelme miatt csak rövid üzeneteket lehetett továbbítani ezen a módon, ráadásul dokumentációkat, fotókat, rajzokat nem lehet küldeni ezzel a technológiával. Az ellenséges hírszerző szervek számára a felderítést megkönnyítette, hogy minden adó elektromágneses energiát bocsát ki magából, ami a rádióadók típusa szerint megkülönböztethető, vagyis az elhárítás meg tudta állapítani, hogy melyik hírszerző szerv ügynöke továbbította az üzenetet. Szintén a titokban maradás esélyét csökkentette, hogy az ügynök ebben az esetben sem kombinációval, sem önellenőrzéssel nem tudta megállapítani azt, hogy az ellenséges elhárítás figyel-e rá.

A rádióelhárítás feladata és működése

A rádióelhárítással foglalkozó államvédelmi szerv legfontosabb feladatai:

1. A nemzetközi együttműködés alapján rá háruló sáv tartomány folyamatos ellenőrzése, a kapitalista rádiós ügynökök³⁷ az európai szocialista államok területéről sugárzott adásainak a felderítése és földrajzi helyének meghatározása.
2. Az ügynöki rádióadások sajátosságainak és módszereinek megismerése.
3. A rövidhullámú és ultra-rövidhullámú sáv tartományban lévő hazai rádióadások ellenőrzése, a rádióállomások forgalmi adatainak nyilvántartása.
4. A diplomáciai rádióadások igény szerinti lehallgatása és rögzítése.³⁸

A rádióelhárító szerv elsődleges feladata a felderítés volt, amely az elhárításon kívül magában foglalta a rádióhírszerzést is. Ennek keretében a számára meghatározott rövidhullámú frekvenciasávban végezte az ellenséges hírszerző szervek rádióközpontjainak bemérését, az ellenállomások³⁹ és a rádiós ügynökök helyének meghatározását és adásaik rögzítését. A felderítőknek sávellenőrzés közben el kellett dönteniük, hogy a fogott adás operatív szempontból érdekes lehet-e; ha igen, nagyon gyorsan kellett cselekedniük, hogy azt rögzíteni lehessen, és az iránymérést is sikeresen meg tudják oldani a távírások, hiszen egy-egy ügynöki adás legfeljebb 20 másodpercig tartott. A távírások által figyelt adások nem saját országuk területére korlátozódtak, hanem – mint már volt róla szó – a Varsói Koordinációs Központ utasítása alapján kiosztott frekvenciatartományokat ellenőrizte, többszörös biztosításban. Az együttműködés így komoly könnyebbséget jelentett minden szocialista államnak, hiszen mind a műszaki, mind a személyi állomány többszörösére lett volna szükségük, ha egymaguk akarták volna lefedni a rádióelhárítást határaikon belül. A felderítők kiemelt feladata volt az ellenséges hírszerző szervek kiképző és kísérleti adásainak feldolgozása, amelynek során meg kellett ismerniük az alkalmazott rádiós módszereket és az adóberendezések jellegzetességeit.

A következő munkafázis a rádió-iránymérés volt. Ennek során iránymérő távírások a felderítő központból érkezett utasítás alapján meghatározták az operatív szempontból érdekesnek vélt adás irányát, a mérési eredményeket pedig azonnal továbbították a felderítőknek. Az iránymérést állandó földrajzi helyzetű állomásokon végezték a távírások, folyamatos készenlétben, hiszen a központból érkezett feladatot másodperceken belül teljesíteni kellett. Mivel az iránymérők valóban csak a bemért adó irányát tudták meghatározni, pontos földrajzi helyét nem, ezen a téren is különös fontosságot kapott a nemzetközi együttműködés. Az ellenséges rádióadás pontos helyszínét több mérőállomás eredményeinek metszési pontjában lehetett megtalálni, ezért egy felderítő központnak több saját és szövetséges iránymérő állomás dolgozott. Az eredmények gyors visszajuttatása különösen fontossá vált akkor, ha a meghatározott metszéspont valamelyik szocialista ország területére esett, hiszen ilyenkor azonnali operatív intézkedésre volt szükség.

Az elemzők és értékelők feladata volt a korábban összegyűjtött adatok alapján feldolgozni a keleti blokk országaiban működő ellenséges ügynökök tevékenységét, az egyoldalú rádióadások⁴⁰ adásterveit, a kiképző és kísérleti adásokat folytató központokat, a rádió-összeköttetések konspiratív eljárásait. Ezen információk birtokában ki kellett dolgozniuk a felderítés keresési módszereit, fel kellett ismerniük a rádiós hírszerzés fejlődési irányait, valamint kapcsolatot kellett tartaniuk az együttműködő országok állambiztonsági szerveivel, és azokat folyamatosan tájékoztatniuk kellett a nyugati hírszerző szervek rádiós tevékenységéről és a terület fejlődéséről. A technikai elemző csoport végezte az adások és adóberendezések technikai paramétereinek és a kisugárzás földrajzi helyének meghatározását. A technikai adatok alapján az operatív-logikai elemzők vizsgálták az adott rádióadás és a korábbi adások közötti összefüggést, és tárták fel azok sajátosságait. Szintén az elemzők foglalkoztak az adatnyilvántartással, vagyis a korábbi munkák során összegyűlt teljes információmennyiséget tárolták, ezek alapján következtetéseket vontak le, tájékoztatókat, összefoglalókat készítettek a többi hálózati szerv részére.

A rádióelhárító szerv munkájának utolsó fázisa a közeliránymérés. A gyakorlatban ezt soha nem tudta a rádióelhárítás önmaga elvégezni, mindig szüksége volt más hálózati osztályok embereire is. Amint a stabil iránymérő állomások által mért metszéspont ismeretessé vált, szűkíteni kellett a területet. Az állandó helyű mérőállomások ugyanis egy 25–30 kilométer sugarú kört voltak képesek meghatározni, amelyből az adás történt. Ezek után a megadott területre mobil iránymérőket küldtek, akik szakaszonként próbálták csökkenteni a szóba jöhető távolságot, ehhez azonban több rádióadás szükségeltetett, így a feladat elvégzése hosszabb időt is igénybe vehetett. A közeliránymérés eredményeként született meg a mikrokörzet, amelynek átmérője nagyjából 250–500 méter volt. Ha az adott helyszín sűrűn lakott településre esett, ennél pontosabb meghatározásra a rádiós szakemberek képtelenek voltak. Ekkor kapott szerepet az állambiztonság más területe. Az ügynök lakásának beazonosítása operatív

módszerekkel történt, a rádióelhárításnak különben sem volt jogosítványa ahhoz, hogy az ügynök személyét megállapítsa. A területet jól ismerő operatív tisztre volt szükség annak eldöntésére, hogy vannak-e bizalmas nyomozás alatt álló vagy operatív nyilvántartásban szereplő személyek az adott körzetben, illetve volt-e itt korábban rádiós vonatkozású ügy, amely felkeltette az államvédelem figyelmét.

¹ Haraszti (szerk.), 2007: 318.

² Uo.

³ Uo. 319.

⁴ ÁBTL D. Gy. Rejtjelező csoport felállítása. 1945. augusztus 2. MOL XIX-B-1-r-5.t.-141660/1945.

⁵ ÁBTL 1.2. 11/1947. sz. körözüvény. 1947. május 22. Köszönöm Müller Rolfnak, hogy felhívta figyelmemet a forrásra.

⁶ Uo.

⁷ Vevőállomással a következő települések rendelkeztek 1947 májusában: Vác, Szob, Szentendre, Kistarcsa, Balassagyarmat, Salgótarján, Szolnok, Karcag, Kisújszállás, Túrkeve, Mezőtúr, Esztergom, Komárom, Pápa, Veszprém, Kőszeg, Sopron, Hegyeshalom, Mosonmagyaróvár, Gönyű, Szentgotthárd, Zalaegerszeg, Nagykanizsa, Oroszvár, Mohács, Szekszárd, Kelebia, Baja, Kalocsa, Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza, Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd, Csongrád, Szentes, Hódmezővásárhely, Szőreg, Makó, Lökösháza, Békéscsaba, Gyula, Biharkeresztes, Berettyóújfalu, Hajdúszoboszló, Nyírábrány, Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Nyíregyháza, Mátészalka, Szikszó, Sátoraljaújhely, Eger, Gyöngyös.

⁸ ÁBTL 1.2. 11/1947. sz. körözüvény. 1947. május 22.

⁹ Farkas, 1990: 123.

¹⁰ PIL 274.f. 11. cs. 10. ö. e. Köszönöm Müller Rolfnak, hogy a dokumentumra felhívta a figyelmem.

¹¹ 1948. október 21–22. között a cseh és lengyel államvédelmi szervek technikai osztályainak vezetői látogatást tettek Magyarországon, ahol tanulmányozták a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága Operatív Technikai Osztályának működését, felszereltségét. A tapasztalatcsere közben kiderült, hogy a lengyel társszerveknél éppen akkor volt beüzemelés alatt három darab Marconi típusú iránymérő állomás, és Lengyelország területén 24 lehallgató állomás működött ebben az időben. 1948. október 24. Jelentés a lengyel és cseh államvédelmi szervek technikai osztály vezetőinek látogatásáról és a tárgyalásokról. MOL 276. f. 67. cs. 124. ö. e. Bővebben: Müller, 2012: 234.

¹² Farkas, 1990: 134.

¹³ Opauszki–Vörös, 2012.

¹⁴ ÁBTL 4.1. A-3888.

¹⁵ Az Állambiztonsági értelmező kéziszótár szerint a rádióelhárítás a felderített rádiós ügynök vagy ügynökgyanús személy rádióállomása földrajzi helyének megállapítása. A rádióelhárítással foglalkozó állambiztonsági szerv azonban nemcsak elhárítást, hanem rádiófelderítést is végzett, amelynek feladata a rövidhullámú frekvenciasávban felderíteni az ellenséges hírszerző szervek rádióközpontjait, rádiósügynökeit, ellenállomásait, valamint az ügynökgyanús és ismeretlen rádióállomásokat. ÁBTL 4.1. A-3036/b.

¹⁶ ÁBTL 4.2. Titkos, ellenséges rádióadások felderítésére és elhárítására speciális technikai apparátus létrehozása a III/2 osztályon belül. 1951. augusztus 29. 65/1951. ÁVH parancs.

¹⁷ Cserényi-Zsitnyányi, 2009.

¹⁸ Cserényi-Zsitnyányi (kézirat).

¹⁹ Opauszki–Vörös, 2012: 412.

²⁰ Bikki, 2010.

²¹ ÁBTL D. Gy. Jegyzőkönyv a létszámbizottság 1955. október 18-i üléséről. 1955. október 19. MOL XIX-B-1-au II. d./166.

²² ÁBTL 4.2. 2-15/26/1956. A rádióelhárító szolgálat új vevőközpontjának építése kapcsán felállítandó operatív bizottság kinevezése. A belügyminiszter 26. számú utasítása. 1956. szeptember 19.

²³ ÁBTL 1.11.1. (116.d.) Dr. Turtegin Szergej: Az operatív-technikai szolgálat szerepe az ellenforradalom elleni harc időszakában. Köszönöm Müller Rolfnak, hogy felhívta figyelmemet a dokumentumra.

²⁴ ÁBTL D. Gy. Bartos Antal feljegyzése Biszku Bélának a rádióelhárítás gépi felszerelésének SZU-ból való beszerzéséről. 1957. április 18. MOL XIX-B-ai 1-2040/a-57.

²⁵ Uo.

²⁶ ÁBTL 2.8.1. (577.d.) A belügyminiszterhelyettes 00651. számú parancsa. 1957. április 26.

²⁷ ÁBTL D. Gy. A II/10. osztály szervezeti felépítése. 1957. augusztus 18. MOL XIX-b-1-au.

²⁸ ÁBTL 4.2. 10-21/6/1959. A BM PNYF II/16. osztály fedőnévvel önálló rádióelhárító osztály létrehozása. 1959. március 17.

²⁹ Ezeknek az adóknak a segítségével tudták a harminc másodperces adásidőket húsz másodpercre redukálni.

³⁰ Fekete (kézirat).

³¹ ÁBTL 2.8.1. 562.

³² ÁBTL 2.8.1. 1046.

³³ ÁBTL 2.8.1. 2431.

³⁴ ÁBTL 2.8.1. 869.

³⁵ ÁBTL 4.2. 10-21/20/1962. A II/12 és II/16 osztályok összevonása. A belügyminiszter 0020. sz. parancsa. 1962. július 9.

³⁶ ÁBTL 4.1. A-3888.

³⁷ „A rádiós-ügynök az ellenséges hírszerző szervek ügynökségének egyik típusa. Az a személy, akit az ellenséges hírszerzés ügynöki feladatok végrehajtására beszervez, aki rendelkezik az e tevékenységhez szükséges rádiótechnikai és rejtjeleszközökkel, s akit ezek kezelésére, működtetésére kiképeztek.” Uo.

³⁸ Uo.

³⁹ Az ellenállomás a hírszerző központok rádióadóival kapcsolatot tartó rádiósügynök adókészüléke. ÁBTL 4.1. A-3036/b.

⁴⁰ Az egyoldalú rádióutasítást kapó ügynök annyiban tér el a korábban tárgyalt rádiós ügynököktől, hogy a hírszerző központ utasításait egyoldalú adásban kapja, vagyis a kapcsolattartás személytelen. Az ügynök pedig az összegyűjtött információkat más csatornák felhasználásával továbbítja a megbízóinak.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.2. Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának iratai (ÁVO)

1.5. Egyesített Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek iratai

1.11.1. Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai

2.8.1. Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai

562 Dr. Bártfay Jenő

869 Cseresznyés Tamás

1046 Grábics János

2431 Kalmár Ignác

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-3036/b. Állambiztonsági értelmező kézisztár

A-3888 Dr. Knéz András – Szántó Béla – Ürögdi István: A rádióelhárítás helye és szerepe az állambiztonsági munkában

4.2. Parancsgyűjtemény

D. Gy. Dokumentumgyűjtemény

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MOL)

276. f. 67. cs. Farkas Mihály titkár iratai (1948–1956)

Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PIL)

274. f. 11. cs. A Magyar Kommunista Párt Karhatalmi Osztályának iratai

Nyomtatásban megjelent források

Haraszti (szerk.), 2007

Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései.
Szerkesztette: Haraszti György. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó.

Hivatkozott irodalom

Bikki, 2010

Bikki István: A titkos operatív technikai rendszabályok és módszerek, valamint a K-ellenőrzés alkalmazására vonatkozó szabályok 1945–1990 között. *Betekintő*, 1. sz. http://www.betekinto.hu/2010_1_bikki
(utolsó letöltés: 2012. november 2.)

Cserényi-Zsitnyányi, 2009

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953). *Betekintő*, 2. sz. http://www.betekinto.hu/2009_2_cserenyi_zsitnyanyi
(utolsó letöltés: 2012. december 3.)

Cserényi-Zsitnyányi (kézirat)

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: Az egységesített Belügyminisztérium szervezeti változásai 1953–1956.

Farkas, 1990

Farkas Vladimir: *Nincs mentség*. Budapest, Interart Stúdió.

Fekete (kézirat)

Fekete Edit: B. Kiss István életrajza.

Müller, 2012

Müller Rolf: Az operatív technika alkalmazása és szervezeti keretei a politikai rendőrségen (1945–1962). In *Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés és titkos adatgyűjtés világából (1785–2011)*. Főszerkesztő: Csóka Ferenc. Budapest, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat.

Opauszki-Vörös, 2012

Opauszki Pál – Vörös József: Rádióforgalom ellenőrzés. In *Szakszolgálat Magyarországon, avagy tanulmányok a hírszerzés titkos adatgyűjtés világából (1785–2011)*. Főszerkesztő: Csóka Ferenc. Budapest, Nemzetbiztonsági Szakszolgálat.

A közlekedési szabotázs-elhárítás szervezete 1956–1962 között

„A közlekedés és posta – mint az ország vérkeringése és idegrendszere – elsőrendű helyet foglal el a népgazdaságban és annak jó, vagy rossz munkája az egész népgazdasági terv végrehajtását befolyásolni tudja.”¹

Előzmények: a közlekedési szabotázs-elhárítás megszervezése

A lényegében 1950-ben megalakult új főhatóság, az Államvédelmi Hatóság a Belügyminisztériumtól szervezetileg függetlenített, a Minisztertanácsnak közvetlenül alárendelt országos hatáskörű önálló költségvetési szerv lett. A rendelet értelmében főfelügyeletét a Minisztertanács egy tagján keresztül gyakorolta, ezt a feladatot – formailag – a belügyminiszter látta el. 1950. február 1-jétől a HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség „katonai és támadólagos” részlegét is az ÁVH vezetőjének rendelték alá. Az ÁVH-hoz tartozott továbbá a gazdasági rendészet, az útlevelügy, a külföldiek ellenőrzése,² majd később egyes börtönök, valamint internáló- és munkatáborok is. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1949. december 28-án Péter Gábort nevezte ki az ÁVH vezetőjévé, altábornagyi rangban.³

A működését hivatalosan 1950. január 1-jén megkezdő ÁVH hét főosztályból,⁴ valamint az ÁVH vezetője mellett felállított Titkárságból állt.⁵ A Hatóság vezetőjének egy első (általános) helyettese (egyben a I. Hálózati Főosztály vezetője) és három helyettese volt: A II. (Katonai Elhárítási) Főosztály vezetője, a IV. (Határőrség és Belső Karhatalom) Főosztály főparancsnoka, valamint az V. (Káder) Főosztály vezetője.

A központi főosztályok közül az I. (Hálózati) Főosztály szervezeti keretén belül kezdte meg működését az I/4. (Szabotázs-elhárító) Osztály. Az osztály vezetője az induláskor Balog Béla államvédelmi ezredes volt, akit – miután Péter Gábor helyettese lett – Hidasi Mihály államvédelmi őrnagy váltott fel 1950. szeptember 23-án. Hidasi 1951. július 25-ig maradhatott az osztály élén, mert egy felsőbb vezetői ellenőrzés súlyos hiányosságokat állapított meg az operatív hálózati munkában.⁶ A Hatóság kötelekéből történő elbocsátását követően Péter Gábor Gazdik Gyula államvédelmi alezredestől várta az osztály munkájának megjavítását, aki egészen az egységesített BM felállításáig töltötte be ezt a posztot. A helyettes vezető 1950. november 1-jétől Gera Gyula államvédelmi százados volt. Az osztály feladata volt a hálózati-operatív munka végzése az ipar, a kereskedelem, a pénzügy és a közlekedés minden területén, hat alosztály közül kettő foglalkozott közlekedési szabotázs-elhárítással:

I/4-e alosztály – Közlekedési Minisztérium, vasúti és országúti közlekedés; vezetője 1951-ig Bácsvány János államvédelmi százados;

I/4-f alosztály – a hajózás és a polgári repülés objektumai; vezetője 1950-től Jakab Géza államvédelmi százados.⁷

Az ÁVH vezetőjének 1951. június 13-án kelt parancsával, a vasúti közlekedés vonalán végzendő munka „jobb megszervezése” érdekében, az I/4-e, valamint az I/4-f alosztályokat önálló „Közlekedési Osztállyá” egyesítette.⁸ Az I/6. jelöléssel megalakuló Közlekedési, majd Közlekedés Elhárítási Osztályt közvetlenül az I. Főosztály alá rendelte, vezetésével Gera Gyula államvédelmi százados – 1952-től őrnagy – bízták meg, aki egészen az egységesített BM létrehozásáig maradt ebben a beosztásban.

Az osztály feladata volt, hogy hálózati-operatív munkát folytasson az ellenséges tevékenység felderítésére és elhárítására a közlekedés minden ágában, valamint a közlekedést irányító központi szervekben, így a Közlekedési és Postaügyi Minisztériumban. A posta-, a telefon- és távíróközpontokat a parancs szerint továbbra is

az I/4. Osztály illetékes alosztályai biztosították. Az osztályon belül két alosztályt állítottak fel:

1. *alosztály*: „hálózati-operatív” munka végzése a Közlekedés és Postaügyi Minisztérium (KPM) elsősorban vasúti főosztályain, az alájuk tartozó szervezetekben és vállalatokban, valamint a vasúti közlekedést, javítást, építést, tervezést, mélyépítést végző objektumokban. Az alosztály feladata volt továbbá a vasúti közlekedés vonalán irányítani az ÁVH vidéki szerveit is;

2. *alosztály*: „hálózati-operatív” munka KPM hajózási, légi és közúti közlekedési főosztályain, valamint az alájuk tartozó objektumokban, továbbá ezeken a közlekedési területeken irányítani az ÁVH vidéki szerveit is.

A központi osztály csak a közlekedés budapesti objektumainak elhárítását végezte, míg a vidéki objektumok a megyei osztályok alárendeltségébe tartozó közlekedési alosztályok hatáskörébe tartoztak.⁹ A fenti parancs így közlekedési alosztályok megszervezését rendelte el a MÁV Igazgatóságok egyes székhelyein is, így Budapesten, Debrecenben, Miskolcon, Pécsen, Szegeden és Szombathelyen. Az alosztályok közvetlenül az ÁVH területileg illetékes megyei osztályainak voltak alárendelve. Az alosztályok feladata volt a „hálózati-operatív” munka végzése az igazgatóságokon belül és az azokhoz tartozó valamennyi objektumban, valamint a vízi, a légi és a közúti közlekedési ágazatokban.¹⁰

Az osztály állományában 1951 októberében 39 fő dolgozott, az 1953. évi egységesítést megelőzően pedig ez a létszám 47 főre emelkedett.

Közlekedési szabotázs-elhárítás az egységesített Belügyminisztériumban

Az egységesített BM megalakulásakor¹¹ a posta és a közlekedés budapesti, valamint vidéki objektumainak elhárítását az újonnan megszervezett Közlekedési és Postai Elhárító Osztály hatáskörébe utalták. Ekkor a központi osztály négy alosztálya Budapesten,¹² öt alosztálya pedig vidéken végzett elhárító munkát, továbbá egy háromfős instruktor csoport segítette a vidéki szervezet munkáját.¹³

Az osztály „hálózati-operatív” munkájával kapcsolatban azonban már a kezdetektől fogva több probléma is felmerült. Egy 1954. január 12-i kollégiumi ülésen arról határoztak, hogy a közlekedés, a posta területén, valamint a Közlekedés és Postaügyi Minisztériumhoz tartozó mélyépítési területeken – az elhárító munka és az őrzés megerősítése érdekében – az osztályt főosztállyá szervezték át.¹⁴

A BM VII. (Közlekedési és Postai Elhárító) Főosztály ténylegesen a belügyminiszter I. helyettesének 35. számú parancsa alapján 1954. június 1-jei hatállyal alakult meg.¹⁵ A főosztály a belügyminiszter, illetve annak helyettese – 1954. októbertől I. helyettese Egri Gyula személyében – alárendeltségébe tartozott, majd az 1955. novemberi átszervezést követően az I. (államvédelmi) főcsoportfőnök alá rendelték.

Eredetileg a BM VII. Osztály élére Zsidi Gyula államvédelmi ezredes (korábban az ÁVH VI. Főosztályának vezetője) került, akit már főosztályvezetőként váltott a poszton 1954. július 21-én Gera Gyula államvédelmi őrnagy, egyben operatív helyettes (korábban az ÁVH I/6. Osztályának vezetője), ideiglenes megbízatással.¹⁶ 1954. augusztus 1-jétől Fekete Károly államvédelmi alezredes vette át a főosztály irányítását, majd 1955. december 16-án Ács Ferenc államvédelmi ezredes (korábban a BM Személyzeti Főosztályának vezetője) került a helyére.¹⁷ A főosztály operatív helyettese 1954. március 11-től Gera Gyula államvédelmi őrnagy, majd decembertől Perényi Gyula államvédelmi százados (egyben a VII/1. Osztály vezetője) volt.¹⁸ A vezető második operatív helyettese az állományból elbocsátott, majd a posztra 1955. november 11-ével visszavett Jamrich József államvédelmi alezredes,¹⁹ második rendőri helyettese pedig az 1954. március 11-én kinevezett Horváth István rendőr alezredes volt.²⁰

Az államvédelmi és rendőri osztályokból, alosztályokból álló központi főosztály mellett – a korábbi szervezeti struktúrájának megfelelően – a MÁV igazgatóságok székhelyein állítottak fel még területi közlekedési és posta osztályokat, amelyek irányítása és ellenőrzése a főosztály alárendeltségébe került, de anyagi, pénzügyi és egészségügyi ellátás szempontjából a megyei főosztályokhoz tartoztak.²¹ A főosztály alá

tartozó osztályok és alosztályok szervezete 1954-ben az alábbiak szerint alakult (a vezetők személyére vonatkozóan egyelőre kevés adatunk van):²²

Központi szervek

Főosztály Titkárság

Személyzeti Csoport/Káderalosztály – vezetője 1954. április 9-től Bene András államvédelmi főhadnagy;

Elhárító Osztály

Vasúti alosztály

Hajózási, Közúti és Repülő alosztály – vezetője 1955-től Kőműves László²³ államvédelmi főhadnagy, majd százados;

Mélyépítkezések és Postai alosztály

Államvédelmi Vizsgálati Alosztály – vezetője 1955-ben Béres Pál államvédelmi őrnagy;

Politikai Csoport/Osztály – az ORK Politikai Osztályának irányításával működött; vezetője 1956 közepén Takács József rendőr százados;

Bűnügyi Osztály – vezetője 1956-ban Magyar Béla rendőr őrnagy;

Nyilvántartó Csoport

Rendfenntartó, Őrző és Kísérő Osztály – vezetője 1956-tól Tóth György rendőr alezredes (korábban a BM Szabolcs-Szatmár Megyei Főosztályának vezetője);

Rendőri vizsgálati alosztály – munkáját az ORK Vizsgálati Osztályának irányításával végezte;

Területi Osztályok – vezetője 1956-ban Lengyel Imre rendőr őrnagy;

Vasúti század – 1954. január 12-i BM Kollégiumi döntés következtében mellérendeltségi viszonyban került a főosztály szervezetébe, melyet a Belső Karhatalom állított ki. A század feladata volt a kész hadianyagok kísérése.

Területi szervek

A központi főosztály mellett működő területi osztályok illetékessége az igazgatóságok területeire terjedt ki, szervezetileg – a főosztályhoz hasonlóan – államvédelmi és rendőri részlegre tagozódtak. Az osztályok vezetői a következők voltak:

Budapesti Osztály – vezetője 1954. augusztus 1-jéig Znamenák György államvédelmi őrnagy, augusztus 5-től Králl Gyula államvédelmi főhadnagy, majd 1956-tól Somló Imre államvédelmi őrnagy;

Debreceni Osztály – vezetője 1954. április 9-től Doros Imre államvédelmi főhadnagy;

Miskolci Osztály – vezetője 1954. április 9-től Somló Imre államvédelmi százados;

Pécsi Osztály – vezetője 1954. augusztus 5-től Zsebeházi László államvédelmi főhadnagy;

Szombathelyi Osztály – vezetője 1954. április 9-től Vértesi Gyula államvédelmi százados;

Szegedi Osztály – vezetője nem ismert.

Egy 1956. júliusi állománytáblázat szerint időközben átalakult a központi főosztály szervezete:

Főosztály Titkárság

Értékelő és Tájékoztató alosztály

Káderalosztály

VII/1. (Vasutas és Postás) Osztály – vezetője Perényi Gyula államvédelmi százados;

A (központi) alosztály

B (nyugati) alosztály

C (postás) alosztály

VII/2. (Hajózási) Osztály – 1956 folyamán az Elhárító Osztály Hajózási, Közúti és Repülő alosztályáról leválasztották a közúti és a légiforgalmi közlekedést, és ezekből, valamint a mélyépítési elhárítási csoportból önálló „vegyes alosztályt” szerveztek (lásd lentebb).

A (központi) alosztály

B (vidéki) alosztály

Vegyes alosztály – vezetője 1956-ban Kőműves László államvédelmi százados;

Vizsgálati alosztály

Instruktori csoport – feladata volt, hogy a központi és a területi osztályok között a megfelelő együttműködést biztosítsa, segítse a főosztályvezetőt a kiadott határozatok és utasítások végrehajtásának ellenőrzésével, továbbá nyújtson gyakorlati segítséget a vidéki szervek munkájához;²⁴

Vidéki alosztály.

Az államvédelem újjászervezése a forradalom után

1956-ban az államvédelmi osztályok személyi állományának zöme október 30-án és 31-én keresett biztos menedéket a szovjet katonai alakulatoknál, és elsősorban információkkal segített a fegyveres gócok felderítésében. A második szovjet katonai intervencióval visszatért államvédelmisek egy része az újonnan szerveződő belügyi karhatalmi alakulatokba vagy a rendőrség állományába jelentkezett, illetve „K” lakásokba települve kezdték meg vagy folytatták munkájukat.

Az 1956. november 4-i második szovjet katonai intervenciót követően hamar egyértelművé vált, hogy a szovjet vezetés egyáltalán nem akarta, a magyar kormány pedig nem tudta véglegesen mellőzni a már bizonyított s így megbízható államvédelmi vezetőket, beosztottakat. Eleinte különböző „kiszegítő feladatokat” láttak el, majd igazolásukat követően többségüket a szovjet belbiztonsági alakulatokhoz irányították át. Arra vonatkozóan, hogy mik voltak a már fentebb is említett „kiszegítő feladatok”, a rendelkezésünkre álló iratokból tudjuk, a magyar államvédelmi tisztek nemcsak kísérő és tolmács szerepét töltötték be, hanem az operatív-elhárító munkába is aktívan bevonták őket. Konkrétan segítettek felkutatni hálózati embereiket, a különböző ellenséges gócokról rendelkezésre bocsátották korábbi informátori jelentéseiket, és maguk is végeztek felderítő munkát.²⁵

Kádár János többször hangot adott azon véleményének, hogy a Rákosi idejében „negatív szerepet játszó” államvédelmi munkatársakat „ki kell vonni” a Belügyminisztériumból, a vezetést pedig fel kell oszlatni.

Azonban Kádárnak – és az egész magyar politikai vezetésnek – a fegyveres testületekről megfogalmazott véleménye az októberi napok átértékelésével együtt változott. A decemberre kialakult „hivatalos” politikai álláspont, amely az októberi eseményeket egyértelműen „ellenforradalomnak” nyilvánította, ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk, egyre értelmetlenebbé és időszerűtlenné tette az egykori államvédelmi tisztek, beosztottak elleni politikai vádaskodást. A kormánynak szüksége volt az egykori párhadsereg „belső ellenség felszámolása” terén szerzett tapasztalataira. Ezért kisebb belső látszatátrendeződéseket követően ismét harcba állította megbízható katonáit.²⁶

Bár a párt megfelelő szintű restaurálása előtt megkezdődött a fegyveres erők, legfontosabbként a karhatalom újjászervezése, de a lassan felálló alakulatok nem voltak képesek a szovjetekkel közösen kijelölt célcsoportokat felkutatni és törvény elé állításuk feltételeit megteremteni. Erre a feladatra a rendőrségen belül hoztak létre politikai nyomozó osztályokat – a munkát huszonhárom szovjet állambiztonsági szakember segítette. Az osztályok feltöltését azonban meg kellett előznie az egykori ávosok felülvizsgálatának. Ezzel egyfelől a társadalom megtévesztése volt Kádárék célja, másfelől az, hogy tudatosítsák az államvédelmisekkel: hivataluk nem saját érdemeikből, hanem a hatalom szándékaiból ered. Hiába szabtak lehetetlenül rövid, érdemi elbírálásra teljesen alkalmatlan határidőt a felülvizsgálat lefolytatására, így sem tudták az osztályok 1957 első hónapjai előtt megkezdeni a munkát.²⁷

Az Ipari és közlekedési szabotázselhárító Osztály megszervezése

Mátyás László rendőr ezredes, főosztályvezető 1956. december 17-i jelentése szerint a „nehézségek ellenére” sikerült a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztály

legfontosabb szerveit, így a 4-es számmal jelölt „Ipari és közlekedési szabotázelhárító Osztály”-t felállítani, amely mindössze 30 fővel, K-lakásokba települve kezdte meg a munkát.²⁸ A novemberi szovjet katonai intervenció után 160 ügynökkel vették fel a kapcsolatot, és 60 személyt állítottak elő.²⁹ Az osztály elsődleges feladata – a jelentés szerint – az ipari és közlekedési vállalatok munkástanácsainak „politikai priorálása”, az ott folytatott „szabotázs tevékenységek leleplezése”.³⁰

A fegyveres erők minisztere I. helyettese 1956. december 1-jére keltezett, 0026. számú állományparancsával nevezte ki a BM II. Főosztály Ipari, Közlekedési és Mezőgazdasági Szabotázelhárító Osztályának a vezetőit és beosztottait: két osztályvezető-helyettest (Szóke Béla rendőrnnyomozó őrnagy a gépelt eredeti fogalmazványban még vezetőként szerepelt, ezt kézzel javították helyettesé), egy alosztályvezető-helyettest, továbbá 23 főoperatív beosztottat, két tolmácsot (ami utal a szovjet jelenlétre) és öt adminisztrátort, azaz összesen 33 főt.³¹ Fontos megemlíteni, hogy a parancsot az a Tömpe István jegyezte, akit csupán december 6-án neveztek ki a belügyminiszter I. helyettesének.³² Következésképpen a fenti állományparancsot visszadátumozták, így az abban foglalt intézkedés csak hozzávetőlegesen mutatja az 1956. december eleji állapotot.

Tömpe, a belügyminiszter I. helyetteseként, 1957. január 1-jén nevezte ki az osztály többi vezetőjét: 4 alosztályvezetőt (Gazdik Gyula rendőrnnyomozó alezredes, Bagi Mihály rendőrnnyomozó alezredes, Dénes Miklós rendőrnnyomozó őrnagy, Radványi Dezső rendőrnnyomozó alezredes) és 3 alosztályvezető-helyettest (Beck Ernő rendőrnnyomozó őrnagy, Bodrogi József rendőrnnyomozó őrnagy, Somló Sándor rendőrnnyomozó őrnagy).³³ Az osztály hivatalos megjelölése itt immáron BM ORFK II. Főosztály IV. Osztálya. Mint említettem, eszerint az osztály csak az ipari és a közlekedési szabotázelhárítással foglalkozott: ezt több, 1957 elején kibocsátott állományparancs is alátámasztja, amelyekben az ORFK II. Főosztály ipari és közlekedési szabotázelhárító osztályáról van szó.³⁴

A hálózati operatív munkát érdemben csak 1957 januárjában tudták megindítani, ám a korábbi ügynököknek csak kevesebb, mint a harmadával-felélevel voltak képesek felvenni a kapcsolatot, igaz, a korlátozott lehetőségek ellenére – elsősorban az ipari üzemek munkástanácsainak az ellenőrzésére – több új beszervezést is sikerült végrehajtaniuk. Noha január végén, február elején még nem tudnak következetes munkát folytatni a munkástanácsokba befurakodott „ellenség” leleplezésére, a felszámolt Nagy-Budapesti Központi Munkástanács „ellenforradalmi” tevékenységének, valamint az üzemi munkástanácsokban működő „ellenséges elemek” dokumentálása terén sikerekről is be tudtak számolni.³⁵

A munkakörülmények a következő hónapokban sem változtak számottevően, az államvédelmi tevékenységüket továbbra is konspirált körülmények között végezték. A helyzet változásával azonban egyre kevésbé volt indokolható a titkosság: ilyen viszonyok között nem nagyon lehetett hatékony munkát végezni, és különösen nehéz volt az állomány vezetése, munkájuk megfelelő irányítása, ellenőrzése, az államvédelmi időszakban megszokott hivatali, katonai fegyelem fenntartása. 1957. január végén „szinte anarchisztikus állapotok”-ról számoltak be, amelyekért az osztály- és az alosztályvezetőket tették felelőssé. A hatékonyabb munkavégzés érdekében ezért előírták, hogy minél előbb szüntessék meg a titkos állományt, és az operatív tiszteket a K-lakásokból hivatalos helyiségekbe vonják össze.³⁶ Azt nem lehet megállapítani, hogy erre pontosan mikor került sor, ám feltételezhetően 1958 márciusára befejeződött: egy ekkoriban, a BM egyes szerveinek a József Attila és Nádor utcai, illetve Roosevelt téri épületekbe történő elhelyezéséből fakadó feladatokról kiadott parancs a fenti „összevonás” nyomán keletkezett.³⁷

Az osztály, melynek megbízott vezetője Szóke Béla rendőrnnyomozó őrnagy volt, négy alosztállyal működött. A szervezeti felépítés lényegében az ipari elhárítás forradalom előtti állapotának felelt meg, kiegészülve a közlekedési elhárítási részleggel.

Szóke Béla 1950 augusztusában került az ÁVH I/4. (Szabotázelhárító) Osztályára operatív beosztottként, majd 1952-től csoportvezetőként. Az egységesített BM-ben az V. (Ipari és Mezőgazdasági Szabotázelhárító, 1954. június 1-jétől, a két terület szétválasztásától: Ipari Szabotázelhárító) Osztály állományában volt

csoportvezető. 1953 novemberében államvédelmi századossá léptették elő. 1955–1956-ban egyéves operatív iskolát végzett a Szovjetunióban. 1956. október 3-án az akkor főosztályá szervezett V. Főosztály helyettes vezetője lett államvédelmi őrnagyi rangban. 1956. december 1-jei hatállyal kinevezték rendőrnnyomozó őrnaggyá és a BM ORFK II. Főosztály Ipari, Közlekedési és Mezőgazdasági Szabotázs-elhárító Osztályának helyettes (önéletrajza szerint ideiglenesen megbízott) vezetőjévé. 1957. május 30-ától az immár csak a BM alá tartozó II/6. (Ipari Szabotázs-elhárító) Osztálynak a vezetője lett. 1960. április 15-én a hírszerzéshez került, és T-állományban a II/3. Osztály osztályvezető-helyettesi teendőit látta el r. alezredesi rangban.³⁸

A Gazdik Gyula rendőrnnyomozó alezredes vezette II/4-a alosztály feladatköre nem ismert, bár a működés során keletkezett iratok szerint ez azonos lehetett az 1957 májusa után működő BM II/6-a alosztályéval, amely az úgynevezett alapanyag-ipar területén dolgozott.³⁹

Gazdik Gyula 1951. július 25-én került az ÁVH-hoz: az I/4. (Szabotázs-elhárító) Osztály vezetőjévé és államvédelmi alezredessé nevezték ki. 1953 júliusától 1954 áprilisáig az egységesített BM II. (Hírszerző) Osztályát vezette. 1954. április 22-étől a szabotázs-elhárítás két területének szétválasztásával az V. (Ipari Szabotázs-elhárító) Osztály – 1955. október 3-tól főosztály – vezetője volt 1956. július 25-ig. 1956. október 23–30. között a BM József Attila utcai épületének védelmében vett részt, majd november 9-ig a szovjet csapatokkal harcolt a forradalmárok ellen. November 27-ig a szovjetek mellett a vizsgálati csoport vezetője volt. 1957. január 1-jén kinevezték a BM ORFK II. Főosztály IV. Osztályára alosztályvezetővé és rendőrnnyomozó alezredessé. A II. Főosztály Törzs Nemzetközi Kapcsolatok alosztálya vezetői pozíciójából vonult nyugállományba 1962 augusztusában.⁴⁰

A Bagi Mihály rendőrnnyomozó alezredes vezette alosztály a kohó- és gépiparral foglalkozhatott; Bagi a forradalom előtt a bánya-, energia-, építő- és vegyipari elhárítás élén állt.

Bagi Mihály 1950-től az ÁVH I/4. (Szabotázs-elhárító) Osztályának helyettes vezetőjeként dolgozott államvédelmi századosi, később őrnagyi rangban. 1952. decemberben felmentették, és kinevezték az ÁVH Veszprém Megyei Osztályának vezetőjévé. Az egységesített BM megalakulása után is ezen a poszton maradt, majd 1954–1955 között egyéves operatív iskolát végzett a Szovjetunióban. Hazatérése után az 1954 júniusában létrehozott V. (Ipari Szabotázs-elhárító) Osztály helyettes vezetője lett. 1955. augusztus 15-én államvédelmi alezredesi rendfokozatot kapott. Amikor 1956. október 3-án az osztályt főosztályá szervezték, az V/2. (Bánya-energia, Vegyi és Építőipari Elhárító) Osztály vezetőjévé nevezték ki. November 4-e után az I. Karhatalmi Ezred 1. századának helyettes parancsnoka lett. A belügyminiszter I. helyettesének 1957. január 1-jei parancsa szerint rendőrnnyomozó alezredessé és a BM ORFK II. Főosztály IV. Osztályára alosztályvezetővé nevezték ki. 1957-ben vizsgálati munkára vezényelték a II/8. (Vizsgálati) Osztályra, majd 1957 augusztusától a II/6. (Ipari Szabotázs-elhárító) Osztály állományában tevékenykedett. 1958 áprilisától a BM Kormányőrség (II/14. Osztály) Operatív Osztályát vezette. 1959 júniusában a Kormányőrséget kiemelték a Politikai Nyomozó Főosztály kötelékéből, önálló szerv lett a belügyminiszter I. helyettesének alárendeltségében, operatív osztálya azonban ott maradt, s H alosztályként a II/5. (Belső Reakció-elhárító) Osztályba tagozódott. Ennek az alosztálynak – amelynek feladata az állami és pártvezetők operatív védelmének ellátása, továbbá a terroristagyanús személyek operatív feldolgozása lett – a vezetőjévé nevezte ki Bagit 1959. június 5-i parancsával a belügyminiszter-helyettes március 1-jei hatállyal. 1962 augusztusáig ebben a pozícióban maradt, akkor felmentették, leszerelték.⁴¹

Dénes Miklós rendőr őrnagy⁴² alosztálya a könnyűiparban, a belkereskedelemben és a pénzügyi szervezetekben végzett elhárító tevékenységet.

A negyedik alosztály Radványi Dezső rendőrnnyomozó alezredes vezetésével a közlekedési szabotázs elhárításával foglalkozott.

Radványi Dezső 1945-től állt a politikai rendőrség szolgálatában, 1948–1949-ben az ipari szabotázs-elhárító osztályon alosztályvezetői, majd osztályvezető-helyettesi pozíciót töltött be, később rövid ideig a vizsgálókhoz majd a katonai elhárításhoz helyezték. 1950. szeptember 17-én – a Szűcs Ernő-ügyhöz kapcsolódóan – letartóztatták

és koholt vádak alapján elítélték. Három év múlva amnesztiával szabadult. 1954 októberében a BM VII. (Közlekedési és Postai Elhárító) Főosztályára került osztályvezetőnek. A forradalmat a BM épületében, majd a szovjet csapatoknál vészelte át. Formálisan 1957. január 1-jével lett – alosztályvezetőként – a közlekedési elhárítás vezetője, egészen 1957 májusáig. Ekkor a BM Tanulmányi és Módszertani Osztálya élére került, ám másfél év múlva leszerelték. Később Radványi a Magyar Televízióhoz került, ahol a dokumentumfilm-osztály vezetője lett.⁴³

Az önálló Közlekedéselhárító Osztály felállítása

A politikai rendőrség (és általában az egész belügyi és rendőri apparátus) szervezetének megszilárdulását jelzi a BM központi szerveinek felépítését szabályozó parancs elfogadása 1957. áprilisban. Ez a Politikai Nyomozó Főosztályt a BM II. Főosztályként sorolta be.⁴⁴ A parancs szerint a főosztály 13 osztályból állt, ezek megnevezését azonban nem közölte. Az új felépítésnek megfelelő elnevezéseket és számozást egy hónap múlva szabályozták, köztük IV. „fedőszámmal” felállították az önálló Közlekedési Szabotázs-elhárító Osztályt. A parancs egyben kitért arra is, hogy az osztályok megnevezését szigorúan titkosan kell kezelni, hivatalos iratokon megjelölésként csak a fedőszámot szabad használni, külső szervek és magánszemélyek felé azonban mind a fedőszám, mind pedig az elnevezés használata tilos volt.⁴⁵

A belügyminiszteri parancsot megelőzően, 1957. március 2-án a még egységes BM ORFK II. Főosztály Ipari, Közlekedési és Mezőgazdasági Szabotázs-elhárító Osztályának megbízott vezetője, Szőke Béla rendőrnyomozó őrnagy készítette javaslatot arra, hogy a közlekedési szabotázs-elhárító munkát a továbbiakban – a régi szervezeti felépítésnek megfelelően – önálló osztály végezze, így biztosítva az országos lefedettséget. A javaslatból kiderül, hogy az akkor 42 fővel működő (ebből 8 fő repülőgép-kísérő, amely korábban nem volt) közlekedés-elhárítás önálló osztályként 166 fővel működjön.⁴⁶ Szőke az alábbi szervezeti felépítést javasolta: egy 13 fős Osztálytörzs mellé 7 központi alosztályt (Központi vasutas, Vidéket irányító, Hajózási elhárító, Autós-mélyépítés elhárító, Hírközlési elhárító, Repülő elhárító, Nyugati elhárító), 6 területi alosztályt (Budapesti, Szombathelyi, Pécsi, Debreceni, Szegedi, Miskolci) és egy 5 fős operatív „T” állományt.⁴⁷ A javaslat szerint országos viszonylatban létrehoznának továbbá 22 kirendeltséget is, azonban a felsorolásban csak 21 szerepel: Szolnok, Hatvan, Székesfehérvár, Komárom, Mohács, csepeli Nemzeti Szabadkikötő, Dunapentele, Sopron, Győr, Hegyeshalom, Szentgotthárd, Kőszeg, Veszprém, Zalaegerszeg, Dombóvár, Nagykanizsa, Békéscsaba, Kecskemét, Záhony, Nyíregyháza, Eger.

Az 1957. évi átszervezést követően az immáron önállóvá vált II/4. (Közlekedési Elhárító) Osztály élére Perényi Gyula rendőr őrnagy került, aki egészen az osztály 1962-es megszüntetéséig töltötte be ezt a posztot.⁴⁸ Perényi (eredeti nevén Putz) Gyula bádogosnak és hűtőszerelőnek tanult, 1947. novemberben került a Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának állományába. Először rendőr őrzetűként a gazdasági rendőrségen tevékenykedett, majd az ÁVH-nál az I. (Hálózati) Főosztályon dolgozott, először az I/4. (Szabotázs-elhárító) Osztályon. 1951. április 4-én államvédelmi hadnaggyá léptették elő, novemberben az I/6. (Közlekedés-elhárítási) Osztály A-alosztályának vezetőjévé nevezték ki. 1952 decemberéig töltötte be ezt a pozíciót, amikor is iskolára vezényelték a Szovjetunióba. Ennek elvégzése után, 1954 januárjában kinevezték az egységesített BM VII. (Közlekedési és Híradási Elhárító) Osztály osztályvezető-helyettesévé, egyben a VII/1. alosztály vezetőjévé. Az 1954. évi főosztályi szervezést követően már a VII/1. Osztályt vezette, decembertől pedig a főosztályvezető operatív helyettese lett. 1954 áprilisában államvédelmi századossá, 1955 augusztusában államvédelmi őrnaggyá léptették elő. A főosztályvezető-helyettesi és osztályvezetői poszton maradt 1956 októberéig.

A forradalom alatti tevékenységéről szolgálati adatlapja tudósít szűkszavúan: 1956. október 29-ig főosztálya épületében tartózkodott, majd kórházba került. A belügyminiszter-helyettes 1957. február 1-jei hatállyal rendőrnyomozó őrnagyi rendfokozattal beosztotta a BM ORFK II/2. Osztály állományába osztályvezető-

helyettesnek. Áprilisban bízták meg az ORFK Közlekedési Osztályának vezetésével, azaz maradt a közlekedési elhárítás területén. A BM Politikai Nyomozó Főosztály létrejötte után a II/4. (Közlekedési Szabotázs-elhárító) Osztály vezetőjévé nevezték ki. 1958 februárjában rendőr alezredesi rendfokozatot kapott. 1959-ben befejezte tanulmányait a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetemen. Röviddel az újabb nagy átszervezés, a csoportfőnökségek megalakulása előtt 1962. május 15-én a II/2. (Kémelhárító) Osztály helyettes vezetője lett. Az MSZMP Politikai Bizottságának 1962. május 15-i ülésén ugyan az a döntés született, hogy miniszteri hatáskörben más területre helyezik az átszervezés miatt, de maradt a kémelhárításnál: augusztus 15-től a III/II-4. Osztályt vezette. Ezután végig osztályvezetői beosztásban dolgozott, nem került magasabb pozícióba. 1963. május 15-től a III/II-3. Osztály, 1966. április 1-jétől a III/II-6. Osztály vezetője volt. 1967. május 15-én a III/II-9. (Elemző, Értékelő, Tájékoztató) Osztály élére került, 1971. március 31-én rendőr ezredessé nevezték ki, majd az újabb átszervezés után, 1971. július 1-jétől a III/II-8. Osztályt vezette 1973. januári nyugdíjazásáig.⁴⁹

Az alosztályok első vezetőiről a belügyminiszter-helyettes 1957. május 28-án kelt 01192. sz. parancsa rendelkezett: II/4-a – Jakab Géza rendőrnyomozó százados; II/4-b – Csiki István rendőrnyomozó őrnagy; II/4-c – Pék Márton rendőrnyomozó őrnagy; II/4-d – Kecskés Miklós rendőrnyomozó főhadnagy; II/4-e – Béres Pál rendőrnyomozó őrnagy; II/4-f – Nagy Tamás rendőrnyomozó főhadnagy; II/4-g – Berán Iván rendőrnyomozó őrnagy; II/4-h – Kőműves László rendőrnyomozó százados; II/4-i – Zsebeházi László rendőrnyomozó százados; II/4-k – Vértesi Gyula rendőrnyomozó őrnagy; II/4-l – Doros Imre rendőrnyomozó főhadnagy. A parancs megnevez továbbá két alosztályvezető-helyettest is: II/4-b – Balázs János rendőrnyomozó százados és Halász József rendőrnyomozó őrnagy személyében.⁵⁰

Az 1957 augusztusában a BM Szervezési Osztálya által készített táblázat is részletesen közli a II. Főosztály szervezeti felépítését, az alosztályok elnevezésével, valamint létszámadatokkal együtt.⁵¹ Ezen ceruzával jelölték a fedőszámot is, így már részletesebb képet kapunk a II/4. Osztály szervezetére vonatkozóan, ami azonban több eltérést is mutat a májusi állományparancshoz képest. Az ekkor 150 fővel rendelkező osztály vezetőjének munkáját egy helyettes, valamint egy 8 fős Titkárság segítette. (Egy 1957. december 21-i állományparancs szerint két osztályvezető-helyettes volt, a második, egyben a g-alosztály vezetője is.⁵² Ez 1958 folyamán annyiban módosult, hogy a másik osztályvezető-helyettes a c-alosztály vezetője volt.) Az osztályvezető általunk ismert helyettesei: Berán Iván rendőrnyomozó őrnagy,⁵³ az 1957. május 31-én kinevezett Somló Imre rendőrnyomozó őrnagy,⁵⁴ az 1958. április 21-én kinevezett Pék Márton rendőr őrnagy,⁵⁵ valamint 1961 és 1962 között Novák Sándor rendőr őrnagy.⁵⁶ A már említett 1957. augusztusi szervezeti táblázat, valamint az 1957. december 21-i állománytáblázat szerint a Közlekedési Szabotázs-elhárító Osztály, amelynek létszáma ekkorra már 165 főre emelkedett, az alábbi központi és területi szervekből állt (ezek egészen az 1962. évi átszervezésig megmaradtak):

Központi szervek

Titkárság

II/4-a (Vasutas) alosztály (10 fő) – feladata a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium (KPM) meghatározott főosztályain, a KPM Vasúti Főosztály – MÁV Vezérigazgatóság⁵⁷ szakosztályain és a hozzá tartozó országos jellegű központi hivatalok, vállalatok, intézmények területén elhárító munka végzése volt. Továbbá kivizsgálta a vasúti baleseteket, valamint elhárító munkát végzett. Első vezetője Jakab Géza rendőrnyomozó százados, később rendőr őrnagy;⁵⁸

II/4-c (Vidéki, instruktori) alosztály (4 fő) – első vezetője Pék Márton rendőrnyomozó őrnagy;

II/4-d (Postás) alosztály (7 fő) – első vezetője Kecskés Miklós rendőrnyomozó főhadnagy, majd százados;

II/4-e (Autóközlekedés, közlekedésépítés, mélyépítés) alosztály (9 fő) – vezetője 1957. májustól Béres Pál rendőrnyomozó őrnagy,⁵⁹ majd 1960 és 1961 között Makádi János rendőr őrnagy;

II/4-f (Repülős) osztály (20 fő) – első vezetője Nagy Tamás rendőrnagy főhadnagy;

II/4-g (Nyugati) osztály (12 fő) – feladata a nyugati határszéli vasúti átkelőhelyek hálózati biztosítása; vezetője elsőként Horváth Árpád rendőrnagy őrnagy,⁶⁰ akit 1957. június 15-én fegyelmi úton elbocsátottak, helyére Berán Iván rendőrnagy őrnagy került;

II/4-h (Hajós) osztály (18 fő) – első vezetője Kőműves László rendőr százados 1962-ig, helyettese Králl Gyula rendőr őrnagy, majd rendőr százados;⁶¹

II/4-i (TÜK, azaz titkos ügykezelés) osztály (6 fő) – feladata a vasút, a posta, a légi- és autóközlekedés, valamint hajózás és mélyépítés területén az államtitkok biztosítása.

Területi szervek

Szombathelyi osztály (11 fő) – vezetője 1958. szeptember 1-jéig Zsebeházi László rendőr százados,⁶² majd ideiglenes megbízással 1958. szeptembert 1-jei hatállyal Körmenyi Ferenc rendőr főhadnagy;⁶³

II/4-b (Budapesti) osztály (18 fő) – első vezetője Csiki István rendőrnagy őrnagy,⁶⁴ később ideiglenes vezetője 1958. szeptember 17-ig annak korábbi helyettese, Balázs János rendőrnagy őrnagy (majd ismét helyettes);

Pécsi osztály (10 fő) – vezetője 1957. május 1-jei hatállyal Konyi Lajos rendőrnagy őrnagy,⁶⁵ majd 1957. november 20-i hatállyal Nagy György rendőrnagy százados;

Szegedi osztály (10 fő)

Debreceni osztály (12 fő) – vezetője 1957-től Doros Imre rendőrnagy főhadnagy, később százados, akit 1959. július 10-én azonnali hatállyal elbocsátottak.⁶⁶ (A BM Fegyelmi Osztálya átfogó vizsgálat után június 23-i jelentésében megállapította, hogy az osztálynál gyenge volt a hálózati-operatív munka, kirívó hibákat követtek el a beszervezéseknél, erőszakos viselkedés volt jellemző Dorosra, helyettesére és több beosztottra is.⁶⁷)

Miskolci osztály (10 fő) – vezetője 1958. szeptember 1-jéig Pápai János rendőr főhadnagy, majd Zsebeházi László rendőr százados.

Egy 1959. június 12-i állománytáblázat szerint az 1957. évi összlétszám 183 főre emelkedett, mely az év elején meginduló belső szervezeti átalakulás eredménye volt.⁶⁸ Ezt elsősorban a Repülős- és Hajózási osztályon megváltozott feladatok ellátása tette szükségessé. A hajózás területén már Perényi Gyula rendőr alezredes 1958. november 20-án készített javaslatában felmerült az ügynöki munka fokozásának szükségessége, mert a megnövekedett hajóforgalom szélesítette a „behatolási lehetőséget”.⁶⁹ Ezért titkos állományú operatív tisztek beállítását javasolták az utazó ügynökségekkel, valamint a határon túli ügynökségekkel való kapcsolat tartására. Ezen a területen így 7 fő T-állományú operatív tiszte rendszeresítettek, akiket „hivatalosan” is beosztottak a MAHART, a DETERT (Duna-Tengerhajózási Részvénytársaság) és a dunai vámórség állományába.⁷⁰ Szintén a Hajózási osztály feladatkörét növelte az az 1959. évi belügyminiszteri utasítás, amely a II/4. Osztály hatáskörébe utalta a külföldi hajósok partra léptetésével kapcsolatos teendőket. A feladatok ellátása érdekében húsz fővel (egy csoportvezető és 19 operatív tiszte) növelték a Hajózási osztály állományát, melynek létszáma – az 1957. évihez képest – ezzel 41 főre emelkedett, így az osztály egyik csoportvezetője egyben az osztályvezető-helyettese is lett.⁷¹

A másik jelentősebb szervezeti változás a Repülős osztály állományát érintette. Az átszervezés célja az volt, hogy operatív erőket csoportosítsanak át az osztály más területeire úgy, hogy a repülőgép-kísérő feladatok ellátásával titkos állományú operatív tiszteket bíznak meg, akiket a MALÉV-állományából szerveztek be. Az így rendszeresített 23 fős T-állományban volt egy-egy fő forgalmi osztályvezető, főpilóta, szolgálatvezető, valamint húsz fő repülőgép-kísérő. Ezek a személyek a párthoz hű, megbízható kommunista párttagokból kerültek ki, rendőr alhadnagyi rendfokozatot kaptak, és a munkáért fizetett havi járandóságuk – természetesen a hivatalos MALÉV-illetményen felül – 300 Ft, valamint a titkos állomány részére egyébként is járó ruhapénz volt.⁷²

A repülőgép-kísérő feladatok átszervezése folytán összesen 16 fő hivatásos operatív tiszt szabadult fel, akiket a többi alosztály megerősítésére használtak fel:

- 2 főt a Repülőszállító alosztályra, a belföldi és külföldi járatokra,⁷³ valamint a Ferihegyi Tranzitszálló felépülésével megnövekedett elhárítási feladatok ellátására;
- 3 főt a Hajózási alosztályra, a már említett parti elhárítás erősítésére;
- 3 főt a Nyugati alosztályra, a nyugati és a déli határszakasz területén a „vasúti behatolási csatornák” átfogásának megszervezésére (ezt a feladatot eddig csak Hegyeshalom és Sopron térségében szervezték meg);
- 2 főt a Budapesti alosztályra, az idetartozó székesfehérvári és hatvani vasúti csomópontokon végzett elhárítási munka megerősítésére;
- 2 főt a Miskolci alosztályra, a posta és autóközlekedés vonalán végzett – több megyére kiterjedő – elhárítási munka megerősítésére;
- 2 főt a Szombathelyi alosztályra,
- valamint 1-1 főt a Pécsi-, illetve a Szegedi alosztályra a miskolci helyzethez hasonlóan.⁷⁴

Az 1959. évi átszervezések következtében tehát a II/4. Osztály központi és vidéki szerveinek összlétszáma 183 főre emelkedett.

Azonban míg a Repülőszállító, a Hajózási és a Nyugati, valamint a területi alosztályokat megerősítették, 1959 végén a BM Szervezési Osztály a többi központi szerv munkájának felülvizsgálatát, létszámának csökkentését javasolta.⁷⁵ A javaslat szerint a Postás, az Autós, valamint a TÜK alosztály több olyan, nem súlyponti objektummal foglalkozik, amely csak szétaprózza a munkát, és több operatív tisztet foglalkoztat a szükségesnél, így indokolt a feladatok illetve a létszám csökkentése és a három alosztály csoporttá történő átminősítése. A Vasutas alosztály munkájában – a javaslat szerint – a fő probléma az, hogy több olyan operatív tisztet is foglalkoztat, akiknek minimális a leterhelése, a tartott területük létszáma az ezer főt sem éri el, így itt is a létszámcsökkentést tartják célravezetőnek. ⁷⁶

Az egységes Szabotázselhárító Osztály megszervezése

Az Ipari, Közlekedési, Mezőgazdasági Szabotázselhárító Osztályok átszervezésére és egyesítésére 1962. március 5-én készített javaslatot a BM II. Főosztályának helyettes vezetője, Rajnai Sándor rendőr ezredes. (Ezt megelőzően már az Ipari, illetve a Mezőgazdasági Szabotázselhárító Osztály vezetői is tettek erre vonatkozó javaslatot,⁷⁷ a Közlekedési Szabotázselhárító Osztálynak erre vonatkozó anyaga nem került elő a kutatások során.)

Az egységes, mindhárom osztályt érintő javaslat a szabotázstevékenység elhárításával foglalkozó szervek összevonását elsősorban politikai, továbbá gazdasági okokból tartotta indokoltnak. A javaslat célja egy sokkal összefogottabb, célirányosabb megelőző és elhárító állambiztonsági munka megszervezése volt, mely az eddigi szétaprózott objektum-központú elhárítás helyett a népgazdaság szempontjából fontos ágazatokban, az „ellenséges támadás szempontjából” kockázatos területeken végez hálózati-elhárító feladatokat:

- az iparban a Kohó- és Gépipari Minisztérium (KGM) és a Nehézipari Minisztérium (NIM) fontos iparágaiban;
- a közlekedésben a stratégiaileg fontos fő vonalakon;
- a mezőgazdaságban a növénytermesztés, állattenyésztés, gépesítés irányító szerveiben.

Az ezeken a területeken folytatott hálózati munkába – a javaslat szerint – szélesebben kell igénybe venni a T-állományú tiszteket, és fejleszteni kell a „társadalmi segítséget”, vagyis az ügynökhálózatot, valamint ki kell nevelni „a szabotázs ügyek ügynöki bizalmas nyomozásának specialistáit”.⁷⁸

Végül Pap János belügyminiszter 1962. május 9-én kelt parancsa rendelte el a Politikai Nyomozó Főosztály közlekedési, ipari és mezőgazdasági szabotázselhárító osztályainak az összevonását.⁷⁹ A BM II/4., a II/6. és a II/7. osztályok központi és területi szerveinek átszervezését, Szabotázselhárító Osztállyá való összevonását 1962.

június 10-ig kellett végrehajtani, az új egység ügyrendjét pedig már június 1-jéig kellett kidolgozni.

A parancs külön kitér a II/4. Osztály – debreceni, miskolci, pécsi, szegedi és szombathelyi – vasúti alosztályaira, valamint azok kirendeltségeire, s azokat a területileg illetékes megyei Politikai Nyomozó Osztály Szabotázselhárító alosztálya alá rendelte.

A parancs végrehajtásával összefüggő kérdések rendezésére Galambos József rendőr vezérőrnagy, miniszterhelyettes adott ki végrehajtási utasítást.⁸⁰ Ennek melléklete tartalmazza azokat az irányelveket, amelyeket az átszervezéssel együtt járó személyi átcsoportosítások során érvényesíteni kellett. A speciális – ipari, közlekedési és mezőgazdasági – ismeretekkel rendelkező munkatársaknak az új osztálynál kellett maradniuk – feltéve, ha rendelkeztek a megfelelő szakmai felkészültséggel, rátermettséggel, továbbá politikai és erkölcsi szilárdsággal. Azok a beosztottak, akik a megszüntetett három osztályon a kémelhárítással, illetve a belsőreakció-elhárítással összefüggő munkát végeztek és arra alkalmasnak bizonyultak, a BM II/2., illetve a II/5. Osztályra kellett áthelyezni.⁸¹ A politikai rendőrség más szerveihez való áthelyezésnél figyelembe kellett venni azok igényeit, így például a figyelőkhöz fiatal, próbaidejüket töltő vagy öt évnél kevesebb szolgálattal rendelkezőket, míg az operatív technikai osztályra villamossági vagy vegyi szakképzettséggel rendelkezőket vártak. Lehetőség volt a BM más területére is kerülni, emellett a nyugdíjkorhatárt elérték közül nyugállományba kellett helyezni az 55. életévüket betöltötteket, továbbá a 45 évnél idősebb és 25 évi szolgálati idővel rendelkezők közül azokat, akik hiányos szakmai vagy politikai felkészültségük, esetleg egészségi állapotuk miatt nem megfelelően végezték el a munkájukat. Hasonló okból a korhatárt még el nem érőket a polgári életbe kellett vezényelni, csakúgy, mint azokat, akiket nem tudtak beosztani, vagy akik az áthelyezést nem fogadták el.⁸²

A Szabotázselhárító Osztály 1962. május 11-én kelt ügyrendje szerint az ipar a közlekedés, a hírközlés és a mezőgazdaság területén végezte a kártevő tevékenység, a rombolás felderítését, megelőzését és megszakítását, a rendkívüli események esetleges politikai indítékainak a felderítését, az állami és szolgálati titok védelmét. Emellett a kiemelt objektumokban és a fontosabb vasútvonalaknál felléptek az izgatásokkal és rémhírterjesztésekkel szemben, de feladatuk volt a kémelhárítás és a belsőreakció-elhárítás aktív segítése, továbbá a párt- és állami vezetők tájékoztatása is. Fő eszköze az ügynöki hálózat volt, de igénybe vehetett minden más operatív eszközt is, illetve, különös tekintettel a megelőzésre, nagy szerepe volt a titkos állományú operatív tiszteknek.

Az új szervezet vezetőit a belügyminiszter 1962. május 17-i parancsával – de május 11-i hatállyal – nevezte ki. A hivatalosan is II/6. fedőszámmal ellátott Szabotázselhárító Osztály vezetője Kucsera László rendőr alezredes lett,⁸³ munkáját három helyettes segítette. Közülük Kukk István rendőr őrnagy az ipari, Novák Sándor rendőr őrnagy és Pék Márton rendőr őrnagy a közlekedési elhárítástól érkeztek, mindhárman már az átszervezés előtt is vezetőhelyettesek voltak. Az osztály – a *Titkárságon* és az osztályvezető alárendeltségébe helyezett *Értékelő, koordináló és tájékoztató alosztályon* (32 fő) kívül – az osztályvezető-helyettesek alá rendelt 2-2, összesen hat alosztályra tagolódtak:

A (*Nehézipari*) alosztály (36 fő);

B (*Kohó- és Gépipari*) alosztály (36 fő);

C (*Vasúti*) alosztály (19 fő);

D (*Repülő, Posta és Mélyépítési*) alosztály (14 fő);

E (*Mezőgazdasági*) alosztály (19 fő);

F (*Államtitok-védelmi*) alosztály (18 fő).

Az osztály munkáját „segítette” továbbá egy 27 operatív tisztből álló SZT-állomány is, így a létszámot összesen 177 főben határozták meg.⁸⁴

A mezőgazdasági alosztály élére Szép László rendőr őrnagy, a BM II/7-c alosztály korábbi vezetője, a vasúti elhárítás élére a már a II/4. Osztályon is ezt a posztot betöltő Csiki István rendőr őrnagy került, a hírközlési (az állományparancsban Postás, Repülő, Autós alosztálynak nevezett) egységet pedig Jakab Géza rendőr őrnagy vezette. A titokvédelemmel foglalkozó részleg élén sem történt változás, Petróczi Ferenc rendőr

őrnagy maradt a főnök, míg az újonnan felállított értékelő alosztály élére Deák Zsigmond rendőr őrnagyot, az ipari elhárítás értékelő és tájékoztató csoportjának korábbi vezetőjét helyezték. Egyedül a Kohó- és gépipari alosztály vezetésével bíztak meg olyan személyt, aki nem valamely megszüntetett központi osztálytól érkezett: Halász József rendőr őrnagy 1957-től 1962-ig a BRFK Politikai Nyomozó Osztálya ipari elhárító alosztályát vezette.⁸⁵

A fenti parancs emellett a nehézipari alosztály vezetőjét sem nevezte meg, és erre a jelek szerint később sem kerítettek sort. Ugyanis az állambiztonság 1962. augusztusi teljes átszervezésekor, amikor a Szabotázselhárító Osztályt a BM III/III. Csoportfőnökség 2. Osztályaként sorolták be, valamennyi májusban kinevezett alosztályvezetőt megerősítették beosztásában, ám ebben a parancsban szintén csak hat név szerepel.⁸⁶ Az osztály élén azonban változás történt, a III/IV. Csoportfőnökség, azaz a katonai elhárítás vezetőjének kinevezett Kucsera László helyére Szabó Károly rendőr alezredes került.⁸⁷

¹ ÁBTL 4.2. 2-23/35/1955. A belügyminiszter 35. számú utasítása, 1955. december 30.

² Az Útlevel Osztály, a KEOKH, a Gazdasági Rendészet operatív alosztálya, valamint a Határ-, Folyam- és Légirendészet már 1948 szeptemberében, az akkor megalakult BM ÁVH-hoz került.

³ Az, hogy Péter Gábor és az ÁVH fölött valójában – nem a tényleges szervezettörténeti vonatkozását kiemelve – ki állt, azt az alábbi részlet tükrözi a leghűbben: „Az ÁVH a proletárdiktatúra védelmének és megszilárdításának egyik legfontosabb szerve. Az ÁVH a proletárdiktatúra rendszerében betöltött fontos szerepe miatt a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének az állam gépezetében működő szerve. Feladata, hogy a párt Politikai Bizottságának utasítása szerint harcoljon a munkásosztály hatalmának ellenségei ellen. A ÁVH pártunk kezében olyan kiváló fegyver kell, hogy legyen, amely a munkásosztály hatalma, vagy pártunk ellen irányuló minden ellenséges akciót idejében és sikeresen meg tud hiúsítani.” Az MDP KV PB 1950. február 20-i határozatából. Idézi: Szakács–Zinner, 1997: 130.

⁴ I. (Hálózati), II. (Katonai Elhárítás), III. (Operatív), IV. (Határőrség és Belső Karhatalom), V. (Káder), VI. (Jogi és Börtönügyi), VII. (Gazdasági) Főosztályok.

⁵ A Titkárság felállításáról 1950. március 11-i parancsában rendelkezett az ÁVH vezetője.

⁶ ÁBTL 1.4. Az ÁVH vezetőjének 61. számú parancsa, 1951. július 25.

⁷ A már egységesített Belügyminisztérium Kollégiumi jegyzőkönyveiben olvashatjuk Lőke Gyula államvédelmi alezredes, akkor a BM X. (Államtitok-védelmi) Osztály vezetőjének 1954. május 17-i jelentését, amelyben arról számol be, hogy az osztály elődje, az ÁVH I/4. Osztályának egyik, kilencfős alosztálya foglalkozott az államtitkok védelmével. Erre vonatkozó egyéb adatot nem került elő. Gyarmati – S. Varga (szerk.), 2001: 851.

⁸ ÁBTL 1.4. Az ÁVH vezetőjének 45. számú parancsa, 1951. június 13.

⁹ Cserényi-Zsitnyányi, 2009.

¹⁰ A központi szerv mellett felállított területi alosztályok, később osztályok egészen 1956-ig, a forradalmat követő átszervezésig megmaradtak.

¹¹ Cserényi-Zsitnyányi, 2013.

¹² ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 26. számú parancsa, 1953. július 31. Egységesítéskor a BM VII. Osztályának állományába az alábbi alosztályvezetőket nevezték ki: Kiss Tibor államvédelmi főhadnagy (VII/1.), Kőműves László államvédelmi főhadnagy (VII/2.), Tamási Zoltán államvédelmi százados (VII/4.).

¹³ ÁBTL D. Gy. 106-1-15. ö. e. A Belügyminisztérium Közlekedési- és Postai-elhárítási Osztály hálózati-, operatív munkájáról (d. n.).

¹⁴ Gyarmati – S. Varga (szerk.), 2001: 309.

¹⁵ ÁBTL 4.2. A belügyminiszter I. helyettesének 35. számú parancsa, 1954. június 1.

¹⁶ ÁBTL 4.2. A belügyminiszter 2. számú parancsa, 1954. július 21.

¹⁷ Életrajzához lásd:

https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:13:2738595472034445::NO:13:P13_OBJECT_ID,P13_OBJECT_T YPE:718232%2CELETRAJZ (utolsó letöltés: 2012. december 8.).

¹⁸ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettes 1404. számú parancsa, 1954. december 6. Életrajzához lásd: https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:13:2738595472034445::NO:13:P13_OBJECT_ID,P13_OBJECT_T YPE:911377%2CELETRAJZ (utolsó letöltés: 2012. december 8.).

¹⁹ ÁBTL 4.2. A belügyminiszter 72. számú parancsa, 1955. november 11.

²⁰ A főosztály államvédelmi és rendőri részlegeinek élén az operatív, illetve rendőri főosztályhelyettesek álltak, akik a főosztály vezetőjének voltak alárendelve.

²¹ 1953 előtt a területi – akkor még – alosztályok minden szempontból közvetlenül az ÁVH területileg illetékes megyei osztályainak voltak alárendelve.

²² Gyarmati – S. Varga (szerk.), 2001: 51–515.

²³ Életrajzához lásd:

https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:13:2738595472034445::NO:13:P13_OBJECT_ID,P13_OBJECT_TYPE:62262%2CELETRAJZ (utolsó letöltés: 2012. december 12.).

²⁴ Uo.

²⁵ Dani János r. ny. alezredes 1957-ben írt feljegyzésében szintén említést tesz az államvédelmi beosztottak november 4-e utáni tevékenységéről: „Fő feladatnak tekintettük az operatív munka azonnali megkezdését, a karhatalmi csoportok szervezését, akik az első perctől kezdve a szovjet elvtársakkal közösen Budapest megtisztításában részt vettek. Szovjet részről Kitvinov elvtárral álltunk kapcsolatban és közösen beszélünk meg minden intézkedést. További fontos feladat volt az operatív anyagok, káderdossziék biztonságba helyezése és a volt állomány felkutatása, munkába állítása. A munka eredményességét igazolja, hogy november 5-től folyamatosan a karhatalmi és operatív munka alapján több száz embert vettünk őrizetbe, akiknek módszeres kihallgatását is megkezdjük. A szovjet elvtársak mindenben segítettek és igyekeztek a hiányos élelmezésünket is pótolni, valamint fegyverrel is elláttak.” Belügyminisztérium II. Főosztály. Feljegyzés. Budapest, 1957. május 4-én. Közli: Huszár, 1999: 73.

²⁶ A bőséges szakirodalomból néhány: Baráth, 1999; 2008; Huszár, 1999; Pintér, 2002; Rainer, 2003; Szabó, 1999; Szakolczai, 1999.

²⁷ Szakolczai, 1999: 40–41.

²⁸ ÁBTL 1.6. sz. n. Jelentés a Politikai Nyomozó Főosztály elmúlt 20 napos operatív tevékenységéről, 1956. december 17. (1. d.) MOL XIX-B-1ai-28/a-1957. (1. d.) A politikai rendőrségnek az adminisztratív munkát végző nyílt és a tulajdonképpeni operatív munkát végző, K-lakásokban dolgozó titkos állomány szerinti megszervezésére szovjet útmutatás alapján került sor. Baráth, 2008: 544.

²⁹ Mátyás László egy 1957. február 8-án kelt jelentése már arról számol be, hogy az ipari és közlekedési szabotázs-elhárítás területén a volt ügynökség 50%-át sikerült újra munkába állítani, továbbá 11 ügynök, 4 informátor beszerzését hajtották végre. MOL XIX-B-1-ai (1. d.) belügyminiszteri közvetlen iratok. Jelentés a Politikai Nyomozó Főosztály 1956. november 8-ától 1957. február 1-jéig végzett munkájáról és feladatairól.

³⁰ ÁBTL 1.6. sz. n. Jelentés a Politikai Nyomozó Főosztály elmúlt 20 napos operatív tevékenységéről, 1956. december 17. (1. d.) MOL XIX-B-1ai-28/a-1957. 1. d.

³¹ ÁBTL 2.8.1. (577. d.) A fegyveres erők minisztere I. helyettesének 0026. számú parancsa, 1956. december 12. A parancson a Belügyminisztérium körbélyegzője található.

³² ÁBTL 4.2. 10-5/1956. Fegyveres Erők Miniszterének 6. sz. parancsa, 1956. december 7. Vö. Baráth (szerk.), 2009: 101.

³³ ÁBTL 2.8.1. 577. d. A belügyminiszter I. helyettesének 0068. számú parancsa, 1957. július 1.

³⁴ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettes 00204. számú parancsa, 1957. január 22. Uo. A belügyminiszter-helyettes 00157. számú parancsa, 1957. március 12.

³⁵ ÁBTL 1.11.1. 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgyűlés háttéranyaga (sz. n.). Jelentés a Politikai Nyomozó Főosztály 1956. november 8-ától 1957. január 25-ig végzett munkájáról és feladatairól, 1957. január 26. (fotómásolat). (115. d.) MOL XIX-B-1-ai 28/a/1957. 7-321/1957. Jelentés a Politikai Nyomozó Főosztály 1956. november 8-ától 1957. február 1-jéig végzett munkájáról és feladatairól, 1957. február 8. (1. d.)

³⁶ ÁBTL 1.11.1. 1982-ben megrendezett 1956-os tudományos emlékgyűlés háttéranyaga (sz. n.). Jelentés a Politikai Nyomozó Főosztály 1956. november 8-ától 1957. január 25-ig végzett munkájáról és feladatairól, 1957. január 26. (fotómásolat). (115. d.)

³⁷ Vö. ÁBTL 4.2. A belügyminiszter 7. számú parancsa, 1957. március 28.

³⁸ Bővebben: Cserényi-Zsitnyányi, 2013; https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:13:2738595472034445::NO:13:P13_OBJECT_ID,P13_OBJECT_TYPE:913360%2CELETRAJZ (utolsó letöltés: 2012. december 8.)

³⁹ Vö. például ÁBTL 3.1.5. O-9819.

⁴⁰ Bővebben: Cserényi-Zsitnyányi, 2013.

⁴¹ Uo.

⁴² Dénes Miklós korábban az ÁVH VIII/2. Osztály (Angol-amerikai hírszerzés) c alosztályának vezetője volt.

⁴³ Bővebben: Cserényi-Zsitnyányi, 2013.

⁴⁴ ÁBTL 4.2. A belügyminiszter 8. számú parancsa, 1957. április 9.

⁴⁵ ÁBTL 4.2. A belügyminiszter 12. számú parancsa, 1957. május 3.

⁴⁶ 1956. október 23. előtt az akkori főosztály létszáma 224, más források szerint 218 fő volt.

⁴⁷ ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au. Javaslat az önálló közlekedésselhárító osztály felállítására, 1957. március 2.

⁴⁸ ÁBTL 2.8.1. 576. d. A belügyminiszter 13. számú parancsa, 1957. május 3.

⁴⁹ ÁBTL 2.8.1. 4418. Perényi Gyula személyi anyaga. Pályaképét lásd még: <https://www.abtl.hu/archontologia> (utolsó letöltés: 2013. január 17.); Cserényi-Zsitnyányi, 2013.

⁵⁰ ÁBTL 2.8.1. (577. d.) A belügyminiszter-helyettes 01192. számú parancsa, 1957. május 28.

⁵¹ ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au 27-286/57. A Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztály szervezeti felépítése, 1957. augusztus 18.

⁵² ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au. Belügyminisztérium II/4. Osztály állománytáblázata, 1957. december 21.

⁵³ Berán Iván korábban államvédelmi őrnagyként, 1950–1952 között az ÁVH V/4. (Tanulmányi) Osztályának a vezetője volt.

⁵⁴ Korábban az egységesített BM VII. Főosztályán a Miskolci, majd a Budapesti Osztály vezetője.

⁵⁵ Pék Márton korábban is közlekedési szabotázs-elhárítási területen dogozott, az egységesített Belügyminisztérium VII. (Közlekedési és Postai Elhárító) Főosztályán volt alosztályvezető. Szolgálati lapja szerint 1956. október 23. és 30. között szolgálati helyén tartózkodott, október 30-tól november 4-ig a tököli szovjet reptéren volt, november 4-én a budapesti harcokban megsebesült. ÁBTL 2.8.1. 4454. Pék Márton személyi anyaga. Pályaképét lásd még: <https://www.abtl.hu/archontologia> (utolsó letöltés: 2013. január 17.).

⁵⁶ Novák Sándor korábban államvédelmi őrnagyként az egységesített Belügyminisztérium X. (Operatív Nyilvántartó) Osztályán volt alosztályvezető, majd osztályvezető-helyettes.

⁵⁷ 1949. március 15-től a MÁV Vezérgazgatóság és a KPM Vasúti Főosztálya egybeolvadt, így egészen 1983-ig a Minisztérium egyik főosztályaként működött.

⁵⁸ Jakab Géza államvédelmi százados rendfokozattal az ÁVH I/4-f alosztályának volt a vezetője 1950-től. (Ez az alosztály végzett hálózati-operatív munkát a hajózás és a polgári repülés objektumainál.)

⁵⁹ Béres Pál, akkor államvédelmi százados, 1951. október 27-től az ÁVH X/3. (Operatív Technikai) Osztályának vezetője volt, majd 1953-tól a BM Hírosztályának A alosztályát vezette. 1955-ben került a közlekedési szabotázs-elhárítási területre, amikor is államvédelmi őrnagyként a VII. Főosztály Államvédelmi Vizsgáló Osztályának élére került.

⁶⁰ Horváth Árpád 1950. november 1-jén államvédelmi századosként az ÁVH X/3. (Államvédelmi Hírszerző) Osztály E alosztályának vezetője lett. 1951. szeptember 28-án – az osztály VIII. Főosztállyá szervezésekor – a VIII/5. (Küldépviseleti és Elhárító) Osztály vezetőjévé nevezték ki. 1952-ben a VIII/4. (Emigrációs Hírszerző) Osztály vezetői teendőit látta el. Az egységesített BM megalakulásával új területre került: 1953. július 22-én a X. (Operatív Nyilvántartó) Osztály vezetője lett. 1955. november 13-án átengedték a Minisztertanács titkárságának állományába, illetve kettős állományban Gerő Ernő, majd – miután ő az MDP első titkára lett – Hegedűs András mellett belügyi referens volt. 1957. májusban visszakerült a Belügyminisztériumba, és a II/4-g alosztály vezetője lett rendőrnagyos őrnagyi rangban. Június 15-én fegyelmi úton elbocsátották. Bővebben: Cserényi-Zsitnyányi, 2013.

⁶¹ Králl (Krall) Gyula 1950-től az ÁVH VII. (Közlekedési és Híradási Elhárító, majd Közlekedési és Postai Elhárító) Osztályán volt csoportvezető. 1951 szeptemberében az akkor főosztállyá szervezett VIII. (Hírszerző) Főosztályra került főoperatív munkatársi, később alosztály-vezetői beosztásban. 1954. augusztus 5-én a belügyminiszter-helyettes kinevezte a BM VII. (Közlekedési és Postai Elhárító) Főosztály Budapesti Osztályának vezetőjévé államvédelmi főhadnagyi rangban. A forradalmat követően, 1957. szeptembertől ismét ezen a területen dolgozott, a II/4. (Közlekedési Szabotázs-elhárító) Osztály állományában, főoperatív beosztásban. 1959. októberben rendőr őrnaggyá léptették elő. 1961. október 1-jétől a II/4-h alosztály vezetőhelyettese volt. Uo.

⁶² Zsebeházi László államvédelmi főhadnagyként 1954. augusztus 5-étől a BM VII. Főosztályának Pécsi Osztálya élén állt.

⁶³ A belügyminiszter helyettesének már fentebb említett 01192/1957. 05. 28. sz., a személyi állományra vonatkozó parancsában a Szombathelyi alosztály még II/4-k fedőszámmal, a Debreceni alosztály pedig II/4-1 fedőszámmal volt ellátva, de ez a későbbiek során elmaradt.

⁶⁴ Csiki István 1952-től államvédelmi századosként az ÁVH VII. (Gazdasági, majd Anyagellátó) Főosztályának VII/5. (Személyzeti és Kiképzési) Osztályát vezette.

⁶⁵ A kinevezési parancsot 1957. június 18-án hatálytalanította a belügyminiszter-helyettes. ÁBTL 2.8.1 (577. d.) A belügyminiszter-helyettes 01507. számú parancsa, 1957. június 18.

⁶⁶ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 241. számú parancsa, 1959. július 10.

⁶⁷ ÁBTL 2.8.1. 17-880/1959. Doros Imre fegyelmi anyaga. Ebben olvasható a BM II/4. Osztályának 1959. jún. 8-i jelentése a debreceni alosztály szakmai-erkölcsi helyzetéről: a hálózati-operatív munka gyenge, kirívó hibák a beszervezéseknél, az alosztályvezető, maga Doros Imre is rosszul dolgozik – ivászatok, nőügyek, lopások –, valamint Doros egy alkalommal pisztolyt fogott arra a férfira, akinek ellopta előzőleg a cigarettatárcáját. Doros Imrét 1953. november 7-én a VII. (Közlekedési és Híradás-elhárító) Osztály állományában soron kívül államvédelmi főhadnaggyá léptették elő. Ettől kezdve végig a közlekedési elhárítás területén tevékenykedett. Hamarosan alosztályvezető lett, majd 1954. április 9-én a belügyminiszter-helyettes kinevezte a VII. (Közlekedés- és Postaügyi) Főosztály Debreceni Osztályának vezetőjévé. Fegyelmi anyaga (ÁBTL 2.8.1. 17-

880/1959) szerint 1955-ben hadnaggyá fokozták le tetteles bántalmazás miatt. A belügyminiszter I. helyettese 1957. január 1-jei parancsával a BM Borsod Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztály állományába nevezte ki rendőrnemzeti hadnaggyá. Március 26-án az ORFK II. Főosztály vezetője áthelyezte a Hajdú-Bihar Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Osztályára a II. alosztály vezetőjének. Május 11-én sorosan előléptették rendőrnemzeti főhadnaggyá, május 28-án pedig – a BM II. Főosztályának megalakulása után – a II/4. (Közlekedési Szabotázs-elhárító) Osztály Debreceni alosztályának vezetője lett századosi rendfokozattal, amíg 1959. július 10-én a belügyminiszter fegyelmi eljárás alapján azonnali hatállyal elbocsátotta. Bővebben: Cserényi-Zsitnyáni, 2013.

⁶⁸ ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au. Belügyminisztérium II/4. Osztály állománytáblázata, 1959. június 12.

⁶⁹ ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au. Javaslat a hajózás területén titkos állomány szervezésére, 1958. november 20.

⁷⁰ A 7 fős T-állományból egy-egy fő került a MAHART regensburgi és bécsi kirendeltségére, valamint a MAHART Regensburgig járó hajóinak egyikére, egy-egy fő került a DETERT isztambuli, valamint az alexandriai kirendeltségeire, és két fő került a dunai vámórséghez. Uo.

⁷¹ ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au. 16-15/5/59. Javaslat a BM II/4. Osztály új állománytáblázatának kiadására.

⁷² ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au. 64-1401/1959. Perényi Gyula osztályvezető javaslata a repülőjáratok T-állománnyal való ellátására, 1959. április 15.

⁷³ 1956. október 23. előtt 9, 1959-ben már 28 repülőgépen bonyolította le a MALÉV a belföldi és külföldi légi forgalmát. ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au. 64-1401/1959. Perényi Gyula osztályvezető javaslata a repülőjáratok T-állománnyal való ellátására, 1959. április 15.

⁷⁴ ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au. 16-15/5/59. Javaslat a BM II/4. Osztály új állománytáblázatának kiadására.

⁷⁵ Egy, a II. Főosztály vezetője által készített előterjesztés is – mely később a Kollégium elé került megvitatásra – a legális behatolási csatornák átfogását, megerősítését javasolta, így a II/4. Osztály vezetőjét is azzal bízta meg, hogy a személyi állományt is eszerint csoportosítsa át, továbbá a hajósok jobb átfogása érdekében egy figyelő brigádot biztosítson állandó jelleggel. ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au. 60-1363/60. Előterjesztés a legális behatolási csatornák átfogásának helyzetéről valamint egyes intézkedések bevezetéséről. 1960. július 31.

⁷⁶ ÁBTL D. Gy. MOL XIX-B-1-au. 16-62/1961. Javaslat a BM II/4. Osztály munkájának egyszerűsítésére, létszámának csökkentésére, 1959. október 1.

⁷⁷ Erről lásd Papp, 2010; Takács, 2012.

⁷⁸ ÁBTL 1.6. Javaslat az egységes Szabotázs-elhárító Osztály létrehozására. 1962. március 5.

⁷⁹ ÁBTL 4.2. A belügyminiszter 0013. számú parancsa, 1962. május 9.

⁸⁰ ÁBTL 4.2. A belügyminiszter-helyettes 005. számú utasítása, 1962. május 11.

⁸¹ Már az 1962. március 5-i tervezet kitért arra, hogy a szabotázs-elhárító szervek feladatköréből kiiktatják a kém- és belső elhárítás funkcióit, így a „népgazdaság területén jelentkező kémügyeket és a legális csatornák átfogását a kémelhárító osztály, a szervezkedések ügynöki bizalmas nyomozását a belső elhárító osztály hatáskörébe utalták. ÁBTL 1.6. BM II/6. 1961–1962. Javaslat az egységes Szabotázs-elhárító Osztály létrehozására. 1962. március 5.

⁸² ÁBTL 4.2. A belügyminiszter-helyettes 005. számú utasítása, 1962. május 11.

⁸³ Kucsera László 1951-ben került Budapestre, október 27-én az ÁVH I/3. (Kémelhárító) Osztályának vezetője lett, államvédelmi őrnagyi rangban. 1953 júliusától ugyanezen a területen maradt: a BM I. (Kémelhárítási) Osztályának a vezetője volt 1955. augusztus 4-ig. Szeptemberben egyéves pártiskolára került, melynek elvégzése után, 1956. szeptember 21-től a BM Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főosztályát vezette. A forradalom szolgálati helyén érte. Amikor a Főosztály épülete védhetetlenné vált, a megyei pártbizottságon, majd a Határőrség parancsnokságán kért menedéket. Miután ezt megtagadták, gyalog jött fel Budapestre, s október 29-én jelentkezett a Belügyminisztériumba, majd 30-án a szovjet csapatokkal hagyta el a BM épületét. November 5-én a szovjetek „külön harci feladattal” bízták meg, ami 28-ig tartott, s végrehajtásáért dicséretet kapott. 1957. január és június között a BM Politikai Nyomozó Főosztály operatív titkárságán titkár volt, majd a BM II/6. (Ipari Szabotázs-elhárítási) Osztályának az élére került. 1961 októberétől a pártfőiskola levelező hallgatója volt, ahonnan visszahívták, mert 1962. augusztus 18-án kinevezték a BM III/IV. (Katonai Elhárítási) Csoportfőnökségének vezetőjévé. 1967-ben r. vezérőrnaggyá léptették elő. 1975 tavaszán nyugdíjazták, és megkapta a Vörös Zászló Érdemrendet.

⁸⁴ ÁBTL 1.6. 16-96/1962. (21. d.) A BM Szabotázs-elhárító Osztály állománytáblázata. 1962. április 11., valamint ÁBTL 1.6. BM II/6. 1961–1962. Javaslat az egységes Szabotázs-elhárító Osztály létrehozására, 1962. március 5. (5. sz. melléklet.)

⁸⁵ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 526. számú parancsa, 1962. május 17. Idézi: Takács, 2012.

⁸⁶ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 346. számú parancsa, 1962. szeptember 4. Noha az átszervezés „eszmei” időpontja 1962. augusztus 15. volt, még augusztus 21-i dátummal is készült II/6. osztályvezetői utasítás. ÁBTL 1.6. A BM Szabotázs-elhárító Osztály vezetőjének utasítása az „M” (azaz Mozgósítás) esetén őrizetbe vételre javasolt személyek anyagainak felülvizsgálatára, 1962. augusztus 21.

⁸⁷ ÁBTL 4.2. A belügyminiszter 0030. számú parancsa, 1962. augusztus 18.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

- 1.4. Államvédelmi Hatóság iratai (ÁVH)
- 1.6. BM Politikai Nyomozó Főosztály iratai
- 1.11.1. Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai
- 2.8.1. Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
- 3.1.5. Operatív dossziék
 - O-9819 Ginzeri Sándorné és társai
- 4.2. Parancsgyűjtemény
- D. Gy. Dokumentációs Gyűjtemény

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MOL)

- XIX-B-1-ai BM Miniszteri Titkárság iratai
- XIX-B-1-au BM M és Szervezési Csoportfőnökség Szervezési Osztály

Nyomtatásban megjelent források

Baráth (szerk.), 2009

Kádár János első kormányának jegyzőkönyvei 1956. november 7. – 1958. január 25. Szerkesztette: Baráth Magdolna. Budapest, Magyar Országos Levéltár.

Gyarmati – S. Varga (szerk.), 2001

A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései, 1953–1956. 1. kötet. Összeállította: Kajári Erzsébet, szerkesztette: Gyarmati György és S. Varga Katalin. Budapest, Történeti Hivatal.

Szakács–Zinner, 1997

Szakács Sándor – Zinner Tibor: *A háború „megváltozott természete”. Adatok és adalékok, tények és összefüggések, 1944–1945.* Budapest, Génus Gold Rt. – Batthyány Társaság.

Hivatkozott irodalom

Baráth, 1999

Baráth Magdolna: A Belügyminisztérium „megtisztítása” a volt ÁVH-soktól, 1956–1962. In *1956-os Intézet Évkönyve 1999. Magyarország a jelenkorban*. Budapest, 1956-os Intézet. 95–108.

Baráth, 2008

Baráth Magdolna: A politikai rendőrség újjászervezése 1956 után. *Történelmi Szemle*, 4. sz. 535–563.

Cserényi-Zsitnyányi, 2009

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: Az Államvédelmi Hatóság szervezeti változásai (1950–1953). *Betekintő*, 2. sz. http://www.betekinto.hu/2009_2_cserenyi_zsitnyanyi (utolsó letöltés: 2012. december 6.).

Cserényi-Zsitnyányi, 2013

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: A belügyminisztérium szervezeti változásai, 1953–1956. In *Az átvéhsított Belügyminisztérium kézikönyve, 1953–1956*. Szerkesztette: Palasik Mária. Budapest, ÁBTL – L’Harmattan Kiadó. (Megjelenés alatt.)

Huszár, 1999

Huszár Tibor: A hatalmi gépezet újjáépítése, a represszió túlsúlya, a kiigazítás esélye, 1956–1960. In *Restauráció vagy kiigazítás. A kádári represszió intézményesülése 1956–1962*. Szerkesztette: Huszár Tibor – Szabó János. Budapest, Zrínyi Kiadó. 67–146.

Papp, 2010

Papp István: A Politikai Nyomozó Főosztály Mezőgazdasági (Szabotázs-) Elhárító Osztályának szervezettörténete, 1956–1962. *Betekintő*, 3. sz. www.betekinto.hu/2010_3_papp (utolsó letöltés: 2012. november 6.).

Pintér, 2002

Pintér Tamás: A Belügyminisztérium újjászervezésének kezdetei az 1956-os forradalom után. *Múltunk*, 1. sz. 172–201.

Rainer, 2003

Rainer M. János: Hosszú menetelés a csúcsra. Kádár János 1954–1958-ban. In uő: *Ötvenhat után*. Budapest, 1956-os Intézet. 25–38.

Szabó, 1999

Szabó János: Modellváltás az erőszak pártállami legitimációjában Magyarországon. In *Restauráció vagy kiigazítás. A kádári represszió intézményesülése 1956–1962*. Szerkesztette: Huszár Tibor – Szabó János. Budapest, Zrínyi Kiadó. 179–240.

Szakolczai, 1999

Szakolczai Attila: A fegyveres erőszak szervek restaurálása 1956–1957 fordulóján. In *Évkönyv VII.* Budapest, 1956-os Intézet. 18–60.

Takács, 2012

Takács Tibor: Az ipari szabotázs-elhárítás szervezete 1956–1962 között. *Betekintő*, 1. sz. http://www.betekinto.hu/2012_1_takacs (utolsó letöltés: 2012. november 6.).

A társadalomra különösen veszélyes ellenséges elemek ellenőrzése 1959–1989

A külön nyilvántartási rendszer kialakítása, 1956–1962

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után bizonyos fajta kettősség figyelhető meg a legfelső pártvezetés és az állambiztonsági szervek viszonyában. Az előbbi nem akart lehetőséget adni, hogy visszatérjen a totális elhárítás időszaka, és az ötvenes évekhez hasonlóan tartania kelljen a politikai rendőrségtől, ugyanakkor szükségük volt az állambiztonsági szervekre a hatalom megszilárdításában, a megtorlásban. A pártvezetés érdekeit – az idő előrehaladtával egyre inkább – az úgynevezett differenciált elhárítás jelentette, amit az alábbiak szerint próbáltak a gyakorlatba átültetni.¹

A Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Központi Bizottságának (KB) Politikai Bizottsága (PB) 1957. október 22-én tárgyalta az állambiztonsági szervek által vezetett operatív nyilvántartásról, és határozatban írta elő a Belügyminisztérium számára, hogy szervezze meg a legveszélyesebb ellenséges személyek külön nyilvántartási rendszerét.² A téma előadója Tömpe István, a fegyveres erők miniszterének helyettese volt, és mások mellett hozzászólt Kádár János is. Az ekkor megfogalmazott elvárás szerint az operatív szervek 200–300 ezer főnél többet nem vehettek nyilvántartásba, ezen belül pedig ki kellett jelölniük mintegy 6–7 ezer személyt, akit a szocialista rendszer elkeseredett ellenségének nyilvánítottak. A párt hatáskörébe tartozó funkcionáriusokra nem terjedt ki a Belügyminisztérium jogköre, az operatív nyilvántartásban lévő párttagokat a KB Káderosztálya vizsgálhatta felül. Elrendelték a rehabilitált párttagok anyagainak megsemmisítését, és a korábbi koncepciók perек során nyilvántartásba vett párttagok anyagainak a felülvizsgálatát is.³

Október 29-én ismét a Politikai Bizottság napirendjére került a téma, a végső szót most is Kádár János mondta ki.⁴ A PB ismét leszögezte, hogy a korábbi 1,2 millió fő legfeljebb egynegyedét tartalmazhatja az operatív nyilvántartás. Ezen belül pedig külön is számon kell tartani azt a 10–15 ezer embert, akik a párt hatalmára nézve különösen veszélyesek voltak, és akikkel szemben egy esetleges újabb tömegmegmozdulás során rendkívüli intézkedéseket akartak foganatosítani. Közéjük tartoztak az 1956-os forradalom irányító szerveiben tisztséget vállalók közül azok, akik még november 3-án is tagjai voltak a vezetői testületeknek, és nem a párt megbízásából kerültek oda. Kádár János szavai szerint „*az általános nyilvántartáson belül kell egy olyan is, ahol a 10-15 ezer legveszedelmesebb ellenséget tartják nyilván, akikkel szemben feszült helyzetben gyorsan kell eljárni*”.⁵ A nyilvántartásba vehető személyeket hat nagyobb csoportba sorolták, közéjük tartoztak az úgynevezett „*aktív ellenséges tevékenységet*” kifejtők, az osztályhelyzetüknél fogva ellenséges kategóriába tartozók, az 1945 előtt rendészeti és közigazgatási tisztséget betöltő és továbbra is ellenséges tevékenységet folytató személyek, az 1945 után és az 1956-os forradalom alatt ellenséges tevékenységet kifejtő személyek, a hírszerzés és kémelhárítás szempontjából fontos külföldi állampolgárok és végül a kutató-nyilvántartásba tartozók. A nyilvántartási csoportok kialakításakor az alapnyilvántartásba végül 43 ellenséges kategória, a kutató-nyilvántartásba pedig további 7 csoport került.⁶

A határozat megvalósítása azonban némileg elhúzódott, a társadalomra veszélyes ellenséges elemek különnyilvántartási rendszerének megszervezésére csak 1959-ben adott ki parancsot a BM II. Főosztály, vagyis a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztályának a vezetője.⁷ Ebben az időszakban a Belügyminisztérium II/11. Osztálya tartotta nyilván az operatív szempontból jelentős ellenséges személyeket. Ez a rendszer azonban nem volt alkalmas arra, hogy folyamatosan és naprakészen figyelemmel kísérje a „*belső reakció aktív*

magjának” tartott, a kommunista rendszer szempontjából legveszélyesebbnek ítélt személyek tevékenységét. A nyilvántartásban szereplő összes állampolgár folyamatos megfigyelése pedig a nagy számuk miatt megvalósíthatatlan volt. A fenti határozatban említett 10–15 ezer ember jelentette azt a létszámot, amelynek a folyamatos ellenőrzését, a fontos pozícióktól történő távoltartását és rendkívüli helyzetben tervezett preventív őrizetbe vételét megvalósíthatónak tartották a belügyi vezetők.

A legveszélyesebb elemek kiválasztását 1960. január 1-je és 1960. szeptember 30-a között kellett elvégezniük az operatív szerveknek. Ezt a mintegy 12 ezer személyt egyéni elbírálás alapján és előzetes ellenőrzés után jelölték ki a nyilvántartási szabályzatban meghatározott ellenséges kategóriák közül, amelyek szinte szó szerint megegyeztek a párthatározatban felsoroltakkal. Idetartoztak a rendszer fogalmai szerint az arisztokraták, a nagybirtokosok, a nagytőkések és az úgynevezett „kulákok” közül azok, akik nem illeszkedtek be a kommunista társadalmi rendszerbe, és ellenséges magatartást tanúsítottak. Ezt a kategóriát az operatív osztályoknak kellett kijelölniük, ugyanis az irattári anyagok alapján nem lehetett kiválasztani őket. Az 1945 előtti erőszakos szervek vezetőit és tagjait is különösen veszélyesnek ítélték, és nyilvántartásba vették az akkori hírszerző és kémelhárító szervek vezetőit, beosztottjait, valamint a csendőrség volt tisztjeit 65 éves korig. A tiszthelyettesi és legénységi állományból pedig azokat válogatták be a rendszerbe, akik háborús és népellenes tevékenységért legalább három év börtönbüntetést kaptak, vagy 1945 után politikai bűncselekményt követtek el, esetleg részt vettek az 1956-os forradalomban.

Különnyilvántartásba vették az 1945 előtti politikai rendőrség vezetőit és tisztjeit, valamint a nyugati hírszerző szervek által beszervezett kémeket. A korábbi hivatásos katonatisztek közül azokat is idesorolták, akiket az új rendszerben nem igazoltak és rendfokozatuktól megfosztottak. Bekerültek a különösen veszélyes kategóriába az 1945 előtti vezető politikusok, miniszterek, államtitkárok, miniszteri osztályfőnökök, a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium osztálytanácsosai, a főispánok és a főszolgabírók. Az igazságszolgáltatási szervek vezetői közül a kúria elnöke és helyettesei, a kúriai tanács elnöke, az ítélőtábla elnöke és az úgynevezett ötös tanács tagjai. Az 1945 előtti pártok, egyesületek és szervezetek, illetve a koalíciós időszak jobboldalinak kikiáltott pártjainak országos és megyei vezetői.

Kiválasztották az 1919 utáni ellenforradalmi időszak tisztí különítményei és karhatalmi egységei, a Rongyos Gárda, a Kopjások, a Dráván Túli Légizó, a Bakony Brigád vezetőit és tagjait, illetve az ellenforradalmi tevékenységet kifejtő személyeket is. Az 1945 után politikai bűncselekményért elítélt személyek közül a háborús és népellenes bűncselekményért öt évnél hosszabb időre elítéltek, a kémkedés, terror, diverzió, szabotázs és szervezkedés miatt elítéltek, függetlenül a büntetésük időtartamától, a fegyverrejtegetésért, izgatásért és embercsempészés miatt öt évnél hosszabb börtönbüntetésre ítélték kerültek be a nyilvántartásba, és azok is, akiket a Szovjetunióban állítottak bíróság elé. Ugyanez várt az 1956-os forradalom és szabadságharcban részt vevő személyek közül azokra, akiket jogerősen elítéltek, és azokra is, akiket nem ítélték el, de folyamatos ellenőrzésükre a politikai rendőrség megítélése szerint szükség volt.

A kiválasztott személyek adatait és magatartását leellenőrizték, a legutolsó lakó- és munkahelyüket pedig a Központi Lakcím Hivatalon keresztül szerezték be. Lakhely szerint elosztották őket a politikai rendőrség egységei között a területi, illetve az objektumi és a vonalas elv alapján. Központosított, a lakcímváltozást is kimutató kartonrendszert állítottak fel a veszélyes kategóriába soroltakról, amelyet egyrészt fonetikai rendszerben, másrészt a területi elv alapján – megyénként, járásonként, Budapesten pedig kerületenként – csoportosítottak.

Az ellenőrzéssel kapcsolatos iratok gyűjtésére úgynevezett Figyelő (F)-dossziét nyitottak az operatív tiszték, erről és a nyilvántartásba vételről az illetékes osztályvezető által jóváhagyott határozatot hoztak.⁸ Az operatív nyilvántartó osztály bejegyezte a nyilvántartási naplóba a dossziényitás tényét, a határozaton feltüntette az F előjelű nyilvántartási számot, amit rávezettek a személy különnyilvántartási kartonjára is. A dossziében el kellett helyezni a tartalomjegyzéket, a dosszié nyitóhatározatát, az operatív nyilvántartásban végzett ellenőrzés eredményét, a környezettanulmányt és az egyéb szervektől beszerzett iratokat is. Itt helyezték el a Központi Lakcím Hivatalban végzett ellenőrzés eredményét, a személyi igazolvány

törzslapjának fotómásolatát, a figyelés alá vont személyre vonatkozó terhelő és kompromittáló dokumentumokat és a figyelésről készített jelentéseket. A dosszié megszüntetéséről vagy átminősítéséről szóló határozat és a betekintő lap képezte az utolsó dokumentumokat.⁹

A politikai nyomozó tiszteknek hálózati úton és operatív eszközök segítségével rendszeresen ellenőrizniük kellett a veszélyes ellenséges kategóriába sorolt személyek magatartását. Ugyanakkor támaszkodtak a társadalmi- és a hivatalos kapcsolatokra is. Az ellenőrzött személyről szerzett tapasztalatokat félévente összesítették. Ha a beérkezett adatok alapján operatív feldolgozás alá vonták a megfigyelt személyt, akkor az F-dossziét átminősítették a megfelelő előzetes ellenőrző, személyi vagy csoportdossziévé. Ha a figyelésre kiválasztott egyén esetleg kivonta magát az ellenőrzés alól és illegalitásba vonult, akkor körözést rendeltek el ellene. Ha lakás- vagy munkahelyváltás miatt kikerült volna a figyelést végző operatív tiszt hatásköréből, az F-dossziét a II/11. Osztályon keresztül megküldték az új lakhelye szerint illetékes operatív szervnek. A börtönből vagy internálótáborból szabaduló veszélyes személyeket is különnyilvántartásba vették. A börtönelhárítási szervek összefoglaló jelentést küldtek a II/11. Osztálynak a „*javíthatatlan, veszélyes politikai bűnösökről*” a szabadulásuk előtt, amelynek tartalmaznia kellett a lakhelyükre vonatkozó adatokat is.¹⁰

A kiválasztott személy ellenőrzése után kitöltötték és megküldték a II/11. Osztálynak a különnyilvántartás alapját képező úgynevezett 10. számú kartont, amely három különböző színben készült. Ezen az osztályon a különnyilvántartás központosított kartonrendszere sárga volt, a területi szerveké rózsaszínű, a megyei politikai osztályokon pedig kék kartont használtak. Ha megszüntették a személy figyelését, a kartonját kiemelték a rendszerből, rávezették a nyilvántartás megszűnésének okát, például elhalálozás, irattározás, átminősítés, feldolgozás alá vonás és így tovább. Ezeket fonetikus rendbe sorolva külön kezelték. A meghalt személyek kartonjait az egyéb anyagokkal együtt jegyzőkönyvileg megsemmisítették.¹¹

A II/11. Osztály félévente tájékoztató jelentést készített a felső vezetés számára, a megyei nyilvántartó részlegek pedig a megyei főkapitányság és a II/11. Osztály részére a veszélyes ellenség összetételéről, mozgásáról, aktivitásáról, az egyes területek, objektumok „*fertőzöttségéről*” jelentettek. A központi nyilvántartó osztály ezenkívül negyedévente statisztikát, bizonyos időszakonként pedig összefoglaló jelentést állított össze a tapasztalatokról a munkatervben meghatározott témák és területek szerint.¹² Feladata volt az is, hogy minden kiválasztott személyt ellenőrizzen a hálózati nyilvántartásban, ugyanis aktív hálózati személyt nem lehetett különnyilvántartásba venni. Kizárt hálózati személy esetén az őt utoljára foglalkoztató operatív osztály vezetője dönthetett a kiválasztásáról.¹³

1960 januárjában kezdték meg a belügyi szervek a parancs tényleges végrehajtását,¹⁴ amelynek során a veszélyes ellenséges személyek különnyilvántartásának felállítása és a Figyelő-dossziék megnyitása két szakaszban zajlott le.¹⁵ A különnyilvántartási rendszer felállítása kampány jelleggel zajlott, amibe rengeteg hiba csúszott. A dossziék kezdetben sok téves adatot tartalmaztak, hiányzott a nyitási határozat jóváhagyása, a kartonokat nem írták alá a vezetők. Gyakran előfordult, hogy nem vettek be olyan személyeket a nyilvántartásba, akik a parancs alapján veszélyes ellenséges elemnek számítottak, és sok olyan eset is volt, hogy lojális, a társadalomba beilleszkedett embereket akartak ellenőrzés alá vonni.¹⁶ A II/11. Osztály az év során végül 6379 személy adatait küldte meg a politikai rendőrség különböző osztályainak, az operatív szervek pedig további 5275 főt választottak ki. Ez alapján állították össze a veszélyes kategóriába soroltak keretét, amely így körülbelül 11 700 személy adatait tartalmazta, amely már közelítette a pártvezetés által elvárt számot.¹⁷ Az elsődleges kiválasztás és az ellenőrzés elvégzése után, 1960. szeptember 13-áig 4150 Figyelő-dossziét nyitottak meg, 3420 személy esetén viszont elálltak ettől.¹⁸ Az eredeti tervekhez képest tehát lemaradásban voltak az állambiztonsági szervek, ugyanis a 10–12 ezer Figyelő-dossziét szeptember 30-áig kellett volna megnyitni. Jelentős mulasztása volt néhány központi osztálynak, de Komárom-Esztergom, Heves, Hajdú-Bihar, Vas, Győr-Sopron, Tolna, Csongrád és Békés megyének is.

Általános jelenség volt, hogy a helyi párttitkártól, személyzeti vezetőtől, igazgatótól, tanácselnöktől kértek információt az elsődlegesen kiválasztottakról, és ha azok azt válaszolták, hogy nincs tudomásuk ellenséges tevékenységről, vagy nem ismerték őket, akkor nem nyitottak rájuk dossziét. A veszélyes kategóriába kiválasztott személyek foglalkozás és életkor szerinti megoszlása is aránytalan volt, kevés személyt választottak ki az egyházakkal, a

pedagógusokkal, az ifjúsági vonallal, az ipari és közlekedési vonallal foglalkozó operatív szervek és alosztályok, amelyek – korabeli értékelések szerint – nem működtek kellően együtt a feladat sikeres végrehajtása érdekében.¹⁹

A Belügyminisztérium Kollégiuma 1960. szeptember 30-án megtárgyalta a 4/1959. számú parancs végrehajtásának helyzetét. A II/11. Osztály által készített jelentést és a javaslatokat azzal a kiegészítéssel fogadták el, hogy minden szervnek fokoznia kellett a veszélyes ellenséges személyek kiválasztását és a Figyelő-dossziék megnyitását. A BRFK politikai osztályán egy csoportot hoztak létre, amely a vonalas elv alapján ellenőrzés alá vonta a Budapesten lévő közép- és kisüzemekben, kisipari termelőszövetkezetekben elhelyezkedett veszélyes elemeket, ugyanis a minisztériumok, főhatóságok területéről kiszorított emberek ezekben helyezkedtek el.²⁰ Ahol a bűnügyi operatív szervek elhárítást végeztek, ott az ő segítségüket is igénybe vették.²¹ Az F-dossziésok 20 százalékát egyáltalán nem tudták ekkor még ellenőrizni, körülbelül 40–45 százalékát hálózati úton ellenőrizték, 20–25 százalékát pedig társadalmi vagy hivatalos kapcsolat útján tartották szemmel.²² A személyzeti vezetők, a szakszervezeti vezetők, a pártfunkcionáriusok, a tanácselnökök, a párttagok előtt viszont nem nyilatkoztak őszintén a megfigyelték, a velük folytatott beszélgetés során igyekeztek lojálisnak látszani, ezért ez az ellenőrzési eszköz nem bizonyult hatékonynak.²³

Az erőltetett tempójú kiválasztási munka ellenére 1961 júliusában még mindig csak 5758 személy volt a különnyilvántartásban, ebből 1293 fő Budapesten. Az egyik jelentés megfogalmazása szerint: „Azt az ellentmondást, mely szerint van 10-12 ezer veszélyes elem, és a gyakorlatban nem tudjuk őket megtalálni, nem lehet egyszerűen a dossziényitások erőltetésével megoldani.”²⁴ A kiválasztás még 1961 végén sem fejeződött be, különösen fővárosi vonatkozásban volt komolyabb lemaradás. 1961 szeptemberéig 5915 főt vettek nyilvántartásba, közülük 1350 fő volt budapesti. A kiválasztottak háromnegyede a klasszikus ellenséges kategóriákhoz tartozott, negyedük pedig 1945 után követett el valamilyen politikai bűncselekményt, és ezért öt évnél magasabb börtönbüntetést kapott. 1961. november 1-jén egyébként 267 780 fő szerepelt az operatív nyilvántartásban, és az egyik kimutatás szerint 2241 politikai elítélt volt ekkor börtönben.²⁵

A különnyilvántartási rendszer kialakítása tehát vontatottan haladt, amit újabb és újabb ellenőrzésekkel igyekeztek gyorsítani.²⁶ Főleg a számszerűsésre törekvés, a parancs mechanikus végrehajtása, a személyi körülmények figyelmen kívül hagyása (a jelölt túl öreg vagy túl fiatal, illetve politikailag passzív volt) és a vezetői ellenőrzés hiányosságai miatt volt elégtelen az eredmény. A kiválasztott személyek ellenőrzése, hálózati és egyéb operatív eszközökkel való figyelemmel kísérése felszínes maradt. Ebben az időszakban mindössze 40 százalékukat ellenőrizték hálózaton keresztül, de egy részüket csak alkalmasszerűen és közvetett úton. A rendszeresen hálózati és operatív eszközökkel ellenőrzött személyek többsége a megszerzett adatok szerint ellenséges magatartást tanúsított, illetve ellenséges tevékenységet fejtett ki: izgatást vagy rémhírterjesztést követett el, esetleg reménykedett a rendszer háború során történő megváltozásában, a Szovjetunió vereségében.²⁷

Az állambiztonsági szervekhez beérkező információk szerint a megfigyelték többsége élénken érdeklődött a bel- és a külpolitikai események iránt, azokat ellenségesen kommentálta, és valószínűleg nem is volt sokkal több „bűne”, bár a jelentések szerint a volt katonatisztek számon tartották egymást, és lazább csoportosulásokat hoztak létre. Az esetleges preventív intézkedések miatt állítólag sokan rejtekhely után kutattak.²⁸ A nem hálózati jellegű ellenőrzések megállapításai szerint viszont az F-dossziésok túlnyomó többsége passzív vagy lojális magatartást tanúsított. Ennek egyik okaként a nyugodt bel- és külpolitikai helyzetet jelölték meg, ezért nem aktivizálódtak az ellenséges elemek. Másrészt a kiválasztott személyek mellé történő ügynöki beépülés még kezdeti stádiumban volt, az operatív szervek vezetői azt vették hálózati ellenőrzés alá, akinek a megfigyelésére lehetőségük volt, tehát elsősorban a gyakorlati szempontok érvényesültek. Az ügynöki operatív munkát nem irányították időben erre a területre, pedig országosan a belső elhárítás területén foglalkoztatott ügynökök száma lényegesen magasabb volt, mint a veszélyes elemek száma. Új beszerzéseket is csak ritkán hajtottak végre. Ugyanakkor az egész hálózati munkát fokozatosan át akarták állítani az F-dossziésok ellenőrzésének irányába; a folyamat időigényét másfél-két évre becsülték.²⁹

1961 szeptemberétől kezdve a beérkezett hálózati jelentések szerint aktivizálódtak a

megfigyeltek, és gyakran izgató politikai kijelentéseket tettek. Jellemző volt rájuk a mély konspiráció, a politikai eseményeket csak szűk körben tárgyalták meg. Leggyakrabban személyesen vagy levélben tartották a kapcsolatot, és állandóan figyelmeztették egymást az ellenük folytatott hálózati munkára. A volt katonatisztek, különösen a tüzérek, gyakran összejöveteleket szerveztek Szent Borbála, a tüzérek védőszentjének napjára: „...az emlékezés leple alatt felelevenítik a horthysta hadseregben kialakult szokásaikat, az érintkezés során a volt katonai rangjuknak megfelelő tiszteletadással tárgyaltak egymással, ugyanakkor megtárgyalták a politikai eseményeket, és háborús rémhíreket terjesztettek szűk körben” – írta az egyik beszámoló.³⁰ A volt csendőrök főleg termelőszövetkezet elleni izgatást követtek el a nyugati rádiók hatására, a volt kopjások pedig háborús rémhíreket terjesztettek, és a németkérdés megoldatlansága miatt reménykedtek a háború kirobbanásában és a nyugatnémet hadsereg győzelmében. A volt politikai foglyok illegális szövetségének tagjai országos viszonylatban is tartották egymással a kapcsolatot. Foglalkoztatta őket, hogy rendkívüli eset alkalmával mi lesz a sorsuk, esetleg börtönbe vagy internálótáborba kerülnek – olvasható a jelentésekben.³¹

A félelem egyáltalán nem volt alaptalan, mert a különnyilvántartási rendszerben kezelt állampolgárok számítottak a „belső reakciós erők aktív magjának, akik engesztelhetetlenül szemben álltak a rendszerrel”. Folyamatos megfigyelésüktől azt remélték a politikai nyomozó szervek, hogy tudomást szereznek a tevékenységükről, napra készen tudják követni a lakcím- és a munkahely-változásait, így rendkívüli időszakban vagy háborús konfliktus esetén hatékony és azonnali korlátozó intézkedéseket tudnak hozni ellenük, ami a letartóztatásukat és az internálásukat jelentette volna.³² 1961. december 15-éig a központi és a megyei operatív osztályok összesen 10 514 főt választottak ki preventív őrizetbe vételre.³³ Rendkívüli esemény vagy állapot (R) esetén 906 állampolgárt, mozgósítás (M) idején pedig 9608 személyt „gyűjtöttek volna be”. Budapesten összesen 3213 emberre, vidéken pedig 7301 személyre várt ez a sors.³⁴ A másfél hónappal korábbi adatokhoz képest 1385 fővel tartalmazott többet ez a nyilvántartás, ugyanis november 1-jén még csak 9129 főt mutattak ki.³⁵ A több mint tízezer letartóztatásra kijelölt személyből 5877-et választottak ki F-dosszié alapján, ami azt jelentette, hogy szinte az összes F-dossziést őrizetbe vették volna, ha a rendszert valamilyen komolyabb kihívás éri, ugyanis ekkor 6115 személy szerepelt a veszélyes elemek különnyilvántartásában. A preventív őrizetbe vételre kijelöltek között 267 nő volt, és két 18 éven alulit is tartalmazott a kimutatás. Túlnyomó többségük az ellenséges kategóriába tartozott, de 868 munkás, 707 értelmiségi és 635 egyházi személy mellett 18 fő az akkori fegyveres testületek tagja volt. A legtöbb személy, vagyis 3989 fő a forradalomban való részvétele miatt került a listára. A 10 514 fő közül 4085 volt elítélve korábban politikai okokból. A kiválasztottak túlnyomó többsége az iparban és a mezőgazdaságban dolgozott, de a közlekedésben 800 (köztük 236 vasutas), az egészségügy területén 277 (ebből 138 orvos), a tudományos életben és művelődésben pedig 578 fő tevékenykedett. Közöttük 219 pedagógus és iskolaigazgató, 37 felsőoktatási tanár, 52 tudományos kutató és tudományos munkatárs is volt. A jelentés név szerint is felsorolt néhány vezető beosztású személyt, köztük dr. Hadnagy Albertet, a szekszárdi levéltár vezetőjét.³⁶

Az F-dossziésok állampolgári jogait is korlátozhatták, erről külön határozatot készítettek, amit az osztályvezetőnek is jóvá kellett hagynia. Hadiüzemekbe nem kerülhettek, és bizalmas munkakörben sem helyezkedhettek el. Utlevelet, fegyverviselési engedélyt és jogosítványt sem kaphattak a kötelezően a különnyilvántartási rendszerbe sorolt személyek, őket törölni is csak akkor lehetett a nyilvántartásból, ha meghaltak. Másoknál egyéni elbírálás érvényesült. A politikai okból elítélt személyeket akkor törölték a különnyilvántartási rendszerből, ha mentesültek a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól, és változtattak korábbi ellenséges magatartásukon, beilleszkedtek a társadalmi rendszerbe, „kiemelkedő munkájukkal, őszinte, becsületes magatartásukkal bizonyították a rendszer iránti lojalitásukat”.³⁷

Az 1962–1968 közötti változások

1962-ben az MSZMP PB határozata alapján átszervezték az állambiztonsági szervek

működését. 1962. december 1-jén 5824 Figyelő-dosszié volt nyilvántartásban, ami csökkenést jelentett az előző évhez képest. A törlések megszorodtak, mert a politikai rendőrség járási kirendeltségei megszűntek, ezért akit nem tudtak ellenőrizni, azt inkább törölték a vidéki szervek.³⁸

1963. április 4-én megjelent a 4. számú törvényerejű rendelet, ami után a politikai foglyok jelentős része szabadlábra került. Az amnesztia következtében megváltozott belpolitikai helyzet miatt, illetve a kezdeti hiányosságok megszüntetése és a különnyilvántartási rendszer továbbfejlesztése érdekében adta ki a belügyi vezetés a 0010/1963. számú miniszterhelyettesi parancsot 1963. december 5-én.³⁹ A korábbi parancs végrehajtása során elkövetett hibák közé sorolták, hogy az operatív szervek gyakran elmulasztották a veszélyes személyek nyilvántartásba vételét, és a hálózati ellenőrzés hiányosságai miatt tevékenységükről nem volt elegendő információjuk, ezért túl sok F-dossziét töröltek azzal az indoklással, hogy politikailag passzív vagy visszahúzódó magatartást mutat. Másrészt olyan személyek is szerepeltek a nyilvántartásban, akiknek a felvétele indokolatlan volt.⁴⁰

A legfontosabb változás az volt a megújított szabályozásban, hogy a korábban első számú ellenséggként kezelt klasszikus ellenséges kategóriák némileg veszítettek a jelentőségükből, és előtérbe kerültek azok, akik 1945 utáni tevékenységük miatt számítottak megbízhatatlannak. A parancs alapján minden esetben ellenőrzés alá vonták és a veszélyes elemek nyilvántartásába vették fel azokat is, akik az úgynevezett imperialista hírszerző és elhárító szervekkel kapcsolatot tartottak, illetve ezeknek a szerveknek valamikor hivatásos tagjai vagy ügynökei voltak. Ugyanígy jártak el a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendje elleni összeesküvés, lázadás, kártevés, rombolás, merénylet, hazaárulás, ellenség támogatása, kémkedés, izgatás, valamint a béke és az emberiség elleni bűntettek miatt elítélt személyekkel kapcsolatban. Be kellett venni a különnyilvántartási rendszerbe az 1945 előtti kormányok tagjait és az akkori pártok felső vezetőit, illetve a polgári és a katonai igazságszolgáltatási szervek elnökeit, elnökhelyetteseit és vezetőit. Ez alól csak az aggok, a magatehetetlen betegek képeztek kivételt, és azok, akik időközben „*beilleszkedtek a szocialista társadalmi rendszerbe*”. Egyéni elbírálás után lehetett ellenőrzés alá vonni az alapnyilvántartásban szereplő személyek közül azokat, akik a háború előtt kommunisták üldözésében, meghurcolásában, megkínzásában vettek részt, vagy azok bírósági ügyeiben súlyos ítéleteket hoztak, esetleg ahhoz hozzájárultak; az előző rendszerben betöltött állásukkal, funkciójukkal, politikai tevékenységükkel elősegítették, támogatták a rendszer bel- és külpolitikáját, és a róluk beszerzett adatok azt bizonyították, hogy nem lojálisak a szocialista társadalmi rendszerhez, rendkívüli időszak esetén ellenséges tevékenységet fejtenének ki. Az összes körülményt mérlegelve, egyénenként differenciálva vették különnyilvántartásba a háborús és népellenes, valamint az 1945 után államellenes bűncselekmény elkövetéséért elítélteket is. A kiválasztásról és a nyilvántartásba vételről a lakhely szerint illetékes, míg az ellenőrzés megszervezéséről a lakhely- és a munkahely szerint illetékes operatív szerv együttesen volt köteles gondoskodni. Ha a társadalomra veszélyes elem nem szerepelt az operatív nyilvántartásban, vagy csak a kutató nyilvántartásban szerepelt, akkor az operatív szervek egyúttal alapnyilvántartásba is vették, vagy a kutató nyilvántartásból áthelyezték az alapnyilvántartásba. A kiválasztottokról a csoportfőnökségeken és a megyei politikai osztályokon területi, a III/2. Osztályon országos különnyilvántartást vezettek, amelyben az adatváltozásokat is naprakészen követték.

A börtönből szabaduló személyek ellenőrzés alá vonásáról és különnyilvántartásba vételéről a szabadulásukról szóló értesítéstől számított egy hónapon belül döntöttek, és megnyitották az F-dossziét, ha indokoltnak találták. Ha politikai bűncselekmény miatt korábban egy évnél hosszabb időre ítélték el az ellenőrzött személyt, akkor a dossziéját a jogerős ítélettel ellátva a III/1-f. börtönelhárító alosztály vette át. A börtönben keletkezett iratokat is bevartták a dossziéba. Szabadulása után összefoglaló jelentést készítettek a személy börtönben tanúsított magatartásáról,⁴¹ majd a dosszié ismét megjárta az előbbi utat, csak most már visszafelé.⁴²

1963. április 1-jétől kezdve kismértékben emelkedett a Figyelő-dosszié-nyitások száma, viszont az új F-dossziék nyitása és zárása országosan kiegyenlítette egymást.⁴³ 1963. június 30-án 5824 F-dosszié volt,⁴⁴ 1964. november 27-én viszont már 6 143 társadalomra

veszélyes elemet tartottak nyilván. 1964-ben 394 főre nyitottak F-dossziét, többségük az 1963. évi 4. tvr. alapján szabadult elítéltek közül került ki, de a szabadulók egyharmadát nem tudták ellenőrzés alá vonni.⁴⁵ 1965. október 1-jén valamivel kevesebb, 5974 társadalomra veszélyes személyt tartottak Figyelő-dosszié alapján nyilvántartásban. Közülük 400 fő volt egyházi személy, és 230 a jelentés készítése idején is egyházi szolgálatot látott el.⁴⁶ A hatvanas évek végén egyházi vonalon 427 fő F-dossziést tartottak számon, ami az összes nyilvántartott veszélyes elem 6,9 százalékát jelentette. Budapesten, Pest megyében és Hajdú-Bihar megyében élt jelentős részük. Élesen elítélték a rendszerrel lojális egyházi vezetést, többségük kapcsolatot tartott az emigráns egyházi szervezetekkel is. Több mint egynegyedük volt szerzetes, aki illegális rendi életet élt. Nagy érdeklődéssel kísérték a csehszlovákiai eseményeket, annak hazai hatásaként az Állami Egyházügyi Hivatal visszaszorulását, az egyház felértékelődését, a papi békemozgalom megszüntetését és az egyházi rendek visszaállítását remélték.⁴⁷

A többi F-dossziés közül 361 személy dolgozott értelmiségi pályán, közülük 245-öt korábban elítéltek valamilyen politikai tevékenység miatt. A közoktatás területén 39-en voltak, tervező- vagy kutatóintézetben dolgozott 23, az egészségügyben pedig 36 fő.⁴⁸ A jelentés megfogalmazása szerint többségük értelmiségi munkakörben dolgozott, de magas volt a segédmunkások és alkalmi munkások száma is.⁴⁹

A politikai magatartásuk alapján ekkor három csoportba osztották őket. Egy részük – az értékelések szerint – a bel- és külpolitikai események hatására lojális magatartást tanúsított. Kifejezésre juttatták, hogy egyetértenek a párt és a kormány politikájával. Megszakították a kapcsolatukat az ellenséges tevékenységet folytató személyekkel, keresték a társadalmi életbe való beilleszkedés lehetőségeit, és munkával igyekeztek a múltjukat feledtetni. Másik részük – létszámát tekintve a legnagyobb csoport – fenntartotta ellenséges nézeteit, jelentős részüket a múltban elszenvedett sérelmek „visszafizetése” foglalkoztatta, vagyis a kommunistákkal való leszámolásra vártak, de a helyzetet nem tartották alkalmasnak erre. Egy volt politikai fogoly – az egyik jelentés szerint – így fogalmazta meg a nézeteit: *„...a hatalom nem hull az ölünkbe, azt tűzzel-vassal, vérrel kell megszerezni, de csak adott alkalommal, addig nem szabad növelni a vértanúk számát.”*⁵⁰ A harmadik csoportba sorolták azokat, akik államellenes tevékenységet folytattak; többségében izgatás, ellenséges csoportosulásban való részvétel, nyugati személyekkel tartott kapcsolat volt ellenük a vád. Az F-dossziésok 2-3 százalékát sorolták ide. Az 1945 előtti fegyveres testületek tagjai és az ötvenhatos fegyveres felkelők a felszabadítási taktika hívei voltak, a rendszerváltozást fegyveres úton tartották elérhetőnek. Míg korábban a berlini és a kubai válság váltott ki ellenséges kijelentéseket,⁵¹ újabban a kínai-szovjet kapcsolatok romlását és a fegyveres összeütközés lehetőségét is tárgyalták. Számuk csökkenő tendenciát mutatott, követte a nyugati propaganda áthangolódását. A fellázítási taktikát viszont egyre több veszélyes elem tette magáévá, és ennek érdekében tevékenykedtek. A demokrácia kiszélesítésének, a liberalizálódás fokozódásának szükségességét hangoztatták, amelytől a rehabilitálásukat remélték. Egyes belpolitikai intézkedéseket, a nemzetközi eseményeket, néhány szocialista ország önálló nemzeti politikára való törekvését a fellázítás sikereként értékelték, ami polgári átalakuláshoz vezethet. Nézeteiket azonban legtöbbször csak leplezett formában terjesztették: *„...ha manapság valaki elégedetlenkedni akar, legokosabb, ha Rákosit és Sztálint szidja, mert őket hivatalosan is elmarasztalták, nekünk pedig jó egy kicsit szidni őket, mert ők is kommunisták...”*⁵² A korábinál fokozottabban igyekeztek kihasználni a legális lehetőségeket is az F-dossziésok, főleg a volt polgári politikusok és a katonatisztek, akik bekapcsolódtak a társadalmi szervezetek munkájába. Itt burkoltan ellenséges nézeteket hangoztattak: *„A Népfrontot fokozatosan ellenzéki párttá kellene fejleszteni, megteremtve ezzel az MSZMP legális ellenzékét”* – vélekedtek egyes beszámolók szerint.⁵³

1966. december 31-én az operatív szervek 6232 személyt tartottak F-dosszié alapján ellenőrzés alatt. Átlagosan 55–60 százalékuk volthálózzattal is ellenőrizve, de ez szervenként nagy eltérést mutatott. Fokozott figyelmet fordítottak az ötvenhatosokra, a volt politikai elítéltekre és a nyugati kapcsolatokkal rendelkezőkre. Értékelésük szerint a hálózati ellenőrzés terén előrelépést értek el a politikai rendőrség operatív szervei, de például a volt amerikai katonák és az idegenlégiósok magatartását alig ismerték, és a volt politikai elítéltek és ötvenhatosok mintegy 30–35 százalékát tudták csak kontrollálni.⁵⁴ Ugyanakkor 1965.

december 31-én 787 fő volt börtönben valamilyen politikai jellegű bűncselekmény miatt, ugyanez az adat egy évvel később 733. A hálózat létszáma 11 236 főt tett ki 1966 végén.⁵⁵

Az állambiztonsági szervek szerint jelentős mértékben törekedtek a volt politikai elítéltek arra, hogy szaktudást szerezzenek, iskolákat, tanfolyamokat végezzenek, és mint elismert szakemberek jobb beosztásba, gazdasági területen pozícióba kerüljenek. A politikai rendőrség fokozott figyelmet fordított arra, hogy megakadályozza ezt a törekvést. A 032/1967. számú parancs 550 kiemelt objektumot határozott meg a népgazdaság védelme szempontjából.⁵⁶ Ezekben az objektumokban 1118 politikai szempontból megbízhatatlan személy dolgozott, közülük 896 főt tartottak F-dossziés ellenőrzés alatt, ebből 749 személyt legalább már egyszer elítéltek politikai tevékenysége miatt. Jelentős részük műszaki értelmiségi volt, akik termelésirányító pozícióban tevékenykedtek.

1968. december 31-én az operatív szervek összesen 6113 személyt tartottak F-dossziés ellenőrzés alatt. A veszélyes elemként nyilvántartott személyek 34 százaléka, vagyis 2094 fő egyébként sohasem állt büntetőeljárás alatt. A beérkezett jelentések alapján a hatvanas évek második felében a Figyelő-dossziés személyek körében végbement ügynevezett „*polarizációs folyamat*” következtében körülbelül 90–92 százalékuk politikailag passzív magatartást tanúsított. Aktív veszélyességük nem igazolódott a vizsgált időszakban, ez nem volt magasabb, mint az alapnyilvántartásban lévőké, a kiválasztásuk csak ellenséges meggyőződésüket vette alapul. Nézeteiket ugyan nem adták fel, de a konkrét politikai tevékenységtől tartózkodtak, sokan félték a börtöntől, és nem akartak „*feleslegesen vért áldozni*”.

Az F-dossziésok mintegy 3 százaléka teljesen visszahúzódott életet élt, beilleszkedett a társadalomba, kapcsolatot sem tartott a társaival magas életkora, egzisztenciális körülményei, a börtöntől való félelme, vagy a nyugati hatalmakból való kiábrándultsága miatt. Körülbelül 5 százalékuk azonban nem riadt vissza az aktív politikai tevékenységtől. Élénken foglalkoztak a demokrácia kérdésével, figyelemmel kísérték a nemzetközi politikai eseményeket. A csehszlovákiai események idején többen az illegalitás gondolatával foglalkoztak, mert arra számítottak, hogy éles helyzetben korlátozó intézkedéseket foganatosítanak velük szemben. Legális lehetőségeket keresve tartották a kapcsolatot egymással, és igyekeztek a kulturális élet terén közéleti tevékenységet kifejteni.

A foglalkozási megoszlásuk alapján 58 százalékuk munkás volt, az értelmiséget 9,5 százalék képviselte. Az F-dossziésok több mint fele 50 éven felüli volt már ekkor. Legtöbben izgatás miatt kerültek bíróság elé, és ebben az időszakban 24 főt helyeztek rendőri felügyelet alá, rendőrhatalomra pedig 109 főt részesítettek.⁵⁷ A volt ötvenhatosok tették ki az F-dossziésok 46 százalékát, ami 2833 főt jelentett. Magatartásukra az volt a jellemző, hogy szabadulásuk után igyekeztek szakmailag képezni magukat, és kiválóan dolgozni a munkahelyükön. Nagy reményeket fűztek a liberalizálódási folyamathoz, köreikben erős volt a hazafias érzés és az önálló nemzeti politika iránti igény. Fokozott érzékenységgel reagáltak a csehszlovákiai eseményekre, megdöbbenette és megijesztette őket a szocialista országok fegyveres fellépése, ezért visszahúzódtak és várakozó álláspontra helyezkedtek.⁵⁸

Az 1969 és 1982 közötti időszak jellemzői

A hatvanas években lezajlott társadalmi változások, a modernizálódás, a „fejlett szocializmust” célul kitűző Kádár-rendszer megerősödése, a politikai vezetés igényeinek megváltozása szükségessé tette az érvényben lévő parancs megújítását. Az ellenségesnek tekintett társadalmi csoportok is jelentős változáson mentek keresztül, ugyanis az 1945 előtti uralkodó osztályok tagjai már meglehetősen idősek voltak, az osztályellenség megfogyatkozott. Az 1956-os forradalom és szabadságharc résztvevői is korosodtak, az amnesztia óta eltelt években egy részük beilleszkedett a társadalomba. A politikai vezetés és az állambiztonsági szervek módszerei finomodtak, a megtorlás adminisztratív eszközei fokozatosan háttérbe szorultak, és előtérbe kerültek a kiszorítás, a befolyásolás és a megelőzés módszerei. A veszélyes személyek kiválasztása, ellenőrzése viszont nem követte rugalmasan a társadalmi változásokat, a napirendre tűzött politikai és operatív követelményeket.⁵⁹

A fentiek miatt a különnyilvántartási rendszerbe történő kiválasztás alapelveit

módosítani akarta az állambiztonsági vezetés, a törlés feltételeként korábban meghatározott legalább kétévi többoldalú ellenőrzést túl hosszúnak találták. A beilleszkedett személyek figyelését fokozatosan meg akarták szüntetni, ezért a nyilvántartásba soroltak felülvizsgálatát határozták el, figyelembe véve a tényleges társadalmi veszélyességet, az életkort, az akkori politikai tevékenységet és magatartást. Ekkor már csak mintegy 6–8 ezer ténylegesen ellenséges magatartást tanúsító, illetve ilyen vonatkozásban számításba vehető személlyel számoltak.⁶⁰

A fenti elvárások érvényesítése érdekében jelent meg az új szabályozás, a belügyminiszter-helyettes 004/1969. számú parancsa. Az ellenséges kategóriák ismét módosultak némileg, de alapvetően a korábbiakat tartotta meg az új norma is. Új elem volt, hogy azokat is nyilvántartásba vették, akik a Magyar Népköztársaság társadalmi rendjének gyengítését, aláásását, megdöntését latolgatták, társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális rendje ellen várhatóan felléptek, vagy erre másokat felkészítettek. A kiválasztást az alapnyilvántartásba vett személyek és a folyamatosan szabaduló politikai elítéltek közül egyéni elbírálás alapján végezték. Mérlegelték a politikai magatartást és tevékenységet, az ellenséges kapcsolatokat és a munkaköri sajátosságokat is, például államtitkok megszerzésére vagy „kártevésre” volt-e lehetősége az adott egyénnek. Számításba vették a lakóhelyi, családi körülményeket, ellenséges politikai, ideológiai felkészültséget, értelmi képességet, szervező és irányító készséget, egészségi állapotot, az ellenséges befolyásolási, munkaköri és publikációs lehetőséget is. Főként az ideológiai, a kulturális, az ifjúságvédelmi és az egyházi elhárítási területre koncentráltak a továbbiakban. ⁶¹

A 004/1969. számú parancs a Figyelő-dossziés személyekkel kapcsolatos intézkedéseket a pártvezetés szándékai szerint „a szocialista társadalmi rendszer fejlődésével együtt változó politikai és operatív körülményekhez igazította”. A rendszerben szereplő személyek felülvizsgálatát 1969. június 30-a és 1970. június 30-a között hajtották végre.⁶² A parancs megjelenésekor 6059 fő volt a társadalomra veszélyes ellenséges személyek különnyilvántartásában. 1970. július 1-jéig 2729 főt töröltek, ezzel párhuzamosan 115 főt vettek újonnan nyilvántartásba, így a különnyilvántartásban szereplők száma 3445 fő volt a felülvizsgálat végén.⁶³ A töröltek túlnyomó többségének öregség, betegség, passzivitás és beilleszkedés miatt szüntették meg az ellenőrzését.

A hosszú évek óta tartó adatgyűjtés és a technikai fejlődés ugyanis lehetővé tette, hogy az állambiztonsági szervek gépesítsék és automatizálják a társadalomra veszélyes ellenséges elemekről megszerzett adatok feldolgozását. Ehhez egy kódrendszert dolgoztak ki, a feldolgozáshoz rendszeresített adatlapon a személy nevét egy betűvel jelölték, az adatlap többi rovatába pedig a megfelelő kódszámot írták. Amelyik rovatba nem került adatot jelző szám, oda nullát írtak. A legfontosabb adatokról kódkartont állítottak ki, valamint lyukkártyára vitték az információkat, és a gépi adatfelvétel után statisztikai adatokat is készítettek.⁶⁴ A kódrendszerben a dossziétípusok közül a Figyelő-dosszié a 9-es számot kapta.⁶⁵

A differenciált ellenőrzés kialakításakor meghatározták az aktív ellenséges személyek és a potenciálisan veszélyesek körét is. A hetvenes évek első négy évében további 650 főt töröltek az F-dossziésok nyilvántartásából, viszont 294 főt felvettek az ellenőrzöttek közé, így lényegesen csökkent a régebbi politikai cselekmények miatt nyilvántartásban szereplők, és emelkedett a korabeli társadalmi veszélyesség miatt kijelöltek és a visszaeső politikai elítéltek aránya. 1974 közepén 3089 F-dossziés volt a nyilvántartásban, közülük 507 főt tartottak aktív ellenséges személynek, ebből 345 fő volt korábban politikai tevékenysége miatt elítélve, nagy részük több alkalommal is. A potenciálisan veszélyes kategóriába 2582 személyt soroltak. Budapesten élt a legtöbb F-dossziés, ezt követte Pest, Borsod, Veszprém, Komárom-Esztergom és Győr-Sopron megye. A fontosabb elhárítási vonalakhoz csatlakozóan 550 főt ellenőriztek, 295 fő tartozott az egyházi reakcióhoz, 139 fő a kémelhárítási, 84 fő a kulturális és 32 fő az ifjúságvédelmi területhez. Az utóbbi három kategória vált a korszakban a legfontosabbá.⁶⁶

A megyei párttitkárok kifejezetten igényelték a tájékoztatást a területükön élő veszélyes személyek politikai magatartásáról és az ellenük tett intézkedésekről. A potenciálisan veszélyes személyek kétharmadának ellenőrzésében a munkahelyi és a lakóhelyi aktivisták is részt vettek. A politikai rendőrség nagyban támaszkodott a „társadalmi erőkre” is, a munkahelyi vezetők saját hatáskörükben számos, az állambiztonsági szervek érdekeinek megfelelő intézkedést tettek. Az F-dossziésok ellenőrzésére összesen 679 hálózati személyt

használtak fel, akikkel többoldalúan 500, egyoldalúan pedig 600 fő ellenőrzését biztosították, elsősorban az aktív ellenséges személyek köréből.

A jelentősebb F-dossziés személyek – mint például Rácz Sándor, dr. Révész András, dr. Matheovits Ferenc – tevékenységének kontrollálásához folyamatosan használták a konspirált ellenőrzést, valamint a lakás- és telefonlehallgatási rendszabályokat is. Szükség esetén titkos kutatást és külső figyelést is alkalmaztak. A négy év során több mint 100 F-dossziés ellen indítottak büntetőeljárást, 82 fő részesült rendőrhatalósági figyelmeztetésben, és 84 fő esetében alkalmaztak úgynevezett szignalizációt (jelzésadást) a munkahelyi vezetők felé. 80 fő útlevélkérelmét utasították el,⁶⁷ és 111 F-dossziés állampolgárral folytattak befolyásolási beszélgetést.⁶⁸

A III. Főcsoportfőnökség szervei 1974. szeptember 1-jén 3070 társadalomra veszélyes személyt tartottak ellenőrzésük alatt, közülük 86-ot illegális egyházi tevékenység miatt. Ezek között 52 fő valamilyen egyházi tisztséget is betöltött. ⁶⁹

1974. szeptember 5-én miniszterhelyettesi értekezleten tárgyalták meg az állambiztonsági vezetők a 004/1969. számú parancs végrehajtásának helyzetét és továbbfejlesztésének lehetőségét. Követelményként fogalmazták meg, hogy különösen a kulturális, az ifjúságvédelmi és a kémelhárítási területen kell érvényt szerezni a folyamatos ellenőrzésnek.⁷⁰ Az 1974. évi felülvizsgálatkor 3089 fő volt a különnyilvántartási rendszerben, de 1978. december 31-én már csak 2795 F-dossziést ellenőriztek az állambiztonsági szervek. Ugyanekkor 300 hálózati személyt foglalkoztattak megfigyelésük érdekében. A volt politikai elítélteket további 149 ügynök tartotta szemmel, közülük 104 a Figyelő-dossziésok ellenőrzésére is alkalmas volt, összesen tehát 404 embert használhattak ilyen célra a szervek.⁷¹

1980. december 31-én még kevesebb, már csak 2709 F-dossziés állt ellenőrzés alatt országosan. Közülük 618 főt tartottak aktív ellenséges személynek, a potenciálisan veszélyes kategóriába viszont 2091 főt soroltak. Az utolsó 5 év alatt 592 főt vettek újonnan nyilvántartásba, közülük 347 tartozott a politikai elítéltek közé, ezek közül 87 egyházi személy volt, kulturális területről 50 fő, ifjúságvédelmi vonalról 44 fő, míg kémelhárítási területről 64 fő került ellenőrzés alá.⁷² Ugyanabban az időszakban 972 főt töröltek, köztük azokat, akik 1945 előtti tevékenységük miatt álltak ellenőrzés alatt, de a felszabadulás óta semmilyen cselekményt nem követtek el, és idős koruk, betegségük miatt a társadalmi veszélyességük lecsökkent. Így az ellenőrzöttek egyharmada tulajdonképpen kicserélődött. Nyilvántartásba kerültek viszont a börtönből szabaduló politikai elítéltek, a belső ellenzék aktivizálódó személyei, és a jogellenes külföldi tartózkodásból hazatértek közül azok, akiket ellenséges hírszerző szervvel történő kapcsolattartással gyanúsítottak.

A III/III. Csoportfőnökség elhárítási területein ekkor összesen 2538 F-dossziés állt ellenőrzés alatt, közülük 2116 tartozott a volt politikai elítéltek közé, 270 fő egyházi személy volt, 87 fő a kulturális területen dolgozott, 66 fő pedig az ifjúságvédelmi vonalon került nyilvántartásba. A III/II. Csoportfőnökség, vagyis a kémelhárítás 171 F-dossziést tartott nyilván. Az ellenőrzöttek többsége a jelentősebb városokban és az iparosodott megyékben élt. A jelentés még mindig kevésnek tartotta a kulturális és az ifjúságvédelmi területen ellenőrzöttek számát, és külön intézkedést hoztak, hogy az izgatást elkövetők, főleg a visszaeső röpcédulázók, névtelen levélírók és más rendkívüli eseményt elkövetők is bekerüljenek a különnyilvántartásba. Ekkor az F-dossziés személyek ellenőrzöttségét megfelelőnek tartották, ehhez 677 hálózati személyt vettek igénybe, akik 1170 F-dossziést tartottak szemmel. Ennek ellenére 20 F-dossziés maradt jogellenesen külföldön, mert tervüket nem tudták időben felderíteni.⁷³

Az F-dossziésok magatartását értékelő jelentések szerint a lengyelországi események erősítették a szovjet- és kommunistaellenes érzelmeket, sokan egy újabb forradalom kirobbanásában reménykedtek. A munkástanácsok volt vezetői, Rácz Sándor, Bali Sándor és a többiek, fokozottabban ápolták korábbi kapcsolataikat, hogy adott esetben részt vállaljanak a célkitűzések megvalósításában. Mások a lengyel példa magyar viszonyoknak megfelelő alkalmazásával próbálták elképzeléseiket megvalósítani. Dr. Pákh Tibor politikai elítélt támogatta a lengyel belső ellenzékét, ami a politikai rendőrség szerint alkalmas volt a „*kelet-európai demokratikus mozgalmak egységének demonstrálására*”. Dr. Krassó György 1980 novemberében Lengyelországba utazott, majd hazatérését követően a *Napló* című illegális

kéziratgyűjteményben felhívást tett közzé a lengyel munkások gyermekeinek magyarországi üdültetése érdekében, ezzel juttatva kifejezésre a lengyel ellenzékiek iránti szolidaritását. A volt ötvenhatosok és jobboldali politikusok a kulturális területen elhelyezkedő ellenzéki személyek felé is orientálódtak. A Charta '77 aláírását még elutasították, mert provokációnak tartották, de az 1979-es nyilatkozatot már többen aláírták. Bibó István temetését, amelyen több százan jelentek meg, sokan politikai demonstrációra használták fel. Utána emlékkönyv kiadását kezdeményezték, amelybe több F-dossziés személy is írt tanulmányt. A politikai rendőrség nagy veszélyt látott abban, hogy a különböző politikai platformon álló F-dossziésok hajlandóságot mutattak a közös fellépésre és az együttműködésre.⁷⁴

1981. május 5-én állambiztonsági miniszterhelyettesi értekezleten, május 18-án miniszteri értekezleten, szeptember 25-én pedig főkapitányi értekezleten tárgyalták meg a témát az állambiztonsági vezetők, és elhatározták, hogy 1981. december 31-éig új miniszterhelyettesi parancsot adnak ki a különnyilvántartásban szereplőkkel kapcsolatos feladatok szabályozása érdekében.⁷⁵ Megállapították, hogy a társadalomra veszélyes ellenséges elemek ellenőrzése összhangban volt az általános politikai érdekekkel, és a különnyilvántartás jól illeszkedett az állambiztonsági felderítés rendszerébe. Az operatív helyzet változását azonban nem tudta követni a rendszer, az ellenőrzötték összetétele ekkor már nem tükrözte a tényleges helyzetet. A dokumentumok szerint az elmúlt években az „*imperialista speciális szolgálatok és propagandaszervek*”, illetve a belső gazdasági nehézségek aktivizálták a hazai ellenzéki erőket. Néhány jelentősebb ellenzéki csoport befolyása megnőtt, a csoportok közötti kapcsolatok megerősödtek. Az ötvenhatosok egy szűkebb rétege is aktivizálódott. Az ellenzéki csoportok társadalmi veszélyessége növekedett, a tiltakozásokkal, a szamizdatirodalom terjesztésével, ellenséges cikkek nyugati lapokban való megjelentetésével, házi egyetemek szervezésével felhívták a figyelmet magukra az értelmiség és a fiatalság szélesebb rétegeiben is. Tevékenységük az elmúlt időben fokozatosan politikai jelleget öltött, nyílt fellépésük és provokatív akcióik megszorodtak. A további akciókkal „*a munkásosztályhoz is közel férközhetnek, munkás támogatókat is szerezhetnek*”.⁷⁶ Egységes ellenzék azonban még nem alakult ki, de egyes akciók során gyakorlati együttműködésre törekedtek a különböző ellenzéki csoportok. Erősödött a meggyőződésük, hogy a pártvezetés nem mer fellépni ellenük az akkori gazdasági és politikai helyzetben. Olyan akciókat is végrehajtottak, amelyek látható célja a büntetőeljárás kiprovokálása volt. Ennek bekövetkezése esetén fokozni akarták a kampányukat. Abban az esetben, ha a jelentősebb adminisztratív intézkedés elmarad, azt remélték, hogy a provokatív magatartás és tevékenység legalitást nyer és szélesebb körben is elterjed, társadalmi támogatást kap. Az új ellenzék és az ötvenhatosok egy része között közeledést tapasztaltak, néhány tucat ötvenhatos az utóbbi években aktivizálódott – a jelentések szerint. Gyakran hangoztatták az '56-os forradalom rehabilitálásának szükségességét, politikai elképzeléseik részben a polgári radikális, részben pedig a nacionalista platformon álló csoportokéval egyezett meg. A volt koalíciós pártok prominens személyeinek a várakozása is felfokozódott, személyük és pártjuk rehabilitálását várták, következő lépésben pedig a hatalomban való részvételt akarták elérni – összegezték véleményüket az állambiztonsági vezetők. A velük szemben végrehajtott operatív és adminisztratív intézkedéseket pedig arányosnak és kellően visszatartó erejűnek tartották.⁷⁷

Az 1982 és 1989 közötti időszak

A különnyilvántartási rendszer biztosította, hogy a politikai rendőrség folyamatosan szemmel tarthassa az F-dossziés személyeket. Összetételük viszont ekkor már nem tükrözte a politikai vezetés akaratát, amely az erősödő ellenzéki mozgalmak megfigyelését várta el az állambiztonsági szervektől. A belügyi vezetés kénytelen volt a nyolcvanas évek elején korszerűsíteni az elhárítási területre vonatkozó parancsot. Az ismételt szabályozás célja az volt többek között, hogy tökéletesítsék és az operatív helyzethez igazítsák a „normát”, a III. Főcsoportfőnökség valamennyi elhárítási területén pedig egységes eljárásrendet alakítsanak ki. 1982 végén adták ki az új parancsot, amely továbbra is fokozott szerepet szánt a különnyilvántartási rendszernek.⁷⁸ A szabályozás szerint azokat kellett a „*társadalomra különösen veszélyes ellenséges elemnek*” tekinteni, akik a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági rendjével szemben a fellépés lehetőségét latolgatták, és

magatartásukkal tényleges veszélyt jelentettek a szocialista társadalmi rendszerre. A népgazdaság-védelem, a katonai objektumok védelme, az amnesztiával hazatértek, az idegenforgalom, az államtitok és a szolgálati titok védelme vált a fő elhárítási területté a nyolcvanas évek elején. A III/III. Csoportfőnökségnek elsősorban a kulturális és az ifjúsági területen kellett fokoznia a tevékenységét.

Különnyilvántartásba vették a bizalmas nyomozás alatt állók kivételével azokat, akik ellenséges célzatú akciókban vettek részt, ellenzéki mozgalmak, csoportosulások szervezői, illetve antiszociális csoportok, úgynevezett galerik politikailag ellenséges hangadói voltak. Az F-dossziés rendszerbe kerültek azok is, akik keresték a kapcsolatot az ellenséges személyekkel és csoportokkal, vagy politikai és anyagi támogatás reményében összeköttetést kerestek külföldön élő társaikkal, az ellenséges emigráns szervezetekkel. Állam elleni vagy kiemelt közrend és közbiztonság elleni váddal ítélték el őket, és úgy vélték, hogy garázdaságra, esetleg terrorcselekmény elkövetésére is hajlamosak. Külföldi kiküldetésük idején tisztázatlan kapcsolatot építettek ki valamelyik kapitalista állam polgárával, aki ellenséges speciális szolgálatnak vagy emigráns szervezetnek volt a tagja. Kivándorlásból vagy jogellenes külföldi tartózkodásból tértek vissza, és várható volt, hogy ellenséges speciális szervek megkeresik őket. Katonai objektumok közelében laktak, és államellenes cselekményt követtek el, vagy ellenséges külföldi kapcsolattal rendelkeztek. A Központi Kémelhárító Adattárban szereplő személyek közül tartós ellenőrzés alá vonták azokat a külföldi állampolgárokat is, akik kapcsolatot tartottak a belső ellenzéki csoportok tagjaival vagy kémkedés, államtitoksértés, népgazdaság elleni cselekmények elkövetésével gyanúsítható személyekkel. Az F-dossziés személyek tevékenységének kibontakozását nyílt vagy operatív intézkedésekkel igyekeztek megakadályozni az állambiztonsági szervek. Széles eszköztárral rendelkeztek, gyakran alkalmazták a bomlasztást, az akadályozást, az elszigetelést, az ellentétek szítását, a meglévő ellentétek kihasználását, a vezéregyéniségek lejáratását, a befolyásolhatóak megnyerését és leválasztását. Az operatív osztályok vezetői gyakran értesítették az érintett állami és társadalmi szervek vezetőit, akik saját hatáskörükben tettek intézkedéseket az F-dossziés személyek ellenséges tevékenységének visszaszorítására és megakadályozására. Az F-dossziésok a vonatkozó kormányhatározat alapján fontos és bizalmas munkaköröket nem tölthettek be. Az illetékes szervekkel egyeztetve a kizorításukat kezdeményezték, ha ilyen munkakörben dolgoztak. Hadi- és más, népgazdaságilag különösen fontos üzembe, kiemelt kulturális intézménybe, oktatási területre való elhelyezkedésüket megakadályozták. Ha ott dolgozott valaki, kezdeményezték a kizorítását. Utlevelet csak egyéni elbírálás alapján kaphattak az F-dossziésok, kiutazásuk előtt és visszatérésük után fokozottan ellenőrizték őket, és igyekeztek információt szerezni a külföldi magatartásukról is. Szükség esetén megakadályozták, hogy egyetemre vagy főiskolára felvételt nyerjenek, illetve különnyilvántartásba vételük után kizárták őket onnan. A folyamatos ellenőrzés fő célja az F-dossziés személyek ellenséges tevékenységének felderítése, operatív úton történő dokumentálása, visszaszorítása és megakadályozása volt. A beérkezett információkból legalább kétevente elemző jelentést kellett készíteni, amely alapján állást kellett foglalni a különnyilvántartás indokoltsága vagy a törlés tekintetében. Az érintett operatív szervek folyamatosan beszerezték az F-dossziésok kéz- és gépirásmintáit is, amelyeket a BM III/III. Csoportfőnökség Központi Gép- és Kézírás minta Irattárában helyeztek el.⁷⁹

1983. november 1-jén értekezletet tartottak a budapesti és a megyei rendőr főkapitányok állambiztonsági helyetteseinek a fővárosban. Ezen Harangozó Szilveszter rendőr vezérőrnagy, főcsoportfőnök-helyettes tartott előadást az új parancs kiadása óta eltelt időszak tapasztalatairól.⁸⁰ A kémelhárítás érzékeny területein, vagyis az idegenforgalom, a katonai objektumok védelme, az amnesztiával végleg vagy késedelemmel hazatértek elhárítási területein a III/II. Csoportfőnökség megyei osztályai másfél év alatt 70 személyt vettek különnyilvántartásba, míg korábban mindössze 160 főt tartottak F-dossziés ellenőrzés alatt, amit lényeges előrelépésnek tekintettek. A III/III. Csoportfőnökség a kulturális területen 37 fő, az ifjúságvédelmi területen 20 fő, az egyházi elhárítás területén 35 fő, a volt politikai elítéltek közül további 41 fő kiválasztását végezte el és vette őket különnyilvántartásba. A társadalmi veszélyesség csökkenése miatt 208 fő ellenőrzését szüntették meg, ami 8 százalékát jelentette a különnyilvántartásban szereplő személyeknek, ugyanis ekkor 2522 fő volt ebben a rendszerben. Az operatív helyzetet figyelembe véve – a dokumentumok tanúsága szerint – a

politikai rendőrség a jövőben növelni akarta ezt a számot. Az adminisztratív intézkedések közül a szervek elsősorban a nyílt rendőri intézkedéseket részesítették előnyben, főleg a rendőri felügyeletet, a rendőrhatalomra figyelmeztetést és a nevelő jellegű beszélgetést.

1985 márciusában tartották az MSZMP XIII. Kongresszusát. Az itt elfogadott határozatok alapján elkészített belügyminisztériumi feladatterv a legfőbb követelmények közé sorolta az ellenséges erők terveinek, szándékainak és akcióinak gyors felismerését és felderítését.⁸¹ A különnyilvántartási rendszernek kellett biztosítania a társadalomra veszélyes ellenséges személyek differenciált és folyamatos ellenőrzését, tevékenységük visszaszorítását, háborús, illetve az állambiztonságot súlyosan veszélyeztető helyzetben a korlátozó intézkedések végrehajtását. Az 1983 és 1985 közötti időszakban az új parancs hatására a különnyilvántartási rendszert az operatív helyzethez igazították, nőtt is valamennyire a megfigyelték száma, de az összetétel még mindig nem tükrözte a „kívánalmakat”. 1985 végén a 2225 fő F-dossziés személy 10 százalékát a kémelhárítás (223 fő) ellenőrizte, 13 százalékát (286 fő) az egyházi, 7 százalékát (155 fő) az ifjúságvédelmi, 8 százalékát (171 fő) a kulturális, 62 százalékát (1390 fő) pedig a politikai elítéltek vonala képezte.⁸²

A parancs kiadását követő lendület azonban hamarosan alábbhagyott. 1983-ban még 119 személyt vettek újonnan nyilvántartásba, 1985-ben már csak 84-et. A vizsgált három évben összesen 307 új dossziét nyitottak,⁸³ ugyanakkor 796-ot szüntettek meg, így az ellenőrzöttek száma harminc százalékkal csökkent.⁸⁴ A belső elhárítás területén ellenőrizték az F-dossziésok 90 százalékát, azaz 1995 főt. Az ellenőrzést továbbra is hálózattal, hivatalos, társadalmi és alkalmi operatív kapcsolatokkal, a körzeti megbízott rendőrök bevonásával, konspiratív ellenőrzéssel és operatív technikai eszközök bevonásával végezték. A nyilvántartásban lévők jelentős hányadánál az ellenőrzés nem volt folyamatos, és a kétévenként esedékes értékelő jelentés, valamint az ellenőrzési terv elkészítése sem volt általános.⁸⁵

1986 decemberében főkapitányi értekezleten vitatták meg az F-dossziésok ellenőrzésének tapasztalatait.⁸⁶ Ezen a folyamatos karbantartás hiányát, a parancsnoki ellenőrzés és állásfoglalás elmaradását tartották a vonatkozó parancs végrehajtása leggyengébb pontjának. Az F-dossziés személyek ellenőrzése során keletkezett információk mindössze egyharmadát tekintették operatív értékűnek, kétharmaduk általános tartalmú volt.⁸⁷

A Figyelő-dossziékat eredetileg sem irattározták. Ha a társadalomra veszélyes személyt törölték a különnyilvántartásból, akkor alap- vagy kutató-nyilvántartásba helyezték, az iratait pedig az adott elhárítási terület objektum-dossziéjának részeként kezelték, esetleg határozattal megsemmisítették. Amennyiben az operatív érdek úgy kívánta, a dossziét a „holt anyag” nyilvántartási rendszerébe helyezték el. A rendszerváltás előtt megsemmisített F-dossziék mennyiségéről nincsenek pontos adataink, csak olyan dossziék maradtak fenn ebből a típusból, amelyet már korábban átminősítettek valamilyen más dossziévá, és úgy irattározták.⁸⁸

A nyolcvanas évek második felében megindult társadalmi és politikai folyamatok hatására 1988 közepére megkérdőjeleződött a Figyelő-dossziés ellenőrzés szükségessége és indokoltsága. A különnyilvántartási rendszerben ellenőrzöttek nagy többségének kompromittáltsága a mentesítések miatt megszűnt. Ezért időszerűvé vált a BMH 9/1982. számú parancsának hatályon kívül helyezése, a különnyilvántartási rendszer, vagyis a Figyelő-dossziés ellenőrzési munkaforma megszüntetése.⁸⁹

Nem tudjuk, hogy összesen hány embert ellenőriztek az állambiztonsági szervek az F-dossziés rendszer keretében, de a belsőreakció-elhárítás területén 1988. november 1-jén országosan még mindig 1373 F-dossziés személy volt a nyilvántartásban.⁹⁰ 1989. január 1-jén a III/III. Csoportfőnökség 1199 F-dossziést ellenőrzött, 1989. november 1-jén már csak 369-et.⁹¹ 1989 augusztusában a III/III. Csoportfőnökség Parancs-felülvizsgálati Bizottsága vezetői utasításra átnézte a csoportfőnökség tevékenységét szabályozó normákat; az elkészített felülvizsgálati javaslat melléklete azon parancsok közé sorolta az F-dossziés rendszert szabályozó parancsot, amelyek várhatóan „nem fognak a Belső Biztonsági Szolgálat profiljába tartozni”.⁹² 1989 őszén a III/III. Csoportfőnökség javaslatot készített a folyamatban lévő ügyek, a foglalkoztatott hálózatok, valamint az operatív és hálózati irattári anyagok felülvizsgálatára. Többek között a Figyelő-dossziékat is megszüntették és

megsemmisítették.⁹³ Az intézkedéseket 1989. december 31-éig kellett végrehajtani.⁹⁴

¹ ÁBTL 4.1. A-2044.

² MOL M-KS 288. f. 5. cs. 47. ö. e. Az MSZMP PB 1957. október 22-i ülésének jegyzőkönyve. Határozati javaslat a Belügyminisztérium állambiztonsági szerveinél operatív nyilvántartásba vehető kategóriák és személyek meghatározására.

³ Uo. 1949 és 1953 között körülbelül 1,2 millió ember volt a nyilvántartásban, de a többszöri megrostálás után még 1956 szeptemberében is 585 ezer főt tartalmazott a politikai ellenségnek tekintett személyek adattára. 1957 októberében mintegy 650 ezer személyt tartottak nyilván, közülük 65 ezren már a forradalomban való részvétel miatt kerültek az operatív nyilvántartásba.

⁴ MOL M-KS 288. f. 5. cs. 48. ö. e. Az MSZMP PB 1957. október 29-i ülésének jegyzőkönyve. Határozati javaslat a Belügyminisztérium állambiztonsági szerveinél operatív nyilvántartásba vehető kategóriák és személyek meghatározására.

⁵ Uo. 28. oldal.

⁶ Uo. Melléklet.

⁷ ÁBTL 1.11.10. I. sorozat. 71-10920/1959. A Belügyminisztérium II. Főosztálya vezetőjének 4/1959. sz. parancsa „a népi demokráciánkkal szemben álló, veszélyes ellenséges elemek különnyilvántartási rendszerének, valamint mozgásuk és tevékenységük figyelésének megszervezésére”. Budapest, 1959. november 11. (Tervezet.)

⁸ Petrikné, 1999: 52.

⁹ ÁBTL 1.11.10. I. sorozat. 71-11400/1959. (22. d.) Végrehajtási utasítás a központi és megyei osztályokon és a II/11. osztályon a veszélyes ellenséges elemek különnyilvántartási és figyelési rendszerének megszervezésére, 1959. november 29.

¹⁰ Uo. 71-1471/1960. (22. d.) A BM II/11. Osztály és a BM II/8-G alosztály feladatai a BM II. főosztályvezető elvtárs 4. számú parancsa végrehajtásában. Budapest, 1960. február 2.

¹¹ Uo. 71-10920/1959. (22.d.) A Belügyminisztérium II. Főosztálya vezetőjének 4/1959. sz. parancsa „a népi demokráciánkkal szemben álló, veszélyes ellenséges elemek különnyilvántartási rendszerének, valamint mozgásuk és tevékenységük figyelésének megszervezésére”. Budapest, 1959. november 11. (Tervezet.)

¹² Uo. 71-11400/1959. (22.d.) Végrehajtási utasítás a központi és a megyei osztályokon és a II/11. osztályon a veszélyes ellenséges elemek különnyilvántartási és figyelési rendszerének megszervezésére. Budapest, 1959. november 29.

¹³ Uo.

¹⁴ Uo. 1063/1960. Jelentés a 4. számú főosztályvezetői parancs végrehajtásáról. Budapest, 1960. június 28. (22. d.)

¹⁵ Uo.

¹⁶ A 10–15 ezer F-dosszié keretében végzett ellenőrzést egyébként sohasem tudták teljesíteni az állambiztonsági szervek.

¹⁷ ÁBTL 1.11.10. I. sorozat. sz. n. irat. (71-1113/1960.) (22. d.) A BM II/11. osztályának jelentése a veszélyes ellenséges elemek különnyilvántartási rendszerének felállításáról. Budapest, 1960. szeptember 13.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo. 60-1739/1960. (22. d.) A II. Főosztály vezető-helyettesének utasítása. Budapest, 1960. október 22.

²⁰ Uo. 60-13-70/1961. (22. d.) Jelentés a veszélyes ellenséges személyek kiválasztásáról – ellenőrzésük megszervezéséről – a 4. számú parancs végrehajtásáról. Budapest, 1961. szeptember 29.

²¹ Uo. 71-5062/1961. (22. d.) Tájékoztató jelentés a veszélyes ellenséges elemek kiválasztásáról és ellenőrzésük megszervezéséről. Budapest, 1961. május 13.

²² Uo. 10-61/13/1961. (22. d.) Jelentés a veszélyes ellenséges elemek külön nyilvántartásába felvett személyek kiválasztásáról és ellenőrzésük eddigi tapasztalatairól. Budapest, 1961. november 3.

²³ Uo. sz. n. irat. (22. d.) A BRFK politikai osztályán végzett ellenőrzésről jelentés. Budapest, 1961. szeptember 8.

²⁴ Uo. 71-5062/1961. (22. d.) Tájékoztató jelentés a veszélyes ellenséges elemek kiválasztásáról és ellenőrzésük megszervezéséről. Budapest, 1961. május 13.

²⁵ Uo. 10-61/13/1961. (22. d.) Jelentés a veszélyes ellenséges elemek külön nyilvántartásába felvett személyek kiválasztásáról és ellenőrzésük eddigi tapasztalatairól. Budapest, 1961. november 3.

²⁶ Uo. 71-7362/1961. (22. d.) Jelentés. Budapest, 1961. július 19.

²⁷ Uo. 10-61/13/1961. (22. d.) Jelentés a veszélyes ellenséges elemek külön nyilvántartásába felvett személyek kiválasztásáról és ellenőrzésük eddigi tapasztalatairól. Budapest, 1961. november 3.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo. 60-13-70/1961. (22. d.) Jelentés a veszélyes ellenséges személyek kiválasztásáról – ellenőrzésük megszervezéséről – a 4. számú parancs végrehajtásáról. Budapest, 1961. szeptember 29.

³⁰ Uo. sz. n. irat. (22. d.) Jelentés a veszélyes ellenséges elemek tevékenységének irányáról és módszeréről. Budapest, 1961. október 27.

³¹ Uo.

³² Uo. 64-8017/1963. (22. d.) A belügyminisztérium M-osztálya vezetőjének átirata a BM III/2. Osztály vezetőjének, 1963. szeptember 13.

³³ Bikki, 1999: 231–249.

³⁴ ÁBTL 1.11.10. II. sorozat. sz. n. irat. (51. d.) Jelentés az operatív szervek által preventív őrizetbe vételre kiválasztott személyekről. Budapest, 1962. január 9. A kimutatáshoz kézzel hozzáírtak még 7647 főt, így az összesítésnél egy kézírásos szám is szerepel, amely szerint 18 161 főt vettek volna őrizetbe.

³⁵ Uo. A jelentésben az olvasható, hogy a preventív eljárásra kiválasztottak számát Budapesten, és egyes megyei osztályokon is, emelni lehet.

³⁶ Uo.

³⁷ ÁBTL 4.2. 10-23/10/1963. A belügyminiszter-helyettes 0010. számú parancsa a társadalomra veszélyes ellenséges elemek kiválasztásáról és ellenőrzéséről. Budapest, 1963. december 5.

³⁸ ÁBTL 1.11.10. II. sorozat sz. n. irat. (51. d.) Jelentés a veszélyes ellenséges elemek különnyilvántartásáról, a Figyelő-dossziék alakulásáról 1962. évben. Budapest, 1962. december 21.

³⁹ ÁBTL 4.2. 10-23/10/1963. A belügyminiszter-helyettes 0010. számú parancsa a társadalomra veszélyes ellenséges elemek kiválasztásáról és ellenőrzéséről. Budapest, 1963. december 5.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Uo.

⁴² ÁBTL 4.2. 10-21/8/1967. A belügyminiszter 08. számú parancsa a BM III. Főcsoportfőnökség operatív nyilvántartási szabályzatának kiadásáról. Budapest, 1967. április 29.

⁴³ ÁBTL 1.11.10. II. sorozat (51. d.) 64-32/969/1968. Kimutatás a Figyelő-dossziék számszerű alakulásáról 1963 óta szervenként és kategóriánként. Budapest, 1968. október. 28.

⁴⁴ Uo. sz. n. irat. Jelentés a különnyilvántartás, új nyilvántartásba vétel, M-nyilvántartás 1963. első félévi alakulásáról. Dátum nélkül. (51. d.)

⁴⁵ Uo. sz. n. irat. Jelentés a társadalomra veszélyes elemek kiválasztása, Figyelő-dossziék megnyitása, megszüntetése, ellenőrzésük során tevékenységükre, magatartásukra vonatkozóan szerzett tapasztalatokról. Budapest, 1964. november 27. (51. d.)

⁴⁶ Uo. sz. n. irat. Jelentés a társadalomra veszélyes elemek különnyilvántartásában szereplő személyek számáról, összetételéről. Budapest, 1965. november 5. (51. d.)

⁴⁷ ÁBTL 4.1. A-1353/1. A BM III/III. Csoportfőnökség iratai. Jelentés a Figyelő-dossziés személyek ellenőrzésének országos tapasztalatairól 1963 és 1968 között. Budapest, 1968. december 6.

⁴⁸ Uo. Más adatok szerint a közoktatás területén 101 társadalomra veszélyes személyt tartottak nyilván ebben az időszakban, a tudomány és a kultúra területén 60 főt, a tervező- és kutatóintézetekben pedig 201 főt.

⁴⁹ ÁBTL 1.11.10. II. sorozat. sz. n. irat. Jelentés a társadalomra veszélyes elemek különnyilvántartásában szereplő személyek számáról, összetételéről. Budapest, 1965. november 5. (51. d.)

⁵⁰ Uo. sz. n. irat. A Figyelő-dossziés személyek ellenőrzésének tapasztalatai. 1965. január. (51. d.)

⁵¹ Uo. I. tétel. sz. n. irat. Jelentés a társadalomra veszélyes elemek kiválasztása, Figyelő-dossziék megnyitása, megszüntetése, ellenőrzésük során tevékenységükre, magatartásukra vonatkozóan szerzett tapasztalatokról. Budapest, 1964. november 27. (51. d.)

⁵² Uo. sz. n. irat. A Figyelő-dossziés személyek ellenőrzésének tapasztalatai. 1965. január. (51. d.)

⁵³ Uo.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ ÁBTL 1.11.10. I. sorozat. 64-313/1967. Jelentés a BM III. Főcsoportfőnökség szerveinek hálózataról, az operatív feldolgozás alá vont társadalomra veszélyes elemek ellenőrzéséről, a rendkívüli események alakulásáról, az eljárás alá vont és politikai bűncselekmények miatt börtönbüntetésüket töltő személyekről, az új nyilvántartásba vételek és a nyilvántartás rendezésének alakulásáról 1966. évben az operatív nyilvántartás adatai alapján. Budapest, 1967. január 14. (46. d.)

⁵⁶ Uo. 64-32-329/1969. A BM III/2. Osztály tájékoztató jelentése a 032/1967. december 11-én megjelent belügyminiszteri parancsban és végrehajtási utasításban meghatározott A- és B-kategóriába tartozó objektumok, valamint a MÁV területén elhelyezkedő társadalomra veszélyes személyek számáról. Budapest, 1969. április 11.

⁵⁷ ÁBTL 4.1. A-1353/1. A BM III/III. Csoportfőnökség iratai. Jelentés a Figyelő-dossziés személyek ellenőrzésének országos tapasztalatairól 1963 és 1968 között. Budapest, 1968. december 6.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ ÁBTL 4.2. 10-23/4/1969. A belügyminiszter helyettesének 004/1969. sz. parancsa. Budapest, 1969. augusztus 27.

⁶⁰ ÁBTL 1.11.3. 45-13-15/1969. Emlékeztető az 1969. március 28-i csoportfőnöki értekezletről. Budapest, 1969. április 14.

⁶¹ ÁBTL 4.2. 10-23/4/1969. A belügyminiszter helyettesének 004/1969. sz. parancsa. Budapest, 1969. augusztus 27.

- ⁶² ÁBTL 1.11.10. II. sorozat. 64-38/22/1970. Kimutatás a Figyelő-dossziék 1970. évi számadatairól. Budapest, 1970. december 31. (51. d.)
- ⁶³ ÁBTL 1.11.1. 45-13-6/1974. Jelentés a 004/1969. számú belügyminiszter-helyettesi parancs végrehajtásának tapasztalatairól a társadalomra veszélyes ellenséges személyek kiválasztásában, ellenőrzésében. Budapest, 1974. szeptember 5. (16. d.)
- ⁶⁴ ÁBTL 1.11.10. I. sorozat. sz. n. irat. Javaslat a társadalomra veszélyes személyek adatainak kód számok alapján való feldolgozásához. Budapest, 1969. szeptember 19. (46. d.), valamint ÁBTL 1.11.10. II. sorozat. 64-44/22/1970. (51. d.)
- ⁶⁵ Uo.
- ⁶⁶ ÁBTL 1.11.1. 45-13-6/1974. Jelentés a 004/1969. számú belügyminiszter-helyettesi parancs végrehajtásának tapasztalatairól a társadalomra veszélyes ellenséges személyek kiválasztásában, ellenőrzésében. Budapest, 1974. szeptember 5. (16. d.)
- ⁶⁷ Uo.
- ⁶⁸ ÁBTL 1.11.10. II. sorozat. 3-7-370/1974. Jelentés a 004/1969. számú belügyminiszter-helyettesi parancs végrehajtásának tapasztalatairól a társadalomra veszélyes ellenséges személyek kiválasztásában, ellenőrzésében. Budapest, 1974. szeptember 5. 4. számú melléklet. Kimutatás a különnyilvántartásban lévő F-dossziés személyekkel szemben végrehajtott korlátozó, visszaszorító intézkedésekről. (51. d.)
- ⁶⁹ Uo. 64-199/1974. Tájékoztató a BM III. Főcsoportfőnökség szervei által illegális egyházi tevékenység kifejtése miatt ellenőrzés alá vont társadalomra veszélyes elemek számáról, jellemző adatairól. Budapest, 1974. október 24. (51. d.)
- ⁷⁰ ÁBTL 1.11.1. 45-13/4/1981. Jelentés a társadalomra különösen veszélyes személyek ellenőrzésének tapasztalatairól. Budapest, 1981. március 2. (19. d.)
- ⁷¹ ÁBTL 1.11.10. II. sorozat. 64-208/1979. Jelentés az állami és társadalmi rendre veszélyes Figyelő-dossziés személyek ellenőrzésére foglalkoztatott hálózat számának, összetételének alakulásáról 1974. január 1. és 1978. december 31. között, valamint a volt politikai elitéltek vonalán foglalkoztatottak közül F-dossziésok ellenőrzésére is felhasználható személyekről, 1979. július 30. (58. d.)
- ⁷² ÁBTL 1.11.1. 45-13/4/1981. Jelentés a társadalomra különösen veszélyes személyek ellenőrzésének tapasztalatairól. Budapest, 1981. március 2. (19. d.)
- ⁷³ Uo.
- ⁷⁴ Uo.
- ⁷⁵ Uo. 45-20/23/1981. Jelentés a külön nyilvántartásban szereplő, társadalomra veszélyes elemek ellenőrzésének tapasztalatairól. Budapest, 1981. október 29. (10. d.)
- ⁷⁶ Uo.
- ⁷⁷ Uo. Az 1981. szeptember 25-i főkapitányi értekezlet jegyzőkönyve. A Figyelő dossziés személyek ellenőrzésének tapasztalatai és feladatai. Budapest, 1981.
- ⁷⁸ ÁBTL 4.2. 10-24/9/1982. A belügyminiszter helyettesének 9/1982. sz. parancsa a társadalomra veszélyes ellenséges személyek kiválasztásáról és ellenőrzéséről. Budapest, 1982. december 30.
- ⁷⁹ Uo.
- ⁸⁰ ÁBTL 1.11.1. 45-20-24/1983. Emlékeztető a budapesti és a megyei rendőr-főkapitányok állambiztonsági helyettesei részére 1983. november 1-jén tartott értekezletről. Budapest, 1983. november 2. (12. d.), valamint Jelentés a Figyelő-dossziés személyek kiválasztásának, ellenőrzésének tapasztalatairól. Budapest, 1983. szeptember.
- ⁸¹ Uo. 6-a-1155/1986. Jelentés a társadalomra veszélyes ellenséges személyek kiválasztásáról, ellenőrzéséről szóló 9/1982. számú belügyminiszter-helyettesi parancs, valamint a 3/1984. számú belügyminiszteri parancs végrehajtásának témavizsgálatáról. Budapest, 1986. június 2. (14. d.)
- ⁸² Uo.
- ⁸³ Uo. 45-20/20/1986. Az 1986 decemberében tartott főkapitányi értekezlet anyaga. Budapest, 1986. december. (14. d.)
- ⁸⁴ Uo. 6-a-1155/1986. Jelentés a társadalomra veszélyes ellenséges személyek kiválasztásáról, ellenőrzéséről szóló 9/1982. számú belügyminiszter-helyettesi parancs, valamint a 3/1984. számú belügyminiszteri parancs végrehajtásának témavizsgálatáról. Budapest, 1986. június 2. (14. d.)
- ⁸⁵ Uo. Tétélesen átvizsgáltak 1140 dossziét, ebből 787 állt hálózati ellenőrzés alatt, róluk 6449 hálózati jelentés és 883 társadalmi erőktől származó információ keletkezett. Utóbbiak döntő többségét a hivatalos kapcsolatok szolgáltatják. A vizsgált három év alatt a körzeti megbízott rendőrök 1408 jelentést készítettek, ám ezek többsége nem tartalmazott érdemi információt az értékelés szerint. A belső elhárítás F-dossziésainak 70 százaléka állt hálózati ellenőrzés alatt. Három év alatt a szervek 328 megelőző, akadályozó, korlátozó intézkedést alkalmaztak az F-dossziésokkal szemben, amelyből 79 nyílt, 248 pedig operatív intézkedés volt.
- ⁸⁶ Uo. 45-20/20/1986. Az 1986 decemberében tartott főkapitányi értekezlet anyaga, 1986. december. (14. d.)
- ⁸⁷ Uo.
- ⁸⁸ Petrikné, 1999: 52.
- ⁸⁹ ÁBTL 1.11.1. sz. n. irat. Előterjesztés a társadalomra veszélyes ellenséges személyek kiválasztásáról szóló és ellenőrzéséről szóló 9/1982. sz. BMH Parancs hatályon kívül helyezéséről. Budapest, 1989. november 7. (30. d.)

⁹⁰ Uo. 45-9/9-6/1988. Jelentés a BM III/III. Csoportfőnökség 1988. évi munkájáról. Budapest, 1989. január 13. (30. d.)

⁹¹ Uo. 45-73/3/61/1989. Értékelő jelentés a Belső Biztonsági Szolgálat 1989. évi munkájáról. Budapest, 1989. december.

⁹² Uo. sz. n. irat. Javaslat az állambiztonsági munkát szabályozó érvényes parancsok felülvizsgálatára. Budapest, 1989. augusztus 25. (71. d.)

⁹³ Uo. 45-146/1989. Javaslat. Budapest, 1989. október 16. (30. d.)

⁹⁴ Uo. sz. n. irat. Javaslat a különnyilvántartási rendszer megszüntetésével kapcsolatos feladatokra. Budapest, 1989. október 9. (30. d.)

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

- 1.11.1. Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai
- 1.11.3. BM III. Főcsoportfőnökség Titkárságának iratai
- 1.11.10. Operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek iratai
- 4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok
 - A-1353/1. A BM III/III-as Csoportfőnökség iratai. (Feljegyzések ellenséges ideológiák és nézetek terjesztéséről.) 1963–1968
 - A-2044 Bódi Gézáne: A társadalomra különösen veszélyes ellenséges személyek – Figyelő dossziésok – kiválasztása, operatív ellenőrzésük megszervezése. (Szakdolgozat, 1969.)
- 4.2. Parancsgyűjtemény

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MOL)

- M-KS 288. f. MSZMP jegyzőkönyvek
- 5. cs. Politikai Bizottság

Hivatkozott irodalom

Bikki, 1999

Bikki István: A „Lord-akció” című munkájában. In *Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve*. Budapest.

Petrikné, 1999

Petrikné Vámos Ida: Iratok a Történeti Hivatalban. In *Trezor 1. A Történeti Hivatal évkönyve*. Budapest.